

Недержавний аналітичний центр
«Українські студії стратегічних досліджень»
Науково-дослідний інститут українознавства

«ЯК ЗАВЕРШИТИ УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ РЕВОЛЮЦІЮ»

**до 100-річчя Української революції 1917-1921 років
та 75-річчя Української Повстанської Армії**

Київ
2017

УДК – 93 (478)
ББК – 63.3 (4 Укр)

Четверті Бандерівські читання «Як завершити Українську національну революцію»: збірник матеріалів (2 лютого 2017 р., м. Київ) / Упор. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. – К.: Видавництво «Промінь», 2017. – 416 с.

Доповіді авторитетних науковців, відомих публіцистів та політиків виголошені під час Четвертих Бандерівських читань, що відбулися 2 лютого 2017 р. у м. Києві покликані дати відповіді як завершити розпочату Українську національну революцію, визначити, якою ж є її мета та завдання, як перетворити перманентний революційний дух українців на творчий процес державотворення. У текстах доповідей, розміщених у збірнику, аналізуються сучасні виклики і загрози, що стоять перед Україною та пропонуються реальні шляхи у протистоянні російській агресії та збереження української ідентичності.

Також у збірнику вміщено найкращі роботи Всеукраїнського конкурсу студентських та аспірантських есе «Перспективи Української національної революції у ХХІ ст.». В наукових есе конкурсанти розкривають власні бачення перспектив української національної революції, небезпек, пов'язаних з російсько-українською війною.

Для усіх, кому небайдуже майбутнє України.

Видано за сприяння Київської міської організації
Всеукраїнського об'єднання «Свобода»

© НАЦ «УССД», 2017
© НДІУ, 2017

ЗМІСТ

Передмова	7
Preface	11
<i>Юрій Сиротюк</i> Столітня Українська національно-визвольна революція .	20
<i>Олег Тягнибок</i> Націоналізм – це більше ніж ідеологія	28
<i>Олександр Сич</i> Наступна революція матиме соціальний характер і антиолігархічну спрямованість.....	32
<i>Богдан Червак</i> Національна революція – чинник, без якого не можливо здобути й закріпити українську державність	42
<i>Віктор Рог</i> За яку революцію.....	48
<i>Петро Іванишин</i> Національна революція в неокolonіальній ситуації.....	58

<i>Віктор Шишкін</i> Право на повстання	78
<i>Андрій Тарасенко</i> Шлях до революційних перетворень	88
<i>Михайло Степико</i> Консолідація української нації: сучасні виклики та проблеми.	93
<i>Юрій Олійник</i> Як уникнути постколоніальної пастки	108
<i>Юрій Ноевий</i> Абсолютна революція.	116
<i>Богдан Тицький</i> Україні потрібна не диктатура. Україні потрібна свобода	130
<i>Михайло Гордієнко</i> Антиолігархічна революція як політичний тренд Постмайданної України	138
<i>Олександр Ситник</i> Російсько-українська війна 2014–2017 років в контексті незавершеності Української революції 1917–1921 років . . .	152
<i>Ірина Фаріон</i> Епізод вічної внутрішньої війни: як Петлюра вбивав Болбочана.	168
<i>Олег Вітвицький</i> З невичерпного джерела. Чи маємо переймати успішний досвід та ідеологічну спадщину українських революціонерів, чи лише вчитися на помилках попередників?	184
<i>Володимир Сергійчук</i> Власна гідність і повага до рідних традицій.	198

Олексій Курінний

Успішні й неуспішні революції та післяреволюційне подолання наслідків колоніалізму: світовий досвід і альтернативи для України 204

Валентина Попова

Самоствердження нації в умовах глобалізації 218

В'ячеслав Попов

Аномальність інституційного забезпечення економічної діяльності в Україні. 234

Сергій Зубченко

Гуманітарні чинники конкурентоспроможності української держави для перемоги в гібридній війні. 250

Юрій Щур

На шляху до українського Запоріжжя. 260

Ольга Хмільовська

Діяльність московського патріархату як загроза національній безпеці Української Держави 269

Михайло Хай

Репресії кобзарів, кобзаро- та етномузикознавчого ресурсу як метод ведення «малої війни» у 1920 – 2016 рр. 277

«ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ХХІ СТ.». РОБОТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ ТА АСПІРАНТСЬКИХ ЕСЕ286

Михайло Галущак

1917-2017: паралелі і виклики 288

Тарас Попов

Анархічна революція під виглядом національної. Деструктив революційних дій в умовах війни 300

<i>Ігор Загребельний</i>	
Метаполітичний фланг націоналістичної політики	314
<i>Микола Шипілов</i>	
100 років Революції. Повторення пройденого	330
<i>Антон Жеронкін</i>	
Українські медитації: «око циклону» Української національної революції.	348
<i>Іван Радик</i>	
Carthago delenda est	364
<i>Юрій Ботнар</i>	
Шляхи української революції: парламентський чи збройний?	374
<i>Олексій Бешуля</i>	
Анатолій Лупиніс: авантюрний і оптимістичний вектор українського націоналізму	382
<i>Юрій Бондаренко</i>	
Зміст, мета та завдання Української національної революції	394
<i>Олексій Усенко</i>	
Іспанська та Українська революції: паралелі і меридіани	406

Передмова

2 лютого 2017 року у колишньому приміщенні Центральної Ради (нині це Київський будинок учителя) відбулися чет-верті Бандерівські читання.

Традиційно одне з найбільших інтелектуальних зібрань в Україні об'єднало десятки українських вчених, політологів, політиків, аспірантів, студентів, ветеранів та учасників московсько-української війни.

Заходи такого штибу прийнято починати вітаннями з фраз на кшталт «пане посол», «містере держсекретар», «вельмишановний Єврокомісар» з подякою за наданий грант на захід і запопадливим загляданням в очі таваріщам з чергового московського ЦК чи брюссельського обкому.

Ну або хоча б з реверансом у бік фонду, як нас переконують, зовсім не олігархів, а «філантропів» Віктора Пінчука чи Ріната Ахметова.

Куди ж без цього нашим просунутим грантоїдам-шарлатанам з напускним видом гіперінтелектуалів та мегареформаторів?

Бандерівські читання мають честь оминати таких патронів і благодійників.

Водночас вони були б неможливі без інших дійових осіб.

Передусім без вояків Української революції та священної московсько-української війни. Самі Бандерівські читання є інструментом і фронтом нашої національно-визвольної боротьби.

Бандерівські читання – це нетиповий науковий чи інтелектуальний захід. Нетиповий хоча б тим, що в одному місці зібрані талановиті і маститі науковці, а поряд з ними – очільники і представники керівної ланки практично усіх націоналістичних ватаг та ідеологи-практики націоналізму. Я переконаний, що теорія Національної революції – це живий процес із реальними політичними наслідками, який водночас потребує глибокого теоретичного обґрунтування і пошуку стратегічних, саме стратегічних, а не виключно операційних чи тактичних рішень.

Проект був би неможливим без активної роботи команди, яка уже вчетверте збирає провідних інтелектуалів націоналістичного середовища у річницю заснування ОУН – найвідомішої революційної організації ХХ століття.

Дякую Володимиру Тиліцаку, заступнику директора Інституту національної пам'яті, який, до речі, був співавтором ідеї Бандерівських читань.

Саме тоді, у буремному 2014 році, на протипагу шаленій бандерофобії танцюючої частини Майдану ми провели перші Бандерівські читання з темою «Національна революція чи протирежимний резистанс». Це радше був політично-маніфестаційний захід, але його мета була цілком реальна: не дати звести революцію на пси трубадурам, що несли «великих слів велику силу з чужого поля і більш нічого».

У 2015 році завдяки Богданові Галайку, директору Науково-дослідного інституту українознавства, ми провели другі Бандерівські читання з нагоди 75-ї річниці створення ОУН революційної в Києві із темою «Якою має бути Українська Самостійна Соборна Держава в ХХІ столітті та «питання Москви», які отримали наукову глибину та інституційну

солідність. З тих пір Богдан Галайко та Інститут українознавства стали незмінними партнерами наших заходів.

Минулоріч ми вирішили, що Бандерівські читання – це не лише історична дискусія про минуле, з якого варто винести правильні висновки, а й актуальна дискусія про майбутнє. Тому треті Бандерівські читання, які пройшли 3 лютого 2016 року та були приурочені до 75-річчя Акта відновлення української державності та 25-ї річниці Незалежності України, своєю темою обрали: «Візія Української держави в ідеології українського націоналізму». У межах заходу було проведено дві експертні дискусії: «Досвід боротьби українських націоналістів за державність у ХХ столітті: ідеї та практики» і «Українська держава III тисячоліття: візія націоналістів». З огляду на наше історичне минуле (комп'ютер вперто правив історичне та істеричне) традиції, практику ми намагалися вибудувати візію Ідеальної Української держави – держави і суспільства мрії третього тисячоліття. Тоді серйозної філософської глибини додала ще один незмінний член команди Бандерівських читань та Українських студій стратегічних досліджень кандидат філософських наук Тетяна Бойко. Тому вдячні і їй.

Так само хочу подякувати усім доброзичливцям та жертводавцям, які без жодного піару усі чотири роки підтримували цей проєкт і – найголовніше – дозволяли його матеріалізувати у відповідні видання.

Проте, говорячи про необхідність приборкання московського імперіалізму чи ідеальну українську державу майбутнього, ми постійно стикалися з проблемою, що без успішного завершення Національної революції, своєрідної Реконксти – відвоювання України для її природного господаря українців, без революційної трансформації соціальних, політичних, національних інтересів в інтересах більшості та на засадах справедливості ні неможливо стати конкістадорами та знищити московський імперіалізм та звільнити загарбані, забуті Москвою народи, ні побудува-

ти ідеальну країну соціальної, національної та історичної Справедливості і Добробуту, фактично реалізувати Шевченкове «в своїй хаті своя правда і сила і воля».

Тому четверті Бандерівські читання були присвячені темі «Як закінчити Українську національну революцію» та приурочені до 100-річчя Української революції 1917–1921 років та 75-річчя Української Повстанської Армії.

У рамках читань було проведено три фахові дискусії: «Зміст та мета Української національної революції», «Між революцією змісту і революційними формами. Чи буде хунта?» та «Революція та війна. Чи місія здійснена?».

Також у рамках четвертих Бандерівських читань було проведено Всеукраїнський конкурс студентських та аспірантських есе на тему «Перспективи Української національної революції у XXI столітті».

Участь у конкурсі взяли понад сто студентів та аспірантів з провідних навчальних та наукових закладів з усіх куточків України.

Бачу хороший знак, що нарешті приміщення Центральної Ради нині «окупували» ми, а не, скажімо, ті, хто вірить у всесвітнє братство, пацифізм і добродійність добрих дядь з-за закордону, як це було сто років тому. Може, це добрий знак, щоб розірвати порочний біг по колу.

Пропонуємо вашій увазі збірник матеріалів четвертих Бандерівських читань, що є зрізом сучасного стану розвитку ідеології українського націоналізму, а водночас практичним посібником до дій.

Юрій Сиротюк

*директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
народний депутат України VII скликання*

Preface

Glory to Ukraine!

Dear Society, Ukrainian brothers and sisters, sworn brothers, I have the honor to welcome the 4th “Bandera Readings”!

The events of this kind are usually started with the words like “Mr. Ambassador”, “Mr. Secretary”, and “Dear European Union Commissioner” with gratitude for the grant and zealously looking into the eyes of fellows from another Moscow Central Committee or Brussels Provincial Committee.

Well, or at least with overtures to the funds of “philanthropists”, such as Victor Pinchuk or Rinat Akhmetov (we are told they are not oligarchs).

How can we do without our advanced grant-eaters and charlatans with a contrived look of hyper-intellectuals and mega-reformers?

“Bandera Readings” have the honor to avoid such patrons and benefactors.

So I'd like to start with different words of appreciation.

First of all, I'd like to thank the soldiers of the Ukrainian revolution and the sacred Muscovite-Ukrainian war.

I want to observe a minute of silence to remember those who sacrificed their lives in the struggle for Ukraine.

I also want to thank the participants and guests of the conference.

I hope that this day, which we'll spend together, will give everyone good "food for thought".

"Bandera Readings" are an unusual scientific or intellectual event. It is unusual at least due to the fact that in one place it gathers talented and venerable scholars along with the heads and representatives of almost all nationalist organizations and practicing ideologists of nationalism. I am convinced that the theory of the national revolution is a living process with real political consequences that requires both deep theoretical study and the search for strategic—I emphasize—strategic decisions instead of exclusively operational or tactical ones.

I also want to thank the team that annually gathers you here on the foundation anniversary of the OUN, one of the most famous revolutionary organizations of the 20th century.

I thank Vladimir Tylishchak, the deputy director of the Ukrainian Institute of National Memory, who is, incidentally, a co-author of the idea of "Bandera Readings".

It was then, in the tumultuous 2014, when opposing frantic "banderophobia" of the dancing part of Maidan, we conducted the first "Bandera Readings" with the topic "The National Revolution, or Anti-Regime Resistance". It was rather a political manifesto, but its aim was quite real: to resist the nullifying of revolution by troubadours, who bore the "great words of great power from someone else's field and nothing more".

In 2015, thanks to Bohdan Halaiko, the head of the Research Institute of Ukrainian Studies, we conducted the second "Bandera Readings" on the occasion of the 75th foundation anniversary of the OUN in Kiev. Its main theme was "Ukrainian Independent State of the 21st Century" and "Moscow Question", which acquired scientific depth and institutional solidity. Since that time, Bohdan and the Research Institute of Ukrainian Studies have become devoted participants of our events.

Last year, we decided that “Bandera Readings” are not only a historical discussion about the past, which should lead to correct conclusions, but rather a topical discussion about the future. So, the third “Bandera Readings” took place on February 3, 2016, on the occasion of the 75th anniversary of the Declaration of Ukrainian State Act and the 25th anniversary of the independence of Ukraine. The theme of the conference was “Vision of the Ukrainian State in the Ideology of Ukrainian Nationalism”. Within the event, two expert discussions were held: “The Experience of Ukrainian Nationalists’ Struggle for Independence in the 21st Century: Ideas and Practice” and “Ukrainian State in the Third Millennium: Nationalistic Vision”. Given our historical past (computer persistently corrects historical to hysterical), traditions and practices, we tried to build the vision of Ideal Ukrainian state, the dream state and society of the third millennium. Then, the serious philosophical depth was given to it by another permanent member of the team of “Bandera Readings” and Ukrainian Studies of Strategic Research PhD Tetiana Boiko. So, we are grateful to her.

Also, I want to thank all the well-wishers and donors, who have supported this project for all four years without any PR, and, what’s most important, allowed realizing it in relevant publications.

However, speaking about the necessity of taming Moscow’s imperialism or about ideal Ukrainian state of the future, we constantly faced the problem that it was impossible either to become conquistadors and destroy Moscow’s imperialism to set free other captured peoples or to build an ideal country of social, national, and historical Justice and Welfare, which can effectively embody Shevchenko’s “one’s own house is known for its truth and power and will”. Its realization is possible only through a successful national revolution, or a special Reconquista—the reconquest of Ukraine for its natural host, the Ukrainians, with revolutionary transformations of social, political, and national interests of the majority and on the basis of justice. So, now we

are again back to the theme of “How to finish the Ukrainian national revolution”.

I have the courage to suggest that the revolution, which we intend to continue and successfully complete, began in 1989 and is not just a continuation of process that has lasted permanently in Ukraine since 1991. It is the longest Hundred Years’ National Liberation Revolution in Europe, the beginning of which we are celebrating on the governmental level this year.

Once Andrii Mokhnyk wondered why, if the Hundred Years’ War took place in Europe, the Hundred Years’ Revolution couldn’t exist as well.

So, when we talk about 1917 (to which our readings are dedicated), we talk about the events that have not expired, the events that are still ongoing. First of all, our readings are practical and pragmatic; they are keyed not to the past, but forward—to the future. We will discuss not only how it was but also how it may be.

The last century was full of events of the Ukrainian revolution; thus, all stages of the national liberation struggle should be seen as parts of a common syncretic process.

The revolutionary processes and the processes of social changes will inevitably continue. It does not depend on those in power or their partners’ will and mass zombification since no purposes of the Hundred Years’ National Revolution are realized, neither in national nor in social fields.

Another question is whether the current political class in power is capable of taking up the challenges our state and nation are facing now. Very rarely can pre-revolutionary political elite become a factor of the revolutionary changes and stay in power after the revolution. So now, our country witnesses the classic under-revolution and counter-revolution.

Besides, it should be noted, as I mentioned at the 1st “Bandera Readings”, that a revolution is not just a project of negation (destruction of the previous system as an integral part of construction of a new one); it is not a drunken riot, a

global “drive”—it is a creative and forceful act of taking power and implementing the national project of Great Ukraine. Unfortunately, Ukraine missed its 19th century, so we shouldn’t hope in vain that the revolution will result in catching up with other European nations through the rapid passing of historical process of European nation states. We missed our 19th century when the continent of nations and nation states in Europe was being formed. Therefore, it is impossible for us to go back, but we should not fall into the trap of the present crisis of European identity either.

Obviously, our revolution is the process of transition to a new phase in which Ukraine will be an innovator and trendsetter. It would be at least senseless to accelerate the speed of life of the 20th century for reaching the deadlock where modern Europe was led to.

What problems are there on this path and what should be discussed? In one of the students’ works I’ve read that permanent revolutionary process is typical for Ukrainians, I mean that revolution is an immanent feature of the Ukrainian nation. Therefore, an extremely important task is to guide revolution in a constructive and creative direction and avoid leaving no stone unturned.

Secondly, there is a problem of universality of the Ukrainian revolution, its spilling across Ukraine’s borders and vehemence of Ukrainians. Ukrainians are cramped within their own national space. The explosive energy of a revolution requires, at least, a creative arrangement of the environment. Thus, I must assume that the revolutionary changes in Ukraine will inevitably lead to significant social, political, and national changes, at least, to the east and north outside Ukraine. That universalist nationalist slogan “Freedom to peoples! Freedom to man!” demonstrates this direction.

Thirdly, the process of national liberation should be properly combined with social process. In the struggle against the Ukrainian revolution, our enemies used social issues and social

populism very skillfully. National revolution can neither fix the current social arrangements (what, unfortunately, is happening now) nor implement evolutionary social changes, the so-called reforms.

These are radical revolutionary changes in social relations, which are aimed to establish social justice alongside national justice and responsibility. Either we subdue the “rabble” and the flag of positive social changes becomes one of the aspects of our flag or once again it will be used by Moscow for devastating the nation and the state; our history knows many such examples.

Successful national revolution of Bohdan Khmelnytsky could subdue and satisfy the social element and combine it with the national state-building. Rabble became part of the army. Now we cannot let the Kremlin head up social protests and lead a part of society “to a new far away commune”. To lead the national revolution at the social front is as important as to defend the external one.

Hence, the question appears: Is the revolution just a global “drive” or a tough and sometimes severe discipline? The riot is more suitable behind enemy lines but not behind ours.

Fourthly, a priori. The Ukrainian national revolution was inevitably accompanied and is accompanied by military aggression of Russia. The end of the Ukrainian national revolution should necessarily result in the death of Moscow’s imperialism. Thus, our national revolution will a priori take place in the conditions of the Kremlin’s intervention and will finish either on the ruins of the Russian Empire, or on our own ruins.

Consequently, the military elite and military-political organization of the society is an extremely important, if not crucial, subject and factor, which can give us preponderance. Not only ardent poets, civil politicians, or gigolo-Euro-optimists but the military spirit of the nation and the military-political leadership, as well as the nationalist elite that grows up in the

trenches of war, are true providers and the key to the success of the revolution.

On the other hand, we shouldn't allow bolshevizing the army and society. A warrior without necessary motivation, hard discipline, and invincible nationalist worldview may quickly turn from a defender to a destroyer of the revolution and state; he may become a tool in the enemy's hands.

Eventually, all successful forms of Ukrainian sovereignty were military and political: from druzhina state of the princely epoch, to the state of Zaporizhian Sich. No wonder, our conference is dedicated to the military state of the Ukrainian Insurgent Army and its 75th anniversary.

That's why the modern Mikhnovskys mustn't be removed from active politics, and Bolbochans mustn't be shot. This time it is also important to prevent the realization of wonderful formula "they have smotted themselves", which shows how Ukrainian vehemence turns into entropy and deadly civil strife.

I dare suggest that not only our eastern neighbors wouldn't like Great Ukraine but those who are in the West either. So, despite diplomatic flattery, we should strengthen our western border and fight against anti-state phenomena.

As I've already mentioned, the whole process of the national revolution is a syncretic unity, so no one is allowed to redraw Ukrainian history and say, for example, that the first movement of liberation and the first UIA are good, but Shukhevych's UIA and Bandera's OUN are tabooed. Tearing out from history any page, will result in a dangerous domino effect in the future.

Finally, we should not forget that, first and foremost, the revolution and war are waged for the brains—these are the acts of the worldview—while weapons only make the effect permanent. You may have noticed that where Lenin's monument fell down (by the way, Ukrainians perceived it as a symbol of slavery and knocked it down as once they knocked down post milestones) and where Bandera's march took place, Moscow's imperialism was physically stopped.

Another aspect of our revolution is the time in which it takes place. The world is too globalized and compressed in space for someone to let Ukraine become a subject.

So, to become a subject and return our national identity by overcoming the consequences of the occupation, which has lasted for several hundreds of years, is one of the main goals of the revolution.

And of course, the government as a change-making tool is also an important theme for debates. To take away the power from one enemy and to give it to another one is, at least, a wrong goal of revolutionary events.

So, I wanted us to talk today about the theory and practice of the Ukrainian revolution, which we have to continue and complete.

Let's be precise, economical in words, and rich in meanings.

I see a good sign in the fact that finally the premises of the Central Council are "occupied" by us rather than by those who believe in universal brotherhood, pacifism, and charity of "good uncles" from abroad, as it was a century ago. Maybe it's a good sign for breaking the vicious circle.

I haven't used a lot of quotations, but now I just want to cite the lead paragraph in a recent article of the American edition *National interests*: "Military Force Remains the Best Currency in an Anarchic System like International Relations."

The state can have a beautiful culture, art, philosophy and be glorious, but it is worth nothing if there is no sufficient military force to protect it. Mao Zedong articulated this idea really in a sharp way, "Political power grows out of the barrel of a gun."

Do not forget about it. And good luck.

Yurii Syrotiuk

*President of the non-governmental analytical center
"Ukrainian Studies of Strategic Research",
People's Deputy of Ukraine*

ЯК ЗАВЕРШИТИ
УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ
РЕВОЛЮЦІЮ

“

Револьюційне змагання – це національна боротьба в площині духовності, культури, боротьба суспільно-політична й мілітарна, за повне знищення існуючого стану, його змісту й за побудову цілком нового, під кожним оглядом кращого стану, який відповідає потребам і бажанням українського народу.

Степан Бандера

Юрій Сиротюк

директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
народний депутат України VII скликання

Столітня Українська національно-визвольна революція

Коли буде Третій Майдан? Чи потрібна Україні хунта? Революція в умовах війни – це розхитування країни чи незворотній процес? Чуємо ці питання скрізь і повсюди, отож мусимо дати на них відповідь.

Маю сміливість зробити припущення, що Революція, яку ми маємо намір продовжити і успішно закінчити, почалася навіть не у 1989 році і є не просто продовженням процесу, що перманентно тривав в Україні з початку відновлення державності у 1991 році – а йдеться про найдовшу в Європі столітню Національно-визвольну революцію (1917 – 2017), початок якої ми якраз на державному рівні відзначаємо цьогогоріч.

Якось народний депутат сьомого скликання Андрій Мохник висловився, що якщо в Європі була столітня війна, то чому не може бути столітньої Революції?

Тому коли говоримо про 1917-й (а саме століттю революції присвячені наші читання), то говоримо про події, які не минули, події, які тривають досі. Тому наші міркування мають передусім практичний прагматичний характер і спрямовані не назад у минуле, а вперед – у майбутнє.

Останнє століття було спресоване у події Української революції, і тому всі етапи національно-визвольної боротьби варто розглядати як ланки одного спільного синкретичного процесу.

Відтак революційні процеси, процеси соціальних та національних зрушень неминуче триватимуть і далі. І це не залежить від волі владоможців і роботи їхніх піарників та масового телезомбування. Революція триватиме, бо практично жодні цілі столітньої національно-визвольної революції нереалізовані, ні у плані національному, ні у соціальному.

Інше питання, чи здатен нинішній постколоніальний політичний клас, що отримав владу, бути на висоті тих завдань, які стоять перед державою і нацією? Дуже рідко до революційна політична еліта залишається фактором революційних змін і владою після революції, бо, як відомо, «генерали ведуть війни минулого». Тому нині маємо в країні класичну недореволюцію та контрреволюцію.

В Україні відбулася зміна облич влади без зміни системи влади, без справедливого перерозподілу влади і власності на користь більшості населення.

Проте революція, окрім негативної цілі: знищення колишньої системи і усунення на маргінес її носіїв, має мати чітку позитивну програму змін на користь більшості населення країни.

Адже революція – це не лише проект неґації (заперечення, знищення минулої системи – як невід’ємного елемента побудови нової), це не бунт п’яної матросні і не лише глобальний двіж – це творчий і вольовий акт здобуття влади і реалізації власного суб’єктного національного проекту Великої України.

На жаль, Україна проминула своє ХІХ століття, коли у Європі сформувався типовий політичний ландшафт континенту національних держав, саме утворення яких (революційним шляхом) привело до росту економічної могутності Європи, створення унікальної системи соціальної справедливості, розвитку ідентичності. Вислідом революції має бути стрімке наздоганяння інших європейських націй, шляхом прискореного проходження історичного процесу європейських національних держав, водночас враховуючи

помилки європейських націй, що привели до нинішньої глобальної кризи ідентичності Європи та ослаблення європейських націй. Україна мусить пережити своє XIX століття процесу становлення національної держави у XXI столітті під шаленим тиском глобалізму, усвідомлюючи, що неможливо ні повернутися назад (до вишиванки потрібно не повернутися, а дійти знову), ні дозволити собі потрапити в пастку кризи нинішньої європейської ідентичності.

Очевидно, наша революція – це процес переходу у нову фазу, в якій Україна буде інноватором і законодавцем мод. Бо пришвидшено прожити XX століття, щоб забрести у той піковий шлях, в який завели нинішню Європу, було б як мінімум безглуздо.

Які проблеми ми маємо на цьому шляху і що варто було б обговорити? В одній із робіт, яку ми отримали під час конкурсу студентських та аспірантських есеїв в рамках Бандерівських читань, йшлося, що українцям притаманний перманентний революційний процес, тобто гіпотезу, що Революція – є іманентною ознакою української нації. Тому спрямувати революцію у творче будівниче русло, а не в процес незалишення каменя на камені – завдання надважливе.

Звідси ж походить проблема універсальності української революції, вихід її за межі України, пасіонарність українців. Українцям затісно в межах власного національного простору. Вибухова енергія революції потребує творчого облаштування як мінімум навколишнього простору. Тому мушу припустити, що революційні зміни в Україні неминуче призведуть до істотних соціально-політичних та національних зрушень принаймні на схід та на північ від України. Саме універсалістське націоналістичне гасло «Свобода народам – свобода Людині» – засвідчило цей напрямок. Україна зобов'язана експортувати Революцію та революційні ідеї відновлення національних держав та національних ідентичностей на постсовєцькому просторі та бути модератором цих процесів.

Третє, необхідність правильно поєднати процес національно-визвольний із процесом соціальним. Наші вороги дуже вміло використовували соціальні питання, соціальний популізм у боротьбі з українською революцією. Національна революція не може ні закріпити існуючі соціальні порядки (що, на жаль, відбувається нині), ні здійснювати еволюційні соціальні зміни – так звані реформи.

Це революційні й радикальні зміни соціальних відносин, метою яких є встановлення поряд з національною справедливістю і відповідальністю і соціальної справедливості. Або ми опануємо «чернь» – і прапор позитивних соціальних змін буде однією зі сторін нашого прапора, або його вкотре руйнівно для нації та держави використає Москва, як вона робила це завжди в історії.

Успішна національна революція – Богдана Хмельницького – змогла опанувати і вгамувати соціальний елемент та поєднати його з національно-державотворчим. Чернь стала частиною війська. І нині не можна дати Кремлю опанувати соціальні протести і повести «у нову загірну комуну» збаламучену частину суспільства. Вести національно-визвольну революцію на соціальному фронті – таке ж важливе завдання, як тримати фронт зовнішній.

Звідси і питання: революція – це глобальний двіж чи жорстка, а інколи і жорстока дисципліна? Бунт більше має рацію у тилу ворога, а не в нашому.

Четверте, апіорне. Українська національна революція неодмінно супроводжувалася і супроводжується зараз військовою агресією з боку Росії. Закінчення Української національної революції – це неодмінна смерть московського імперіалізму. Тому наша національна революція апіорі буде відбуватися в умовах інтервенції Кремля і закінчиться або на руїнах Російської імперії, або на наших.

Відтак військова еліта та військово-політична організація суспільства – надзвичайно важливий, якщо не ключовий, суб'єкт і чинник, що схилить шальки терезів у наш бік. Не

лише полум'яні поети, цивільні політики чи альфонси-євро-оптимісти, а й мілітарний дух нації та військово-політичний націоналістичний провід та еліта, що виростає з окопів війни, є правдивим провайдером і запорукою успіху революції.

З іншого боку, не можна допустити большевізації армії та суспільства. Воїн без необхідної мотивації, залізної дисципліни та незламного націоналістичного світогляду дуже швидко із захисника може стати руйнівником і революції, і держави та інструментом у руках ворога.

Зрештою, усі успішні форми української державності були воєнно-політичними: від дружинної держави князівських часів та держави, яка так і називалася – Військо Запорізьке. Недарма наші читання присвячені і війську-державі УПА та 75-м їх роковинам.

Тому важливо, щоб нинішніх Міхновських не усунули з активної політики, а Болбачанів не розстріляли.

А ще важливо не дати цього разу спрацювати дивовижній формулі «самі себе звоювали», яка показує, як українська пасіонарність переростає у ентропію і вбивчі міжусобиці.

Смію припустити, що Велика Україна не сподобається не лише східним сусідам, а й багато кому на Заході, тому і там попри дипломатичні лестощі варто укріпляти кордон і поборювати антидержавні прояви.

Оскільки весь процес національно-визвольної революції у ХХ столітті є єдиним синкретичним масивом, тому не можна нікому дозволяти краяти українську історію і переконувати, наприклад, що перші визвольні змагання і перша УПА – це добре, а УПА Шухевича і ОУН Бандери – це табу. Виривання, затирання будь-якої сторінки столітньої національно-визвольної революції матиме у світоглядній війні вбивчий ефект доміно.

Зрештою, не слід забувати, що революція і війна йдуть передусім за мізки – це світоглядові акти. Гармати і гради лише закріплюють цей ефект на місцевості. Ви помітили, що там, де впав бовван Леніна (до речі, українці його

сприйняли як символ рабства і валили його як колись верстові стовпи) і там, де пройшов Марш Бандери, там фізично зупинився московський імперіалізм?!

Ще один аспект нашої революції. Це час, в якому вона відбувається, світ надміру глобалізований і стиснений у просторі, щоб хтось дозволив Україні без спротиву бути річчю самою у собі і стати суб'єктною.

Немає у світі благодійників, які мріють про самостійну Україну та суб'єктну українську націю. Тим паче, коли йдеться про найбільшу в Європі країну та націю, що може і повинна претендувати на одного з європейських лідерів. Якщо нинішню постколоніальну ослаблену корупцією і виснажену військовою агресією Україну сприймають як проблему, то Велику Україну, де українська нація займе своє гідне місце господаря, більшість, на жаль, розцінює як загрозу.

Тому здобути суб'єктність і повернути та перезапустити національну ідентичність шляхом подолання наслідків кількох касотрічної окупації – одне з головних завдань революції.

І, звісно, влада як інструмент здійснення змін – її опанування – це теж важливий елемент дискусії. Відібрати владу в одного ворога, щоб віддати іншому – це як неправильна мета революційних змагань.

Українська нація через свою провідну верству-еліту має здобути і закріпити повновладдя української нації на своїй землі.

Я не переобтяжував цей текст цитатами, але хотів би лиш навести лідер-абзац у нещодавній статті з американського видання «Національні інтереси»: «У анархічній системі на кшталт міжнародних відносин військова сила залишається найкращою валютою.

Держава може мати прекрасну культуру, мистецтво, філософію, блиск і славу, але все це нічого не вартує, якщо в країні немає достатньої військової сили, щоб захистити себе. Як різко сформулював це Мао Цзедун, «політична влада виходить зі ствола пістолета».

Не забуваймо про це.

“

Для народу, який підіймає визвольну революцію, краще відразу знати справжній стан, покладатися тільки на власні сили, ніж розраховувати на нереальну зовнішню допомогу. Відповідно до цього революційний рух розпляновує свою боротьбу на основі власної спроможності або стримується з розгортанням одвертого, збройного повстання до відповідної міжнародної ситуації.

Степан Бандера

Олег Тягнибок

голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»

Націоналізм – це більше ніж ідеологія

Бандерівські читання народжені Революцією Гідності і є однолітком російсько-української війни. Від початку вони задумувались як майданчик для контактів націоналістичних активістів, інтелектуалів, академічних науковців. Від початку участь у читаннях беруть представники різних націоналістичних сил і організацій.

За час, що пройшов від зими на Майдані націоналісти були першими усюди, де небезпечно, де потрібна стійкість і відвага. Це факт.

2017 рік обіцяє бути роком важких випробувань. Фронт на сході може почати рухатись будь-якої миті. Міжнародна ситуація має ознаки погіршення для України. Влада демонструє бездарність. Державу з'їдає корупція. Реформи провалено.

Це вимагає від націоналістичних організацій тісніших контактів, ідейної консолідації, координації дій. За останні роки націоналісти показали приклад революційної боротьби, сьогодні приходить час показати приклад тісної співпраці між собою.

Це, що ми бачимо навколо – це не змагання партій. Це війна світоглядів.

І ми розуміємо, що Націоналізм – це більше ніж ідеологія.

Націоналізм – це хребет нації. Це те, що дає їй гідність, дає силу, дає крила, дає сенс і мету.

Націоналізм перетворює народ у вершителя власної долі.

І навпаки – нестача націоналізму робить з народу напівпритомного каліку при битій дорозі, цілком залежного від доброї волі і бажань інших.

Націоналізм – це віра народу у себе, у свою спроможність і своє покликання, це опора лише на себе, лише на власні сили.

Саме у цьому є розгадка тих вибухів скаженої ненависті, цих божевільних істерик, якими злочливці нашого народу зустрічають кожен успіх українського націоналізму. Ці злочливці хотіли б бачити українців безвольною масою, що вічно хитається між Заходом і Сходом, потульною отаурою для закулісного торгу, медійних маніпуляцій та безсвісного грабунку.

А кожен успіх українського націоналізму означає, що Нація стала ще трохи сильнішою, твердішою, розумнішою і просунулась ще на один крок уперед.

Друзі!

Сьогодні, у рік століття від початку української революції хочу побажати учасникам читань бадьорості, натхнення, віри і плідної праці.

Хочу побажати, щоб Четверті Бандерівські читання стали черговим кроком уперед для нашої спільної української справи!

Слава Україні!

“

Українська Національна Революція – це доосновна зміна в її ж напрямі всіх вартостей та установ індивідуального та суспільного життя української людини. Соціальна революція – це доосновна зміна відношення поодиноких людей та суспільних верств по відношенні до найрізномодніших елементів цінностей життя: духових і матеріальних. Політична революція – це захоплення влади поневоленім народом і ним продовжувана, здійснювана соціальна програма в національних рамках.

Ярослав Стецько

Олександр Сич

кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та
адміністрування ІФНТУНГ,
народний депутат VII скликання,
віце-прем'єр-міністр України 2014 р.,
голова Івано-Франківської обласної ради

Наступна революція матиме соціальний характер і антиолігархічну спрямованість

У своїх попередніх публікаціях на тему сучасного революційного процесу автор ще з 2005 р. обстоює концептуальну ідею, що в Україні протягом всіх років Незалежності відбувається перманентна національна революція. Своєю дією вона охоплює не тільки політичну, але й всі інші сфери життя й триватиме доти, аж поки сума національних ознак української державності у кожній із них не набере критичної маси та незворотної дії.

Під час кульмінаційних загострень цього процесу виникають революційні зриви, які зазвичай у публіцистичній та науковій літературі називають революціями. Виходячи із запропонованої логіки революційного процесу, автор у 2012 р. на міжнародній науковій конференції «Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст» обґрунтував незавершеність Романтичної революції 1989–1991 рр., Помаранчевої революції 2004–2005 рр. та незадовго до Революція Гідності 2013–2014 рр. спрогнозував її неминучість. У свою чергу на III Бандерівських читаннях дав характеристику незавершеності Революції Гідності та висловив прогностичні терміни настання чергового революційного зриву і можливий рівень його радикалізації.

Перш ніж приступити до моделювання характеру та спрямованості чергового революційного зриву, видається доречним уточнити висловлені в попередніх статтях положення щодо причин незавершеності трьох згаданих по-

передніх. Адже їх результатом став не злам чинної системи суспільного й державного життя, а компроміс між противними сторонами.

Вважаю, що зручним методологічним ключем до розуміння таких причин може стати вишкільна праця одного із провідних ідеологів ОУН-бандерівської (ОУН-б) С. Ленкавського «Українська національна революція». Серед масиву інших теоретичних напрацювань з цієї тематики в офіційних виданнях організаційних форумів ОУН-б та її провідних діячів вона вигідно вирізняється тим, що була у 1946 р. підготовлена для потреб внутрішнього організаційного вишколу, а отже, її формулювання мали як науково обґрунтований, так і навчально-прикладний характер.

Так-от, описуючи революційний процес, автор виокремлює в ньому три етапи:

«1. підготовка, або наростання революції; 2. доосновне знищення попереднього суспільного й політичного ладу; 3. встановлення й закріплення іншого, нового післяреволюційного порядку».

Очевидно, що всі вони тісно взаємопов'язані між собою і кожен наступний логічно впливає з реалізації попереднього. Якщо проаналізувати три попередні революційні зриви в Україні, то жоден із них на першому зі згаданих етапів не мав у собі чіткого організаційного начала. В той же час С. Ленкавський вважав, що саме цей етап мав би бути найважливішим, найтривалішим у часі й мав би сприяти «умасовленню» революції, тобто усвідомленню широкими масами населення її цілей. «Світоглядова революція є початком політичної й соціальної революцій», – писав він.

Очевидно, таке бачення базувалося на попередньому практичному досвіді підпільної просвітницько-пропагандистської діяльності спочатку цілісної ОУН, а потім і ОУН-б. Без багаторічних зусиль щодо створення нею відповідної психологічної атмосфери в українському суспільстві неможливим був би феномен Української Повстанської Армії (УПА) і її довготривалої підпільної збройної боротьби.

Натомість в усіх трьох сучасних українських революціях наростання суспільного протистояння хоч і було зумовлене об'єктивними причинами, але мало стихійний характер. Це давало можливість конкурентним групам чинної на той час владної еліти на другому етапі революційного процесу використовувати вивільнену енергію мас у своїх вузькогрупових цілях. Їх метою було витіснення конкурентів із влади і заволодіння нею, однак не ліквідація існуючої системи суспільно-політичних та соціально-економічних відносин.

Таким чином, через внутрішню ротацію еліт система частково модернізувалась, однак не зазнавала зламу. Відповідно до поглядів С. Ленкавського, така революція мала політичний, «протирежимний» характер. Проте вона не була соціальною, яка натомість «має за мету насильну перемену існуючого в даній країні суспільного й економічного порядку й перебрання державного правління з рук старого суспільного класу в руки того, що революцію робить». У кінцевому підсумку, з точки зору національних інтересів, кожна така революція не досягала цілі й залишалася незавершеною.

В результаті Романтичної революції 1989–1991 рр. комуністичну геронтократичну еліту частково змінила значно динамічніша комсомольська верхівка. В міжреволюційний період вона була докооптована представниками тіншового бізнесу пізнього советського періоду та кримінального світу і поступово структурувалася в регіональні кримінально-олігархічні клани, які були створені і набули свого впливу ще в советському періоді політичної історії. В українських політологічних дослідженнях різні автори позначають їх різними назвами – Адміністративно-економічні групи (АЕГ), Адміністративно-економічні клани (АЕК), Фінансово-політичні групи (ФПГ) тощо.

Зайнявши ключові позиції в економічній сфері, клани почали шукати шляхів захисту своїх інтересів і в сфері політичній. Адже, за влучним висловом О. Турчинова: «Неможливо бути політиком, не маючи необмеженого доступу до фінансових потоків. Неможливо займатися великим біз-

несом без глибоко особистих “політичних ресурсів”. А він із власного політичного досвіду добре знав, що казав.

Вплив кланових угруповань на політичний процес відбувався поетапно. Спочатку вони лобювали свої інтереси шляхом «точкового» підкупу державних чиновників. У міру зростання фінансових спроможностей їхні представники перейшли до підпорядкування своєму впливові існуючих політичних партій. У другій половині 90-х років ХХ ст. цей процес набрав трагічного характеру – непокірні українські політичні партії піддавалися розколам, а їхні лідери морально-політично (і навіть фізично) знищувалися. Наступним кроком в опануванні політичного простору стало творення цими угрупованнями власних партій. Піонером у цій справі стала НДП, яка представляла інтереси харківського регіонального клану. Пізніше з’явилися СДПУ(о) (київський клан), «Громада», ДемСоюз, «Батьківщина», «Трудова Україна» (дніпропетровський клан), «Партія регіонів» (донецький клан).

Президент Л. Кучма легітимізував вплив олігархічних кланів на економічне та політичне життя Української держави. Він став архітектором тієї суспільно-політичної та соціально-економічної системи, яка дозволила йому протягом двох каденцій зберігати за собою пост Президента, але яка поміняла вектор цивілізаційного розвитку України й до сьогодні тримає її в лабетах постсоветської відсталості. За влучним висловом Ю. Мацієвського, українського дослідника гібридних політичних режимів, з кінця 90-х років ХХ ст. олігархи фактично захопили державу.

За аналогічним сценарієм відбувалися і дві наступні антирежимні політичні революції – стихійний вибух масового невдоволення очолювали представники конкурентних до чинного режиму кланових угруповань, захоплювали владу у державі і використовували її як інструмент реалізації своїх економічних інтересів.

Так, після Помаранчевої революції 2004–2005 рр. владне оточення Л. Кучми змінилося на оточення Ющенка–Тимо-

шенко, які самі донедавна перебували в його ж політичній обоймі і яких він необачно виштовхнув в опозицію. Як відомо, В. Ющенко очолював Уряд України в час президентства Л. Кучми, а Ю. Тимошенко була в ньому віце-прем'єр-міністром з питань паливно-енергетичного комплексу. Аналізуючи вплив у цей період основних ФПГ, професор С. Телешун окремо виділив одну із них під назвою «Наша Україна».

Отож, вищу державну владу отримало конкурентне кланове угруповання, помінялися персоналії, але це жодним чином не зачепило основ існуючої системи.

Не здійснивши системних змін у державі, ФПГ «Наша Україна» знову поступилася донецькому кланові, що зумів стати єдиним політичним спадкоємцем кучмівського олігархічного оточення.

Однак після Революції Гідності 2013–2014 рр. конкурентна група Порошенка–Яценюка знову витіснила донецьких і «сім'ю» В. Януковича з владних позицій. За переліком ключових осіб, які склали владне оточення цієї групи, можна прийти до висновку, що після поразки у президентських виборах 2010 р. ФПГ «Наша Україна» взяла реванш. Так само, як «Партія регіонів», інкорпорувавши колишніх союзників, стала єдиним політичним спадкоємцем політичного блоку «За єдину Україну» (ЗаЄДУ), так і Блок Петра Порошенка (БПП) практично став політичною реінкарнацією «Народного Союзу “Наша Україна”» (НСНУ).

Слід нагадати, що П. Порошенко і його особистий політичний проект «Солідарність» належали до співзасновників «Партії регіонів», а сам П. Порошенко в час президентства В. Януковича перебував в Уряді М. Азарова міністром економічного розвитку та торгівлі України і міністром закордонних справ України. В свою чергу і А. Яценюк власну політичну кар'єру в статусі міністра економіки Автономної Республіки Крим у 2001–2002 рр. також починав в часи пізнього Л. Кучми, що характеризувалися як період дрімучої політичної реакції. Обидва вони були людьми встановленої Л. Кучмою олігархічної системи соціально-економічного та суспільно-

політичного укладу державного життя. А тому від них за визначенням годі було чекати антисистемних змін.

Щоби зрозуміти механізм захоплення Української держави олігархами, слід усвідомити, ким вони є і якими ресурсами володіють. Як влучно стверджує професор А. Колодій: «...олігархи – це можновладці, які використовують монополізовані ними сектори економіки для концентрації у своїх руках політичної влади, а політичну владу – для подальшого збагачення».

Здійснюючи монопольний вплив на той чи інший сектор економіки і володіючи великими фінансовими ресурсами, олігархи для політичного захисту своїх економічних інтересів вкладають їх у політичні партії-проекти і супроводжують їхню діяльність їм же належним медіа-ресурсом, за їх допомогою отримують частку державної влади, яку використовують для примноження своїх економічних активів. Зважаючи на обсяг вкладених ресурсів, їхні політичні проекти займають домінуюче становище в політичному процесі і кожні парламентські та президентські вибори практично зводяться до змагань олігархічних угруповань між собою.

За великим рахунком, парламент сьогодні являє собою структуру підконтрольних олігархам депутатських фракцій і груп. Відповідно і сформований ним Уряд України виступає інструментом задоволення економічних інтересів таких угруповань.

Захопивши державу, великий олігархічний капітал в Україні яскраво демонструє свою соціальну безвідповідальність. Прагнення до наживи і збільшення надприбутків будь-якою ціною призводять до запровадження низьких соціальних стандартів життя, високого рівня бідності, безробіття тощо.

Зручним світоглядним прикриттям такої поведінки є ідеологія лібералізму, якою зазвичай послуговуються представники політичних проектів олігархів. Адже відповідно до класичних ліберальних уявлень держава існує передусім для захисту приватної та корпоративної власності, а бід-

ність розглядається як природний стан і результат особистих помилок людини, за які держава і суспільство не можуть нести відповідальності.

Дотримуючись таких ліберальних догматів, політична олігархічна верхівка насправді вдається до маніпуляції свідомістю неосвічених і малоосвічених мас українського суспільства, намагаючись повернути його в час «дикого капіталізму» поч. ХХ ст. Хоча при цьому цинічно стверджує, що веде його у «європейську сім'ю народів».

Насправді ж, відчувши, що необмежений рамками соціальної відповідальності великий капітал стає фактором соціальної дестабілізації, європейські держави вже від середини ХХ ст. взяли курс на законодавче обмеження його аморальної суспільної дії, конституційно обумовлюючи захист права власності соціальними зобов'язаннями. А тому й не дивно, що в цілому ряді країн податок на доходи великого капіталу становить до 60-80%.

Такий шлях неприйнятний для захопленої олігархами Української держави. Адже, на відміну від європейських країн, апетити великого капіталу мали б обмежувати представники цього ж таки капіталу при владі. Навіть теоретично це виглядає абсолютним абсурдом. І навіть, навпаки, можна припустити, що низький рівень життя українських громадян є не тільки пасивним наслідком потягу олігархів до надмірного збагачення, але й цілеспрямованою усвідомленою політикою делегованих до вищої державної влади представників олігархічних угруповань. Адже тотальна бідність переважної більшості виборців України перетворює їх на зручний інструмент маніпуляцій та на предмет «купівлі-продажу» їхніх голосів під час виборчих процесів, а їх виключення із активного суспільно-політичного життя гарантує від усвідомлення ними глибинних причин свого маргінального суспільного стану.

Соціальні негаразди були основою масового невдоволення українців під час трьох попередніх революцій. Однак, не усвідомлюючи їхніх причин, вони піддавалися на пропаган-

ду поверхових, «інструментальних» цілей. У Помаранчевій революції 2004–2005 рр. така «інструментальна» ціль виражалася гаслом «Ющенко – наш Президент!». Піддаючись на нього, учасники революції насправді прагнули таких змін у суспільстві, які б забезпечили їм високі соціальні стандарти життя, а державу спрямували в цивілізований напрямок розвитку. Натомість В. Ющенка вважали інструментом таких змін. Із зазначених вище причин він таким інструментом не став і не міг стати. Аналогічно і під час Революції Гідності 2013–2014 рр. гасло європейської інтеграції також мало «інструментальний» характер, бо насправді українці прагнули такої інтеграції не абстрактно, а з метою досягнення європейських стандартів життя в соціальній та політичній сферах.

З уваги на космополітичний характер олігархічних угруповань в Україні, зовнішня політика делегованих ними до вищої державної влади представників має зрадницький характер. В її основі лежить захист власних, корпоративних, а не національних інтересів. Її залежність від світових агентів транснаціональних компаній є зовнішньою причиною соціального зубожіння українців.

Отож, залежність політичного процесу від олігархічного укладу економіки є основним гальмом цивілізованого загалом і національного та соціального зокрема розвитку української держави. А тому черговий революційний зрив в Україні матиме соціальний характер і антиолігархічну спрямованість.

Однак революція не завершується злом старої системи. За наведеним визначенням С. Ленкавського, це всього лише другий етап революції. А після нього має наступити третій – «...встановлення і закріплення іншого, нового після-революційного порядку». Яким він буде, цей новий постолігархічний характер української економіки і державного життя, – це вже тема іншої дискусії.

“

Вся історія України – це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб звернути її назовні, і руйнної, що розпорошує її у взаємному самопожиранні та несе розбиття і розклад.

Олег Ольжич

Богдан Червак

голова ОУН,

перший заступник голови Держкомтелерадіо

Національна
революція – чинник,
без якого неможливо
здобути й закріпити
українську державність

Не секрет, що сам термін «революція» лякає значний прошарок суспільства. Вже надто міцно закарбувався у пам'яті стереотип про «велику жовтневу соціалістичну революцію» з усіма кривавими наслідками, які з нього випливають. Правда, дивує інше. Як виявилось, у середовищі запеклих антикомуністів, патентованих демократів і навіть «теж націоналістів» (вислів В. Іванишина) також чимало таких, які усіляко відмежовуються від національної революції, мовляв, це не «по-європейськи», не конструктивно, суперечить нашому демократичному і європейському поступу.

Отже, що мають на увазі українські націоналісти, коли проголошують курс на національну революцію?

Передусім пропоную повернутися до витоків. У доповіді, виголошеній у 1929 році на установчому Конгресі українських націоналістів, який покликав до життя ОУН, її головний ідеолог Юліан Вассиян зазначав: «Завдання націоналізму в стисло політичному розумінні полягають у підготовці та здійсненні програми національної революції, що дасть Українській Нації міцні форми державного життя». Отже, націоналісти, зокрема ОУН, вважали національну революцію чинником, без якого неможливо здобути й закріпити українську державність. Не випадково Ю. Вассиян завершує свою доповідь такими словами: «У бік державного чину український націоналізм спрямовує всі свої органі-

зовані сили та свою моральну енергію пафосу української національної революції».

Те, що для українських націоналістів було самозрозумілим, для більш широкого загалу тлумачили інші ідеологи ОУН. Так, відомий ідеолог ОУН Микола Сціборський у своїй статті «Передпосилка національної революції» наголошував її фундаментальну ознаку: «Вибороти самостійну соборну державу власними силами Української Нації». При цьому відзначав, що «завдання національної революції не обмежується періодом чинної, збройної боротьби з окупантами і створенням власної великодержавності. Свідомий своєї реформаторської місії в прийдешній українській історії, український націоналізм готується бути вирішальним, творчим чинником і в межах відновленої держави». Це принципова заувага, яка вказує на те, що у власній державі таки можлива і необхідна національна революція.

Більш детально про зміст, завдання й характер національної революції, як її розуміють українські націоналісти, висловився теоретик і практик ОУН Ярослав Оршан у праці «Доба націоналізму». Цей мислитель відзначає, що «горлання на вулицях» чи навіть збройні сутички, які у результаті призводять до зміни форми державного правління, є лише супровідними елементами революції, але аж ніяк не справжньою революцією. «Справжня революція, це реалізація постулату – безумовно змінити даний загально-духовий лад аж до глибини, як у його формах, так і в його попередніх життєвих передпосилках, та замінити його новими цінностями», – підкреслював Я. Оршан. Інакше кажучи, національна революція передбачає насамперед якісні зміни, які досягаються різними методами.

Уже сучасний ідеолог націоналізму Василь Іванишин у своїй книзі «Нація. Державність. Націоналізм» уточнював: «Революційна боротьба – не обов'язково збройна, не обов'язково кровопролитна, але обов'язково має за мету якісні зміни в суспільстві».

Ярослав Оршан закликає розрізнити «розкладову (руйнівну) революцію» від «творчої революції». Ознакою першої є поява людей, які прагнуть влади за будь-яку ціну. Ознакою другої є людина «з політичним хотінням, з інстинктом державності й проводу». Розвиваючи тезу про «творчу революцію», Я. Оршан пише: «Її мета – влада; її намір – поставити цю владу на послуги впорядкованої національної спільноти». А завершує свої міркування висновком, що творчою революцією може бути лише націоналістична революція.

Висновки Ю. Вассіяна, М. Сціборського, Я. Оршана та В. Іванишина надзвичайно актуальні в контексті сьогодення. Вони, по-перше, спростовують нав'язані комуністичною пропагандою стереотипи про національну революцію як «заклик до крові».

По-друге, дають можливість оцінити «революцію» усіх Майданів, а головне вождів, які на цих майданах оголошували себе революціонерами.

І, по-третє, підштовхують до розуміння необхідності справжньої національної, творчої революції, яка приведе до фундаментальних змін у національному організмі, що дадуть можливість українській нації стати господарем у власній державі.

Хто ж має виступити локомотивом національної революції? Свого часу Дмитро Андрієвський дав таку відповідь на це питання.

В основі світогляду націоналіста-революціонера має лежати ідеалізм. Це означає, що така людина постійно плекає в душі віру в ідеал, що існує сам у собі та є вищою цінністю. Призначення людини на землі – виконати свій обов'язок щодо цього ідеалу.

Для сучасного українського націоналіста-революціонера таким ідеалом є Велика Самостійна Соборна Українська Держава.

На переконання одного з ідеологів ОУН, для зміцнення Української держави необхідні авторитет і послух, центра-

лізм і тверда влада. Щоб влада була близька народові, вона мусить спиратися на його провідну верству, в котрій мають бути представлені інтереси і прагнення усіх суспільних груп.

Врешті, найголовніше, що зазначав Д. Андрієвський: «мусить виховатися порода українців, що не зіллється і не розчиниться в юрбі, але триматиме своє місце в національному житті, не підпорядкує себе настроям і відрухам маси, зуміє стати понад нею, накинути їй свою думку і свою волю».

Це короткий виклад думок засновників ОУН щодо національної революції. Думаю, що чимало сучасних українських політиків погодяться із правильністю цих тверджень, але далеко не кожен погодиться взяти їх на озброєння.

“

Українська національна революція – це боротьба за саме життя і волю народу та людини, а також боротьба за зміст, підстави й форми життя, за його розвиток і за поступ; це боротьба проти московсько-большевицького імперіялізму, який прямує до панування над усім світом і з тією метою поневолює, визискує і нівечить народи та людину.

Степан Бандера

Віктор Рог

історик, публіцист,
головний редактор газети «Шлях перемоги»

За яку революцію

В основу доповіді покладено текст, написаний ще на початку 2013 року, проте мені зараз важко сказати, коли подані нижче думки були актуальнішими – тоді чи тепер.

Під терміном «революція» розуміємо радикальні, докорінні, якісні і глибокі зміни, стрибок у розвитку суспільства, що передбачає категоричне заперечення і усунення існуючого попереднього стану. Під революційним шляхом досягнення революційної мети розуміємо безкомпромісний і радикальний спосіб усунення об'єктивних перешкод, котрі стоять на заваді революційних змін.

Революційний спосіб думання і революційні засоби вирішення ситуації зумовлені насамперед виразним усвідомленням неприродності та нестерпності стану, в котрому перебуває сьогодні українське суспільство у власній державі та за її межами.

У власній, відновленій понад 25 років тому державі, населення якої складається на 80% з етнічних українців, українці не панують ані політично, ані економічно, на благодатній землі проживають в досить тяжких соціальних умовах, під постійним політичним тиском, в стані військової агресії Росії, інформаційною експансією та економічним шантажем з боку ряду сусідніх держав.

Чинівницька корупція, відсутність справедливого судочинства, імперський реваншизм, розгул кримінальної зло-

чинності, а часто і зрощення її з владою – ці явища, мов смертельні метастази, пронизали всі сфери суспільного життя, позбавляючи нашу націю права на достойну тривалу перспективу.

Мільйони українців на рідних землях і за межами сучасних державних кордонів позбавлені можливості задовольняти свої національно-культурні потреби, зберігати етнічну ідентичність, розвивати та передавати її своїм нащадкам. Яскравим прикладом наслідків такого стану є результати останнього перепису в РФ, який показав, порівняно з попередніми переписами, катастрофічне зменшення числа громадян, які вважають себе українцями.

Національна Революція як духовно-психологічний зрив і морально-етичне переродження широких народних мас та єдино можливий шлях усунення займанця з української землі і здобуття повноцінної державності впродовж десятиліть була неодмінною складовою ідеології та політичної концепції ОУН. Над цією темою працювали провідні теоретики ОУН, зокрема: Ярослав Стецько, Степан Бандера, Степан Ленкавський, Петро Полтава, Дмитро Мирон та інші. Цю проблему опрацьовували Дмитро Донцов, Микола Мироненко і Юрій Липа. Не вважаю за доцільне наводити тут обширні цитати з їхніх творів, зацікавлених спрямовую до першоджерел.

Нагадаю лише два твердження провідника ОУН Степана Бандери: «Революція – це цілий процес боротьби, від її початків до кінцевого завершення. Обмежене поняття революції на етапі її найбільшого розгортання і завершення, тобто на остаточному державному чи суспільному перевороті, є так само невластиве, як не можна називати деревом саму його крону, без коріння і стовбура. Початком революції вважаємо той момент, коли під впливом скристалізованих революційних ідей починається цілеспрямована боротьба революційних сил за усунення існуючого, зненавидженого ладу та за створення на його місці нового, кра-

щого, намальованого революційною ідеологією і програмою. Розвиток революції визначається триванням і розгортанням її боротьби. Він може відбуватися у формі довготривалого, затяжного процесу, в якому боротьба розгортається ступенево, з етапами більшої і меншої напруги, може мати короткий, наглий хід».

І друге: «Українська національна революція, як одностайний процес, складається з трьох фаз. Перша і друга – це фази боротьби, третя – державного будівництва...» Сьогодні ми перебуваємо саме в третій фазі національної революції, фазі не лише державного, а насамперед НАЦІОНАЛЬНОГО будівництва.

Концептуально ОУН засадничо відкидала інтервенціонізм (розрахунок на виключну роль чужоземних сил у визволенні України) та еволюціонізм (розрахунок на поступовий шлях суверенізації України внаслідок зміни переконань та прогрес і лібералізацію пануючого чужоземного режиму та його сатрапів в Україні), стверджуючи, що лише шляхом широкого всенародного радикального руху можливо досягти проголошення незалежності, організації її захисту і забезпечення розбудови.

Досвід останніх десятиліть підтвердив правильність революційної концепції бандерівської ОУН. Якісні зміни на локальному та загальноукраїнському рівнях відбувалися фактично лише внаслідок революційних, масових, організованих дій. Студентські революції «на граніті» восени 1990 року чи «на траві» в Сумах влітку 2004-го, Помаранчева революція та Революція Гідності – яскраві приклади сказаного вище.

Чому ж ми щиро не святкуємо перемоги? Чому внаслідок революційних зрушень «народжувалась шкаралупа без ядра»? Це окрема тема для аналізу. Як на мою думку – дуже актуальна. Втім озвучу кілька думок і щодо цього. «Прекраснодушність замріяного члена провінційної просвіти не могла не виявити його банкрутства перед лицем нових подій

світового масштабу і значення. Драглиста суміш хороброго війська з хоровими ансамблями..., туманно-мрійливих соціалістів з конкістадорами нової імперії, носіїв провінційної автономії і автономної провінційності в межах великого руського океану з подвижниками острівної незалежності... справді не могла довести українську справу до перемоги і навіть до чіткої й виразної кристалізації», – ці слова належать Юрію Шевельову. Сказані вони були дуже давно, але дуже точно накладаються і на знакові події нашого часу.

Всі наші революції, в лапках і без лапок, страждали на відсутність єдиного, консолідованого, відповідального провону, брак чіткої єдиної довготривалої стратегічної мети і тактичної концепції, усвідомлення того споконвічного закону, озвученого свого часу відомим класиком теорії і практики революцій, що кожна революція лише тоді чогось варта, коли здатна захищатися, а відповідно в умовах розпаошення «партійщини, регіональщини і отаманщини» і не могли призвести до іншого результату ніж той, який і було отримано.

Революційні якісні зміни мають відбуватися в усіх сферах суспільного життя: політичній, економічній, гуманітарній тощо.

Слушно зазначає політолог Олександр Сич, що внаслідок компромісу між номенклатурою метропольної Москви й колоніального Києва, з одного боку, та колоніальною адміністрацією України й українським демократичним рухом – з іншого, на початку 90-х років минулого століття відбувся не якісний засадничий злам, а мімікуюче пристосування старого колоніального устрою до умов новопроголошеної державності, а отже, революційних незворотних змін не відбулося, гіркі плоди чого ми пожинаємо дотепер. Трухлява стіна не перестає руйнуватися після того, як її лише перефарбували в інший колір.

Від виборів до виборів ми спостерігаємо й до сьогодні карнавал політичного пристосування, капітулянтства, угодовства, мімікрії та відвертої зради.

Що можемо і мусимо цьому протиставити?

Усвідомлення засади, що український революційний націоналізм виник і діє як духовно-світоглядний і суспільно-політичний рух, спонукає звернути основну увагу саме на перший його аспект.

«Світогляд націоналіста різниться від інших тим, що він вже витворив в собі суб'єкта Майбутнього, коли все інше є лише амбівалентним об'єктом. Велика ідея може здаватись на загал чудасією, але від того вона не стає менш реальною в свідомості формотворця. Питання практичного втілення вирішується відповідно до ступеня розгортання боротьби. Досягнення однієї мети відкриває шлях до боротьби за наступні» (Леонтій Шипілов).

У чому революційність наших світоглядних орієнтирів? На це питання шукали і давали відповідь попередники. Основним завданням націоналістичного руху є якісна і кардинальна зміна психологічної установки нації. Майже 90 років пройшло з часу, коли Євген Онацький визначив причини наших слабостей і поразок: «Хуторянство і провінціалізм – ось ті два наші головні вороги, що ми їх мусимо перемогти, ось на який фронт ми мусимо скерувати цілу свою силу характеру, щоби збудити в нашому народі приспаний творчий дух...».

Прищепити нації психологію господаря, нестримну волю панувати над власною долею на своїй власній землі – головне революційне завдання українського націоналізму сьогодні. Політика – це не технологія, а психологія. Психологічні установки та риси характеру об'єкта чи суб'єкта політичного життя насамперед визначають результати політичних змагань.

Історичний досвід наочно демонструє і переконливо доводить, що усунення меншовартісних комплексів, змивання «намулу неволі» як наслідків багатоговікового поневолення набагато більш важкоздійсниме, але насамперед найнеобхідніше, аніж просто суспільно-політичні, тим більш

декларативні, декоративні, поверхові, зміни. Мінються символи, мінються президенти, депутати і уряди, але доки не змінена психологічна установка нації, доки їй не прищеплена надійна вакцина проти українофобії, малоросійства, плебейства, угодовства, до того часу будуть паразитувати на її тілі різні пройдисвіти і виводитимуть на мгилах наших надій і перспектив свої сатанинські танці різні реваншисти. Ми вже дуже довгий час перебуваємо в стані перманентної оборони, час перегрупувати сили і перейти до рішучого наступу.

Ще наприкінці 2010 року в статті «Удар по перспективі» я стверджував:

«Глибоко і категорично помиляється той, хто розглядає сучасну ситуацію в Україні та навколо неї суто в політологічному контексті, в протистоянні концепцій розвитку нашої держави та в міжособистісному конфлікті партійних лідерів чи фінансових магнатів.

Насправді реваншистам йдеться не про те, якій бути Україні, а чи бути їй взагалі!

Не було ніякої України, а такий собі пісний кисіль, «протоплазма без ядра», не було українців, а лише зів'яле бузинове пустоцвіття, щось таке середнє між дурними козами і терплячими волами, «дикє поле», химерний історичний вакуум між ордою Батия та ордою Януковича... Ну, а раз не було, то який сенс в тому, що є і щоб було в майбутньому?

Не допоміг Голодомор фізичний, може, допоможе Голодомор духовний – напевно так вважають новітні-споконвічні окупанти, підрубуючи коріння тисячолітнього дерева нашої національної свідомості та ідентичності, підрізаючи наші крила мужності, вірності і перспективи.

Вирішення ситуації знаходиться не в площині політехнологій, партійних програм і виборчих проєктів, а в площині безкомпромісної національно-визвольної боротьби на всіх фронтах».

Ще коли писав Володимир Мартинець у своїй праці «Реальна чи визвольна політика»: «Національна Революція – це довгий процес і передусім і головне внутрішній, а не лише вибух назовні. І без такої внутрішньої підготовки неможлива ніяка революція, ніяке повстання, ніякий народний здвиг, коли вони мають покінчитися тривалим успіхом... Національна революція – це наперед духово-політичний переворот у самих хащах нашого народу, переворот у царині думки, волі й чину української нації. Це вціплення українським масам одного, самостійницького хотіння, наставлення на один такт українських сердець і пірвання їх до одного самостійницького чину, привчення мас до прийняття й збереження самостійного, державного існування. Без того воля неможлива! Без того неможливо вдержати волю й коли б нам її хто подарував».

Волонтаризм є невід'ємною складовою нашого світогляду, і тут приходять на згадку слова Лафайєта: «Щоб нація стала вільною, вона мусить захотіти стати вільною». А для цього необхідно, щоби дуже захотіла цього бодай найактивніша і найсвідоміша її частина – націоналісти, зорганізовані в ефективну структурну мережу. «Кожна революція була спочатку думкою в голові однієї людини» і ідеєю організованої, активної, чинної групи.

Місія націоналістів – плекати насамперед у своїх лавах незламну віру у власне покликання, розбудовувати впливову, якісну силу й експансіонувати назовні. Ми маємо наполегливо і цілеспрямовано боротися за свідомість, «за голови, душі і серця українців», не лукавлячи, не шукаючи легких відповідей на складні питання, не блукати манівцями, а обіймаючи своїм баченням цілий спектр проблем, зосереджуючись на найактуальніших і найважливіших не з метою їх констатації, але з метою їх вирішення.

Можемо до безкінечності «обсервувати», аналізувати, критикувати, закликати, декларувати, коментувати, але залишмо ці забавки для нездар і невдах. Вироблення візії

майбутнього, обґрунтування концепції, опанування терену, добір і плекання якості, ефективне опанування сфер впливу, опанування і організація середовища, широка розбудова і впорядкування структур, унапрявлення дії, підготовка якісних кадрів, демонстрування успішного результату – ось наш метод. Революційним надзавданням має стати *опанування ідеологічне і структурне* на територіальному, суспільному й індивідуальному рівнях всього загалу українців.

Прищеплення не лише націоналістичному активу, а якнайширшим масам українців психології господаря, володаря, провідника, духу активізму – одне з найголовніших завдань сьогодні. Ми на своїй землі господарі своєї долі і мусимо владно її опанувати і впорядкувати, підпорядковуючи своїй волі стихію і рішуче усуваючи перепони. «Почерез наші кадри це духове відновлення мусить відбутися в цілої нашої політичної еміграції», – писав свого часу Ярослав Стецько. Сьогодні ж ми говоримо насамперед не про еміграцію, а про загал співвітчизників, сьогодні ми говоримо не лише про кадри, але про ієрархічну дієву структуру. «Інакше пануватиме байдужість, хаос і сварки», – пророчо попереджав Я. Стецько. Адже «якщо віра зникає і дух руїни огортає людей, тоді не можуть нас «спасати» жодні паперові «устрої» чи «конституції». Силу людям дають великі дороговкази, візії і змагання за них... Фразами не можна вилонити й виростити революційних кадрів, але акцією», – наголошував Я. Стецько. Лише в акції вишколюються кадри, лише акція змінює ситуацію. Сьогодні маємо наголосити свій засадничий принцип – три нерозривних елементи революційної організації, революційного процесу: великі ідеї, якісні кадри, результативна боротьба!

Вірити! Діяти! Перемагати!

“

В нас тепер є один основний принцип, одна головна мета – Суверенна Соборна Українська Держава. До неї йдемо неухильно. А шлях наш – це шлях революційної визвольної боротьби. Він у нас єдиний тому, що він єдино певний, і єдино можливий.

Степан Бандера

Петро Іванишин

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
секретар Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова

Національна революція в неоколоніальній ситуації

Одне із найскладніших питань новітньої політичної філософії, історіографії та політології можна сформулювати наступним чином: чи можлива національна революція в неокolonіальній ситуації? Зокрема, коли йдеться про суспільно-політичний та культурний простір країн-неокolonіальних початку ХХІ століття. Країн, котрі мають усі зовнішні атрибути незалежної, суверенної національної держави, однак при цьому титульна нація перебуває в жалюгідному, занедбаному духовно-культурному та соціально-економічному стані, стані, що нагадує часи підкolonіального періоду.

Питання це потребує докладних і масштабних досліджень. У цьому невеличкому розмислі спробуємо з позицій націософської (національно-екзистенціальної) герменевтики зупинитися лише на окремих аспектах поставленої проблеми на прикладі конкретної посткolonіальної держави – України, звернувшись насамперед до класичного українського націоцентричного досвіду, вираженого в працях відомих націоналістичних ідеологів – Василя Іванишина та Дмитра Яроша.

Насамперед уточнимо основні поняття, спираючись на досвід попередніх студій.

Імперіалізм (кolonіалізм) та його прихований апатридський варіант – космополітизм – варто передусім роз-

глядати як один із двох базових типів суспільного світогляду – ідеологію національної несвободи, поневолення однією нацією інших. Націоналізм натомість є іншим основним типом суспільного світогляду – ідеологією національної свободи, тобто стратегією та практикою розвитку вільного національного буття. Революцію розглядаємо як відмінну від інших суспільних подій (еволюції, реформування, перевороту, повстання, бунту) фундаментальну, якісну структурну зміну однієї системи іншою, котра відбувається протягом певного (не завжди короткого) часового проміжку. Стосовно різних систем розрізняють різні типи революцій: політичні, культурні, цивілізаційні, естетичні, релігійні, економічні, технічні, наукові, інтелектуальні та ін. Відповідно до поневолювача виділяють зовнішні (коли окупант є чужоземцем) чи внутрішні (коли якісної зміни потребує система влади, що складається із власних громадян) революції. А відповідно до кінцевої мети та інтересів – соціальні (класові, стратумні) чи національні (в інтересах цілої нації). Відповідно до методів політичні революції є мирними (причому як законними, зокрема парламентськими, так і напів- або й цілком нелегітимними), немирними (збройними) чи поєднувати обидві форми протистоянь.

Передумовою початку революції є наявність революційної ситуації. Її доволі точно окреслює сучасний дослідник Джек Голдстоун, коли вказує, що революції “трапляються лише тоді, коли правителі слабнуть і опиняються в ізоляції, коли еліти нападають на владу, замість того, щоб її захищати, а люди починають відчувати себе частиною численної, згуртованої і сповненої правоти групи, котра здатна діяти спільно заради змін”¹.

Поняття національної революції належить до політичних і добре окреслено у філософії Степана Бандери: “...на-

1 Голдстоун Дж. Революции. Очень краткое введение / Пер. с англ. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. – С. 14.

ціональною революцією називаємо революційне змагання якогось народу проти чужоземного поневолення, визиску, позбавлення прав і можливостей свобідного розвитку”. Метою такого типу революції є постання національної держави українців: “Завершенням національно-визвольної революції має бути відбудова і закріплення Самостійної Соборної Української держави”. Однак, розглядаючи різні типи суспільних змін, С.Бандера ототожнював національні революції лише із зовнішніми (національно-визвольними), протиставляючи їх внутрішнім (соціальним, класовим), котрі мають на меті тільки “зміну державного і суспільного устрою, відсунення від влади правлячих кіл чи шарів і т.п.”¹.

Проте історико-політична дійсність, особливо процес деколонізації після Другої світової, зумовила появу великої кількості незалежних країн. Лише з 1945 по 1968 роки 66 нових держав з’явилося на карті світу. Однак ці постколоніальні системи переважно не спромоглися стати державами національними і в суті своїй були політичними утвореннями нового типу, державами-неоколоніями. Швидко стало зрозуміло, що “формальне звільнення від колоніальної влади – це не кульмінація, а етап; вирішальний і необхідний, але все ж таки тільки етап”². Таке усвідомлення супроводжувалося відчутними розчаруваннями та почуттям незавершеності революційного процесу. Характерним у цьому плані може бути індонезійський досвід, коли у 1964 р. одним із ключових гасел незадоволеного суспільства стало наступне: “Революція не закінчена!”. Це гасло, на думку Кліфорда Гірца, виражало передусім постколоніальну незавершеність “ідейного переходу до уявлення про державу

1 Бандера С. Перспективи української революції: Репринтне вид. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 1998. – С. 534-535.

2 Гірц К. Інтерпретація культур: Вибрані есе / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2001. – С. 278.

як про систематично організовану національну спільноту”¹, тобто до уявлення про національну державу.

На відміну від колоній, де залежність від метропольних держав-імперій була і є очевидною, у державах-неоколоніях ця залежність офіційно не афішується. Тому *неоколоніалізм доречно розглядати як форму прихованого імперіалізму (колоніалізму)*, коли замість прямого політичного чи військового контролю держава-імперія використовує інші, менш очевидні, передусім культурні та економічні, засоби підкорення та експлуатації (часто через міжнародні фінансово-економічні та культурні організації) суверенних держав (незрідка своїх колишніх колоній), що, зрештою, має і прямі політичні наслідки. У цьому сенсі справджується закономірність, підмічена у повоєнний час Реймоном Ароном, коли великі держави прагнуть завоювати малі “скоріше підривною діяльністю, ніж залякуванням атомною бомбою чи загарбанням”². Хоча імперії незрідка вдаються і до прямого політичного чи дипломатичного тиску. Одним із характерних методів неоколоніалізму західного типу (глобалістичного “нового імперіалізму”, за Е.Смітом) може бути нав’язування незалежним державам неоколоніальної за суттю системи освіти та “гібридної космополітичної культури”³ загалом, щоб створювати культурно асимільовані, денаціоналізовані суспільства, а в їх межах – корінні еліти. Не вельми допомагає цьому демократично-лібералістичному, глобальному імперіалізму прикриття поняттям “демократії”, оскільки, як слушно спостерегла Ганна Арендт, “те, що ми сьогодні називаємо демократією, в реальності є олігархією, за якої меншість

1 Там само. – С. 261, 264.

2 Арон Р. Мир і війна між націями: Пер. з фр. – К.: МП “Юніверс”, 2000. – С. 368.

3 Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. – К.: Ніка-Центр, 2006. – С. 38.

править більшістю”¹. Загалом неокolonії є вельми не-стабільними утвореннями й тяжіють до громадянських протистоянь (як Конго) та поділів (як-от Судан), до перетворення в колонію (наприклад, Польща Понятовського у XVIII ст.) чи національну державу (на кшталт колишніх країн “Варшавського договору”).

Класичними прикладами неокolonій можуть бути новопосталі після Другої світової війни держави Африки, значною мірою підконтрольні країнам Заходу (передусім своїм колишнім метрополіям і США), чи країни Центрально-Східної Європи із так званого “соціалістичного табору”, контрольовані СРСР (комуністичною Росією) до кінця 1980-х рр. Хоча сам феномен залежних, контрольованих чужоземною владою (у суті своїй, неокolonіальних) держав відомий і раніше. Характерно, що сам термін “неокolonіалізм” набув масового поширення після Другої світової, особливо після виходу у світ книжки першого президента незалежної Гани Кваме Нкруми “Неокolonіалізм як остання стадія імперіалізму” (Лондон, 1965).

Із здобуттям Україною Незалежності у 1991 році на карті світу з’явилась нова держава, котра, на жаль, неухильно перетворювалась на неокolonію. Першим, хто чітко це помітив та обґрунтував, став націоналістичний філософ та ідеолог Василь Іванишин. Він же ж, спираючись на досвід класичного українського націоналізму, запропонував національно-визвольний, революційний шлях виходу із кризової політичної ситуації. Основними працями В.Іванишина, що стосуються теорії революції, стали наступні: “Нація. Державність. Націоналізм” (1992), “Українська ідея і перспективи націоналістичного руху” (1999), “На розпутті велелюднім” (2003), “Під проводом ОУН і з іменем Бандери” (2003), “Орден української надії” (2004), “Політична функція ВО «Тризуб» ім. С.Бандери” (2004), “Майдан-2 чи плац-

1 Арндт Х. О революції. – М.: Европа, 2011. – С. 376.

дарм української свободи” (2006), “Національна громада” (2006), “Внутрішня окупація – війна на знищення” (2006), “На вістрі боротьби” (2006)¹.

Мислитель виходив із того факту, що незалежність не дорівнює національній державності, а тому від 1991-го року почався новий етап національно-визвольної боротьби – “державотворчий” (с. 70). Тобто мета національної революції, як її окреслював С.Бандера, досягнута лише частково: країну звільнено від комуністичної влади та зовнішньої російської окупації, але українську національну державу (Українську Самостійну Соборну Державу, “українську Україну”) не здобуто.

Крім того, відбувалася поступова еволюція й кристалізація нової постколоніальної державної системи, котра, зрештою, остаточно оформилась у часи президентств В.Ющенка і В.Януковича (2005–2013) в чітку неокolonіальну структуру із змінними геополітичними орієнтаціями владних еліт: то на Захід, то на Росію. Ідеолог так окреслював етапи становлення цієї антинаціональної системи: від домінування прокомуністичної та проросійської “бандократії” за Л.Кравчука (с. 159), через байдужість влади до інтересів найбільшої корінної нації та народу взагалі (с. 176), становлення “бюрократичного авторитаризму” (с. 284), стимулювання Росією і Заходом неокolonіальних процесів (с.339), явний етноцид (позбавлення національних ознак, передусім мови) українців (с. 442), кланово-бюрократичний спосіб керування у президентсько-парламентській формі правління й кланово-парламентарний – у парламентсько-президентській (с. 445), аж до остаточного створення неокolonіальної системи “антинародної, антиукраїнської, космополітичної та бюрократично-олігархічної влади” (с. 588).

1 Іванишин В. Українська ідея: вибрані твори / За ред. Петра Іванишина. – Дрогобич: Посвіт, 2014. – 928 с. Надалі сторінку з цього видання вказуємо в тексті в дужках.

Цю “олігархічно-кланову злодійську систему” (с. 696), за якої навіть президент перетворюється всього-на-всього в “адміністратора неокolonії”, В.Іванишин окреслює у 2006 році дуже точним терміном, котрий здобув масове поширення, – “режим внутрішньої окупації”: “Внутрішня окупація – це така форма поневолення, коли народ опиняється під зловорожою владою вже не іноземних загарбників, а внутрішніх антинародних та антинаціональних сил, які зводять до мінімуму політичні права корінної нації..., захоплюють і використовують виключно у власних інтересах державний механізм, фінансову сферу, економіку, інформаційний простір країни, намагаються штучно ділити і деморалізувати, денаціоналізувати і нищити поневолену ними націю, щоб унеможливити її згуртування під прапором своєї національної ідеї, її визвольну боротьбу і своє власне – національне державотворення і народовладдя” (с. 845). Основною ознакою цього злочинного режиму є не корупція, не сам грабіж народу і держави, не “соціально-економічні деформації” (все це наслідки), а “передусім бездержавний і підневільний стан корінної нації, якій на рідній землі й у власній країні загрожує цілковите знищення: цілеспрямоване і планомірне” (с. 845–846).

Справжнім творцем і господарем неокolonіального режиму є не безідейні політичні проекти (партії та блоки), а мафіозний спрут – “чужорідний і космополітичний транснаціональний олігархічний капітал кримінального походження” (с. 845), неофіційне гасло якого: “Україна без українців!” (с. 847). Єдиним виходом із цього смертельного для нації кола є, на думку мислителя, продовження і логічне завершення національної революції: “А покінчити із внутрішньою окупацією можна тільки в один спосіб: шляхом продовження української національно-визвольної боротьби і реалізації української національної ідеї – створення української національної держави із всеохопною системою національного народовладдя” (с. 846).

Таким чином, В.Іванишин, відповідно до нових обставин політичної боротьби та національної екзистенції, присутньо розширює поділ С.Бандери на зовнішні (національні) та внутрішні (соціальні) революції. Він чітко увиразнює наявність та потребу для будь-якого поневоленого народу не лише **зовнішньої національної революції** (спрямованої проти зовнішнього окупанта), а й **внутрішньої національної революції** (скерованої проти окупанта внутрішнього, внутрішнього імперіалізму). Актуальність такої революційної пари можна помітити для всіх тих країн Африки, Азії та Латинської Америки (“нових держав”, за К.Гірцем), котрі, здобувши у ХІХ ст. чи після Другої світової війни незалежність (від зовнішніх колонізаторів), так і не стали національними державами, бо потрапили в залежність від колонізаторів внутрішніх, а через них – від їхніх іноземних господарів. Глибокі й різнопланові художні мегаобрази таких внутрішньо поневолених країн дали у своїй творчості письменники Тарас Шевченко (“Царі”, “Сон (комедія)”, “Саул”, “Посланіє”), Габріель Гарсія Маркес (“Сто років самотності”, “Осінь патріарха”), Маріо П’юзо (“Сицилієць”), Ліна Костенко (в поезії періоду Незалежності та романі “Записки українського самашедшого”), Юрій Щербак (в трилогії “Час смертохристів”, “Час великої гри”, “Час тирана”), романісти Євген Пашковський та Олесь Ульяненко, українські поети постколоніального періоду – Петро Скунець, Борис Олійник, Павло Вольвач, Ігор Павлюк, Богдан Томенчук та ін., а також режисери Акіра Куросава (“Сім самураїв”, “Охоронець”), Еліа Казан (“Віва Сапата”), Джон Стерджес (“Чудова сімка”), Том Гріс (“Сто рушниць”), Едвард Цвік (“Кривавий діамант”), Мирослав Слабошпицький (“Плем’я”), Кері Фукунага (“Безрідні звірі”), режисери перших фільмів російського серіалу “Бандитський Петербург” (фільми з 1-го по 6-й) та ін.

Оскільки від 1991 року ООН проголосила “мирні форми революційної боротьби за УССД” (с. 286), то цей факт на-

ціоналістичний мислитель не міг не враховувати. Однак в умовах неоколоніальної (формально незалежної) державності В.Іванишин розрізняє все ж два види, дві можливості національної революції: 1) “національна революція у вигляді всенародного повстання” і 2) “національна революція через демократичний механізм” (с. 422). Прикладом останнього виду ідеолог називає так звані “оксамитові” революції країн колишнього соцтабору та СРСР (крім України та Білорусі): Польщі, Східної Німеччини, Угорщини, Чехії, Словаччини, Румунії, Естонії, Латвії, Литви та ін. В історичній перспективі можна ще назвати інші успішні мирні революції, спрямовані проти внутрішнього поневолення, хоча й з іншими (не націоналістичними) ідеологічними знаками. Наприклад, в Італії 1922 р. та в Німеччині 1932–34 рр. Водночас В.Іванишин неодноразово у своїх працях уточнює подвійне завдання внутрішньої національної революції: 1) провести якісні, революційні зміни в державі, але 2) так, щоб не поставити під загрозу українську державність і незалежність (с. 280, 430).

Український мислитель вказує й на суттєві відмінності між двома типами внутрішніх революцій: соціальною та національною. “Соціальна революція, – розтлумачує він, – має за мету цілі значно вужчі: досягнення соціальної справедливості в розподілі національних багатств шляхом повалення і зміни влади, державного устрою, суспільного ладу. Її метод – класова боротьба, її рушійна сила – покривджений клас чи класи”. Прикладами таких революцій є всі соціалістичні (пролетарські) та лібералістичні (буржуазні) революції Нового часу. Натомість “мета національної революції – реалізація української національної ідеї, створення держави української нації (УССД). Її завдання – забезпечити державний статус, захист, відродження і всебічний (у тому числі соціально-економічний) розвиток української нації, її продовження в часі. Рушійною силою національної революції є не якась соціальна

група чи клас, а українська нація – народ, об'єднаний національною ідеєю” (с. 324). Тому дещо дивно виглядають спроби окремих новітніх теоретиків обґрунтувати потребу в “соціально-національній революції”: соціальна емансипація нації є однією із органічних складових національного революційного процесу.

Вказуючи на пріоритетність мирних методів “безкровної і творчої” (с. 332) внутрішньої національної революції, В.Іванишин, однак, наголошує на тому, що вони повинні бути не рабськими (як-от голодування), а ефективними, дієвими – через “тиск організованого народу”: масові мітинги, пресинг місцевих керівників, блокування адмінбудівель і транспортних шляхів та ін. І повинні здійснюватись під гаслом: “Ви не даєте нам жити – ми не дамо вам панувати!” (с. 334–337, 179). Як можна зауважити, все це і навіть більше продемонстрував повсталий народ під керівництвом “Правого сектору”, “Самооборони” та “Автомайдану” під час зимового повстання 2013–14 рр. У такий спосіб ідеолог підкреслює, що “мирний шлях” національно-визвольної боротьби хоч і має на меті зміцнення держави, а не “зміцнення режиму”, але не зводиться до “демократично-парламентського” шляху (с. 159, 168). Хоча парламентаризм також не варто скидати з рахунку, оскільки без партій можна зруйнувати якийсь суспільний лад, але не можна організувати краще політичне життя (с. 280). Тому від початку 2000-х років у середовищі ВО “Тризуб” ім. С.Бандери розроблялись і рекомендації можливої участі націоналістів у виборах та владних структурах (с. 804 та ін.).

Передумовою успішної революції є, за В.Іванишином, як і в Т.Шевченка чи С.Бандери, “ідейне озброєння народу” (с. 211), бо: “Не можна ошчасливити народ без участі самого народу” (с. 469). Важливу роль тут мав би відіграти процес творення “українських національних громад” як базових структур в “системі творення української національної держави” (с. 697). При цьому “єдино можливим для україн-

ців фактором політичної консолідації та державотворення” мислитель називає ОУН як національний революційний “політичний орден”, “орден української надії” (с. 305, 312). Саме цей орден мав у 1990-х, згідно з Іванишиною “теорією птаха”, консолідувати націоналістичний рух: голова “птаха” – Провід ОУН, одне крило – націоналістична партія (КУН), а інше – націоналістична молодіжна організація (“Тризуб”) (с. 771). Однак надії на існуючу ОУН не справилися. І вже у 2004-му ідеолог констатував: “...вперше за свою історію Провід ОУН не зміг у найвідповідальніший момент своєї історії, після проголошення незалежності і створення держави, запропонувати народові власну ідеологію і програму національного державотворення...”. Однак при цьому мислитель твердо вірить у відродження ОУН, вбачає в цьому органічну потребу для успішності національно-визвольного руху (с. 787, 788).

У 2006-му незадовго до смерті В.Іванишин ще раз чітко і недвозначно окреслює свою публічну позицію як провідника “Тризубу” щодо революційного процесу. Відповідаючи на поставлене на організаційній інтернет-конференції питання щодо доцільності силового варіанту революції, мислитель зауважує наступне: “Звичайно, можна вже зараз вдатися до радикальних акцій, сподіваючись, що це сколихне зневірене і наркотизоване брехнею суспільство. Але націоналізм – це ще й велика відповідальність за наслідки своїх політичних дій. Сподіватися на те, що «Тризуб» кине кілька тисяч людей у силову боротьбу з нинішньою владою і переможе, – це, м’яко кажучи, наївність. А навіть якби переміг, то зуміли б ми сформувавши іншу, кращу для народу владу? Думаю, що Віктор Ющенко теж був не проти перетворити Україну в рай і цим вславити себе на віки. А чого досяг?

Але підемо далі. Припустимо, що ми таки вдалися до силового усунення нинішньої влади. Самі ми перемогли не можемо – потрібна підтримка політикуму і народу. Якого

політикуму? Того, що навіть не писнув про те, що знову маємо «український» уряд без українців? (...)

А якою буде реакція поділеного і політично дезорієнтованого народу на наші дії? Вдаримо по регіналах – і наткнемося на опір «головорізам-бандерівцям» з боку їхніх симпатиків, а це коло 40 % електорату, рахуючи тих, що ще вірять комуністам і соціалістам. Вдаримо по захребетниках і патріотах-іскаріотах з «Нашої України» – і переважна більшість національно-патріотичних громадян повірять усяким юдам, патріотам-іскаріотам та політідіотам, що ми – найманці регіоналів... У кращому випадку – погубимо Організацію, у гіршому – спровокуємо громадянську війну, накличемо нових окупантів-миротворців, а народ замість своєї внутріокупаційної одержить чужу окупаційну владу. На інше розраховувати не доводиться.

Революційний спосіб діяння починається з революційного способу мислення. І нам треба ще дуже багато зробити, щоб в Україні виникла критична маса людей із національно-революційним способом мислення і щоб ця маса була включена в систему українського національного державотворення. Бо влада – це суспільно-політична система. А системі можна успішно протиставити тільки іншу систему, як це свого часу зробила ОУН. Інакше – або заміна влади за принципом «яке їхало, таке здибало», як це сталося внаслідок перемоги В.Ющенка, або безтямний бунт, чимало героїв і море крові, у якій втонуть наші незалежність і державність. Але в обох випадках – ще більше уярмлення і зневіра народу.

А тому – не бунт, а революція, не хаос, а система, не авантюра, а націоналістична робота з людьми. Першочерговим є завдання змінити ставлення людей до влади і до своєї ролі в державі...” (с. 879–881).

Після смерті В.Іванишина в 2007 році його бандерівську в суті своїй концепцію найґрунтовніше розвинув учень і послідовник Дмитро Ярош у наступних працях: “Українська революція: XXI століття” (2009), “Звернення до українсько-

го народу (2010), “У передчутті революції” (2011), “Марш на Київ” (2011), “Окови неправди розірвати” (2011), “Слово до побратимів: минуле, сучасне, майбутнє” (2012), “Українська політична організація «Тризуб»” (2012). Усі ці роботи були видані книжкою “Нація і революція” у 2012-му та без змін перевидані у 2015-му¹, що вказує на незмінність ідеологічних орієнтирів Д.Яроша вже як лідера не лише “Тризубу”, а й всеукраїнського громадсько-політичного руху “Правий сектор”, а згодом громадської організації “Державницька ініціатива Яроша”.

Ще у 2009-му Д.Ярош чітко вказує на наявність в українства двох основних фронтів. Один з них внутрішній – це боротьба із режимом внутрішньої окупації, а інші два зовнішні – із Московською імперією і Західним глобалізмом (с. 40). Тому у 2010-му “Тризуб” не визнає новобраного В.Януковича президентом, називає його “узурпатором” й окреслює як “ставленика промосковських паразитів-олігархів”, як ворога “національної незалежності українського народу” (с. 64). Ідеолог відзначає виникнення виразної революційної ситуації під час утвердження режиму Януковича й підкреслює, що “режим внутрішньої окупації апріорі неможливо подолати еволюційними методами, бо авторитарна за своєю суттю система Януковича не дозволяє, використовуючи закони держави Україна та легітимні механізми зміни влади, привести до керма держави людей, які б не були частинкою згаданої системи” (с. 77).

Так ще раз актуалізується потреба в національній революції як “Священній Війні за Бога, Україну, Свободу” (с. 55), під якою розуміється наступне: “Національна революція – це не бунт, не заколот і не різня. Це системні радикальні зміни в житті нації, здійснені її провідною верствою за всебічного сприяння народних мас. Національна революція в Україні ставить собі за мету ліквіду-

1 Ярош Д. Нація і революція. – Львів: ЛА «Піраміда», 2015. – 188 с. Надалі сторінку із цього видання вказуємо в тексті в дужках.

вати режим внутрішньої окупації та передати всю повноту влади у руки національно пробудженого народу” (с. 52). Йдеться про “велику мету” – здобути національну державу (УССД) і чітку концепцію боротьби: “Визвольна, революційна, безоглядна і масова боротьба українського народу за УССД, ведена власними силами Нації за всяких умов, усіма доступними методами, на засадах ідеології українського націоналізму в інтерпретації Степана Бандери і під єдиним керівництвом націоналістичного революційного Проводу, створеного на базі Національного Революційного Ордена” (с. 93).

У 2009-му Д.Ярош окреслює наступні етапи розгортання національної революції: 1) створення і розбудова національного Ордена, 2) відновлення єдиного всохопного націоналістичного руху, 3) час національної революції і 4) закріплення, розбудова й розвиток УССД (с.52). Через два роки він дещо конкретизує цю схему з орієнтацією на парламентські вибори 2012-го р.: 1) підготовчий етап (формування по всій Україні національно-революційних центрів), 2) передвиборчий і 3) післявиборчий, революційний (“масові виступи громадян у столиця та обласних центрах”) (с. 81–82).

Революційною ідеєю для Д.Яроша залишається класичний український націоналізм: “Тарас Шевченко, Микола Міхновський, Дмитро Донцов, Євген Коновалець, Микола Сціборський, Андрій Мельник, Степан Бандера, Олег Ольжич, Ярослав Стецько, Лев Ребет, Степан Ленкавський, Василь Іванишин – це ті стовпи націоналізму, основні ідейні постулати яких не можуть бути знецінені за жодних обставин” (с. 50). Ця позиція є наскрізною для всіх праць ідеолога: “Український націоналізм – єдина націорятівна та державотворча ідеологія, що дає відповіді на всі питання сучасності та осяює майбутнє нашого народу” (с. 102). Говорячи про потребу постановлення нової націоналістичної партії, автор акцентує на “ідейно-політичному вишколі членства” як “першооснові діяльності”: “Націоналістична

ідея – це той цемент, який скріпить наші націоналістичні лави” (с. 106).

Окреме значне місце в теорії визвольної боротьби Д.Ярош відводить структурі націоналістичного руху, розвиваючи “теорію птаха” В.Іванишина. Йдеться про три основні складові: 1) відроджений Національний Орден (згодом названий Українським Націоналістичним Союзом) як системотворчий елемент (голова і тулуб) руху, 2) націоналістична партія (Українська політична організація “Тризуб”) як політичне крило і 3) ВО “Тризуб” ім. С.Бандери як громадське молодіжне крило (с. 48, 103, 111). Також ідеолог допускав існування в межах Ордену “різноманітних допоміжних структур: ідеологічних, політичних, молодіжних, професійних, силових тощо”, але чітко підпорядкованих Проводу та зорієнтованих на діяльність “згідно орденської концепції національно-визвольної боротьби” (с. 47). Причому у 2012 році дещо змінюється (порівняно із 2009-м) послідовність створення націоналістичних структур: спочатку розгортання “якісно нової Політичної організації”, згуртування навколо національної ідеї широких націоналістичних лав, а після цього – “відродження Національного Ордену” (с. 109).

Відзначаючи прикру втрату новітніми ОУН (б) та ОУН (м) атрибутів орденської організації, Д.Ярош акцентує на потребі відродження орденської структури як “Ордену Української Нації” (за В.Іванишином): “...творити із найкращих представників сучасного покоління українців всеохоплюючий Національний Орден” (с. 40–42, 44). При цьому орден розглядається як глибоко ідейна, “революційна” та “військово-політична” структура українських націоналістів (с. 46).

Цілком у класичному націоналістичному дусі трактує Д.Ярош і проблему методів революційної боротьби. Він підкреслює, що кожна націоналістична організація “має бути готова до діяльності у будь-яких умовах”, особливо, якщо владу в Україні візьмуть відверто антидержавні, проросійські сили – Партія регіонів, КПУ та ін. (с. 49). Тому

вже у 2009-му ідеолог наголошує: “Національна революція може відбуватися у різні способи. Націоналісти не є крвожерними створіннями, а тому ми не відкидаємо також і мирних шляхів досягнення мети. Треба докласти максимум зусиль, щоб Революція відбулась мирно! Але, якщо інших варіантів не буде, треба зі зброєю в руках звільнити нашу землю від чужинських і «своїх» паразитів. Поневолено нація має право на будь-які форми і методи боротьби проти поневолювачів” (с. 53–54).

Особливо детально у Д.Яроша прописано “мирний сценарій” революційної боротьби (“примусу нелегітимного режиму” Януковича “до складання своїх владних повноважень”), оскільки він, як і В.Іванишин, обстоює відповідальну державницьку позицію в боротьбі з режимом внутрішньої окупації: “...ми всі чудово розуміємо, що перша ж крапля крові може накликати на Україну цілі зграї геополітичних вампірів як із імперської Москви, так і з «демократичного» Заходу. «Миротворців» знайдеться чимало!” (с. 82). Аналізуючи “терористичні” провокації влади у 2011-му (у Запоріжжі чи Василькові), ідеолог застерігає перед безвідповідальними збройними акціями як “найбільшим ідіотизмом”, що грає на користь злочинної влади і пропонує як альтернативу масові вуличні акції (що частково сталося під час Зимового Майдану): “Єдина сила, яка здатна подолати режим внутрішньої окупації – це сотні тисяч українців та представників національних меншин на вулицях наших міст, об’єднані українською національною ідеєю та згуртовані єдиним революційним Проводом” (с. 107). Однак щоб популяризувати націоналістичну концепцію, треба бути готовим не лише до “вуличної політики”, а й до “парламентської політики” – активної виборчої діяльності (через політичну партію). Щоправда, зазначає Д.Ярош, основними при цьому мають бути “не вибори, а інтенсивна повсякденна революційна політична діяльність” (с. 107).

Наведені вище спостереження, що стосуються передусім постколоніальної України, котра від 2014-го веде ще й війну із Російською Федерацією та її маріонетками на Донбасі, можна типологізувати й екстраполювати на будь-який неокolonіальний досвід. Тож тезово узагальнимо сказане.

Розрізняючи два основні типи революцій – **зовнішні** та **внутрішні**, варто вирізнити в їх межах ще два підтипи. Йдеться про **зовнішню національну революцію** як національно-визвольну боротьбу проти зовнішнього окупанта (наприклад, боротьба ОУН та УПА проти російських поневолювачів). Та про **зовнішню імперську (сепаратистську) псевдореволюцію**, котра, по суті, є реваншистською, оскільки імітує начебто національно-визвольну (або соціальну) боротьбу реальних (як-от в Абхазії чи Південній Осетії) або створених штучно імперськими спецслужбами міфічних, вигаданих націй (наприклад, народу Новоросії у самопроголошених ДНР та ЛНР, що борються за відокремлення від української держави та приєднання до Росії). Імперські (сепаратистські) революції розв'язуються спецслужбами імперських держав з метою ослабити та дестабілізувати ситуацію у суверенних державах та наново окупувати свої колишні колонії (як-от Крим чи Донбас) і при цьому мають характер напівприхованої (гібридної) військової операції (коли регулярні військові частини, шпигуни чи спецназівці імперії маскуються під “повстанців” чи “ополченців”).

Слід розрізнити також **внутрішню соціальну революцію** (спрямовану на вирішення соціальних питань) та **внутрішню національну революцію** як національно-визвольну боротьбу із неокolonіальними режимами внутрішньої окупації (переважно олігархічного типу).

Для успішності внутрішньої національної революції важливим є проведення системної революційної роботи із пріоритетним опертям на власні сили народу, надання переваги мирним (але не рабським) методам боротьби над

збройними, використання сприятливої революційної ситуації та міжнародних факторів, а також врахування загроз можливої зовнішньої інтервенції чи громадянської війни. Усе це ставить перед ідеологами та практиками національно-визвольної боротьби складні питання, вирішити чи розв'язати котрі швидко й відразу видається вельми проблематичним. Однак, як переконливо показують філософський, історичний та політичний досвіди, іншого шляху для подолання неоколоніалізму (як і явного імперіалізму), ніж національна революція, не існує.

“

Наша революція не кінчиться з моментом заіснування державности. Перед нами стоятиме вимога перебудови цілого життя на нових засадах, перевиховування громадянства в нових, героїчних, ідеалах, нав'язання до золотої нитки нашого росту в минулому, яку треба дальше прясти, а яку в клубок Аріядни заплутали наші доморослі соціалісти та „демократи”; провести засади аграрної, промислової та торговельної переміни, узгляднивши не тільки господарську сторінку (хоч її в першу чергу), але цілість проблематики, що існує на тих ланках життя, а які є частинами одного великого: Нації.

Ярослав Стецько

Віктор Шишкін

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Конституційного Суду України у відставці

Право на повстання

Повстання – слово, яке віками солодко п’янить і бентежить душу пасіонаріїв. Слово, котре в емоційному піднесенні сприймається переважно як позначення того явища, що спрямоване відстоювати і захищати у радикальній формі зневажені через несправедливість права гноблених.

Однак як же віднестись до суті цього слова, але не в поетичному, а в науковому і формально-юридичному аспектах. За загальнонауковим поясненням, повстання – це масовий збройний виступ¹. Як іменник це слово похідне від дієслова – «повставати», якому надане різноаспектне трактування, зокрема: пробуджуватись до активних дій; підніматись на боротьбу з ким,- чим-небудь, проти когось, чогось; чинити опір, протидіяти; піднімати повстання². Тобто повстання є найбільш активним і переважно силовим видом спротиву (опору), бо в іншому випадку він є просто протестною акцією. Такий підхід гармонує і з правною науковою думкою, за якою «Повстання – збройний виступ соціальних груп частини населення проти існуючого політичного режиму. Цей виступ залежно від історичної епохи і соціального складу учасників характеризується цілями, різноманітністю, ідеологічною орієнтацією, ступенем ор-

1 Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – С. 815.

2 Там само.

ганізованості, тривалістю, інтенсивністю перебігу тощо. На відміну від *бунту*, у повстанні завжди присутній елемент цілеспрямованості»¹.

Ціллю наступного аналізу достатньої сукупності формально-унормованих правових приписів є вивід константи (твердження) про наявність у людини або у людей (груп, прошарків, націй, народу) права на повстання як одного із видів спротиву гнобленню і потуранню природних чи необхідних для існування прав.

Серед такої сукупності визначальним актом світового значення є Загальна декларація прав людини, яку проголосила Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року² (далі – Декларація). В її Преамбулі закладено доктринально-правову основу права на повстання як попередження всім носіям влади про те, що – **необхідно, щоб права людини охоронялись силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушеною вдаватися до повстання як останнього засобу боротьби проти тиранії і гноблення**. У цьому контексті, хоча і опосередковано, можна також говорити про природне право на повстання підкорених кимось народів, спираючись на Загальну декларацію прав народів 1976 року, яку іменують Алжирською декларацією, навіть якщо її вважають неформальним актом кодифікації прав народів, які прагнуть до волі.

У сучасному світі такі ганебні явища, як тиранія і гноблення, що згадані у наведеній частині тексту Декларації 1948 року, можуть виходити лише від тих, хто має адміністративні (управлінські) чи репресивні владні механізми. Тиранія і гноблення як способи реалізації влади беззаперечно здійснюються тими, хто насильницьким шляхом її захопив у своїй країні (комуністи в Російській імперії, Монголії, Китаї, країнах Індокитаю тощо) або шляхом інтервенції, через

1 Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл. – Т. 4; Н – П. – 2002. – С. 591.

2 Вісник Конституційного Суду України. – 2006. – № 3. – С. 69.

нав'язування іншим країнам колаборантського урядування (РСФРР в Україні та Закавказзі після Першої світової війни; СРСР у Східній Європі після Другої світової війни), а також можуть стати практичною діяльністю тих, хто отримав владу спочатку шляхом демократичних виборів, але потім її узурпував (націонал-соціалісти у Німеччині, фашисти в Італії, представники національно-визвольних рухів у країнах Африки тощо).

Реагуючи саме на такі виклики в історії людської цивілізації, світова спільнота, яка самоорганізувалась в ООН, проголосила вказану Декларацію як зобов'язання для всіх народів та їхніх держав (органів влади). Деякі держави як суб'єкти міжнародного права, виходячи із свого історичного досвіду і потреб, в подальшому розвинули наведене положення цього документу, відобразивши його суть у національному законодавстві в різних правових конструкціях. В Основному Законі Федеративної Республіки Німеччини, який було ухвалено вже через півроку після прийняття Декларації ООН, у статті 20, положення якої визначають змістову характеристику конституційного ладу нової Німеччини, було зазначено, що *всі німці мають право вдатись до опору будь-кому, хто буде намагатись ліквідувати цей устрій, якщо інші засоби вже унеможливлені*¹. Варто зазначити, що вживане у назві вказаної статті німецьке слово – *Widerstandrecht* – перекладається не лише як право на опір, а й з додатковим поясненням – право на опір саме *антиконституційним діям*². Таким чином, у німецькому національному законодавстві на конституційному рівні відображено право німецького народу на різні форми опору всім тим, хто в неконституційний спосіб буде намагатись змінити встановлений Основним Законом устрій (лад), зокрема,

1 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. – Boon. – 2016. – S. 28.

2 Словарь юридических и экономических терминов / Під ред. докторів юридичних наук Д. Дечи і Ш. Карчай. – Том II. – Будапешт, Мюнхен. – 1985. – С. 658.

і на таку форму опору, як повстання. Тобто німці додатково імплементували припис міжнародного акта в норму внутрішнього національного права. В таких же юридичних конструкціях право на опір тиранії зафіксоване в конституційних приписах Греції, Естонії і деяких інших державах Європи і світу.

Постає логічне питання про наявність саме писаних норм в українському законодавстві щодо права народу на повстання, і на нього можна відповісти стверджувально. По-перше, положення Декларації ООН можна застосовувати безпосередньо, тому що після підтвердження референдумом 1 грудня 1991 року Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, Україна як нова держава на підставі Звернення Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 року № 1927-ХІІ взяла перед всіма народами зобов'язання – неухильно дотримуватись норм міжнародного права, керуючись Загальною декларацією прав людини (абзац 6)¹. Хоча Декларація за своїм формальним статусом не є договором, але оскільки щодо неї Україною взято зобов'язання і в багатьох законах є посилення на цей акт, то є достатньо підстав стверджувати про опосередковане застосування до Декларації також і приписів статті 9 Конституції України, за якою чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною нашого національного законодавства України. По-друге, норми Конституції України і без допомоги вказаного міжнародного правового акта дають Українському народу право на зазначений, вкрай екстремальний спосіб захисту своїх прав від потурання будь-ким, а також вчинити опір спробам змінити конституційний лад в позаконституційний спосіб чи узурпувати державну владу.

Вкрай необхідно зрозуміти відмінність правової природи такого акта, як Конституція, від правової природи

1 Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 8. – С. 199.

законів як підконституційних актів, тобто тих, які ґрунтуються на підвалинах, що закладені у Конституції. В законах містяться конкретні регулятори правових відносин, що виникають у суспільстві. Конституція ж, хоча і містить також конкретні правові регулятори (наприклад, повноваження президента чи чисельність народних депутатів України тощо), однак в ній закладені висхідні, основні принципи і напрями, за якими має існувати і розвиватись суспільство і створена ним держава як управлінський механізм цього суспільства. Конституція – це дзеркало суспільства. Виходячи з цього, треба системно дивитись на глибинну суть її висхідних положень. Якщо застосовувати таку філософію до змісту статей 5 і 6 Конституції України, то можна стверджувати, що в нашій Конституції також містяться норми, які безпосередньо обумовлюють право народу на повстання.

За формою суспільного і державного устрою Україна є республікою. Зміст статті 5 Конституції України розкриває поняття республіки як *спільної справи* всього Українського народу і показує велич, значення і роль народу у справах урядування. Такий статус народу розкривається через системний аналіз сукупності положень, що містяться у частинах другої і третьої вказаної статті – *«Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові»*. Оскільки народ є не лише джерелом влади, а й носієм суверенітету, то він сам може бути владою без посередників, що додатково підтверджено приписом – *народ здійснює владу безпосередньо*. Закріплюючи всевладдя Українського народу, установча влада, ухвалюючи у 1996 році Конституцію незалежної України, безапеляційно зазначила, що право змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові.

Основний Закон України, крім закріплення права народу на всевладдя, містить також застережувальні і заборонні положення. Відповідно до приписів частини другої статті 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади (*нагадую, джерелом яких є народ*) зобов'язані здійснювати свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. У повній кореляції з цими положеннями знаходяться приписи статті 19 Конституції, що визначають основи правового порядку в Україні, згідно з якими органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а також статті 68 Конституції – що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

У контексті викладеного необхідно повернутися до заборонних положень статті 5 Конституції України, частина третя якої не лише визначає виключне право народу щодо можливості змінювати конституційний лад в Україні, а й напрямую забороняє узурпувати таке право державою, її органами або посадовими особами. В сув'язі з такою заборонною перебувають приписи частини четвертої цієї статті про заборону будь-кому узурпувати вже державну владу.

Наведене стосовно всевладдя Українського народу корелює з висновками Конституційного Суду України в Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом)¹.

Що ж робити Українському народу як суверену, якщо вказані приписи Конституції України не лише ігноруються, а й потураються тими, у чиїх руках опинилась влада незалежно від способу її отримання? Сукупність наведених положень і надає народові право на будь-який спосіб від-

1 Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2005 / Відп. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 145 – 151.

стоювання та захисту свого природного і конституційно закріпленого суверенітету, зокрема й через повстання.

В Україні узурпацію влади поступово, ще з 2010 року, почав здійснювати В. Янукович, який перебував на посту Президента держави, вдавшись до зміни конституційного устрою держави у позаконституційний спосіб – перетворено парламентську республіку в президентську з одночасним переформатуванням інститутів влади в управлінські утворення з явними ознаками олігархічної, кланово-корумпованої системи автократичного правління. Узурпація влади супроводжувалась гнобленням світоглядних цінностей і прагнень української нації, висхідних конституційних принципів, що були закладені установчою владою в 1996 році у I та II розділах Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Таким чином, суб'єкти владних повноважень в Україні не виконали застережувальних приписів найбільш важливішого документа ООН, зазначених приписів Конституції України, чим спровокували громадян України до особливо активних протестних акцій восени 2013 року. Дії учасників цих акцій, у відповідь на застосування владою проти мирних протестувальників різних засобів фізичного знищення, зокрема вогнепальної зброї, що потягнуло людські жертви, набули в лютому 2014 року характеру народного повстання проти інститутів влади політичного клану, який узурпував державну владу.

Повстання як екстремальна форма протесту супроводжується завданням певної шкоди чиїмось інтересам і навіть правам, що мають бути захищені в державі силою галузевих законів, зокрема нормами кримінального права. Якщо людина, група людей або народ не можуть в інший спосіб, крім повстання, захистити від порушників свій конституційний лад чи устрій, то їхні дії треба розглядати як такі, що спровоковані та викликані антиправною поведінкою суб'єктів владних повноважень, тому учасники силового спротиву (повстання) діють в умовах крайньої для них

необхідності. Відповідно до змісту статті 39 (*назва статті «крайня необхідність»*) Кримінального Кодексу України не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, **а також суспільним інтересам чи інтересам держави**, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами.

Таким чином, є системна сукупність правових положень, які містяться в актах міжнародної спільноти, конституційного і кримінального права України, що обумовлюють і визнають право громадян України на повстання в ситуаціях, коли іншими засобами Український народ вже не може захистити основи свого конституційного ладу.

“

В усякій боротьбі і в усякій розумній політиці сенс полягає в тому, щоб, жертвуючи малими, частинами позиціями і вартостями, здобути головну мету. В цьому полягає всяка перемога, виграш. А пожертвувані, втрачені вартості – це ціна перемоги. Що більша мета, що тяжче змагання – то більші бувають жертви.

Степан Бандера

Андрій Тарасенко

голова політичної партії «Правий сектор»

Шлях до революційних перетворень

Чого хочуть націоналісти, якщо обмежитися кількома словами? Сутнісно Українську Державу замість квазідержави з вивіскою «Україна». А здобудемо її тільки національною революцією. Чуємо часто реакцію: «Он була вже революція – і що?». А не було її. Ми за те, щоб речі називати своїми іменами. Революція – це коли Російська імперія перетворилася на національні республіки. Коли Друга Іспанська республіка перетворилася на франкістську Іспанську Державу. І так далі. Не применшуємо благородної місії Майдану, але це було лише повстання, а не революція. Багато пересічних українців також люблять кидатись у крайнощі: «Раз кричите про це, то давайте зметіть всіх нарешті!» Зрозуміло, що суспільству осточортіли ці писки політиканів. Проте це не та справа, в якій варто керуватись емоціями. Щоб революційний процес мав успіх, потрібно зосередитися і боротися осмислено. Запорука успішних революційних перетворень у наступному:

1. Єдиний Провід революції. І не будь-який, а об'єднання націоналістів з єдиним баченням нової держави. Демоліберальні сили, якими б опозиційними вони не були, не здатні повести за собою людей, не заплативши їм. Ми неодноразово в цьому переконувалися. Націоналістичний табір – фактично єдине політичне середовище, що здатне вивести на вулицю людей з переконаннями. Поодинці ми слабші. Хо-

чемо досягти цілей – маємо творити єдиний «центр управління» революцією.

2. Підготовлене суспільство. Революція – завжди справа активної меншості. Та це не означає, що ми маємо допускати байдужість більшості. Національна революція неможлива без підтримки (активної чи пасивної) широких мас. Навіть пасивне населення повинно мати розуміння, що націоналісти хочуть будувати на місці кланово-олігархічного режиму. Тоді буде народна довіра. Тоді буде не бунт на центральній площі столиці, а справжня революція, що зможе закріпитись і вистояти під натиском зовнішніх сил.

3. За новий лад! Переконувати голодних, що вони голодні – багато розуму для цього не потрібно. Переконувати, що нагорі одні крадії – теж не складно. Складніше дійти до кожного українця з тим, що ми повинні жити саме у національній державі. Тобто запропонувати інший лад, націоналістичний – конкретний, не абстрактний. Достукатися, що боротьба ПРОТИ має сенс тільки тоді, коли є частиною боротьби ЗА. Будь-яка боротьба ПРОТИ підняття тарифів, корупції, сепаратизму, завдяки націоналістам, має ставати частиною боротьби ЗА Українську Самостійну Соборну Державу.

Просте невдоволення без розуміння того, що потрібно натомість – бомба уповільненої дії. За інерцією невдоволення може спрацювати і проти нас у майбутньому. Фундамент нової держави – те, що потрібно запропонувати найширшим масам. Головні документи держави мають чітко задекларувати основу державотворення. Нею має бути національна ідея, яка чітко вказує на пріоритет у державі всього, що є українським – від виробничих сил до культури. Має бути чітко вказана мета існування держави – збереження і розвиток у часі та просторі української нації. А поки ані політики, ані суспільство не можуть дати відповідь на питання: «Яку державу будуємо?» – і будується казна-що.

Гармонійне поєднання суспільства з політичною елітою. Радянсько-номенклатурна система має бути замінена на систему національного народовладдя. Основа її – громада. Йдеться не про децентралізацію, на якій спекують нинішній режим та «опозиція», а про реальне залучення суспільства у процес державотворення, унапрявлення зусиль максимального кола громадян до однієї мети – самостійної та соборної України, про можливість громади вирішувати якнайбільше власних проблем самотужки. Зрештою, йдеться про будівництво владної вертикалі знизу догори. Поки цього немає – народ відчуває відчуження від держави.

Наша боротьба має бути за владу народу, а не за владу над народом. З цим і маємо йти до людей... Знову-таки, ці революційні перетворення не стануть реальністю, поки суспільство не повірить у їхню можливість. Тому – до боротьби!

Михайло Степико

доктор філософських наук,
професор, головний науковий співробітник
відділу гуманітарної безпеки
Національного інституту стратегічних досліджень

Консолідація української нації: сучасні виклики та проблеми

Визначальною передумовою цивілізаційного поступу будь-якої нації є її консолідація задля ефективної відповіді на виклики історії та згуртування навколо вирішення назрілих проблем у різних сферах суспільного буття.

Очевидно, що консолідація – центральний чинник ефективності будь-якої соціальної дії, яка потребує колективного розуму чи колективної насаги, не кажучи вже про ту чи/або іншу стратегічну мету, досягнення якої просто неможливе без задіяння цього феномену.

Консолідація може бути сильною і слабкою, організованою і стихійною, довгостроковою і тимчасовою, загальнонаціональною та регіональною. Консолідація може бути конструктивною і деструктивною (радикальною). Деструктивна (радикальна) консолідація не піддається раціональному осмисленню і прогнозуванню. Точка біфуркації може виникнути у будь-якому сегменті соціуму, у будь-який час і з будь-якого приводу. Конструктивна ж консолідація потребує величезних організаційних, інтелектуальних і фінансових ресурсів усієї нації.

Нація завжди має той або інший *рівень консолідованості*. Громадяни можуть консолідуватися довкола спільного для більшості відчуття поганого і безперспективного життя та його труднощів, а можуть – і довкола захисту національних інтересів – згадаймо консолідацію навколо Пер-

шого та Другого Майдану або стосовно російської окупації Криму та Донбасу. Причиною консолідації може бути будь-що: позитивні емоції від перемоги Джамали на Євробаченні, проведення чемпіонату Європи з баскетболу тощо, тобто гордість за успіхи наших спортсменів, митців, науковців. Найвищий рівень сконсолідованості нації – це революція або захист Батьківщини. Так було і в часи Помаранчевої революції, це ж ми спостерігали і під час перебігу подій Революції Гідності та бачимо на прикладах мужності наших вояків та волонтерів давати гідну відсіч російській агресії.

Проте, як свідчить практика, сучасне українське суспільство є багато в чому неконсолідованим, що спостерігається на всіх рівнях суспільного життя: на рівні політичних еліт, у ситуації проблемності в певних регіонах загальнонаціональної ідентичності, сучасної мовної політики та соціокультурної визначеності загалом. Крім того, в Україні, на жаль, і на двадцять шостому році незалежності держави поки що відсутній суспільний консенсус щодо стратегічних орієнтирів її розвитку, як і не визначено базових цілей та цінностей українського соціуму та нації. А це створює значні перешкоди для виходу України на якісно новий рівень розвитку, її інтеграції в сім'ю європейських народів.

Перш за все слід відзначити коливання **рівня загальнонаціональної ідентичності**. Як свідчать дані Інституту соціології НАН України, у 2015 р. громадянами України вважали себе 57,3% опитаних, хоча у 2014 р. таких було 64,4% опитаних¹. Дана тенденція спостерігається як по регіонах, так і в українському суспільстві в цілому. Ідентифікація себе як громадян України меншою мірою притаманна жителям Східного регіону (52%) та Донбасу (45%), хоча і в цих регіонах вона є переважаючою. Сумарна частка тих, хто ідентифікує себе насамперед з регіоном чи поселенням,

1 Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2 (16). – К.: ІС НАН України, 2015. – С. 555.

у цих двох регіонах є вищою (на Донбасі – 39%, на Сході – 38%), ніж в інших регіонах (30 – 31%)¹.

Ще й сьогодні близько 4% (5,4% – 2014 р.) опитаних респондентів відносять себе ще до громадян СРСР. А 22,9% (16,1% – 2014 р.) опитаних ідентифікували себе з місцем проживання – містом або районом (малою батьківщиною). А якщо ще згадати, що до громадян світу відносять себе 4,2% опитаних, а ще 1,3% – до громадян Європи, то в цілому майже 40% опитаних громадян шукають свою ідентичність поза межами загальнонаціональної визначеності.

Чи проблемна ця цифра, що майже 30 % опитаних на перше місце ставлять місцеву ідентичність, а не загальнонаціональну? Якщо аналізувати причини тих подій, які відбулися в Криму та на Донбасі, то це проблема.

Можна сказати, що тут за часів існування України у складі СРСР та при відсутності цілеспрямованої української етнополітики часів незалежності збереглися цілі **регіональні анклав**и громадян, далеких від української ідентичності, із власними складниками: російською мовою та культурою, символікою, героями та антигероями, ціннісними орієнтаціями, звичаями, традиціями тощо.

Доклалися до цього всі. Перш за все держава, яка не спромоглася виробити та реалізувати ефективної політики інтеграції цих регіонів в український соціокультурний простір і віддала натомість Крим на відкуп Росії та проросійським силам, утворивши при унітарному устрої України територіальну автономію. Науковці, які писали трактати, статті та дисертації про якусь «донецьку регіональну ідентичність». Донецький кримінально-олігархічний клан часів президентства В. Януковича. Реалізацію цього «проекту» здійснював корумпований місцевий істеблішмент під прапорами відповідних обласних організацій Партії регіонів,

1 Особливості ідентичності громадян України: проблеми та перспективи консолідації суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>

КПУ, інших проросійських сил, зокрема, і бюджетним коштом (наприклад, регіональна цільова програма «Патріот Луганщини» на 2011–2014 роки, затверджена рішенням Луганської обласної ради від 25 лютого 2011 року № 3/12)¹. Доклалися до цього вчителі та директори шкіл, які до цього часу тут працюють, 90% яких свого часу були членами Партії регіонів².

Проте головним викликом консолідації української нації є надзвичайно низький **життєвий рівень більшості громадян**. На запитання моніторингу Інституту соціології НАН України, «Як би Ви загалом оцінили матеріальне становище Вашої сім'ї», у 2015 році були отримані такі відповіді: «Бідне» – 41,8% і «Злиденне» – 3,7%. Стосовно матеріального стану сім'ї за останні 2 – 3 місяці 2015 року тут такі відповіді: «Вистачає лише на продукти харчування» – 39,3% відповідей, «Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо» – 4,2% відповідей, «Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуємо» – 1,3% відповідей.

На запитання, «Чого Вам не вистачає сьогодні?», найбільша кількість опитаних знову ж таки вказує на матеріальні труднощі. Це «неможливість повноцінно проводити відпустку» – 62,4% опитаних, «можливості харчуватися відповідно до своїх смаків» – 49,8% опитаних. А більше всього люди бояться безробіття – 70% відповідей. 43,1% відповіли, що роботи, що підходить, та можливості мати додатковий заробіток.

Викликом для консолідації нації є і дуже **низький рівень інституційної довіри** (яка є як філософією життя, так і визначальним критерієм консолідованості всякої спільноти), тобто довіри до органів влади, офіційних осіб, установ, політичних партій і рухів, громадських об'єднань, соціальних

1 До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року) / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2016. – С. 19.

2 В Донецькой області 90% учителей состояли в «Партии регионов» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/rus/news/90-uchiteley-donetchine-chlenami-partii-regionov-1465856718.html>

програм, заходів тощо. Наприклад, у липні 2015 року баланс довіри-недовіри до діяльності органів влади чи не вперше після Революції Гідності став різко негативним. Найбільш критично громадяни оцінюють роботу Президента (– 33 %), Прем'єра та Уряду (– 56 %), Верховної Ради (– 63 %) та судів і прокуратури (по – 67 %).

Ці дані слід інтерпретувати як свідчення високого ступеня відчуження громадян України від центральної влади внаслідок її корумпованості та заангажованості на власних корпоративних інтересах або і злочинно недбалому ставленні до громадян.

Не випадково на запитання, «Як би Ви оцінили людей, які знаходяться зараз при владі?», у 2015 році 43,9% опитаних відповіли, що це люди, які турбуються лише про своє матеріальне благополуччя і кар'єру.

Показові цифри щодо почуттів з приводу свого майбутнього в учасників Революції Гідності. У 2015 році порівняно з 2014 роком у них знизився рівень надії (–21%), упевненості (– 12%), інтересу (– 8%), оптимізму (– 6%), водночас зріс рівень розгубленості (+9%).

Можна також згадати, що 16,9% опитаних Інститутом соціології НАН України у 2015 році вважають Помаранчеву революцію найбільш негативною подією в історії України, стосовно Революції Гідності, то таких 25%.

Суттєвим викликом консолідації української нації є *ідеологічна війна Росії проти України*, заснована на декількох концептах різної давності та обґрунтування. Найбільш давнім, а відтак всебічно проробленим, є концепт рашизму. Цей термін у формулюванні «русизм» уперше введений О. Герценом у романі «Минуле і думи» (1868) для позначення екстремістського напрямку в русофільстві. Своїм відродженням завдячує Д. Дудаєву, який основну рису русизму вбачав у територіальній експансії Росії на Кавказі.

Ідеологія рашизму як обґрунтування загарбницької геополітики Росії, спрямованої на окупацію та анексію тери-

торій інших держав, часто-густо позначається штампом «збирання земель руських» і спирається на місцевий колабораціонізм та підтримку російської п'ятої колони. Так, російський націоналіст О. Іванов-Сухаревський проголошував проект побудови Святої Русі – наддержави (станової імперії) на чолі з народом слов'яно-русів, об'єднаних кров'ю, мовою та історією.

Ідеологія рашизму протиставляє себе західним ліберально-демократичним цінностям та інститутам, зокрема вільним виборам та іншим громадянським правам і свободам. Вона заснована на ненависті й заздрощах до західних демократій – Європи, Сполучених Штатів, Канади тощо. У центрі цієї ідеології – культ національного лідера, який повернув Росії «велич». В цій ідеології химерним чином поєднуються погляди на світ як на поле тотальної звірячої боротьби за виживання з претензією на високу духовність, до якої, на думку рашистів, не спроможна піднятися решта світу. Засадкою рашизму є заперечення сили права і затвердження права сили, неповага до суверенітету сусідів і самоствердження через свавілля і насильство.

Як вважає професор О. Гринів, рашизм стосується ідеологічного обґрунтування авантюрної політики нинішнього російського президента В. Путіна – московського імперіалізму, під якою об'єдналися навіть ідеологічні суперники (компартійні ідеологи та шовіністи й антикомуністи) задля економічного й політичного шантажу держав на території колишньої імперії. В основі рашизму лежить несприйняття західної цивілізації, якій протиставляється своєрідна російська (євразійська) цивілізація, територія якої має охоплювати простір від Тихого океану до Атлантики й від Північного полюса до Індійського океану (О. Дугін, за підручниками якого навчаються в академії Генерального штабу Росії).

Ідеологічна війна Росії проти України – це також вирішення для В. Путіна геополітичних завдань відновлення

імперії у кордонах СРСР до 1991 року та відновлення колишньої зони впливу в межах радянського табору країн Європи. Після розпаду СРСР політикум Росії взяв курс на відновлення впливу Росії на пострадянські країни. Найперше ця політика була спрямована проти України, вихід якої з СРСР, власне, і призвів до його розпаду. Причини, що спонукали Росію до відродження экс-СРСР, є різними – від імперської ментальності росіян, спрямованої не на розбудову власної держави, а на поневолення сусідніх народів, до бажання зберегти під власним контролем виробничі потужності колишнього СРСР та гарантовані ринки збуту.

Їх віддзеркаленням є слова В. Путіна, сказані в 2008 році, що такої держави, як Україна, немає. У саморозумінні кремлівських керманців розпад Радянського Союзу був найбільшою трагедією ХХ століття, що *argumentum e contrario* означає, що Москва ніколи не розглядала своїх «союзників», або «радянські республіки», як рівноправних «братів» або «партнерів», а як «залежних», як «слуг», як «рабів», які більше ніколи не матимуть права на самовизначення. Та й з точки зору звичайного, такого середньостатистичного росіянина, Україна – це не просто помилка історії, а Українська Держава – це якась недодержава, це така Махновщина – незрозуміла, страшна і непередбачувана.

Ще одним концептом ідеологічної війни Росії проти України є пропаганда на її теренах доктрини «руського міра» щодо воз'єднання нібито найбільш розділеного народу у світі – «русских». Ідеологія розділеної нації чи «руського міра» – це уявлення про органічну єдність за походженням всіх росіян, що одразу нівелює всі сучасні правові засади національного державотворення. Стосовно України – це розрахована на довгі роки світоглядна програма знищення її цілісності, суверенітету та державності. Ідеологи «руського міра» стверджують, що української нації як такої не існує, що це вигадка чи то австрійців, чи то поляків, чи то євреїв, і звідси логічно, як конспірологічна фікція, вона повинна

бути ліквідована. Її необхідно повністю знищити – ніяких загравань, ніяких умовностей. Ідеологія «русского міра» фактично проектує положення, що українці – це природні вороги «русских».

Згідно з доктриною «русского мира», «русскими» вважаються три категорії населення світу: етнічні росіяни, незалежно від того, де вони проживають; російськомовне населення, незалежно від національності; співвітчизники, які коли-небудь проживали на території Російської імперії, СРСР та інших державних утворень, а також їхні нащадки.

Прикметно, що спроба зібрати всіх «росіян» під спільним державним дахом є, власне, точною копією концепції, яку проповідували А. Гітлер та А. Розенберг у 1920–30-х роках стосовно «об'єднання» «роз'єднаної» німецької нації. Схожу концепцію проповідував С. Мілошевич, висуваючи аргумент «розділеного сербського народу», подібну теорію розвивали угорські фашисти під час Другої світової війни, виправдовуючи політику свого уряду, спрямовану на встановлення контролю над територіями, які належали Угорщині до Першої світової війни.

У площині ідеологічної війни концепт «розділеної нації» пролонгує нарощування наступальних дій на Сході України. Притому адаптивний механізм вживлення цієї ідеології у свідомість росіян викликає кумулятивний ефект зворотної радикалізації масової свідомості, коли люди, що вчора говорили одне, завтра починають говорити зовсім інше. Тут задіяні ефекти геометричної прогресії радикалізму. Врешті-решт, заручниками цього процесу стануть усі, навіть ті, що мислять деідеологізовано, прагматично. Тут також важливо наголосити на своєрідному симбіозі російського шовінізму з тоталітарними постулатами радянського періоду.

Очевидно, що у найбільш загальному вимірі нація має консолідуватися навколо цінностей **українства або націо-**

нальної ідеї. Так, наприклад, вважали чотири п'ятих опитаних у 2016 році Центром Разумкова (81%). З тим, що така ідея потрібна, згодні більшість респондентів у кожному регіоні (від 67% на Півдні до 91% на Заході країни)¹.

Проте тут треба визнати, що реалізації національної ідеї може мати різний зміст та значення. Реалізація національної ідеї як ідеологічного та політичного гасла – зробити Україну незалежною та суверенною – була здійснена в серпні 1991 року. Тому розмови про цей зміст національної ідеї на 26-му році незалежності, тим більше твердження, що вона «не спрацювала», видаються, меншою мірою, чимось штучним, відділеним від реальних потреб розвитку суспільства. Сьогодні більш доцільно говорити про соціально-економічний зміст національної ідеї. Аналізуючи національні ідеї різних країн, ми завжди знаходимо в них дещо спільне – прагнення жити у мирі, добробуті, благополуччі. Тому визначальною засадою і української мрії має сьогодні стати її соціально-економічний зміст – заможне благополуччя всіх громадян України і шляхи його досягнення.

Практика суспільних трансформацій 25 років незалежності призвела, на жаль, до значного регресу соціального та природного довкілля як умови нормального життя, здоров'я і достатку людини, її невідчужуваного права на такі умови. Не кажучи вже про той катастрофічний розрив між багатими та бідними, який існує в Україні, а також про те ганебне явище, що Україна має найбільш низький рівень ВВП на душу населення у Європі, хоча мала на пострадянському просторі найкращі стартові умови для соціально-економічного розвитку.

Про те, що матеріальне благополуччя може бути консолідаційним чинником суспільства, свідчать дані спеціального дослідження на цю тему КМІСу (опитано 1019 респонден-

1 Особливості ідентичності громадян України: проблеми та перспективи консолідації суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>

тів з 10 по 28 квітня 2012 року). Так от, кожний п'ятий українець вірить, що країну об'єднає достойний рівень життя для кожного¹.

Підтверджує ці дані і дослідження 2016 року Центру Разумкова. На думку більшості опитаних, консолідації українського суспільства найбільшою мірою сприятимуть: «подолання існуючих соціально-економічних проблем, підвищення добробуту більшості громадян» (67% опитаних); «подолання корупції і притягнення корупціонерів до відповідальності» (66%); «зміна влади в Україні, прихід до влади чесних, професійних, некорумпованих людей» (51%); «більш справедливий розподіл суспільних благ, зменшення розриву між статками багатих і бідних громадян» (48%); «збільшення участі громадян у вирішенні соціально важливих проблем на державному та регіональному рівнях» (29%)².

Разом з тим важливо пам'ятати і слова С. Бандери, що коли поміж хлібом і свободою народ обирає хліб, він, зрештою, втрачає все, в тому числі хліб. Якщо народ обирає свободу, він матиме хліб, вирощений ним самим і ніким не відібраний.

Консолідація української нації неможлива без подолання такого ганебного явища, як **колаборація**. В ухваленому Верховною Радою законі «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» стаття про колабораційну діяльність відсутня. Не прописана відповідальність за колабораціонізм і в статті 111 (державна зрада) Кримінального кодексу.

На жаль, в історії Української держави ХХІ сторіччя виявів колаборації більш ніж достатньо. Приміром, 1 липня 2013 року 148 народних депутатів звернулися до Сейму Республіки Польщі з проханням визнати Волинську траге-

1 Сьогодні. – 2012. – 23 травня.

2 Особливості ідентичності громадян України: проблеми та перспективи консолідації суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>

дію геноцидом польського народу. А ще в цьому документі йшлося, що в «Україні зростають ксенофобські, антисемітські та неонацистські настрої. Їхні представники вже сьогодні є у Верховній Раді». І що ж відповіла СБУ, яку на той час очолював громадянин Росії О. Якименко, на запит народного депутата від ВО «Свобода» І. Фаріон? З висновку СБУ: встановлено відсутність у діях народних депутатів України жодної з форм державної зради та прямого умислу, скерованого на задіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності й недоторканності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, що є обов'язковими ознаками злочину «державна зрада».

Не менш скандальна історія, пов'язана з поіменним голосуванням за проект закону про ратифікацію угоди між Україною та РФ на території України 27 квітня 2010 року. Тоді його підтримали 236 депутатів, хоча стосовно заборони розміщення військових баз на території України діють положення частини 7 статті 17 Конституції України.

Можна сказати і про лояльність НБУ до діяльності російських банків на території України, про що свідчить той факт, що серед 80 закритих банків немає жодного російського, або те, що на сьогодні 40 відсотків банківського капіталу контролює РФ.

Яскравим підтвердженням наявної колаборації серед найбільших багатіїв України стала скандальна стаття В. Пінчука у «The Wall Street Journal» з промовистою назвою «Україна має піти на болісні компроміси заради миру з Росією». Підзаголовок статті доволі провокативний: «Крим не має стати на шляху угоди, що завершить війну». Найсвіжіший приклад – план народного депутата від Радикальної партії А. Артеменка про передачу Росії в оренду Криму¹.

¹ Чалий натякнув на авторство ідеї про оренду Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znaj.ua/news/politics/95239/calij-natyaknuv-na-avtorstvo-ideyi-pro-orendu-krimu.html>

В Україні і далі, після багатьох скандалів, діють про-російські ЗМІ, такі як канал «Інтер» (на власний піар на цьому каналі за декілька місяців 2012 року ПР використала 3,5 мільйона доларів США¹), видання «Вести», інтернет-видання «Політнавігатор», «Голос правди» тощо. І, як показує практика, журналісти-сепаратисти й далі працюють у таких виданнях і навіть потрапляють до вищих органів державної влади. Окрім того, йде банальне скуповування чи підкупування медіа в Україні – якщо не безпосередньо росіянами, то їхніми агентами. «Скуповують» вони й українських співаків та акторів, перетворюючи їх на «своїх». Все це призводить до того, що чимало українців починають себе вважати «людьми російської культури». Водночас у маршрутках звучить російський шансон, а в Почаївській лаврі продають книжки про так званих «героїв Новоросії», і гурти, що підтримують анексію Криму, виступають у Києві. Широко використовуються такими ЗМІ, як «Вести», Strana.ua, «Newsonе», радио «Эра», технології прикриття українофобських дискурсів та чужих смислів за рахунок їх мовної «проукраїнськості» та запрошення відомих україномовних ведучих. Хоча в цілому, як вважає Президент України П. Порошенко, на сьогодні на телебаченні в Україні неприпустимо мала частка української мови².

Очевидно, що назріла потреба прийняття **Верховною Радою України** закону про колабораціонізм, у якому передбачити амністію всім тим, хто не чинив злочинних дій проти Української держави та її громадян, а також кримінальну та іншу відповідальність для тих, хто служив окупаційній владі, завдавав шкоди інтересам держави та її громадянам.

1 «Чорну бухгалтерію регіоналів зумисне передали НАБУ», – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2016/06/01/chorna_buhgalteriya_regionaliv_zumysne_peredana_nabu_ekspert_704539

2 П. Порошенко наголосив, що на телебаченні «неприпустимо мала частка української мови» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1596185-p-poroshenko-nagolosiv-scho-na-telebachenni-nepripustimo-mala-chastka-ukrayinskoyi-movi>

Амністія має бути тим засобом, який реалізовується в рамках судової і правової системи держави Україна. У цьому ж законі передбачити кримінальну відповідальність за публічні вислови, що ставлять під сумнів російську агресію, курс України в НАТО і ЄС та чинять наругу над національними символами й героями України.

Виходячи з викладеного, очевидно, що пріоритетними сферами консолідації нації є проведення економічних реформ **в інтересах усіх громадян**, а не тільки олігархів та корумпованих чиновників, захмарні статки яких ми бачили по їх е-деклараціях, та **трансформація гуманітарної сфери** на основі її мовної, культурної та ціннісної українізації.

Стосовно неочевидного та дуже важливого другого, то винятково важливими є певні оптимальні пропорції в обсязі та часі, а також граничні межі, за які українізація не має виходити, аби не стати тотальною та примусовою. Зокрема, має йтися про певні гарантії культурного самовизначення для російськомовного населення.

Відсутність таких гарантій і чітких механізмів українізації не сприятиме подоланню страху втрати ідентичності цими громадянами, які часто навіть найдрібніший факт реального чи уявного розширення сфери вживання української мови розцінюють як зазіхання на їхню ідентичність або навіть як особисту образу та приниження.

Хоча, як свідчать результати недавнього соціологічного опитування, лише 7% респондентів заявили про порушення їхнього права вільно спілкуватися російською мовою, а тільки 1% вважають проблемою для України статус російської мови в країні¹.

Консолідація нації неможлива без **ідеології, яку сповідує, відстоює та поширює держава**. Про те, що жодна з ідеологій не може бути державною, попіклувалися ще перші

1 Як ставляться до російської мови в Україні: соціологічне опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/video/yak-stavlyatsya-do-rosiyskomovnih-v-ukrajini-sociologichne-doslidzhennya-365175.html>

очільники України, які ввели це положення в її Конституцію. Але суспільство без ідеології – це човен без вітрил. Бо ідеологія держави визначає як стратегію її розвитку, напрями діяльності органів влади, так і окремішність суспільства, а в сьогоdnшній ситуації – засади протистояння російській агресивній українофобській пропаганді.

Як писав В. Липинський у своєму 16 листі до братів-хліборобів, коли відродження націй відбувається без національного ідеалізму, без любові до цілої нації в усіх її класах і групах, то внаслідок того з самого поняття нації викидається весь його живий творчий зміст. Остається тільки форма – мертва шкаралупина без зерна.

Загалом на даному етапі розвитку української нації найважливішою проблемою національної консолідації є поєднання розуміння «*хто ми є?*» та відповідь на запитання: «*як ми вирішимо?*» нагальні політичні та соціально-економічні проблеми. Визначальною засадою цього є органічне поєднання досконалих механізмів українського соціокультурного відтворення та своєчасного, в інтересах усіх громадян країни, вирішення життєвих проблем на основі перевірених часом ефективних стратегій.

“

Як не буде в нас сили, не досягнемо нічого, хоч би все найкраще для нас складалося. Як жеж будемо мати силу, тоді вийдемо побідно з найгіршого лихоліття і здобудемо все, що нам треба.

Євген Коновалець

Юрій Олійник

експерт Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
аспірант Національного інституту стратегічних досліджень

Як уникнути постколоніальної пастки

Україна вкотре стоїть на перехресті можливих варіантів розвитку. Незавершеність Революції вимагає визначення, що нам робити і з ким дружити. Чи порятує нас Держдепартамент США зі своїми санкціями, доля яких під питанням? Чи, може, дослухатись до Пінчука та трішки капітулювати, хоча б у дечому, перед Росією? Як нам не лише визволитись, а й запобігти майбутньому втручання у наші суверенні справи?

На початку нового тисячоліття корисно звернутися до досвіду останніх 60 років – доби перемоги націоналізму на більшій території земної кулі. Йдеться про розпад колоніальної системи, що в серцевині велась націоналістичними ідеями, хоча й вимушено мімікрувала під комуністичні чи ліберальні шати. Але вже достатньо довгий час пройшов, щоб зробити висновки. Хто занадто мімікрував, надто покладався на чужого дядька – програв, пертворився у “притчу во язицех” бідності та стагнації. Хто ж розраховував на власні сили – важко, з затримками, але міцніше. Уроки історії демонструють і користь якомога більшої дистанції від колоніальної спадщини з її мовою та культурою: якщо ти сам не можеш нарівні стати з поневолювачем, щоб його отрута тобі не зашкодила.

Адепти російськомовної України люблять згадати Індію, що залишила офіційною англійську мову. Проте там

релігійна відмінність та десятикратна перевага у кількості населення. Ну, і англійська – мова світового значення. А що ж дасть російська? Дійсно, Київ залишається єдиним потенційним конкурентом Москви на Східноєвропейській рівнині, як писав ще Юрій Липа. Проте трикратне відставання за кількістю населення, велика кількість російськомовних українців, близькість кордонів робить таку політику згубною. Як і всі проекти нормалізації економічних відносин з РФ.

Тут доречно згадати країни Західної Африки, так званої зони Сахелю, землі колишнього панування Франції. Більшість цих країн одержали незалежність мирним шляхом. Відповідно Париж залишив за собою право на військові бази та особливі економічні відносини. Ці країни входять у так звану «зону африканського франка» – валютний союз, де в обігу перебуває франк. Ця валюта випускається виключно державними банками Французької Республіки, що відповідно надміру посилює вплив Парижа у валютному союзі. Останній оформлений у формі Західноафриканського економічного і валютного союзу (*Union économique et monétaire ouest-africaine*). Особливостями регіону стали нестабільність посилення племінних рухів та ісламського радикалізму, наростання анархії, у зв'язку з чим ООН регулярно благословляє французькі миротворчі операції.

Але війни чомусь не завершуються, на сьогодні весь пояс від Атлантики до Центральноафриканської Республіки заповнений конфліктами. Молодь не бачить перспектив та емігрує до Франції, оскільки з дитинства вивчає французьку мову. А французькі корпорації лише викачують корисні копалини (зокрема, уран) і для їх контролю підтримують окремі угруповання. Майже 75 % електроенергії Франції виробляється атомними електростанціями, які працюють на урані, видобутому в Нігері, що є п'ятим, найбільшим за обсягом видобутку, поста-

чальником урану в світі. У 2013 р. нібито на запрошення президента М. Іссуфу французькі підрозділи взяли під захист ці родовища.

Отже, два ключових фактори – викачування найкращого людського капіталу для потреб метрополії та відтворення безкінечної війни за втручання зовнішніх сил – сприяють стагнації.

Подібна політика властива для зон впливу різних імперій, що колапсують, в тому числі Росії. Але напівколоніям від того не легше. Вони не можуть зупинити інтервенцій і вийти із зачарованого кола. Натомість найрозвинутіші сьогодні держави Африки – Кенія, Танзанія, Руанда – зберігають стабільність та високі показники зростання. **Спільне в цих держав – від самого початку їх існування пропитувалася національна ідея, покликана об'єднати представників різних племен.** Наприклад, у прорадянській Танзанії під час холодної війни розвинули ідею особливого соціалізму на основі місцевих традицій – «уджамаа» – з повагою до ісламу та етнічної культури. Фактично це був глибоко традиціоналістський проект розвитку, названий «соціалізмом» для дружби з Москвою. У прозахідній Кенії панувала схожа ідеологія – замість бездумного копіювання соціалізму або капіталізму пропитувалися цінності взаємних обов'язків індивіда стосовно общини і навпаки. Натомість Зімбабве просто бездумно копіювало радянський досвід згідно з інструкціями Кремля. І зараз там продовжується економічна деградація, а в Танзанії – стабільне зростання.

Важливий і мовний аспект. Колишні британські колонії – від Кенії до Індії, – що залишились у Британській співдружності та зберегли офіційною англійську мову, позиціонували себе як суверенних партнерів зі своїми інтересами. І відсоток англомовного населення був зовсім незначним. Натомість французькі неокolonії зберегли панівне становище франкомовного креольського населення – звісно, не в

політиці, а в економіці, доступі до матеріальних благ (а місцеві уродженці президенти – виступають просто ширмою, яку при потребі легко змінюють). Чи це нам щось не нагадує? Та й географічна близькість французької зони впливу зіграла істотну роль.

Вагомий фактор релігійної монолітності. У загаданій Африці протистояння між народами півночі та півдня ґрунтується на релігійних протиріччях між таборами мусульман, з одного боку, та християн і прихильників місцевих вірувань – з іншого, будучи частиною процесу, що відбувається вздовж своєї «дуги нестабільності», що тягнеться з північного заходу на південний схід від атлантичного узбережжя до Індійського океану. Цей фактор множить на несформованість національної ідентичності, розірваність кочових племен, що не уявляють спільних інтересів та майбутнього.

Ще один важливий фактор – історія ВИЗВОЛЕННЯ

В абсолютній більшості держав, що досягнули високих показників зростання економіки, в середині ХХ ст. йшли потужні повстання проти колонізаторів. Варто згадати лише Алжир, В'єтнам, ту саму Кенію (повстання мау-мау), навіть Індію (ряд батьків-засновників воювали на боці Японії під час Другої світової війни). Натомість найбільш сьогодні нестабільні, відсталі сировинні придатки отримали незалежність у подарунок на папері, залишившись сировинним придатком. Йдеться не про високопоетичне право на розвиток в обмін на пролиту кров, а про реальні речі, що формують найголовніше – громадянську свідомість. Люди з сусідніх регіонів, навіть етносів відчували спільну долю, минуле та майбутнє у боротьбі. Цю енергію

вони передали наступним поколінням. Натомість без подібного досвіду процес закабалення стає невидимим, але все більш реальним. І війни починаються теж, однак тепер всередині суспільства, і приносять лише руйнування замість відродження. Навіть існує певне правило: чим пізніше неоколоніальна країна переживає конфлікт, тим менші в неї шанси відродитися. Сусідня з В'єтнамом Камбоджа набагато менш активно протистояла з колонізаторами – через 20 років пережила страшний геноцид комуністичного режиму, однак згодом потроху оговтується. У Сахелі напруження лише продовжується.

Отож, які уроки варто винести українцям? До 2013 р. ми були неоколонією Росії і значною мірою нею залишаємось. Так, уже немає Севастопольської бази, ми почали війну з Кремлем, але ще багато українців їздить до Москви на заробітки, а удома процвітає підконтрольна Росії релігійна організація та креольська культура російськомовності. Російські олігархи теж відіграють не останню роль у політичному житті Києва. На щастя, пройшло лише 25 втрачених років, і ми зможемо вийти на шлях розвитку, але до перемоги ще не один рік. Можливі інтервенції в інших регіонах, ще більше економічне падіння. І для перемоги необхідно, врешті, пропагувати на державному рівні національну ідею, що повинна вказувати не запозичений, а саме наш, автентичний, шлях розвитку.

І шлях цей ризикований, бо зовнішні загрози можуть і залякати населення, і, зрештою, знищити державність. Проте альтернативи немає, інакше перетворимось на вічно залежного лімітрофа. Нас можуть заспокоювати деякі винятки. Наприклад, Білорусь, здається, дружня до колишньої метрополії і майже заморозила радянський рівень розвитку. Однак ментально це продовження Росії, і за Ющенка Україна показувала не гірші результати. Проте військові бази та культурне панування, економічна орієнтація на східні ринки роблять можливим україн-

ський сценарій 2014 р. (або й гірший – з повною анексією) найімовірнішим для Мінська. Це вже проблема для Києва, Варшави та Вільнюса, щоб цього не сталося. Але шлях Білорусі буде важким, треба визнати. А не заздрити ілюзії, що все можна підлатати – залишившись і незалежними, і в мирі з нинішньою Росією.

A large, stylized graphic of two quotation marks, rendered in a light gray color, positioned on the left side of the page. The marks are thick and blocky, with the top and bottom strokes being horizontal and the middle strokes being vertical and slightly angled.

Найвищою формою життя й єдиним гарантом розвитку нації є національна держава. Найвищою цінністю для українця є українська нація. Звідси вихідною й остаточною метою всіх змагань і кожної дії українця мусять бути сила, добро і ріст української нації.

Ярослав Стецько

Юрій Ноевий

редактор журналу «Суспільство»

Абсолютна революція

Арешт Яценюка і Кличка на Майдані 2014 р. після втечі Януковича. Це відповідь на запитання революційної молоді: «Що треба було зробити для продовження революції?»

Чому цього не сталося? Що необхідно для швидкого революційного переходу: досягнення точки неповернення, унеможливлення реваншу старих політичних верхів? Головне – який зміст революції? Будь-якій революції передують революційна думка. Вона виростає з розчарування у попередніх спробах мирних реформ чи кризових політичних зсувів як «Помаранчева революція» чи Революція Гідності. Адже стає чітко зрозуміло: назрілі зміни не відбуваються, замість них – розчарування і розсівання колективних зусиль. «Помаранчева революція» не була революцією, адже змінила тільки політичні верхи. Тому і вживати це слово до тих подій не варто, точніше – помаранчеві події абоощо. Революція гідності повторила «успіх» попередниці: революційний потенціал був зведений нанівець тими ж помаранчевими ліберальними верхами.

Найбільший теоретичний інтерес становить мислення про революцію. Даний приклад описаний для встановлення її актуальних напрямних для знищення нинішнього порядку і встановлення нового – аналізу пануючого ладу, вироблення оновленої альтернативної думки, революційного переходу, змісту революції. Тобто для підготовки і дії

в умовах піку кризи – дійсності надзвичайного стану всієї системи. Вони мають розвинути старе політичне мислення націоналізму, дискурс якого зараз – як це не дивно – досі зведений до завершення подолання наслідків окупації без відповіді на питання: «Що має бути після цього?» – у той час, як лібералізм має цю відповідь і вже впровадив більшість своїх ідеологічних складових. Симптоматично, коли досвідчені націоналістичні аналітики не те що не мають альтернативи лібералізму, а й відмовляються від його аналізу – живуть у паралельній реальності і не бачать, що сучасність і є лібералізм. Частина їхніх тез узгоджується з ним: світська держава, капіталізм, права людини, євроінтеграція. Якщо це сприймається зараз нормально, то критика союзу лібералізму і націоналізму в актуальному політичному дискурсі має стати предметом копіткої роботи. Ніякого союзу з внутрішнім ворогом. При відсутності жорсткої позиції щодо нього свобода нашого народу стає розмитою і віддаленою метою.

Три, дві ідеократії

Будь-які політичні центри формують свою присутність на будь-якій території. Де вони бачать свій інтерес. Геополітика не вірить зневажливому ставленню до території. Сполучення ідеї та політичної сили формує ідеократію – регіонально чи мереживо локалізовану соціальну силу. В Україні склалися три таких: московитська (імперсько-реваншистська), українська (націоналістична) і ліберальна (західна). Українська – найдавніша, ясна річ. Наймолодша – ліберальна. У ході антиколоніального процесу, особливо після Майдану 2014 р. та війни з Московією, перша була витіснена як складова гегемонії на задвірки, найбільш впливовою стала ліберальна.

Відтак залишилося дві ідеократії. Ліберальна опирається на матеріальну, медійну та політичну силу олігархії. Основи для її появи були закладені представниками колоніальної

адміністрації на виконання угоди із Заходом. Він є центром цієї ідеократії, насамперед США та ЄС.

Націоналістична ідеократія була закладена в часи Руської середньовічної імперії. Кризь віки історії вона намагалася повернути собі повновладдя. Її ідея – суверенітет золотоговерхого Києва. Сьогодні провідний внутрішній конфлікт відбувається між лібералізмом і націоналізмом. У війні з Московією євроінтеграція є основною стратегією перемоги західної ідеократії над українською.

До поняття абсолютної революції

Абсолютна революція – це поняття-програма, конструкт; погляд-висновок осмислення дискурсу та подій Революції гідності. Саме життя покаже, чи буде воно застосоване в умовах війни, адже це може погіршити, а може й ні, дезорганізувати політичну систему і механізм ухвалення військово-політичних рішень. Також соціальний склад суспільства і політичне поле після війни особливо нічим не відрізнятимуться від нинішнього – отже, питання про завершення революції постане ще нагальніше.

Воно може бути застосоване на практиці у момент постановня альтернативи: чи проголошувати надзвичайну ситуацію, виходом з якої є не повернення до попереднього правового порядку, а проголошення революційного уряду.

Арешт поміркованої опозиції у ході революції завжди пришвидшує її хід. Адже таким чином владні верхи позбавляються можливості компромісу, а народні маси стають готовими до встановлення революційної держави – повного перезаснування народом на чолі з новими політичними верхами держави. Не дивно, що у такій ситуації часто встановлювалося нове літочислення.

Не об'єктивні умови революції стають визначальними у здійсненні революції. Провідним тут стає зміна політичної філософії – поворот у мисленні щодо старого режиму і ви-

значення нового ладу. Революція від реформ відрізняється тим, що сам соціальний, тобто у всій єдності схоплений, лад нею мислиться як негативний у першому випадку і як потребує певних змін – у другому.

Якщо об'єктом політичної думки є ворожі політичні верхи, підвищення рівня життя, боротьба з бідністю тощо, то можна сміливо говорити – це не революційна рефлексія. Якщо ж її називають революційною, то це відверта брехня.

Абсолютна революція – це не перевибори, пролита кров чи люстрація. У першу чергу – це докорінна зміна політичної думки про спосіб, уклад життя народу. Не держави, політичної чи економічної системи. Ця зміна спочатку є в мисленні. Потім у всьому іншому. Ця зміна настільки сильна, що вона не передбачає повернення до будь-яких ланок старого режиму. Республіканське мислення нічого не має спільного з монархічним.

Революція змінює системні показники життя, однак залишає уклад життя, правову державу, стан розподілу власності незмінними. Вона передбачає існування основ старого режиму. Вона може змінювати еліти, правила життя. Однак не скасовувати, відмінити їх принципово. Майдани – типові приклади політичних революцій.

Основна мета абсолютної революції – нове замість старого мислення людини. Нова культура спільноти замість старої. Нова держава замість старої.

Отже, зміст і технологія революції принципово пов'язані. Якщо ви хочете докорінних змін, значить, ви хочете абсолютної революції. Значить, необхідне мислення кардинально інше. При відсутності революційного мислення – або про відміну певних порядків, або даного класу еліт, або про заснування революційної держави – немає ніякої революції і бути не може. Не можна хотіти абстрактної революції. Не можна функціональним описом минулих революцій створити нову революційну теорію. Вона сама визріває з часом у суспільстві і оформлюється у революційній думці.

Умови, цілі, суб'єкт та об'єкт абсолютної революції

Передумовами революції є достатній рівень протиріч між суспільними групами. Зростання бідності, протистояння регіонів, зовнішньополітичний курс тощо. Однак умовою революції є негативне ставлення до форм держави, наприклад, до монархії чи ліберального парламентаризму, політичних верхів, їхніх правил розподілу власності, елітної культури і політичного мислення і пропозиція докорінної зміни альтернативами. Тобто необхідні визначення, що є нинішній режим і його соціальна опора, які є революційні цінності і програма, який у ній народ і політичний суб'єкт.

Нинішній режим не може описуватися у поняттях, застосованих до попередньої епохи. ОУНівський словник щодо СРСР чи Московії не може пояснювати олігархічний капіталізм і його культурну гегемонію.

Перша ціль абсолютної революції – зруйнування політичного і правового порядку старої держави і заміна на політичний і правовий порядок нової революційної влади.

Друга ціль – перемога у громадянській війні. Скасування старого порядку одразу призводить до громадянської війни.

Перемога у ній означає створення авторитарної чи тоталітарної держави. Це – третя ціль. Для того, щоб захистити революцію, у політичного суб'єкта є дефіцит часу. Тому швидке розгортання нової держави – питання виживання революції. Її силовий апарат – часто сила революційного руху стає силою держави – придушує спротив старих політичних верхів і втілює революційну програму. Діяльність Петроради в 1917 р. – ключовий елемент у переході від революції до створення нової держави. Так само і національна влада ОУН на відвойованих УПА територіях.

Політичний режим нової держави виходить із простого правила: максимально знищити антиреволюційні сили, почати перехід до прийняття нового мислення і зміну старого на новий спосіб життя. Його серцем – суб'єктом революції – є політичний революційний рух. Його мозком, центром тяжіння, є група керівників руху або один провідник. Він/вони є носіями революційного мислення. А не програми реформ. Їхня діяльність спрямована не на рух, а через нього – на народ. Не інакше.

Об'єктом революції є завжди народ. А не будь-хто інший чи інше. Не політична система, не перерозподіл власності, стара політична еліта тощо. Для здійснення нової культури і нового укладу суспільства вороже зноситься, форми соціальних і політичних інститутів встановлюються.

Найбільшою проблемою революційного мислення є попередня вихідна невизначеність народу. Якщо для суто національної антиімперської революції важливі етнокультурні чинники, то з кожним кроком подолання наслідків окупації революційний об'єкт стає все менше визначеним. Декомунізація та мовна українізація збільшують дистанцію між зовнішнім ворогом. Однак ніяк не описують системи політичної влади нинішнього режиму.

Французька революція народом назвала третій стан, буржуазію, і виключила звідти аристократію. Жовтнева революція аристократії та буржуазії протиставила пролетаріат і селян. Революція червоних кхмерів визначила селян народом, інших – міське населення та інтелігенцію – виключила. Отже, народом у першому варіанті була буржуазія, у другому – індустріальні робітники і селяни, у третьому – селяни.

У зовнішньому протистоянні можна говорити про етнокультурний народ. У внутрішній революції – про сегмент етнокультурної спільноти. Причому за будь-яким критерієм – історичним, класовим, культурним, ідеологічним тощо. Саме такий сегмент стає основою і рушієм революції.

Тобто наразі поняття народу в революційній теорії нема. Саме так. Бо в соціальній структурі етнічне поняття народу нічого не дає. Революційну думку цікавить, які саме суспільні групи можуть бути революційними. Московитська ідеократія знала своє поняття народу – російськомовні – і поняття антинароду – галичани. Ось про що йдеться. Ця методологія – те, що має усвідомити революційна інтелігенція і дати свій варіант поняття народу. Моя пропозиція: бідні та віруючі. Ці дві групи як більшість із народних мас можуть стати під прапори консервативно-соціальної революції, яка і є на даному історичному етапі революцією народу – українців.

Абсолютна революція не іде за народом у абстрактному сенсі лібералізму. Не питає у нього, як керівники Центральної ради у виконанні Грушевського та Винниченка. Вона його завойовує пропагандою, мобілізацією в рух, репресує його маргінальні антиреволюційні групи, організовує народ через нові соціальні та політичні інститути революційної держави. Коли він втягується у них і своєю участю включається в них – революційна перемога дає практичні результати – нова держава міцніє, складається, стає успішною. Адже вони покликані дати соціальному життю нові форми, а не пригнічувати його запити.

Три київських Майдани

Революція на граніті, Помаранчева революція і Революція гідності не прагнули до абсолютної революції. Вони навіть не стали звичайними революціями. Всі вони були сходинками українського антиколоніального руху. І збільшували вагу питання про подолання наслідків окупації та українізації у політичній системі по висхідній. Трансформація постімперського і перехід до нового суспільства мав і досі має два напрямки – національний та західний. Пер-

ший допомагав лібералізму вигравати у проросійської орієнтації. Адже був слабкий і принципово антиросійський. Хоча завжди прагнув опанувати стихію історії власноруч. Перший Майдан заклав основи антиколоніальної боротьби у нових умовах. Другий Майдан змінив геополітичний вектор із проросійського на прозахідний. Проукраїнський орієнтир не набув ваги. Обійшлося невеликими проукраїнськими тенденціями у мові та національній пам'яті.

Третій Майдан накопичив у собі ще більше антиколоніального потенціалу після поразки другого Майдану. Саме тому проти проросійського режиму Януковича об'єдналися ліберали і націоналісти. Отже, з поразкою ворога автоматично поставало питання про стратегію нової влади: євроінтеграція чи суверенізація. Оскільки націоналісти у Верховній Раді були у меншості, а на Майдані – роз'єднані, то мало постати питання, як усунути ліберальні партії. Однак його на політичний порядок денний поставлено не було. Натомість був сформований коаліційний уряд з огляду на початок війни.

Напад Московії на Русь після перемоги третього Майдану остаточно відніс питання про подолання антиколоніального спадку до провідних чинників політики. Однак лібералізму вдалося розмити поштовх до національного відродження через небажання посилення націоналізму.

Отже, з трьох чинників української політики був усунений проросійський. Питання про завершення конфлікту між націоналізмом та лібералізмом відкладено на невизначений, але найближчий час.

Лібералізм — головний внутрішній ворог

Для перемоги над лібералізмом сучасний націоналізм повинен уточнювати своє революційне мислення. Нам по-

трібна революційна теорія. Вихідним для неї є з'ясування, що є панівним і чинним у суспільстві. Ідеологією сучасного соціального ладу в Україні є лібералізм. Він з усіма своїми ідеологічними складовими повинен бути підданий аналізу.

З 1991 р. націоналізм повною мірою охопив у своєму мисленні лібералізм. Це позначилося на неповноті його політичного дискурсу, а відтак і на його пріоритетах. Якщо комуністи і проросійські сили були описані як ворожі, то ліберали з їх легкою проукраїнською риторикою не були описані взагалі і сприймалися найчастіше нейтрально.

Лібералізм з усіма його складовими: індивідуалізм, капіталізм і приватна власність, гендер, права людини, ліберальний парламентаризм, політкоректність, расизм, толерантність, порнократія, євроінтеграція – повинні отримати негативне визначення. І в опозиції до них логічно вимальовується українська альтернатива, хоч і без революційної теорії.

Перераховані складові знаходять свою альтернативу в націоналізмі. Індивідуалізм у культурній єдності з народом; капіталізм – в економіці змішаних форм власності, гендер – у нормативному визначенні поняття чоловіка і жінки, шлюбу між ними в опозиції до хворобливих відхилень; права людини – в праві народів та громадянських правах; ліберальний парламентаризм – у християнській державі з церковним конституційним контролем та світським президентом на чолі уряду; політкоректність – у політичній мові українського націоналізму; расизм – у праві народів на Батьківщину; толерантність – у визначенні України як держави українців; порнократія масової вестернізованої культури – в українській християнській культурі; євроінтеграція – у переформатуванні ЄС на основі неліберальних цінностей культур європейських народів і християнства, відмові від створення федеративних наддержавних органів влади. Лібералізм – ідеологія олігархії

та його міжнародних союзників – глобального капіталу та Євросоюзу.

Єдине з цього ряду, що випадає з погляду дискурсивної прийнятності, це приватна власність та капіталізм: вони повинні бути визначені у традиції українського революційного націоналізму, де капіталізм як суцільна ідеологічно-економічна система відкидався, а приватній власності відводилося місце поряд із державною, комунальною та кооперативною власністю на засоби виробництва. Історія приватизації в Україні показує, що при владі в Україні перебувають сили, джерелом влади яких є контроль над економікою і які виступають за єдність з Росією або євроінтеграцію. Натомість дрібний і середній бізнес може знайти своє місце в організованій на справедливих началах економіці України.

Такий розгляд і покладання альтернатив лібералізму зводить лібералізм і ліберальні партії для націоналізму в один ранг із ворожими для українського суверенітету ідеологіями і течіями.

Зміст революції

Повновладдя українців полягає у забезпеченні суверенітету справедливої держави. Це означає відмову від усього ліберального і встановлення націократії. Адаптивна альтернатива – або у визнанні геополітичного примату Росії, або Заходу – євроінтеграції. Внутрішньополітично російське питання в Україні вирішено негативно: чим менше російського, тим краще. Реванш імперії має свою відповідь – посилення етнічного націоналізму. Тобто стратегічно воно вирішене.

Із чужорідних політичних чинників в Україні лишився впливовим тільки лібералізм. Зважаючи на те, що сила лібералізму – в олігархічній власності, то і революція поля-

гає у перемозі над нею. Отже, вона національна постільки, поскільки є соціально-економічною, тобто внутрішньою. Ключ до перемоги – у Києві і в приборканні панування економіки над сакральним і політичним. Мобілізовані до дій бідні та віруючі, яких більшість за кількісною ознакою, однак інтерес і культура яких не є каналізовані, тобто які мовчать, або ще точніше – яких немає у політичному процесі, якнайкраще будуть протистояти лібералізму як пануючій системі культури та власності.

Перехід до націократії полягає: у знищенні олігархії і обмеженні ринкової економіки; поваленні порядку ліберальної Конституції і нинішньої «правової держави». Революційний рух повинен мати програму дій та нову Конституцію і закони. Він може бути здійснений або революційним зривом, або парламентським шляхом. Перехід до абсолютної революції може бути здійснений тільки шляхом зриву. Адже він дає найбільшу легітимність і можливості для перезаснування держави. Парламентський шлях — це шлях нескінченно довгий з огляду на контроль внутрішнім ворогом держави та медіа.

Революційні органи влади поведуть роботу в таких основних напрямках: проголошення християнської держави; націоналізація і соціалізація засобів виробництва при перегляді результатів приватизації; нова індустріалізація та мілітаризація суспільства.

Соціально багаторівнева економіка має місце для дрібного і середнього бізнесу. У тому-то і справа, що всі суспільні верстви матимуть можливості бути власниками або співвласниками економіки. І представленими у законодавчих органах будуть всі соціальні верстви, а не тільки бізнес, представники якого досі контролюють більшість місць у Верховній Раді та у місцевих радах.

Отже, зміст революції таким чином стає абсолютно національним – тобто в інтересах більшості народу. Бо абсолютною революцією встановиться суверенітет і со-

ціальна справедливість як умови повновладдя державотворчої нації.

Час після впровадження революції – мирний стабільний час – покаже напрям подальших змін.

“

Воля нації (націоналізм як історичне явище) існує й діє завжди в живих людях, а поза ними її немає. Кожне відродження нації виходить із неї самої, з її внутрішніх вартостей, з її волі, яку усвідомлює собі дана еліта, захопившись нею в цілості і беззастережно її здійснює. З моментом цього усвідомлення і всебічного захоплення елітою приходить нова доба в житті нації, в якій вона здійснює свої актуальні завдання. Приходить історичне ставання нації.

Ярослав Стецько

Богдан Тицький
громадський активіст,
координатор Чорного Комітету

Україні потрібна
не диктатура.
Україні потрібна
свобода

Події Майдану, російсько-української війни, 2 травня 2014 року в Одесі показали, що українська нація значно прогресивніша за українську бюрократію.

У найскрутніші моменти історії останніх років українці проявляли чудеса самоорганізації та відданості своїм ідеалам. Коли політики на Майдані постійно ходили на перемовини, українці продовжували бунт. Цей процес був настільки не контрольований згори, що його неможливо було зупинити.

Водночас, коли розпочалася окупація Криму та Донбасу, тисячі українських правоохоронців або бездіяли, або ж переходили на сторону окупанта, інколи відіграючи в процесі окупації ключову роль, здаючи будівлі та території.

Звідси логічний висновок, що не можна наділяти державний апарат надзвичайними повноваженнями, навіть якщо до влади прийшли на патріотичних гаслах. У нас зараз президент на словах великий патріот, у нас три чверті Верховної Ради на словах великі патріоти. Але саме прикриваючись патріотизмом і так званим «державництвом», вони проводять відверту контрреволюцію та будують свою олігархічну диктатуру.

Не можна довіряти всю повноту влади навіть тим, хто проявив себе героїчно на Майдані чи на фронті. Візьмемо історичний приклад Українського Національно-Демокра-

тичного Об'єднання. Його заснували та очолювали ветерани Української Галицької Армії та Української національної революції 1917–1920-х років. Героїчні люди, що проливали кров за українську незалежність. Але, попри героїчне минуле, вони пішли на співпрацю з окупаційним польським урядом. А революціонерами стали юнаки з ОУН, яких представники УНДО здавали польській поліції.

Так само і зараз. Попри героїчне минуле Майдану та війни ряду новітніх чиновників, зараз вони є відверто контрреволюційною силою, працюючи на олігархічний режим та сприяючи політичним репресіям в Україні.

Метою справжньої української революції є мінімізація контролю держави над громадянином, переформатування самих стосунків між громадянином та державою. Держава повинна забезпечувати необхідний мінімум для громадянина, бути сильною у зовнішній політиці, але не втручатися у життя громадянина.

Саме за таким принципом має будуватись державний апарат. Україна повинна бути вільною країною озброєних громадян, разом з тим необхідно в рази зменшити чисельність репресивного апарату. Реформувати пенітенціарну систему, зробити арешт людини виключним методом. Притому що людина за ґратами не повинна бути обмежена ні у зв'язку, ні в лікуванні, ні в доступі до елементарних людських потреб.

Гарантією підконтрольності всіх гілок влади є їх обраність і можливість відкликання. Необхідно ввести систему обирання суддів та введення не підконтрольного державі суду присяжних.

У період зовнішньої агресії Росії ми маємо ще одну небезпеку – потрапити в залежність від країн Заходу. Вже зараз представники Угорщини й Польщі намагаються корегувати на свій лад українське законодавство, заявляють, яких героїв нам тут шанувати, а яких – ні. ЄС планомірно працює над тим, щоб перетворити Україну на сировинний придаток і знищити тут будь-яке виробництво.

Треба чітко усвідомити, що сильна і багата Україна не потрібна ні Росії, ні Європі, ні США. Ще на початку раних нульових Україна показово знищувала власні бомбардувальники стратегічного призначення. Українські генерали спільно з генералами НАТО пили шампанське і дивились на те, як розрізають гарантію Української незалежності. У справжнього українського генерала після такого видовища рука мала б тягнутись до пістолета, але потягнулась до шампанського. Європа та США давали гарантії територіальної цілісності України, але в ситуації, коли ця цілісність була порушена, обмежились стурбованістю та деклараціями.

Метою справжньої української революції є не пошук нового хазяїна, а самодостатня присутність на міжнародній арені. Україна повинна шукати союзників серед тих, хто готовий стріляти в нашого ворога. І нехай ці союзники не всім подобаються, але, лише опираючись на власні інтереси, ми можемо перемогти та досягти процвітання.

Ми повинні розуміти, що окупація Донбасу та Криму не виникла на порожньому місці. Росія планомірно роками проводила там свою пропаганду. Відповідно, щоб ослабити Росію, ми повинні робити те ж саме на її території, підривати внутрішні фронти. Пропаганда сепаратизму окремих регіонів у Російській Федерації має стати одним із ключових завдань України. Воюючий Кавказ повинен отримати зброю. Інші регіони повинні отримати для початку нашу пропаганду. Але поки цього не робить держава, це повинні робити самі українці.

Водночас у 2017 році хотілося б згадати про помилки Української революції 1917 року. Тоді українці дозволили бути на чолі молодій республіці тим, кому ця республіка та її незалежність були не потрібні. Зараз часто маніпулюють, що тоді ми втратили незалежність через постійну конфронтацію між політиками. Надзвичайно помилкове твердження. Ми втратили незалежність, оскільки вчасно не усунули від влади тих, хто сприяв знищенню цієї незалежності.

У 1917 році українська влада повністю ігнорувала соціальні проблеми населення, використовуючи виключно гуманітарні гасла і не створюючи власної армії. Український селянин чи робітник повірив тим, хто говорив їм про нагальні проблеми. Соціальна ідентичність спрацювала сильніше національної.

Ті ж помилки ми бачимо і в 2017 році. Влада працює на олігархію, визискуючи і витягуючи останні копійки в простих громадян. Збільшуються тарифи, а для олігархів вводяться податкові пільги. Зменшується кількість вихідних, прикриваючи це «декомунізацією» та маніпулюючи історичними гаслами, що не мають нічого спільного ні з історією, ні з реаліями сучасності. Говориться, що для зростання економіки треба більше працювати, що також є відвертою маніпуляцією. І ті ж люди, що називають себе «патріотами», також постійно апелюють до того, що українцям треба більше працювати, більше сплачувати податків. Не відстоюють права робітника, а підтримують олігархію.

Метою справжньої української революції є перерозподіл великого капіталу. Перегляд приватизації. Знищення монополій. Створення реальних профспілок та розширення їхніх повноважень. Український найманий працівник повинен відчувати себе вільним від гніту. Повинен мати права на достойну оплату праці та соціальний захист.

Український підприємець повинен мати мінімальний бюрократичний контроль. Виключно за дотриманням прав найманих працівників та недопущення монополій. Податкова система повинна бути зменшена, щоб вивести бізнес із тіні. Водночас повинне існувати прогресивне оподаткування, коли більше заробляєш – більше платиш.

Одне з основних завдань існування держави – гарантія основних соціальних потреб громадянина та контроль за їх дотриманням. Ігнорування соціальних проблем може стати катастрофічним для української державності, що вже сталося століття тому.

Що ж лишається робити зараз небайдужим громадянам? Як діяти? Перебирати владу у свої руки, забирати функцію державних органів, не дозволяти посилення репресивного апарату.

Будь-яке посилення повноважень поліції та інших репресивних органів йде на шкоду. Тому будь-яка співпраця з цими структурами є неприпустимою. Не можна робити їх сильнішими. Їх можна лише використовувати, страваючи одні репресивні структури на інші, роблячи слабшими.

Якщо прокуратура та суди кидають за ґрати політв'язнів, ми повинні всіма можливими методами їх звільнити. Робити життя тих, хто причетний до репресій, нестерпним.

Якщо держава не здатна стояти на захисті українців на міжнародному рівні, ми повинні перебирати функції МЗС на себе. Робити ті кроки, які змусять почути голос українців за кордоном.

Якщо держава прагне капітуляції на фронті, ми повинні зробити так, щоб цього не могло відбутись. Наші добровольці повинні зброєю не дозволяти підступати окупантам ближче.

Якщо держава вбачає в окупантах не ворогів, а бізнес-партнерів, ми повинні самостійно перекрити там торгівлю.

Поки Україна не буде ворожі Росії структури в тилу, ми повинні робити це самі. Поширювати на територію РФ свою пропаганду, проповідувати там сепаратизм та анти-РФівські настрої, налагоджувати контакти й співпрацю з місцевими опозиційними організаціями. Робити ворожу державу слабшою зсередини.

Ми повинні створювати незалежні профспілки на підприємствах, конкретними кроками захищати права найманих працівників, не дозволяти їх визискувати державі та великому капіталу.

Українець має зрозуміти, що за справедливістю він повинен звертатися до нас, а не до чиновників.

І завжди шукаймо підтвердження своєї правоти в історії. ОУН 1930-х років була сильною насамперед тому, що була актуальною організацією, порушуючи актуальні і нагальні питання серед українців.

Саме тому, щоб наша революція не обмежилась бунтом, який, звісно, теж має рацію, а досягла конкретних результатів, ми повинні бути насамперед актуальними.

“

Не з'їздами і нарадами відбудуємо Україну. Націоналістична Україна постане як вислід боротьби і самопосвяти.

Михайло Колодзінський

Михайло Гордієнко

кандидат політичних наук,

доцент Університету державної фіскальної служби України

Антиолігархічна революція як політичний тренд постмайданної України

Суверенна Україна у постмайданний період переживає точку своєї політичної біфуркації та екзистенційної сублімації. Нинішньому поколінню українських громадян судилося вирішувати доленосні питання утвердження політичної суб'єктності нації та інтеграції суспільства. Українська держава народжується з великими потугами і муками, які спричинені неоімперськими зазіханнями Кремля на суверенне буття нашого народу та патологічними інстинктами до збагачення й наживи вітчизняної псевдоеліти. Оскільки тіньові схеми привласнення капіталів, тотальна корупція на всіх рівнях, бюрократичне свавілля державних чиновників продовжують діяти, то постреволюційна Україна переживає розпач і турбулентність.

Часто висловлюються такі рефлексії: навіщо було збурювати суспільство проти збанкрутілої влади, можна якось існувати за інерцією, продовжувати терпіти маразматичних кретинів при владі. Тоді, можливо, не було б і жертв Майдану, і війни з Росією. За цією логікою, революційна боротьба українців є марною, адже вона не привела до утвердження відкритого суспільства і правової держави. Зазначені меседжі відображають лише частину правди. Інший сегмент правди полягає в тому, що **йдучи на Майдан, люди засвідчували свій нескорений дух і патріотичне сумління. Вони довели самі собі й міжнародній спільноті, що модерна**

українська нація, попри наявність маргінальної влади та соціально-економічних проблем, має харизматичні риси, почуття гідності й поцінування свободи. Значущість українського Майдану полягає в тому, що на ньому наші індивіди утверджують свою громадянську позицію, демонструють еталони відваги й жертвності і стають суб'єктами політичного процесу, а не маріонетками у руках злочинної влади. **Буремні події Революції Гідності та війна на Донбасі фактично усувають розмежування нашого суспільства по лінії Схід і Захід як світоглядно-ментальне протистояння у межах єдиного національного організму.**

Сьогодні рельєфно проявляється інша соціальна патологія постмайданного етапу вітчизняного політогенезу, яка формулюється у такій сентенції: **одні люблять Україну і віддають за неї життя, а інші люблять гроші і продають за них Україну.** Звідси випливає пріоритетне завдання поточної політики: **демонтаж кланово-олігархічної системи як паразита на тілі українського суспільства і формування громадянського консенсусу на основі права, плюралізму, соціального партнерства.** Об'єктивний аналіз політичної динаміки України новітньої доби показує злети і падіння нашої спільноти, її гідність духу і внутрішній розбрат, перемоги і поразки, байдужість і звитягу. Наявність цих антагоністичних імпульсів свідчить про те, що **організм української нації живий**, народ спроможний самоорганізуватися у критичні моменти свого буття.

Вже можна констатувати біфуркаційні віхи прояву модерної пасіонарності українців: Революція на граніті (1990 р.), Помаранчева революція (2004 р.) та Революція Гідності (2013–2014 рр.). У такій формі наші громадяни відстоюють право бути українцями, прагнуть позбутися імперського ярма. Якщо наше суспільство за короткий період новітньої історії здійснює такі масштабні повстання проти свавілля влади і утисків своїх індивідуальних прав та свобод, то це є переконливим **свідченням політичної зрілості**

нації, наявності у неї громадянських чеснот і патріотичної волі. Окрім цього, важливо зауважити, що після багатьох століть імперського гноблення і варварського нищення нашого народу постгеноцидна українська спільнота зберегла архетип відваги, мужності і героїзму. Наявність саме цих чеснот стало рушійною силою вийти на захист своєї землі кращим її сином.

Нація, що системно опонує диктаторському режиму, не терпить над собою брутальної наруги з боку владних структур і рішуче виступає проти зовнішньої колонізації, апіорі має оптимістичну перспективу. Риторичним лишається питання: скільки ще потрібно затратити часу, прикласти зусиль і принести у жертву людських життів, щоб переломити ситуацію на свою користь і розпочати прогресивний поступ? Вирішення цього завдання ускладнюється тим, що нам доводиться змагатися на двох фронтах: протидіяти внутрішній олігархії і вести бойові дії з московською ордою. У межах цього дослідження ми зупинимося на внутрішніх проблемах, які блокують нам можливість здійснити демократичний транзит. Про зовнішній виклик для України постмайданної доби відзначимо лише те, що, маючи стратегічно важливе геополітичне розташування, наша держава завжди потерпала від чужоземної експансії. Сьогодні її реалізує путінська деспотія. Це не новий для нас ворог, він тільки змінив своє обличчя і тактику ведення бойових дій. Варварські методи середньовічного насилля путінські найманці намагаються приховати у лабіринтах гібридної війни. Але кожен свідомий громадянин розуміє, що наша держава є ареною боротьби за реінкарнацію неоімперських амбіцій Кремля. Тут ворог має своє азійське обличчя й чітко окреслені цілі – поневолення українців.

Значно підступніший, ніж путінський деспотизм, є вітчизняний корумповано-олігархічний режим. Його справжня природа ховається за лаштунками популізму, хитрощів і перманентних маневрів. Тому на порядку денному

сьогоднішніх українських націонал-патріотів стоять такі першочергові завдання: **переможне завершення Революції Гідності та вигнання путінських окупантів**. Проти корупційно-мафіозної системи влади повставало уже три майдани, але принципових зрушень не відбулося. **Усунення кримінальної олігархії від політичного панування й економічного гноблення дає можливість розширити демократичний простір суспільства**, локалізувати корупційні схеми, трансформувати популістську політику у формат відповідальної влади. Як показує досвід, коріння нашої олігархічної влади проросло так глибоко у тіло держави, що зламати його може тільки революційна енергія народу. Однак **в умовах московської окупації радикальні виступи проти вітчизняної плутократії пов'язані з великими ризиками дестабілізації ситуації**. **Розгортання двох деструктивних процесів – революції і війни – може не витримати держава**. У зв'язку з цим актуальними є слова Б. Гаврилишина: «Україна потребує тотальних змін і трансформацій, а не революцій. Бо ті, хто вмють робити революції, не мають знань і навичок для управління повсякденним життям держави»¹. Український простір сьогодні надмірно переобтяжений руйнівними інстинктами. Його потрібно збалансувати раціонально-прагматичним мисленням й конструктивною поведінкою влади та суспільства.

Успішність держави напряму корелюється з її соціально-економічним розвитком та світоглядно-ціннісними орієнтаціями спільноти. Наразі ці два чинники потребують ґрунтового удосконалення. Чверть століття незалежного буття виявилось замало, щоб українці повністю позбулися рудиментів імперської свідомості й етатистських настроїв. За словами американського вченого і громадського діяча Д. Мейса, «в Україні ще живе старий радянський стереотип, що держава, як добрий дядько, мусить розв'язати всі

1 Гаврилишин Б. Українці могли би багато зробити для світу / Б. Гаврилишин // Україна. – 20016. – 3 листопада. – № 42. – С. 23.

проблеми. А насправді держава спроможна зробити тільки те, що сили з позадержавною, часто неформальною, владою дозволяють. Доки немає сильних позадержавних сил, котрі спроможні захистити свої інтереси (між іншим, від держави), ані державної політики, ані самої держави західного типу не буде. Основні реальні політичні питання ясні: європейська компетентність проти продовження радянського менталітету, прозорість – проти непрозорості, бізнес (особливо малий) – проти традиційного підприємництва, фермерський рух – проти колгоспу, українство – проти «євразійства», громадянське суспільство – проти натовпу атомізованих індивідів, якими легко маніпулювати... Тільки тоді, коли народ усвідомить усе багатство спадщини свого минулого, культури, історії, усього, від чого, власне, і постанала така держава, як Україна, і такий народ, як українці, тільки тоді Україна спроможна ступити на шлях, від якого вона була відірвана репресіями, голодоморами, безпощадним економічним, політичним, культурним варварством, аналогів якому важко знайти в історії людської цивілізації, але ім'я якому – страшне слово – геноцид, на шлях нормального існування як європейської країни. Української держави, за яку боролись герої української нації, держави, створеної народом для народу»¹. **Нинішнє покоління наших громадян не має права припиняти національно-визвольної боротьби, бо за нами стоять жертвні душі лицарів-патріотів, які віддали життя за вільну і соборну Україну.**

Після ліквідації комуністичного монстра багатьом здавалося, що ескалація і протистояння у світі будуть сходять нанівець і запанує демократичний консенсус. Однак на шляху до цієї парадигми постали сили імперсько-шовіністичного ґатунку й егоїстично-корисливі інтереси кримінально-олігархічного бізнесу. Особливо це помітно в площині української економіки. Відповідно актуальним постає

1 Мейс Д. Україна: матеріалізація привидів / Д. Мейс / Упоряд. Наталія Дзюбенко-Мейс. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016. – С. 140–141.

питання розробки нової моделі державного управління, яка б здійснювала ефективний політичний менеджмент на демократичних засадах. Твердження про те, що демократія привела Україну до системної кризи, не витримують ніякої критики. Справа в тому, що справжньої демократії у нас ще не було. **Натомість у пострадянській Україні утвердилася імітаційна, керована демократія, алгоритм якої визначає великий капітал.** Обмежена демократія разом із жорсткою і корумпованою вертикаллю влади створюють умови для приватизації держави і цинічного збагачення олігархату.

Наша буремна доба, що пронизана епохальними викликами, потребує максимальної мобілізації духу, національної свідомості й пасіонарної енергії українського народу. **На зміну байдужості й сервілізму має прийти апологія жертвовності та відваги.** У постмайданний період боротьба за Україну досягла своєї кульмінації. Настав час усвідомити настанови Д. Донцова: «Коли Україна хоче вийти із стану провінції, мусить витворити в собі, крім волі до влади, ту велику всеобіймаючу ідею, ідею опанування духовного, економічного і політичного життя нації. Без такої ідеї ми все лишимося нацією уярмленою, провінцією, народом, що житиме роздвоєною душею, не в стані витворити збірної волі; народом «конвульсійних вибухів», народом без патосу, сателітом сильніших; парією, верствою, навіть у себе вдома невільником не лише політичним, але й духовним і соціальним, нацією з «анархією доктрин» і з «ослабленням волі»¹. Теоретик інтегрального націоналізму переконаний, що **націю може врятувати лише народження психології переможців, а не вічний стогін скривджених рабів та сльози.**

Наразі усі потуги української нації у виборюванні своєї політичної суб'єктності впираються в лещата бюрократично-кланового монстра. Україна окупована не тільки московсько-азійською ордою, а й кримінально-олігархічною

1 Донцов Д. І. Націоналізм / Д. І. Донцов. – Київ: ФОРМ-ЛТД, 2011. – С. 226.

мафією, система цінностей якої позбавлена таких рис, як національна гідність, честь, лицарство, патріотизм, свобода. **Свідомість і поведінка олігархічних кланів пронизана егоїстичними інстинктами тотального збагачення будь-якими засобами.** Наслідком цього є те, що «сьогодні провінціалізм зведений у ранг державної політики суверенітету. Проект «незалежність», – вважає С. Дацюк, – виявився зведеним до трьох складових – росту добробуту деяких (олігархізація), боротьби за українську мову (українізація) і торгівлі геополітичним положенням (гра на протиріччях між Європою, США і Росією). Олігархізація була наслідком того способу і тих мотивів, завдяки яким незалежність України відбулася. Ніякого свідомого вибору державного проекту для більшості українських еліт не було. Була примітивна оптова угода по утилізації збиткового підприємства «Україна», коли його здобувають цілком, поділяють на частини і збувають... Для самозбереження на продаж пішов спочатку ядерний статус, потім стратегічні бомбардувальники, потім інфраструктура, потім стратегічні підприємства південних і східних регіонів, потім пішла задача частини території»¹. Олігархи апріорі не можуть бути ефективним менеджментом держави чи рушієм економіки. Замість розвитку інфраструктури суспільства вони лобіюють лише свої корпоративні інтереси. Без усунення олігополії від управлінських структур держави Україна приречена на постійні конвульсії й деградацію.

У процесі становлення незалежності України її бюрократично-партійний апарат разом із напівкримінальними елементами тіншової економіки, переважно нелегітимним шляхом, здійснив приватизацію державних об'єктів на свою користь. **Симбіоз великого бізнесу і влади привів до банкрутства економіки й руйнації державності.** Територія України потрапила у пастку амбівалентної залежності:

1 Дацюк С. Інтелектуальна політика / С. Дацюк // Незалежний культурологічний журнал «І». – Львів, 2010. – С. 109–110.

з одного боку – феодалний гніт місцевих олігархів, з іншого – імперський тиск північного сусіда.

У нас відбулася масштабна поляризація суспільства на мізерний сегмент олігархічного бізнесу й величезні маси злиденного населення. Між цими двома полюсами існує непримиренна ворожнеча, що обумовлює соціальну напругу в суспільстві. Антиолігархічна революція означає **не тотальну руйнацію багатіїв, а створення умов для правового регулювання соціальних відносин**, легітимації тіньової економіки, утвердження відповідальної, прозорої й компетентної влади. Принципово важливим завданням революційних трансформацій є формування нової соціальної основи держави. Класична модель демократії може ствердитися лише **спираючись на середній клас, а не на олігархічний капітал з його споживацько-паразитичними інстинктами**. Функціональність середнього класу проявляється у динамічному розвитку економіки, демократичних трансформаціях суспільства, посиленні імперативу свободи та забезпеченні прозорості державного управління. Відсутність цих речей у політичному полі держави може свідчити про обмеженість середнього класу, що веде до соціального регресу.

На сучасному етапі буття України не створено політико-правового поля для повноцінного існування середнього класу, який знаходиться у зародковому стані. У зв'язку з цим процес українського державотворення заангажований авторитарними тенденціями зміцнення вертикалі влади. Узурпаторська парадигма нашого політичного класу спричиняє різке обурення українців, посилює їх соціальне невдоволення та протестні настрої. Громадянське суспільство переходить до активної фази – майданної революції. **Феномен Майдану уособлює новітню практику жертвового виборювання свободи та гідності української нації і тому набуває сакрального значення**. Але постмайданне розгортання подій показує, що шляхетну візію Революції Гідності брутально використали негідники з великими капіталами.

На хвилі народного піднесення відбувається з'ясування стосунків між кланами, перерозподіл сфер їхнього впливу. Ми схильні розглядати міжвидову боротьбу кланово-олігархічних угруповань як модель стримувань і противаг, що забезпечувала відносну стабільність політичної системи посткомуністичної України. Спроба порушити олігархічний баланс привела до відцентрових процесів, активізації сепаратизму, путінської експансії, територіальних і людських втрат.

Українці й надалі будуть втрачати кращих синів своєї нації, доки нами управляє зграя грабіжників при владі, яка навіть на людському горі й стражданнях прагне збагатитися. Війна потребує максимальної мобілізації всіх ресурсів, введення воєнного стану, анулювання дипломатичних стосунків з ворогом. Якщо відбуваються активна комунікація чи торгівля з агресором, то це треба адекватно визначати терміном «колаборація» (зрадники, що співпрацюють з окупантами) й засуджувати відповідно до законів воєнного часу. Відкинувши будь-який пафос, треба сказати: сьогодні вирішується доля України. Подальший розвиток української нації може відбуватися у трьох напрямках: чергова асиміляція нашого етносу Московією з подальшим неоколоніальним гнобленням; відновлення корупційно-олігархічного балансу й встановлення авторитарного правління (сателіта Кремля); революційне повалення збанкрутілої олігархічної влади й концентрація зусиль на переможному завершенні війни. Останній варіант дає шанси вирватися з кайданів імперського поневолення й реалізувати демократичний проект державотворення.

Уже більше чверті століття Україна перебуває в аморфному стані перехідних (транзитивних) суспільств, де чітко зрозуміло, від чого ми відірвалися – радянсько-комуністичного монстра, але куди йдемо – залишається питанням риторичним. Переконливо стверджувати можна лише те, що ми є країною з дуже аморфною політичною візією. Українську перспективу має визначати народ, голос якого губить-

ся в системі олігархічної влади. Тому політичним трендом постмайданної еволюції нашої держави є антиолігархічна революція, яка в міру можливості має не нашкодити, а удосконалити, не ліквідувати, а скорегувати, не зламати, а виправити. «Ідеться про якісну трансформацію суспільства та активність з приводу зміни способів його відтворення – оновлення економічних відносин, політичних механізмів артикуляції інтересів соціальних груп, зміну соціальної структури, підтримання політичного, правового, духовно-ідеологічного та культурного статус-кво. Її передумова – дестабілізація соціумів, нагромадження в ньому диспропорцій та соціальних невідповідностей, зокрема в економічній сфері. Така революція відбувається як перехід до нових соціальних груп – класів, прошарків, політичних еліт тощо»¹. Треба відзначити, що вирішальним чинником для розвитку нації є не сама революція, а реалізація новою владою тих соціальних запитів та потреб людей, які виходили на барикади для здійснення радикальних змін у суспільстві. Провідна місія революції – усунення концептуальних проблем для прогресивного поступу суспільства. **Новітні українські революції пронизані субстратом національної гідності, апологією свободи й антиолігархічним трендом.** Громадянська активність українців мотивується прагненням позбутися статусу підданого кримінально-олігархічній владі й ствердити політичну суб'єктність особи.

У процесі розвитку національного організму можна виокремити таку закономірність: **чим більшим є рівень зрілості нації, тим потужнішими є перешкоди для її вільного буття.** На цьому етапі вітчизняного політогенезу громадянське сумління патріотично вихованих індивідів налаштоване на боротьбу з двома загрозами українській ідентичності:

1 Грабовська І., Ємець Т., Мостяєв О. Трансформації українського соціуму: філософсько-світоглядний аналіз: монографія / І. Грабовська, Т. Ємець, О. Мостяєв / За ред. М. І. Обушного. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – С. 101–102.

олігархічним свавіллям і російським пануванням. Запрограмованість на системну боротьбу стало ментальною ознакою українців. У цій боротьбі М. Рябчук виділяє таку особливість: «По суті, самі українці генерують тепер ту ненависть, якою зарядили їх колонізатори, і самі дбають про належне підживлення стереотипів, які їм залишила у спадщину колоніальна влада. Один із найбільших здобутків колоніальної адміністрації в Україні – прищеплення східноукраїнському населенню своєї власної зоологічної ненависті до західних українців як найбільш стійких у своїй українській ідентичності і несприйнятливих до прищеплюваного їм негативно-автостереотипу. Сьогодні у східних українців, здається, немає більшого ворога, ніж «западеньці», галичани, «бандерівці», що хочуть, мовляв, підбити під свою владу всю Україну і панувати. По суті, маємо класичний приклад проектування колонізаторами власної «колективної тіні» на колонізований етнос»¹. Виходячи з цього, треба зазначити, що сучасна національно-визвольна боротьба має починатися з деокупації свідомості та мислення громадян. **Революція повинна спочатку відбутися в мізках людей, а потім реалізуватися на практиці.** Не піддатися путінській пропаганді спроможні громадяни із сильним соціальним імунітетом і національною свідомістю.

Революційні майдани – це не лише історичні віхи буття українського народу, але й місце **кристалізації нової соціальної генерації людей, які готові вмирати за свободу й незалежність своєї країни.** Ця когорта громадян, може, ще не складає критичної маси українського суспільства, але вона спроможна реалізувати нову візію України – розбудову держави за європейськими стандартами, де не буде монополії олігархів на владу та розподіл матеріальних ресурсів. На думку Т. Возняка, Україна перейшла через дві антиолігархічні революції – 2004 та 2014 років. Однак не подо-

1 Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення / М. Рябчук. – К.: Критика, 2000. – С. 204.

лала олігархату. Багато сусідів України, які також вийшли з посткомуністичної руїни, вже давно і успішно покінчили з перехідним правлінням посткомуністичної номенклатури та їхнього породження – олігархату.

Узагальнюючи сказане вище, треба відзначити, що український народ мудрий, креативний, терплячий, схильний до творення, а не руйнації. Він може змиритися з багатьма утисками й образами, але ніколи не погодиться із приниженням власної гідності, честі, свободи. Українці розуміють межу політичного компромісу так: з диктаторським і корумпованим режимом треба вести комунікацію на Майдані за допомогою радикальних засобів. Навіть відверта асиміляційна політика агресивних імперій не зламала сили духу українського народу. В умовах зовнішньої агресії наша нація рішуче боронить свою землю, відкидає імперську пропаганду, засуджує сепаратизм та окупаційну політику північного сусіда. **Найбільшим баластом гармонійного розвитку пострадянської України є корумповано-олігархічна система влади й державного управління.** Без її усунення ми приречені бути маргіналами, сателітним придатком глобалізованого світу. У домайданний період українська держава фактично повністю була приватизована великим бізнесом, окремими сім'ями на чолі з паханом й підпорядкована кримінальному олігархату. Але в Україні ніколи не приживалося рабство, феодалізм, кріпацтво чи інші форми поневолення. Цей **генотип вольності** **сублімується сьогодні на Майдані як ствердження політичної суб'єктності нації.** **Революція Гідності – це спосіб відновлення історичної справедливості, жертвна боротьба за утвердження держави українського народу, а не купки ненаситних олігархів.** Нашому поколінню випала велика місія – завершити процес українського націогенезу, створити легітимну владу й правову державу. Успішне виконання цієї місії залежить від громадянської позиції, політичної активності, патріотичного сумління й жертвності кожного.

“

Роки 1917 і 1918 ще повторяться. Тоді треба буде, щоб на чолі нації стала нова провідна верства, яка й об'єднає й поведе за собою націю, не об'єднуючись з живими трупами і – як казали у нас в старовину – не радячись з слабими про силу, з сліпими про світло, з розбійниками про мир і згоду.

Дмитро Донцов

Олександр Ситник

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії Мелітопольського
державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького,
керівник Науково-дослідного центру ім. Д. Донцова
при МДПУ ім. Б. Хмельницького

Російсько-українська
війна 2014–2017 років
в контексті
незавершеності
Української революції
1917–1921 років

Українська національна революція, яка розпочалася сто років тому, вже мала багатовікову традицію національно-визвольної боротьби українців проти сусідів-окупантів, насамперед – москвинів. Ця революційна боротьба відзначалася несприйняттям деспотизму останніх, що трансформувався в імперський шовінізм російського самодержавства й більшовизму. При цьому принциповими були засади оборони республікансько-демократичного устрою з характерною для українців схильністю до індивідуальної свободи та народовладдя.

Всупереч насаджуваних москвинами своїх порядків й імперських тенденцій протягом тривалого часу в Україні розвивалися засади ідеї самостійності, соборності, просвіти народу та духовності. Розвиток національної ідеології, як і національної свідомості, тісно пов'язаний із відтворенням духовної пам'яті народу, котра сприяє самоусвідомлюваному й упорядкованому вивільненню з-під влади догм і виходу на шлях самопізнання й вільної духовної творчості.

Перемога Лютневої революції 1917 року у Петрограді сприяла зміцненню автономістсько-федералістських тенденцій в українському національному визвольному русі. Лідери українських політичних партій, спостерігаючи за революційними перетвореннями в Росії, щиро вірили в те,

що національні проблеми можна вирішити в межах єдиного загальноросійського революційно-демократичного фронту.

Вони вважали, що повалення самодержавства відкрило можливості для задоволення нагальних вимог українців як етносу й водночас стимулювало об'єднання з усіма демократичними силами країни для проведення програми таких перетворень, котрі б виключали повернення до попереднього стану й забезпечували реформування всіх сфер життя за кращими світовими зразками.

З огляду на це гасло широкої національно-територіальної автономії України в складі Російської демократичної федеративної республіки було визнано першочерговим і набуло широкої підтримки серед українського загалу¹. І протягом весни–літа 1917 року український політикум і керівництво Центральної Ради зокрема, замість того щоб займатися власним державотворенням, плекали ілюзії щодо спільного федеративного майбутнього й переймалися тим, аби не впасти в немилість Тимчасового уряду.

Однак орієнтація на соціалізм і федерацію в конкретних умовах 1917 року була безперспективною. Вона вела український національно-визвольний рух у глухий кут, у безвихідь. Проте мало кому з діячів національного руху тоді було ясно, що прагнення до легких і красивих рішень, до соціальної гармонії на основі одержавлення та зрівнялівки – це прояв утопічного мислення, характерний для ранніх, недостатньо зрілих суспільно-політичних рухів. Панувало переконання, що позбавлена за століття уярмленого життя державотворчих елементів, власної аристократичної еліти та буржуазії, по суті, скалічена українська нація – це ідеальна соціальна спільнота для створення соціалістичного суспільства. Мало хто розумів, що

1 Любовець О. М. Проблема Української державності в програмах і діяльності українських політичних партій / О. М. Любовець // Український історичний журнал. – 2003. – № 4. – С. 22.

майбутнє України – аж ніяк не в реалізації соціалістично-федералістичних ідеалів. Зовсім небагато було таких, хто вбачав в соціально-політичній орієнтації найавторитетніших українських партій – УПСР, УСДРП, УПСФ – зловісне передвістя національної трагедії України¹. Повальне захоплення соціалістичними ідеями перешкодило досягненню елементарної істини, що для побудови власної незалежної держави потрібна не соціалістична, а національна ідеологія.

Влітку 1917 року більшовицькі агітатори розкладали по волі північний фронт, а Центральна Рада, Військовий Комітет і згодом Секретаріат зверталися до українських вояків із закликами організувати якомога більше частин, тобто жадати від вищих командирів дозволу відділяти українців в окремі курені, полки, дивізії та навіть корпуси. Проти такого домагання був спочатку Керенський, але, коли солдати масово почали покидати фронт, він погодився на українізацію певних військових частин, оскільки вони виявили себе сильними та хоробрими². Однак Центральна Рада через низку причин не змогла створити власної армії, таким чином не лише ставши беззахисною, але й не здатною боронити загальноукраїнські інтереси. При цьому деякі ідеї лідерів Центральної Ради перегукувались із утопічними фантазіями Леніна, висловленими в роботі «Держава і революція», де, серед іншого, йшлося про державу-комуну – державу без поліції, без бюрократії та без постійної армії. Це не завадило більшовикам сформувати, значною мірою шляхом насильницької мобілізації, армію з дуже суворою дисципліною.

1 Турченко Ф. В'ячеслав Липинський – ідеолог української демократичної хліборобської партії / Ф. Турченко, Н. Заліська // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна ; за ред. Я. Пеленського. – [Студії]. – Київ-Філадельфія : Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. Липинського, 1994. – Т. 1. – С. 171, 172.

2 Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Український письменник, 1994 – С. 85.

Народницька ідеологія поряд із відсутністю необхідного політичного й державного досвіду в лідерів Центральної Ради та їх розумінням суверенної держави як засобу, а не самодостатньої мети, стали одною із слабких сторін української революції¹. І саме відсутність організованої української армії спричинила зовнішню агресію більшовицьких, білогвардійських та інших військ, як також і нерозвинутість правоохоронних органів привела до розгулу бандитизму в Україні періоду громадянської війни.

Натомість М. Міхновський із своїми однодумцями прагнув розбудувати українські збройні сили – важливу основу кожної держави та проводив її українізацію, «запаморочені доктринери» не хотіли зрозуміти значення армії, збудованої на послухові й дисципліні. Їм були важливіші ідеологічні суперечки та партійні зібрання й засідання Центральної Ради з дріб'язкових питань, у той час як ворожа пропаганда розкладала українську армію, а більшовицьке військо наступало на Київ².

Розглядаючи державу як синонім імперіалізму й насильства, М. Грушевський вважав, що армія є знаряддям державного примусу і пережитком старого режиму, а відповідно – в умовах соціалістичного ладу має бути замінена міліцією³.

Слід зауважити, що російські більшовики, сповідуючи аналогічну ідеологію, власну армію лише посилювали, використавши її і для знищення Центральної Ради. Аналогічно робила РФ і в період незалежності України від 1991 року, планомірно знищуючи українську армію, готуючись до окупації вже в 2014 році.

1 Історія України: нове бачення : у 2 т. ; за ред В. А. Смолія. – К. : Україна, 1996. – Т. 2 / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, В. М. Даниленко та ін. – С. 52.

2 Ольжич О. Дух руїни / О. Ольжич ; передм. О. Зінкевича ; післям. І. Дзюби. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 22.

3 Грушевський М. С. На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали / М. С. Грушевський ; за ред. Л. Р. Винара. – Нью Йорк : Українське Історичне Товариство, 1992. – С. 50, 51.

О. Баган звернув увагу на те, що на початку ХХ століття «соціал-демократична ідеологія, соціал-демократичний стиль життя, з його мужикофільством, наївним і довірливим гуманізмом, котрий часто переростав у демагогію та популізм плебейського забарвлення, з його демонстративно-поверховим фемінізмом, інтелектуальним і культурним релятивізмом, що межував із нігілізмом, тотальним зневаженням традиції, національної містики і героїки, ставши загрозою для нації.

Українська інтелігенція ніби гралася в соціалізм, витворювала собі ілюзію майбутньої полюбовної гармонії класів і верств на ґрунті матеріально-технічного забезпечення. І все це мало прийти просто так, згідно з «об'єктивним розвитком цивілізації», без вольового зусилля, без пристрасного долання всіх форм національного пригнічення. На соціалізм дивилися в Україні як на якусь чарівну паличку, магічну соціальну формулу, котра мала враз усіх ошчасливити. Це була повна втрата відчуття закономірностей історичного розвитку, згідно з котрими народи здобувають щось, зміцнюються не тільки шляхом матеріального піднесення, а, передусім, завдяки постійному напруженню зусиль, у романтичному захопленні ідеалом, з дотриманням суворих вимог національної дисципліни, моральної відповідальності та нетерпимості до всяких обмежень і перешкод з боку ворога. Соціалізм просто вбивав національний інстинкт українства»¹.

Лідери УЦР надто довго перебували в полоні соціалістичних ілюзій, щоб усвідомити нагальну потребу свого народу в духовному та національному самоствердженні.

Очевидець тих подій М. Шлемкевич свідчив, що провладна демократія 1917 року не вміла знайти місця в своїй військово-політичній системі для відродженого вільного

1 Баган О. Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст.) / О. Р. Баган. – К. : УВС ім. Ю. Липи, 2008. – С. 7, 8.

козацтва, боячись «провідницьких первнів» в його осередках. Ця ж демократія мріяла в своїх «невинних снах 1917 року про непорочну чистість своїх засад», отже, про республіку без президента. При цьому стверджувалося: «Або соціалістична Україна, або ніяка!»¹.

Своєрідною альтернативою цьому Шлемкевич вважав «державу вільного духу», створену українською «шевченківською людиною» і втілену в Українській Народній Республіці.

На думку Р. Ковалю, головною причиною суперечливих і неузгоджених дій провідників УНР стала відсутність авторитетного політичного українського центру – з чіткою державницькою метою, власною ідеологією й політикою, власними цінностями та національно зрілою елітою. Українська інтелігенція винниченківського штибу, перебуваючи в наркотичній залежності від того, що скажуть у Москві, лише вдавала, що будує Українську державу². Особисті амбіції та честолюбні помисли цих лідерів нівелювали національно-державницькі ідеологічні переконання значної маси українських патріотів.

У свою чергу Я. Дашкевич підкреслював, що Україна не від сьогодні стала полігоном для реалізації чужих, також дуже кривавих й оплачених втратою національної незалежності, ідеологічних конструкцій. Особливо яскраво проявилось це у 1917–1921 та наступних роках³. Спочатку соціалістичні ідеї, а згодом – більшовицька ідеологія нівелювали практично все національно-духовне в Україні, що не було знищене століттями російським самодержавством.

1 Шлемкевич М. Українська синтеза чи українська громадянська війна / М. Шлемкевич // Генеза : Філософія. Історія. Політологія. – 1997. – № 1 (5). – К. : Вид-во «Генеза», 1997. – С. 91, 92.

2 Коваль Р. М. Повернення отаманів Гайдамацького краю / Р. М. Коваль. – К. : Дюкор, 2001. – С. 34.

3 Дашкевич Я. Україна у вогні ідеологій / Я. Дашкевич // Кісь Р. Фінал Третього Риму (Російська ідея на зламі тисячоліть). – Львів : В-во отців Василян «Місіонер», 1998. – С. IV.

Ідеологічна політика УНР являла собою альтернативу буржуазно-поміщицькому ладу, з одного боку, а з іншого – пролетарському руху, керованому більшовицькою партією. Однак лідери УНР не спромоглись відстояти навіть ідею власної держави. Насамперед тому, що не змогли повністю зрозуміти, а відтак і відстоювати справжні національні цінності.

Відповідним чином вони й не мали загальнонародної підтримки, оскільки переважно все те, що ними декларувалось, не відповідало справжнім інтересам українського народу.

Постійне озирання на революційні перетворення в Росії, віра в те, що національні проблеми можна вирішити в межах єдиного загальноросійського революційно-демократичного фронту, спричинили упущення того шансу, котрий давав українцям можливість творення власної самостійної держави.

Все це не лише призвело до поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 років, але й зумовило подальше тотальне нищення українців протягом усього існування більшовицької влади. І, закономірним чином, сучасна війна стала продовженням багатолітньої експансії Московської держави з її імперськими породженнями: самодержавства, більшовизму й путінізму з неошовінізмом проти України.

Вже на початку XXI століття ми зіткнулися з реанімацією необільшовизму у вигляді авторитарних тенденцій у сучасній Росії, головню – в путінському режимі.

На думку Ф. Турченка та Г. Турченко, незавершеною виявилася не лише революція 1917–1921 років, але й революція 1991 року. Адже пострадянська Росія не відмовилася від імперських амбіцій, а без повного контролю над Україною відновлення імперії неможливе.

Як один з інструментів цього було обрано ідею відродження під прапорами «Русского мира» історичної Ново-

росії¹. Коріння ж цієї проблеми, згідно з переконанням В. Василенка, пов'язане з тим, що в минулому Україна стала рушієм трансформації Московського царства в імперію та була його потужним духовним, культурним і ресурсним донором. Приєднавши територію України, Московське царство розширило свої межі до кордонів Східної Європи, а згодом проголосило себе імперією, привласнивши давнє найменування «України-Русь» з усією її історією.

Внаслідок такої особливої ролі нашої країни в історії Росії відновлення незалежної державності України у серпні 1991 року стало викликом російській імперській свідомості й психологічно травмує сучасних російських імпершовіністів.

Відродження незалежності України асоціюється з відновленням її національної пам'яті та окремішньої національної історії та, відповідно, робить історію Росії урізаною, руйнує міф про тисячолітню державність, європейську ідентичність і нібито споконвічну й природну належність останньої до європейського цивілізаційного простору. Тому російські імпершовіністи розуміють, що без повернення України (з її територіями, ресурсами та людським потенціалом) у лоно Росії будь-які спроби відновити її імперський статус є безперспективними.

З огляду на це російська політична еліта і пересічні громадяни здебільшого переконані, що:

- росіяни й українці є одним народом, возз'єднання їх в одній державі має завершитися формуванням потужного надетносу та утворенням «Русского міра» з однією церквою, однією мовою та однією культурою;

- Україна є частиною Росії і не повинна існувати окремо від неї;

1 Турченко Ф. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна / Ф. Турченко, Г. Турченко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – С. 130, 179.

- Україна винна в дезінтеграції радянської імперії і викликаних цим негараздах Росії;
- незалежна державність України є геополітичною аномалією та становить стратегічну загрозу для Росії;
- Росія без України є геополітично незавершеною і не може відродитись як світова наддержава. Укорінені в російській ментальності антиукраїнські ідеологеми та реваншистські прагнення визначають зміст зовнішньої політики Росії щодо України та її кінцеву стратегічну мету, яка передбачає тотальне знищення останньої як національної одиниці, суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності¹.

Фанатична одержимість В. Путіна в реанімації російського імперського ідеалу та ідеології СРСР зумовила те, що на шляху до реалізації цих маніакальних забаганок він готовий йти на будь-які обмеження й страждання навіть для власного народу. Фактично за час свого правління В. Путін так і не зміг вирішити жодної проблеми в країні щодо її подальшого соціально-економічного та культурного розвитку, в результаті чого Росія деградує, населення вимирає. Ця країна перетворилася у сировинний додаток, що проїдає свої природні ресурси, величезні її території приходять у запустіння, але для Кремля пріоритетом є традиційний курс, спрямований на відбудову російської імперської системи і поширення її на весь світ. Одержимість, з якою реалізує цей курс Путін, затьмарює всі інші проблеми, котрі ігноруються та приносяться в жертву для досягнення відповідних імперських цілей.

Однак його влада опирається на підтримку широких народних мас. Це відбувається тому, що Путін потурає найнижчим інстинктам та спонуканням російського народу, перетворюючи його в натовп, використовуючи та розпалюючи російський шовінізм, імперіалізм, великодержав-

1 Василенко В. Війна 2014 року : спроба системного аналізу / В. Василенко // Український тиждень. – № 42. Спецвипуск. – 2014. – С. 28.

ність, прагнення реваншу за поразку в «холодній війні» та розпад СРСР. Тому українські політологи влучно охарактеризували політику Путіна як рашизм, тобто різновид сучасного російського фашизму та нацизму, слушно виявляючи паралелі між Путіним та Гітлером. Щоб зберегти свою владу, на фоні скромних досягнень у соціально-економічному та культурному розвитку Росії Путіну для підтримки власної популярності потрібно весь час знаходити ворогів і вести боротьбу з ними. Для збереження влади та реалізації свого авантюристичного зовнішньополітичного курсу Путіну потрібно завжди підтримувати напружену ситуацію в своїй країні й у світі, вдаючись до відповідних деструктивних дій¹.

За фасадом відносин, притаманних цивілізованим зв'язкам між суверенними державами, Росія давно здійснює щодо України спецоперацію, домінуючими в якій є три ключових імперативи:

1) протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження російської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненною;

2) викорінення всього українського в межах і поза межами Росії, оскільки лише нищення української ідентичності може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії;

3) постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності. Реалізацію цих імперативів покладено на спецслужби, дипломатію, а віднедавна – й на Збройні сили Росії.

Головними методами в їх арсеналі є підривна діяльність агентури та агентів впливу, дезінформація і шантаж, погро-

1 Пасічник В. Російська загроза незалежності та державному суверенітету України: зміст та духовні детермінанти.

зи й тиск, підкуп і задіяння у спецопераціях кримінальних елементів, залучення найманців, підрозділів регулярної армії без розпізнавальних знаків тощо¹.

Л. Гардінг зауважив, що В. Путін, заступивши в 2000 році Б. Єльцина, швидко створив перелицьовану неосоветську Росію. ФСБ стала домінантним органом влади в країні – величезною таємною організацією з необмеженими ресурсами, що діє поза рамками закону відповідно до власного набору правил (також таємних)². Фактично ФСБ стала наступником КДБ, унаслідувавши більшість методів останньої, притаманних ще НКВС – перевдягання в українських військових, підле використання мирного населення тощо.

В. Путін розв'язав агресію проти України, окупувавши Крим, і тим самим фактично зруйнував існуючу міжнародну систему, глобальну та регіональну систему колективної безпеки й відкрив у довгостроковій перспективі шлях для нової світової війни з використанням ядерної зброї³.

Політика «стримування», котра фактично започаткована була західними країнами в 1917–1920 роках, повторилася в період Другої світової війни, й нині західні країни вкотре реанімують цю політику стосовно путінської агресії в Україні, яка, однак, є заслабкою і хибною, оскільки не відповідає на всі виклики, які кидає Росія як імперія, що прагне стати одним із геополітичних центрів планети.

Нині стає все більш очевидним, що збройна агресія Росії проти України стала наслідком не лише політики кремлівських імпершовіністів, а й стратегічних прорахунків і безвідповідальності нашої владної еліти протягом усіх років

1 Василенко В. Війна 2014 року : спроба системного аналізу / В. Василенко // Український тиждень. – № 42. Спецвипуск. – 2014. – С. 29.

2 Гардінг Л. Мафіозна держава. Як один репортер став ворогом брутальної нової Росії . – К. : Темпора, 2014. – С. 20.

3 Пасічник В. Російська загроза незалежності та державному суверенітету України: зміст та духовні детермінанти.

незалежності. Згідно з Конституцією та законами України питання національної безпеки належить до сфери відповідальності насамперед президента, проте вони не були предметом належної уваги жодного з очільників держави. Понад те, кожен із них доклався до нищення української армії.

У часи Кучми було ліквідовано створену в 1991 році Національну гвардію, яка бачилася багатофункціональним боездатним військовим формуванням, укомплектованим патріотично налаштованими і досвідченими офіцерами, що є ядром модерних Збройних сил України. Натомість Кучма віддав перевагу формуванню ЗСУ способом скорочення гігантського уламка радянської армії на території нашої країни. Зменшувалося фінансування ЗС, що унеможливило їх оснащення сучасною військовою технікою та озброєнням.

За президентства Ющенка при відкритих виявах ворожнечі з боку РФ недофінансування Збройних сил України стало злочинним. Воно завершилося руйнацією всього сектору національної безпеки за часів Януковича. Деградація армії й флоту, зовнішньої розвідки та контррозвідки, Служби безпеки, Ради національної безпеки та оборони відбувалася не без участі російських спецслужб та їхніх агентів, інфільтрованих у структури державного управління всіх рівнів. Найвище політичне та військове керівництво держави роками безвідповідально тішилось ілюзією стратегічного партнерства з Росією, натомість Кремль цілеспрямовано реалізував курс на знищення України¹.

Загалом слід констатувати, що в умовах сучасної російсько-української війни Українська національна революція набуває нового, вирішального змісту. Адже лише за умови успішного для України завершення цієї війни можливим

1 Василенко В. Війна 2014 року : спроба системного аналізу / В. Василенко // Український тиждень. – № 42. Спецвипуск. – 2014. – С. 27.

стане здобуття справжньої, реальної незалежності нашої держави.

Наш історичний досвід переконує, що при розбудові української державницької стратегії треба змінити та перебудувати її основні засади, а саме:

- при формуванні суспільної ідеології вартує категорично позбутися паціфістських філософем;

- нація повинна виховуватися на принципах національного героїзму, пріоритетності державних і національних інтересів;

- треба відмовитися від ілюзійного бачення міжнародних стосунків і твердо застосовувати логіку геополітики, за якою Україна як держава, розташована в геостратегічній зоні, не може дозволити собі розслаблюватися у військовому плані і вести оманливу паціфістську міжнародну політику, не реагувати на загрози з боку імперських сусідніх потуг, передусім Росії;

- російський імперіалізм має шовіністичне наповнення, і тому він особливо агресивний щодо націй, які в якомусь вимірі підважують «провідну роль», «місію» російської нації і держави; зрозуміло, що у цьому випадку українська нація і держава опиняються під головним ударом російського експансіонізму і шовінізму, оскільки містять у собі основні виклики російській імперській ідентичності: вони «відбирають» у росіян історичну спадщину і культуру минулого (до XVIII століття), розвінчують велику кількість російських великодержавницьких міфів, як то про «братські народи», «цивілізаційну роль» Російської імперії, «виправданість» російського комунізму і т. ін., позбавляють імперію геополітичного розмаху, бо відрізають її від стратегічно важливого простору Причорномор'я, тому зовнішня політика України має бути максимально настороженою щодо російського імперіалізму і раціонально продуманою щодо його загроз;

- нинішня російсько-українська війна не тільки підтверджує наші історіософські висновки, а й стимулює до кардинальніших змін у сфері національного самовиховання і внутрішньої української політики, а саме до якомога ширшого й глибшого використання в них філософських засад та ідей українського вольового націоналізму.

“

Ні на що не здадуться навіть найкращі нагоди й готовність допомогти, якщо сама нація не виборює й не кує своєї долі власною боротьбою.

Степан Бандера

Ірина Фаріон

доктор філології,

професор Національного університету «Львівська політехніка»

Епізод вічної внутрішньої війни: як Петлюра вбивав Болбочана...

Уся українська історія – це не лише війни з зовнішніми напасниками, це боротьба з українською правою ідеєю всередині країни. Через це передусім не маємо української держави за суттю. Фокусом цієї **війни з правою ідеєю** стало жахливе й дикунське вбивство Петра Болбочана не від рук ворога, а самим Петлюрою – найвищим утіленням української влади часів Директорії. Чому ця ідея така загрозлива і всередині, і ззовні, – можна довідатися з долі полковника Болбочана.

Який він був, цей незнаний для українського суспільства захисник України на зорі її самостійности? Зовні дуже вишуканий та аристократичний: *«...мав, певно, в своїх жилах домішок молдавської крові, бо зовні скидався більше на молдаванина чи навіть француза, ніж на українця»; «він був завжди у френчі та кашкеті англійського зразка»¹.*

Культовий знавець української мови Борис Антоненко-Давидович підкреслює увагу полковника до зовнішнього вигляду його підопічних: *«Будучи прибічником європейського вигляду української армії, Болбочан не перечив, коли його козаки й старшини під впливом національно-роман-*

1 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 15.

тичних настроїв носили шапки з кольоровими шліками, а на поголеній голові лишали запорозького оселедця»¹. Його шляхетний зовнішній вигляд відповідав не менше значущим характеристикам внутрішнього світу полковника: «...належав до тих природжених вояків-митців, чи як їх на старому Запоріжжі називали характерниками, які вміють підбивати насамперед серця підлеглих їм вояків – уміють прив'язувати їх до власної особи, а цим самим і до справи, якій самі служать [...] для такого командира нема слова «не можу», саме з таких вояків-митців виробляються полководці великих форматів» (військовий діяч В. Євтимович, с. 13); «Надзвичайно хоробрий, особисто кермував боєм і завжди знаходився в найнебезпечніших місцях. Тим то й здобув собі величезну популярність у корпусі» (військовий історик З. Стефанів)².

Отож, звідки він такий потужний узявся, вбитий і забутий своїми?..

Прелюдія долі. Народився на мальовничій Буковині 5 жовтня 1883 року у селі Гижці (молдовська назва Гіджеу) на Хотинщині (тепер с. Ярівка Чернівецької області) у родині священика. Навчання у Кишиневській духовній семінарії 1905 року в буремний час революції змінив на зовсім протилежне: Чугуївське піхотне юнкерське училище, де серед переважної більшості юнкерів-українців заснував «український гурток для поширення рідного слова»³.

Така не мілітарна, а вербально-національна ідея була вкрай загрозлива і для Болбочана, і для Російської імперії, тому догана й заборона з боку начальника школи не забарилась. Мав намір навчатися у Військовій юридичній академії, але Перша світова війна вела його на інші дороги: як підпоручика його відряджено до 38-го пішого Тобольського полку, і впродовж 1914–1915 років він узяв участь у 39

1 Там само. – С. 15.

2 Там само. – С. 26.

3 Там само. – С. 6.

бойових акціях і дослужився 22 травня 1916 року до чину штабс-капітана¹.

Повернення в Україну. Крах самодержавної Росії обернувся у формування окремих українських військових частин, що беззастережно підтримали становлення УНР та Українську Центральну раду й провадили свою діяльність у націєцентричному руслі. Зокрема, соціялісти-самостійники виставили чітку умову: приймати до українського війська лише тих старшин, що добре володіли рідною українською мовою, і це попри те, що до листопада 1917 року вони всі перебували на службі в російській армії². П. Болбочан відразу ж звернувся до очільників ЦР з проханням дозволити йому організувати в Києві офіцерський загін – і отримав відмову.

Глибина конфлікту між людьми типу Болбочана та соціялістичною ЦР проявилася вже на Першому українському військовому з'їзді 18 травня 1917 року, який організував натхненник української мілітарної сили Микола Міхновський, проте його своїм збільшовичено-соціялістичним виступом повністю нейтралізував В. Винниченко. Так на роки понад 100 схрестилися у двобої дві протилежні концепції розвитку держави: націоналістична й соціялістична, самостійницька й залежна. Через кров, терор і почасти несвідомість маси перемогла остання концепція, промовисто впакована у Винниченкові слова: *«Не своїй армії нам соціялістам-демократам треба, а знищення всяких постійних армій. [...] Українська демократія повинна в сей час добре пильнувати – українського мілітаризму не було і не повинно бути й далі»* (лідер Української соціал-демократичної робітничої партії В. Винниченко)³.

Крім того, з подачі Винниченка в резолюцію з'їзду вписано абсолютно маразматичні соціялістично-комуністичні

1 Там само. – С. 186.

2 Там само. – С. 11.

3 Там само. – С. 9.

ідеї на зразок того, *«що всяка війна є справою не народів, а імперіялістичної політики пануючих клас, постійне військо як знаряддя панування буржуазних класів не відповідає змаганням народу...»*¹.

Ця ідея й досі живе в колонізованих мізках, збірним образом яких є ліберально-аморальний, слизнякуватий вислів з пісні одного співака *«це не твоя війна»*. Саме лібералізм є обернутою стороною комуносоціалізму, максимально відроджуваного зараз під пудрою так званої європейської ліберальної демократії.

Попри те, Болбочан зоставався одержимий ідеєю творення українського війська. Його перший військовий досвід в українській частині – це Республіканський курінь (бл. 500 осіб, переважно інтелігенція та свідомі офіцери), на чолі якого він брав участь у придушенні січневого повстання більшовиків у столиці 1918 року. Згодом, у лютому 1918 року, Республіканський курінь приєднано до Окремого Запорізького корпусу, що став найбоездатнішою військовою одиницею. 2-й Запорізький полк корпусу очолив Болбочан. Це 4 тисячі бійців, 70–80% яких – професійні офіцери та представники інтелігенції. Це 16 піших сотень, кінна сотня, команда піших розвідників, команда наколесників, саперна сотня, сотня зв'язкова з чотою кінних ординарців, дві кулеметні сотні, одна бомбометна і запасна сотня².

Операція КРИМ: перемога, що стала поразкою. 10 квітня 1918 року полковник Болбочан на чолі виокремленої дивізії отримав таємний усний наказ від уряду УНР звільнити Крим від більшовиків, захопити військоове майно кримських портів і доєднати Чорноморський флот до

1 Міхновський М. Суспільно-політичні твори [Текст] / М. Міхновський. – К. : Смолоскип, 2015. – С. 140.

2 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 21–23.

складу ЗС України. 24 квітня операцію здійснено. Переможний Кримський похід Запорізької дивізії став тріумфом українського війська: *«Болбочан був одною з яскравіших постатей в цілому корпусі. Великий організатор і здібний стратег. Умінням користуватися всім для добра справи й успіху, пояснюється такий швидкий наступ Запорожців на Крим, хоч звідси мали перед собою значно сильнішого ворога»*¹.

Проте, відповідно до умов Берестейського миру, німці вимагали від Болбочана покинути Крим на тій підставі, що він не належить до України. Полковник категорично відмовлявся виконувати ці накази чужинців. Цікаво й прикметно, що під час берестейських перемовин німці пропонували українцям включити Крим до сфери інтересів України, проте українська делегація відмовилася це зробити, мотивуючи свою відмову *«правом татарського народу на самовизначення»*..., а потому відрядила Болбочана визволяти Крим. Після логічного тиску німців і ультиматуму Болбочанові негайно скласти зброю й покинути Крим як територію, що не належить Україні, надійшла і заява уряду УНР: *«Український уряд рахує Крим цілком самостійною державою...»*². **Ось так велику перемогу обернуто у ганебну поразку. Не німці, а саме українська влада спричинилася до українсько-німецького конфлікту в Криму**³. Ідіотизм тодішнього уряду сповна накладається на теперішню недодержавність: коли нема сили бути самостійними, то нема її у всьому і все. Проте саме Кримський похід заклав основи непохитного мілітарного капіталу Болбочана, чого ніколи не пробачають примітиви при владі.

За Скоропадського. За швидкоплинного малоросійського гетьманату Болбочан робив свою велику професій-

1 Там само. – С. 26.

2 Там само. – С. 28.

3 Там само. – С. 29.

ну справу. У червні 1918 року з наступом більшовиків на північні кордони Української держави його відряджено на чолі Запорізької дивізії охороняти українсько-російський кордон на північ від Слов'янська, відтак запорожці відбивали наступ московських більшовиків на Харківщині, а з серпня їх перекинуто на протибільшовицький фронт на Чернігівщину. За виявлені мужність і героїзм 9 жовтня гетьман П. Скоропадський присвоїв Болбочанові звання полковника¹.

Чи не найкраще всю трагедію переживання влади Скоропадського передав Євген Маланюк, воїн армії УНР: *«Якою Голгоотою був цей час для кожного українця! Знати, що всякий вибух в Україні, всяка спроба повстання негайно приведе на Україну большевиків (а це було ясно для кожного військового) і, в той же час, вже не ставало сил терпіти далі щоденні образи, щоденне обльовування й гвалтування всього святого для українця – на Україні, на своїй рідній землі! Кожен притомний українець здавав собі справу з цілої пекельної ризикованости так званого тоді повстання проти Гетьмана. Це було вже балансування не на вістрі ножа, лише бритви. Але й не повстати дедалі було для такого українця психічною (а то й фізичною) неможливістю»*².

Отож Болбочан таки повстав, проте не так проти ідеї гетьманату, як самої постаті Скоропадського. Погодившись на повстання проти гетьмана, Болбочан категорично відмовився співпрацювати з московськими більшовиками – **це і поклало фактичний початок його конфлікту з представниками панівних лівих течій в українській політиці**³.

1 Там само. – С. 35.

2 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 37–38.

3 Там само. – С. 39.

Натомість Винниченко нелегально зустрічався з представниками московської більшовицької влади і домовлявся, що в обмін на підтримку більшовиками антигетьманського повстання в Україні легалізують діяльність комуністичної партії та запровадять робітничо-селянську владу...¹. Натомість Болбочан мав виразний націєцентричний світогляд, про що сам писав у відкритому листі до Петлюри та ін. 10 лютого 1919 року: «... я щиро весь час підтримував партію Самостійників і не боявся цього і в Гетьманські часи»².

За Директорії. Незаперечно, що осердям Армії УНР став Запорізький корпус під командуванням П. Болбочана та корпус Січових Стрільців Євгена Коновальця. Після 16 січня 1919 року, коли Директорія офіційно оголосила війну Росії, Болбочана призначають керівником Лівобережного фронту: це 30 тисяч багнетів Запорізького корпусу, корпусу Січових Стрільців, Сірої дивізії та інших частин. Цього було вкрай мало, аби спиняти наступ ворога. Ситуація на фронті катастрофічно погіршувалася: *«Генеральний Штаб весь час не вірив мені, що наступають організовані, міцні регулярні частини російського совітського уряду ...»*, *«Це військо воює з ідеєю українства, воно з наміченою метою йде знищити все те, що підтримує Україну»*³.

У той час зі штабу Петлюри надходили абсурдні розпорядження, наприклад, *«аби запорожці скинули наплечники-погони та під тризуби начепили червону стрічку»*, на що Болбочан наказав не звертати уваги на *«революційних маніяків»*⁴ і підкреслив, що *«Червоний колір є емблема нашого ворога – большевика, а у нас є національний колір»*⁵. Криза взаємин через протилежні світогляди загострювала-

1 Там само. – С. 48.

2 Там само. – С. 208.

3 Там само. – С. 77, 196.

4 Там само. – С. 58.

5 Там само. – С. 77–78.

ся. Спостерігаючи за вкрай виснаженим, голодним, роздягнутим і небоєздатним військом, Болбочан ухвалює рішення відступити з Полтави, що стало підставою звинуватити його у зраді.

Перший арешт. 22 січня, о 5-й годині ранку, 1919 року, саме в День Злуки ЗУНР та УНР, Болбочана нібито самовільно арештовує підлеглий йому сотник Волох, згодом червоний більшовик, із його ж корпусу... Риторично й оскаржувально звучить Болбочанове запитання Петлюрі та ін.: *«За що я арештований. Я прохаю відповіді. Може за те, що вже 16 місяців активно борюся за права самостійної України. Може за те, що зумів збудувати міцну військову частину...»*¹. Неважко здогадатися про петлюрівську режисуру цього театру абсурду в час страшної війни, хоч безпосередніх документальних доказів наказу Петлюри про цей арешт не маємо. Після прибуття до Києва 24 січня 1919 року Болбочан перебував під домашнім арештом у готелі «Континенталь» у кімнаті № 22 по сусідству з Петлюрою. За іронією долі, наглядати за арештованим мав Осадний корпус Січових Стрільців Євгена Коновальця. Жодних звинувачень йому ніхто не висунув, крім фрази з вуст Винниченка, що арешт відбувся з наказу уряду через «недемократизм» командувача Лівобережного фронту. Жоден із керівників держави не виявив бажання з ним зустрітися й офіційно подати причину арешту (перебували поряд із ним у номерах того ж готелю).

Натомість розгорнулася безпрецедентна щоденна кампанія очорнення, дискредитації та цькування полковника в офіційному органі інформаційного бюро Армії УНР – у газеті «Ставка». Мабуть, найбільш слушно про арешт Болбочана висловився Євген Чикаленко: *«...це результат більшовицької інтриги, або старшинської зазисті, бо Болбочан*

1 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 200.

придбав собі славу невтомного борця з більшовиками, з якими він без перериву воював цілий рік і в подяку за це (а може якраз за це) тепер і арештували його». Саме у відкритих листах Болбочана до Петлюри, членів Директорії, начальника Генерального штабу А. Мельника, полковника Е. Коновальця найбільшою мірою виявлено політичний світогляд героя. Він категорично відкидає звинувачення його в зраді і, звісно, що в єврейських погромах (це вічна класика звинувачень українців!) і викриває насправді зраду недолюгого уряду: «Бідна Україна, ми боремося з більшовиками, весь культурний світ піднімається на боротьбу з ними, а уряд український іде назустріч большевизму і большевикам. Ви не хочете уявити, що це для України кошмар»¹.

Він шмагає їх правдою про катастрофічний стан держави й суспільної свідомості: «Україна повинна червоніти перед всім світом за свій уряд, котрий очевидячки веде свою сторону до погибелі. На одній нараді представників Полтавщини і Харківщини в Полтаві один із найавторитетніших представників Українського громадянства сказав, звертаючись в бік есерів: «Подивіться, що з себе уявляють наші міністри. Як не кретин, то подлец». Так буде до тої пори, поки всі Ви громадянські представники не скажете: «Я ПЕРШЕ ВСЬОГО УКРАЇНЕЦЬ, А ПОТІМ ВЖЕ ПАРТІЙНИЙ ДІЯЧ» (26 січня 1919 року)².

А поза тим майже вся Лівобережна Україна після усунення Болбочана на лютий 1919 року опиняється в руках Червоної Армії.

Після евакуації Києва за наполяганням Е. Коновальця під вартою Січових Стрільців Петра Болбочана перевозять до теперішнього Івано-Франківська, де він упродовж чотирьох місяців вільно спілкується з представниками правих партій – Української демократично-хліборобської та Укра-

1 Там само. – С. 68–70.

2 Там само. – С. 203.

їнської партії соціалістів-самостійників – і нещадно критикує лівий уряд за неспроможність здійснювати державне керівництво: *«До уряду мають прийти нові практичні будівничі, бо соціялісти до кінця свого життя будуть співати по-старому. Для них, не забувайте, ріднішим братом скорше усього є Ленін чи Раковський, ніж ми, борці за незалежність держави»*¹. Обговорюють також можливі дії в разі приходу до влади правих партій. Водночас Державний секретаріат ЗУНР виявляє особливе зацікавлення до Болбочана, маючи на меті призначити його на поважну посаду, і не припиняє надсилати до уряду запити в його справі².

Другий арешт. Несподіваною прелюдією до другого арешту та смертного вироку Болбочанові став «Закон про Державний інспекторат...» від 7 травня 1919 року і, зокрема, новопризначений державний інспектор М. Гавришко, що, скориставшись своїми законними повноваженнями, призначив командиром Запорізького корпусу відстороненого досі полковника. Як слушно зауважують дослідники трагічної долі Болбочана, *«Вочевидь, М. Гавришко не припускав навіть думки, що призначення ним Болбочана новим командувачем Запорізької групи може трактуватися як спроба державного перевороту. Не кажучи вже про самого Болбочана, який зобов'язаний був виконувати всі накази державного інспектора»*³.

Натомість сам Болбочан, попри наполягання командирів полків Запорізької групи очолити корпус, вагався і, врешті, *«відмовився, кажучи, що я цього не можу зробити без санкції головного командування»*⁴. Проте це не важило.

1 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 109.

2 Там само. – С. 89.

3 Там само. – С. 103.

4 Там само. – С. 107.

Маховик другого арешту полковника і його неминучого смертного вироку запущено телеграмою Петлюри від 9 червня 1919 року до командувача Запорізької групи військ В. Сальського, у якій ішлося про незаконність дій інспектора Гавришка, а повернення Болбочана на посаду потрактовано «як самовільний захват власти»¹. Цього ж дня Петлюра власноруч пише наказ начальникові контррозвідки Дієвої Армії УНР Чеботареву: «**За злочинну діяльність проти законного правительства, за злочинне захоплення влади**» заарештувати полковника Болбочана та держінспектора Гавришка з покликанням на дисциплінарний Статут ч. 75, ст. 246, що передбачала смерть². Попереджений про арешт полковник категорично відмовився уникнути арешту й зі словами: «... я не вчинив нічого протизаконного, нічого не боюся, хоч і знаю вибрики уряду», – віддав свою зброю³.

Знаменно, що цього ж дня, з огляду на наступ польської армії, Е. Петрушевича призначено диктатором ЗУНР, а начальним вождем Галицької Армії став талановитий військовик О. Греків. У петлюрівському середовищі це сприйняли як можливу політичну конкуренцію і загрозу чинному урядові УНР. Зокрема, очільник уряду Петлюри І. Мазепа писав у своїх спогадах про начебто напрацьовані плани правих сил: «...за допомогою Болбочана усунути соціялістичний уряд і Петлюру та проголосити диктатуру Петрушевича і генерала Грекова»⁴.

Судилице. З нечуваною оперативністю суд відбувся наступного дня, 10 червня, і тривав від 11.15 до 20.20. Годину радилися. Вирішили одностайно – смерть. Вирок на

1 Там само. – С. 112–113.

2 Там само. – С. 113.

3 Там само. – С. 116.

4 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 117.

підставі карного статуту часів Російської імперії. Суддями були *«стрільці з охорони Головного Отамана Петлюри»*, що прийшли на суд із готовим рішенням, *«прокурором виступив «державний» літератор Петро Певний»*, *«оборонцем призначено козака...»*, який, правда, в обороні не сказав жодного слова¹. Користуючись правом прохання пом'якшити жакливий присуд, полковник звернувся до Петлюри: *«Я засуджений на смертну кару – не так я винуватий, аби нести таку сувору кару. Прохаю Вас, пане Отамане, взяти на увагу і ту працю і ту користь, котру я колись приніс для України»*². Проте смертного вироку вочевидь було замало – кампанія дискредитації Болбочана серед військовиків неймовірно посилилася: у статті з промовистою назвою *«Гадюка гадюкою!»* (центрального часопису армії УНР *«Український козак»*) його подавали речником поміщицько-буржуазних кіл, що прагнули захопити владу.

Проте і це ще не все в дикунському добиванні політичного супротивника своїми ж. Після вироку 12 червня йому влаштовано новий допит вже як свідка у справі начебто державного перевороту з боку правих сил... Це була вже інша людина: сипав прізвищами й деталями, справляв враження зламаної людини. Цей допит – це наміри уряду вибити з нього свідчення про підготовку державного перевороту та імена діячів правої опозиції, які начебто були його натхненниками!!!³.

Наказний отаман Осецький після безрезультатних прохань до уряду та Петлюри про помилування віддав розпорядження: *«Наказую негайно виконати вирок суду по ділу Петра Болбочана від 10 червня 1919 року, маючи на увазі, що два прохання Болбочана до п. Головного Отамана лишились без відповіді»*. Його розстріляли 28 червня 1919 року о 22-й

1 Там само. – С. 156–157.

2 Там само. – С. 127.

3 Там само. – С. 133.

годині на станції **Балин поблизу Кам'янця-Подільського**¹. Звісно, були спроби викрасти полковника задля порятунку, проте *«Стан, в якому вже перебував полковник Болбочан, примусив припинити вже справу його визволення з «в'язниці на колесах», бо ж це не принесло б жодної користі... – полковник Болбочан вже був мертвий духовно і фізично, він був скалічений на душі й тілі»*². Йому було 35 років. Зостались дружина і донечка.

Розстріл. Його вбили вже божевільного й непритомного: *«Бідолаха не міг прийняти нормальним розумом того безглуздя, що призвело до його загибелі не від ворожої кулі, а від рук української влади, до створення якої він так багато зробив у критичні часи...»* (Б. Антоненко-Давидович)³.

А після вбивства з подання Петлюри від 5 липня 1919 року продовжили слідство у справі спроби військового перевороту. Я. Кривицький, секретар державної слідчої комісії у справі В. Оскілка та П. Болбочана, згадував, що півчоти стрільців з охорони двічі відмовлялися розстрілювати полковника, і *«тоді розлючений начальник охорони Чеботарьов (соціал-демократ марксист) добув нагана і двічі вистрелив полковникові Болбочанові в голову, по тому – вхопив агонізуючого за комір і поволік, копаючи ногами, до ями»*⁴. За іншими спогадами, останні слова його були, коли він, ударений прикладом, упав на коліна: *«Донечко моя, рятуй мене!»*⁵.

P.S. Особливу моторошність викликають мотиви вбивства полковника від партійного побратима Петлюри

1 Там само. – С. 140.

2 Там само. – С. 141–142.

3 Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – К. : Темпора, 2009. – С. 156.

4 Там само. – С. 157.

5 Там само. – С. 302.

Б. Мартоса (УСДРП): *«От питаєте мене чому розстріляли Болбочана? Уявіть собі панка, виголений, напудрений, надушений, в лакированих чоботях чи нагаєм в руці, та хіба ж це український старшина, та це ж справжній реакціонер! Уявіть собі, що було б з нами, якби запанувала його реакція – треба було розстріляти – ну і розстріляли!»¹.*

1 Там само. – С. 163–164.

“

Життя людини – це боротьба, у ній необхідно напружити всі сили, які людина має! Обов'язок людини бути вільною, тобто людина повинна сама собі встановлювати дорогу і йти нею – приєднатися до того чи іншого початку світу. Тільки не можна їй зоставатися між цими початками. Бо є збіжжя і є бур'ян. Є поле і є пустир. Є залізо і є ржа – треба вибирати те чи інше, стати до боротьби на одному боці.

Юрій Липа

Олег Вітвіцький

кандидат історичних наук,

лідер громадсько-політичного об'єднання «Українська справа»

З невичерпного джерела

Чи маємо переймати успішний досвід та ідеологічну спадщину українських революціонерів, чи лише вчитися на помилках попередників?

Українська революція. Зважаючи на класифікацію, критерії оцінювання, історичне тло та перебіг подій і, щонайважливіше, на результати і наслідки, часто маємо на увазі поняття, які важко помістити в єдину систему координат. Державницькі змагання у 1917–21 рр., національно-визвольна боротьба середини ХХ століття, процеси українського державотворення, починаючи з кінця 80-х років минулого століття і по сьогоднішній час. Кожний із цих періодів має право називатись революційним, зважаючи на історичні події, ідеї та форми боротьби за українську державність. Поставши на грані двох світів, перебуваючи в постійному епіцентрі геополітичного протистояння, українська нація лише шляхом визвольного-революційного чину виборювала права самостійності і соборності. Водночас сам революційний процес як явище динамічне постійно розвивався і видозмінювався, нарощував свою теоретичну базу, зберігаючи тяглість боротьби за волю.

2017 рік є певною ювілейною віхою, столітнім відліком від початку революційних піднесень на українських землях, і тому, здавалося б, суспільний інтерес до цього явища, помножений на війну на Сході та загрози для дер-

жавності, мав би «зашкалювати». Але давайте вийдемо на вулицю і поспілкуємося з пересічними перехожими про те, яке місце у їхній внутрішній ієрархії проблем займає питання сучасної революції. Відважимося на прогноз, що далеко не основне... На жаль, наразі спостерігаємо переважно типовий для сучасності формалістичний підхід, виражений, наприклад, у пунктах Указу Президента України «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–21 рр.». Одразу зазначимо, що сам по собі документ випрацюваний непогано і має право на життя. Та ознайомившись із переліком основних заходів та, окрім цього, із прізвищами та посадами відповідальних за їхню організацію і проведення, можна безпомилково спрогнозувати звичний уже процес «вшанування задля відзначення» або «святкування заради імпрезування». Кілька символічних публічних акцій, вдало підібраний антураж, загравання на патріотичних почуттях, а головне – «плюсик» у графі «виконано» і – «по революції»... Рутина, тарифи, рейтинги і т.д і т.п.

Але ж міг би бути й інший сценарій. Сценарій, який би дозволив питанню української революції вийти за рамки вшанувальницького формату, надіслати суспільне повідомлення про необхідність політично-програмових, економічно-соціальних та духовно-світоглядових революційних змін у державі, завдяки яким, власне, можливе повне перевантаження і оновлення країни.

Та такого характеру «ювілейними заходами» займатись наразі бажаючих не видно. Як і не видно зусиль бодай за провадити системний підхід до вивчення і популяризації тематики революційної боротьби українського народу під час визвольних змагань. В кращому випадку ця проблема віддається «на відкуп» науково-освітнім установам, академічні зусилля яких часто непомітні для широкого загалу.

Знову ж таки, проблематиці теорії і практики української національно-визвольної революції, питання якої постало

після втрати державності і не знялось із порядку денного аж по сьогодні, в українському суспільстві приділяється ще менше уваги. Вивченням та популяризацією широкого спектра питань національної революції, незважаючи на актуальність, не займається жодна фахова установа, аналітичний центр чи державна інституція. Поодинокі дослідницькі спроби осмислення цієї складної та багатоплощинної теми характеризуються переважно вузькими напрямками пошуків, виходячи із наукових зацікавлень.

Незважаючи на три етапи революційного піднесення в історії відновленої української держави (процес національного відродження кінця 80-х – початку 90-х рр. минулого століття; Помаранчевий Майдан–2004 та Революцію Гідності 2013–14 рр.), можна виокремити лише незначну кількість авторів, які звертались до тематики національної революції у новітній період. Більшість із них, осмислюючи хід революційних процесів, виступали одночасно і у ролі практиків, тобто безпосередніх учасників українських Майданів. У цьому переліку варто назвати імена Василя Іванишина, Івана Гавдиди, Дмитра Яроша, Петра Іванишина.

Більшість із їхніх праць, як правило, опирається на багату історичну спадщину ідеологів українського націоналізму та теоретиків національної революції Степана Бандери, Ярослава Стецька, Степана Ленкавського. Спільним знаменником для усіх досліджень є визнання того факту, що актуальність інтелектуальних напрацювань провідників націоналістичного руху середини ХХ століття не втрачена до сьогодні. Зокрема, і тих, які стосуються проблематики української революції, її типів, аспектів і фаз.

Проте маємо визнати, що за рамки націоналістичного середовища зацікавленість цією проблематикою, великою мірою, не вийшла. З одного боку, така ситуація лише підкреслює недостатній рівень уваги до питань суті і змісту національної революції. Той факт, що навіть у найгостріші моменти революційного піднесення, а головне – після їх-

нього згортання, суспільний інтерес був спрямований більше до форми, гасел, самих постатей національних революціонерів, не розвинувшись у реалізацію їхніх ідей, сценаріїв чи алгоритмів дії, також дає право стверджувати про її незавершеність.

З іншого боку, виглядає так, що спроби глибшого занурення у дослідження українських революційних традицій часто гасились постмайданівськими владними чинниками. І в цьому контексті залишається ряд риторичних запитань: «А для чого державним інституціям підтримувати дослідження революційних рухів, систематизувати та популяризувати інформацію про ідеї національної революції?» «Чи не породить це нових радикальних настроїв серед народу, чи не призведе до неконтрольованих суспільних потрясінь, наслідки яких, у тому числі і для самих представників влади, важко передбачити?» Значно безпечніше вдаватись у меморіалістику або спекулювати зручними пересторогами на кшталт «не можна розхитувати державу...».

Відповіді на ці питання таки є. Вони криються у вірному виясненні теоретичних аспектів національної революції, виробленні повного і чіткого розуміння її мети і завдань, виправленні хибних трактувань і стереотипів.

Власне, у цій розвідці і ставимо за мету окреслити ряд важливих аспектів інтерпретації питань національної революції в сучасних умовах. Робимо спробу подати це через призму актуальних прикладів, успішного досвіду та теоретичних розробок минувшини, прокладаючи місток у сьогоднішнє та прийдешнє. Адже вважаємо, що вивченню та аналізу мають піддаватися не лише історичні помилки чи прорахунки, а, в першу чергу, здобутки і напрацювання наших попередників, а невичерпне джерело визвольної-революційної практики та ідеологічної спадщини провідників Організації Українських Націоналістів має стати ключем до відповідей на гострі виклики сучасності.

Державотворчий аспект

Минула чверть віку з моменту відновлення української державності. Державності, яка прийшла на хвилі національного піднесення, котре класифікуємо, швидше за все, як революційний рух, а не повномасштабну визвольну революцію. На це було ряд і внутрішніх, і зовнішніх причин, наслідки яких почали проявлятися згодом.

Сам факт стрімкого розпаду більшовицької імперії у свідомості багатьох сучасників порівнювався із вибухом атомної бомби і вбачався остаточною перемогою над московсько-комуністично-кагебістською системою. Проте розвиток подальших подій швидко погасив ейфорію від здобутого.

Замість того, щоб підтримати революційне піднесення і почати розбудову сильної національної держави, тодішня владна верхівка запропонувала українцям інший сценарій – сценарій обману і підміни понять, зубожіння і песимізму. Можна не сумніватись, що авторами цього сценарію були ті, хто «вчасно» закрив проект під назвою «СССР» і вже на той час розпрацьовував моделі гібридного поневолення.

Незважаючи на такі обставини, всередині українського суспільства ніколи не втрачався потужний революційний дух, який упродовж років новітньої незалежності неодноразово ламав схеми і задуми ворожих сценаристів.

Ряд думок щодо цього аспекту було викладено у публікації «Україна ірредента», надрукованої на шпальтах «Шляху перемоги», тому наведемо лише окремі з них.

Шлях від України ірредентої (не повністю звільненої) до України-мрії апріорі не міг бути простим. Це було зрозуміло ще у перші роки незалежності, коли ми зіткнулися з цілою низкою проблем, до вирішення яких не були готові. Це було відчутно по тому, як системно і безцеремонно «руській мір» заповзав у всі сфери нашого життя. Це стало очевид-

ним, коли гібридна війна, нарешті, набула своєї відкритої форми.

Впродовж усього цього часу найбільючішою була відсутність чіткого усвідомлення того, куди конкретно ми рухаємось і на що тратимо зусилля, час та, власне, і своє життя. Скільки було написано програм, політичних декларацій, модерних концепцій та інших прокламацій щодо розвитку держави, але жодна з них так і не стала справжньою «дорожньою картою», не переросла у масштабну національну ідею, навколо якої змогли б об'єднатись усі. І не в останню чергу це сталося тому, що політичними елітами були відкинуті напрацювання ідеологів і теоретиків українського державотворення.

Нові виклики, які постали перед нами з початком кремлівської агресії, як це не парадоксально, відкрили можливості докорінно змінити ситуацію. Українство, яке гартується протягом останніх трьох років, нарешті, формується як сконсолідована нація. В жилах новітніх борців за звільнену і соборну Україну прокидаються гени Бандери, Мазепи, Петлюри і Святослава Хороброго. І саме це дає підстави вірити, що ми, зрештою, ходимо не по манівцях, а торуємо свій шлях перемоги!

Водночас мусимо дуже добре усвідомлювати, що перебуваємо лише на початку цього переможного шляху, і встелений він не лише надіями та сподіваннями, але й серйозними випробовуваннями. Більше того, не потрібно забувати, що ведемо боротьбу на двох фронтах: зовнішньому – проти кремлівського агресора і внутрішньому – проти важких суспільних хвороб, а така боротьба є в рази складнішою. Виглядає так, що вимагає вона не лише більших зусиль та самопожертви, але й належної зібраності у помислах, діях, оцінках.

Тому переважати повинні конструктивний і виважений державницький підхід та національний інтерес, які мають стати мірилом усіх процесів: від проведення реформ до ве-

дення мирних переговорів. І в цьому контексті вкрай важливо утримувати здоровий баланс між бажаним та досяжним, тобто не зупинятись на здобутому, але й не форсувати події. Виходом із подібних ситуацій може бути лише успішна і результативна реалізація масштабних національних проєктів, спільна праця над якими вноситиме конструктив і здорову конкуренцію. А теоретичним підґрунтям – успішні приклади національної консолідації, мілітарних чи дипломатичних перемог, які, власне, потрібно віднаходити в історії коротких періодів української державності.

Революційний аспект

Українська революція. Історія і сучасність? Історія, сучасність і прийдешнє?

Є відчутна потреба у виробленні спільного знаменника щодо розуміння суті революції, її часових рамок, завдань і мети. Як уже зазначалось, така необхідність виглядає справою невідкладною і в цьому ювілейному році надзвичайно доречною.

Не менш важливо сформувати набір генеральних повідомлень до суспільства, які можуть виходити від різних центрів інформації, тиражуючись через усі можливі засоби комунікації (від державних програм до мас-медіа, соціальних мереж тощо). Що стосується новітніх майданчиків комунікації, то варто визнати, що і тут, у медійно-публічній сфері українських реалій, відчувається відсутність комплексної роботи. Незважаючи на значно ширший формат, чим наукові фахові студії, який відкривають для зацікавлених засоби масової інформації, інтернет, соціальні мережі та різноманітні публічні заходи, і до сьогодні гостро відчуваємо брак якісного, якщо можна так висловитись, революційного контенту. Безперечно, можна назвати ряд успішних ініціатив, проєктів, публікацій та інших інформаційних

продуктів, які надали позитивний імпульс, привернули суспільну увагу до окресленої проблематики (на роль однієї з таких вдалих ініціатив можуть сміливо претендувати і «Бандерівські читання»). Проте маємо констатувати, що на сьогоднішній день глибинного сліду, який міг би реально впливати на системні зміни у суспільно-політичному житті держави, вони ще не зробили. Як правило, більше уваги приділяється обговоренню поверхових, другорядних факторів, дослідженню форми, а не змісту. Часто, якщо справа стосується висвітлення біографічних відомостей життя авторитетних українських революціонерів минулого, вишукуються або вигадуються якісь сенсаційні історії, відволікаючи увагу від їхньої головної життєвої посвяти – революційної боротьби.

На противагу таким підходам, можливими напрямками, по яких можна направляти повідомлення, котрі сприятимуть, за словами Ленкавського, «умасовленню» суспільної думки, варто розглядати такі:

1. Українська революція – це не лише історія. Це перманентний процес, який не припинявся як мінімум впродовж останніх ста років. Це подія, яка відбувається тут і зараз і триватиме до повної перемоги. А перемога революції – це самостійна, соборна, успішна, ефективна і справедлива Українська Держава.

2. Перемога української революції – гарантія гідного життя наступних поколінь українців у власній державі, на своїй землі. Це сильна країна, непереможне військо, захист прав і свобод кожної вільної людини, подолання соціальної прірви, рівні умови для розвитку.

3. Альтернативи завершенню національної революції не існує. Або ми їх, або вони нас! Згортання процесу національної революції неминуче призведе до втрати державності (формальної, гібридної чи фактичної).

4. Українська революція – гармонійний елемент процесу формування вільних європейських націй. Її етапи пе-

ріодично збігалися з етапами національно-визвольної боротьби інших народів, проте ніколи не були узалежненими від зовнішніх чинників. Українські революціонери – круті і співмірні історичною вагою із найвідомішими своїми сучасниками. А найголовніша їхня перевага – актуальність ідей та програм по сьогодні.

5. Національна революція (за С. Бандерою) – це докорінна зміна, яка охоплює зміст і структуру державно-політичного, суспільного, духовного й економічного життя, яка здійснює дві основні функції – деструктивну (знищення старого ладу) і, щонайголовніше, – конструктивну (побудову нового справедливого ладу). Революція – це водночас і безкомпромісна боротьба проти поневолення, визисків та безправ'я, і безперервний, постійний, прогресивний процес, який охоплює і проймає життя всього народу.

6. Головним носієм революційних ідей є українська нація, а тому національна революція має характер об'єднуючого, консолідуючого чинника, незважаючи на вік, фах, місце проживання чи праці кожного українця.

7. Українська революція – це шлях до розвою потужного Українського Світу, елементи якого виразно проявляються і сьогодні (національний солідаризм, українські перемоги), але є наразі недостатньо сильними для сповнення великої української місії на грані двох світів. Запорукою реалізації цієї місії є переможне завершення національної революції.

Впродовж останніх років ми спостерігаємо позитивну динаміку сприйняття гасел та символів національної революції, зміни суспільного ставлення до її історичних лідерів, зокрема і Степана Бандери. Цю динаміку варто розвивати, розширюючи рамки суспільного зацікавлення.

В сучасних умовах вкрай важливо оперувати актуальними постулатами і прогнозами ідеологів визвольної боротьби. Прикладів є чимало, але виокремимо бодай твердження С. Бандери про те, що «боротьба за державну незалежність України – це боротьба проти Росії, не тільки проти боль-

шевизму, але проти кожного загарбницького імперіялізму, який є притаманний російському народові... Якщо завтра на зміну большевизмові прийде інша форма російського імперіялізму, то він так само насамперед звернеться всіма своїми силами проти самостійности України, на її поневолення...» (Бандера С. «Українська Національна Революція, а не тільки протирежимний резистанс»).

Необхідно «відкривати» для українства справжніх Бандеру, Донцова, Міхновського і багатьох інших ідеологів українського націоналізму, які у своїх творах, викриваючи реальну сутність московського імперіалізму, пропонували альтернативу повного національного визволення, формували віру у переможні ідеї національної революції.

Виховний аспект

Ще одним важливим напрямком, який охоплює тематика визвольної революції, є національно-патріотичне виховання, плекання і вишкіл революційних кадрів. Якщо дивитися ширше – виховання чи, радше, перевиховання громадян, вироблення загальної шкали цінностей, як уже зазначалося, пошук спільних знаменників щодо розуміння суті і змісту національного державотворення, революційного поступу, спроба формулювання загальноприйнятної національної ідеї для всього суспільства.

Очевидним «вузьким місцем» окресленої проблеми, на наш погляд, є певні стереотипи і штампи, які сформувались упродовж історичного розвитку уже незалежної української держави. У сучасну пору мало хто робить спроби переосмислення, вироблення нового бачення процесів державотворення і національної революції. Починаючи від шкільної програми і до професорських монографій, українському загалу нав'язують думку, що українські революції закінчувались втратою незалежності, мілітарними по-

разками, політичними репресіями і не приносили жодного результату. Більше того, головний вектор таких тверджень спрямований на пошуки причин поразок, вивчення помилок, на яких (знову стереотип (!)) потрібно вчитись і які не варто повторювати. Роздумами і «розпиттям броду» над помилками фактично і обмежуються спроби осмислення спадщини, яку нам залишили революціонери минувшини.

Та чи доцільно продовжувати ходити по замкнутому колу помилок, повторюючи мантри про програні національно-визвольні змагання? Чи, можливо, взятись, нарешті, за розчищення джерела глибинної суті української національної революції? І розпочати цей процес таки варто із перейняття успішного досвіду революційної діяльності українців як у віддаленому минулому, так і в сучасних історичних обставинах.

Це можуть бути і загальновідомі, і малопоширені факти, пов'язані із революційними подіями, українськими громадсько-політичними діячами, їхньою практичною чи теоретичною спадщиною. Необхідною умовою цього процесу є призма героїки, через яку мають розглядатися ці події. Не лише аналіз помилок, але й культивування успіху, рішучих і переможних акцій, перемог української зброї та духу.

Для прикладу можна взяти революційні події на теренах Східної Галичини у жовтні–листопаді 1918 року. Сама організація перебрання влади в українські руки в ніч на 1 листопада – блискуча військова операція, аналогів якої не так і багато. Під час Листопадового Зриву українці продемонстрували цілому світу історію успіху революційного піднесення.

Проте і листопадова звитяга у Львові, і аналогічні повстання по всій Галичині для сучасного покоління залишаються, в кращому випадку, сухою і поверхово знаною історією, а не дороговказом до дії, як це було із поколінням українських революціонерів – членів ОУН та вояків УПА, котрі продовжили справу національного визволення.

А вже сам перебіг цієї боротьби під проводом Організації Українських Націоналістів і у 20–30-х роках ХХ ст., і в часи Другої світової війни та після її завершення – це окрема безпрецедентна сторінка світової історії, яка написана цілою плеядою знаних та несправедливо забутих борців під впливом ідей національно-визвольної революції.

Тієї революції, продовження якої спостерігаємо у наші дні. На українських Майданах, на фронтах неоголошеної війни, а головне – у свідомості сучасників. Вона триває тут і зараз. Її результат прямо залежатиме від чіткого розуміння мети, завдань та засобів боротьби. А мета, як свідчить досвід наших попередників, не може бути вузькою, не може мати, скажімо, лише оборонний характер. Революційна мета мусить розглядатись як масштабний наступ на всіх фронтах, де триває боротьба – зовнішніх і внутрішніх. Питання збереження державності мусить стояти не лише у форматі переговорів і дипломатії чи навіть веденні гібридної війни. Його вектор – десята точка Декалогу українського націоналіста, яка, нагадаємо, звучить так: «Змагатимеш за поширення сили, слави, багатства і простору Української Держави!» Такий виклик виглядає найповнішим завданням, до сповнення якого мають рухатися українці у сучасну пору. Причому у всіх напрямках, причому як в образному розумінні, так і в прямому сенсі. Адже всі підстави і передумови для реалізації цих напрямків, виходячи із зовнішніх і внутрішніх чинників, на сьогодні фактично склалися.

“

Справжня революція, це реалізація постуляту – безумовно змінити даний загально-духовий лад аж до глибини, як у його формах, так і в його попередніх життєвих передпосилках, та замінити його новими цінностями. Щойно коли вона мобілізує найглибшу тугу й найпристрасніше хотіння нації для нової політично-духової мети й щойно коли вона змобілізувала для осягнення цієї мети націю в усіх її силах – політичних, культурних і духових – щойно тоді даний рух має революційний характер.

Ярослав Оршан

Володимир Сергійчук

доктор історичних наук,
професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
академік Академії наук вищої школи України

Власна гідність і повага до рідних традицій

Україну можна побудувати, тільки спираючись на власні сили, і тільки тоді, коли будемо поважати власну гідність і право рідного народу на власне самоврядування. І тільки той із провідників, хто готовий ради цього пожертвувати власним добробутом, здоров'ям, а то й життям, може брати на себе відповідальність за долю України.

Приклад тут треба брати з Степана Бандери. Коли Гітлер зажадав від нього відкликання Акта про відновлення Української держави 30 червня 1941 року, він відмовився це зробити. Степан Бандера знав, що його чекатимуть підвали гестапо, концтабір, звідки він уже може не вийти. Але для нього було найголовнішим право рідного народу бути господарем на власній землі. Відтак коли український народ – єдиний з усіх поневолених гітлерівцями європейських – сказав своє слово масовою підтримкою Акта 30 червня 1941 року, то для Степана Бандери це був найвищий закон, якого він мав дотримуватися.

Зрештою, не міг він чинити інакше, бо так вимагає і українська традиція. Адже без власної гідності, без патріотичних традицій не народилося б українське козацтво. Згадаймо закличні універсали Богдана Хмельницького на початку 1648 року – вони всі вказували на витoki нашої української революційної енергії з часів Київської Русі.

Саме до традицій князівської доби апелює гетьман на зустрічі з польськими комісарами в Переяславі в лютому 1649 року: «За границю на війну не піду! Шаблі на турків і татар не підніму! Досить маю на Україні, Подоллю і Волині. Тепер у князівстві моїм – по Львів, Холм і Галич. А ставши над Віслою, скажу дальшим ляхам: сидіть і мовчіть, ляхи...».

З чого почалася українська національна революція в 1917 році? З виступу українського вояцтва в Петрограді під синьо-жовтим прапором, яке мало гідність відмовитися від розстрілу мирної маніфестації, що просила хліба і миру. Уособлення власної гідності відбувалося і через відродження козацьких традицій, українізацію російської армії. Знову ж таки, під своїм національним прапором, який тоді майорів від Балтики до Тихого океану, в тому числі й над московським Кремлем.

З чого починається українське національне відродження наприкінці ХХ століття? Зі звернення до традицій боротьби українського козацтва за волю, за повернення до широкого вжитку рідної мови, тобто з того, що виражає нашу гідність. Саме внутрішня потреба власної гідності вивела на вулиці мільйони людей у 1990 – 1991 роках після довгих десятиліть мовчання. Згадаймо, що означало для України оті 500 тисяч, які пройшли головним проспектом Запоріжжя до Хортиці.

А що означала для нас усіх поява синьо-жовтого прапора на барикадах біля Білого дому в Москві в дні серпневого путчу 1991 року? Маємо знати, що це саме він привів на ці барикади російських демократів від Кремля до Білого дому через усю Москву.

Саме власна гідність змусила українців вийти на майдани в листопаді 2004 року. Саме власна гідність вивела нас на Революцію Гідності й на збройний захист рідної землі. На власну гідність треба орієнтуватися й нині.

Маємо зрозуміти, що знову хотілося б комусь вирішувати нашу долю за нас. Ті, хто збирається це робити, хто хоче

знову нас поділити, мають пам'ятати, що історія повторюється. Так, Москва і Варшава тричі ділили нас у XVII столітті. У XVIII столітті та ж Москва, тепер уже з німцями, тричі поділила Польщу. Але в 1917 році з появою нашого прапора розпочався розвал Російської імперії.

Після важкого для нас Варшавського договору 1920 року поляки, зрадивши Петлюру, Ризьким договором учетверте поділили з Москвою наші землі – тепер уже по Збручу. Але в 1939 та ж Москва з тими ж німцями вчетверте ділять Польщу. Прийшов час і на радянську імперію: нагадую, що з появою синьо-жовтого прапора в Москві в серпні 1991 розпочинається крах СРСР.

Наприкінці 1990-х років поляки, які запевняли нас, що не дозволять, аби з шкодою для України росіяни побудували обхідну гілку свого газопроводу через їхню територію до Словаччини, таки дозволили. Хай це був віртуальний, але це був уже п'ятий поділ України між Москвою і Варшавою. Недовго довелося чекати, щоб та ж Москва з тими ж німцями побудувала «Північний потік» – обхідний газогін в обхід Польщі. Хай це віртуальний, але, знову ж таки, це – п'ятий поділ Польщі тими ж самими союзниками.

А що далі? Історія продовжує розвиватися за своїми законами... І цілком імовірно, що українці, які в XX столітті двічі долучилися до падіння Російської імперії, знову виявляться в потрібний час у потрібному місці. Адже українська революційна енергія нагромаджується постійно: так було після падіння князівської держави, так було після падіння козацької Гетьманщини, так було і після падіння Української Народної Республіки.

Нам же сьогодні важливо, аби ті, хто береться очолювати провід держави, були готові до самопожертви в ім'я України, як Богдан Хмельницький, котрий заради перемоги української справи залишив закладником в Бахчисараї свого сина. Мабуть, при цьому необхідно нагадати і трагедію Симона Петлюри, всю родину якого більшовики знищили.

Чи багато наших можновладців за прикладом Степана Бандери задекларують, як провідник Революційної ОУН перед Гітлером, готовність жертвувати собою задля української державності? Однак усі вони повинні пам'ятати: Майдан розхитав байдужість, розбудив наших людей і поставив перед кожним із нас питання: хто він є? Уся сила сучасної Революції Гідності полягає в тому, що мільйони зрозуміли суть української проблеми: вона європейська чи заточується в бік євразійського Сходу. І ті, хто вийшов на майдани і хто творив Майдан у власній душі, перейшли межу, яка зупиняла їх ще вчора, утримувала на порозі нового життя. Перед кожним постало питання: чи готовий він знову впасти, щоб опісля знову встати?

І мільйони задля власної гідності це зробили. І в цьому запорука нашого майбутнього.

“

Основна частина боротьби революційної організації з ворогом – це і є боротьба за душу людини, за ідейний вплив на цілий нарід, за поширення ідеї й концепції визвольної революції серед найширших мас народу, захоплення їх цією ідеєю і через це приєднання їх на бік визвольної боротьби. Це змагання за кожну людину, за вплив на загал народу відбивається весь час революційної боротьби у кожній її стадії. Зростаючі успіхи в цьому є найпевнішою підставою розвитку й кінцевої перемоги цілої революції

Степан Бандера

Олексій Курінний

старший викладач кафедри міжнародного права
і спеціальних правових наук факультету правничих наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
експерт Центру міжнародного захисту прав людини НаУКМА

Успішні й неуспішні революції та післяреволюційне подолання наслідків колоніалізму: світовий досвід і альтернативи для України

Вочевидь, найперше в історії про свідому боротьбу етносів-народів за своє визволення, тобто за фактичну реалізацію права самовизначення, можна говорити стосовно часів раннього середньовіччя, коли жодних договорів і доктрини щодо даного принципу ще не існувало. Однак тоді вже відбулося оформлення певних стійких та згуртованих народів, у яких рівень свідомості окремих осіб суттєво ускладнював асиміляцію такої спільноти, а отже, й посилював потребу боротьби з нею. Зрозуміло, така їхня боротьба відзначалася постійністю та послідовністю, маючи характер національно-визвольної війни не лише за безкомпромісністю і тривалістю, а й за досягнутими результатами: впродовж середньовіччя грекам, вірменам, болгарам, персам, деяким іншим народам щонайменше двічі вдавалося відновлювати власну державність, хоч надалі під тиском обставин вони втрачали її аж до XIX ст. Така боротьба етносів була своєрідним історичним прецедентом, оскільки за низкою ознак вона суттєво відрізнялася не лише від традиційних для того часу династичних війн і перекроювання феодалських володінь, але й від організованого опору підданих тогочасної незалежної держави іноземним загарбникам. Серед основних ознак таких етносів – народів-борців – можна виділити наступні:

10 боротьба етносу в більшості випадків стихійно самоорганізовувалася на рівні широких верств суспільства, а утворення держави ставало результатом повстань і тривалої збройної боротьби, на відміну від штучно і до певної міри випадково заснованих завойовниками (а тому нетривалих) утворень на чужій для них етнічній території – на кшталт елліністичних Єгипту за панування Птолемеїв, Парфянського чи Греко-Бактрійського царств, монгольських улусів Чингізидів – у Китаї та Центральній Азії. В той же час сперта на народ грецька державна адміністрація в Малій Азії у VIII і XIII ст.¹ і на Балканах у XIII столітті² неодноразово відроджувалася саме в результаті національно-визвольної боротьби греків;

2) така боротьба очолювалася вихідцями з еліти народу або близькими до нього людьми (Феодор Ласкаріс у Нікейській імперії, монарші брати Олексій і Давид Комніни в Трапезундській імперії, болгарські дворяни брати Петро, Асень у Другому Болгарському царстві). В кожному випадку бездержавний етнос як протонація, що прагне створити протонаціональну державу, фактично гуртувався навколо єдиного джерела влади та керівної сили – монарха, що здобував загальнонародне визнання.

Уже в наш час ця ознака набула вимоги представництва всього народу керівним політичним органом чи об'єднанням громадян. Так, у 1974 р., за ініціативою Швейцарії, у Женеві скликано Дипломатичну конференцію щодо підтвердження і розвитку міжнародного гуманітарного права, що застосовується у період збройних конфліктів (Diplomatic Conference for the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts). Протягом 1974–1977 рр. проведено чо-

1 История Византии. Том 2 / Отв. редактор Сказкин С. Д. – М.: Наука, 1967. – 472 с. // <http://theatron.byzantion.ru/topic.php?forum=11&topic=85>

2 Успенский Ф. И. История Византийской империи // http://www.libtxt.info/lib_page_109120.html

тири сесії конференції, у яких брали участь делегації 140 держав, представники 52 міжнародних організацій і делегації 11 національно-визвольних рухів. На пленарній сесії конференції офіційно ухвалено I Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, п. 3 ст. 96 якого визнає існування «Влади, що представляє народ, який веде боротьбу проти однієї з Високих Договірних Сторін у збройному конфлікті»¹, причому така влада може і не обмежуватись одним владним центром (якщо лише такі центри чи рухи не вдаються до взаємопоборення) та не потребує ні офіційного визнання на регіональному міждержавному рівні, ні повного контролю над територією задекларованого самовизначення й державотворення, бо такий визвольний рух отримує владу насамперед від представленого ним народу, а не від території, яку контролює чи на яку претендує²;

3) боротьба етносу відбувалася на чітко визначеній та окресленій території без виходу за її межі. Так, кордони звільненого з-під арабського панування об'єднаного Вірменського царства у другій половині IX–X ст. цілковито збігалися на півдні й сході з кордонами античної Вірменії та із ранньосередньовічними уявленнями вірменських істориків про свою батьківщину³. Теж подібними були межі Першого й Другого Болгарського царств; прив'язані до

1 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_199/print1477125313146530

2 Sivakumaran S. *The Law of Non-International Armed Conflict*. – Oxford: OUP, 2012. – 696 p. – P. 220, 221 // <https://books.google.com.ua/books?id=AioZHADQBesC>

3 Атлас з історії середніх віків (V – XVст.). 7 клас / Упоряд. Д. В. Ісаєв. – К.: ІПТ, 1999. – С. 22; Армянская география VII века по Р. Х. (приписывавшаяся Моисею Хоренскому) / Текст и пер. с присовокуплением карт и объясн. прим. изд. К. П. Патканов. – СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1877. – XXVIII, 84, 26 с. // http://vehi.net/istoriya/armenia/geographiya/04.html#_ftnref82

цілковито заселених етнічними греками територій були середньовічна Візантія¹, а також утворені після її знищення в XIII ст. грецькі держави Нікейська і Трапезундська імперії, Епір².

Надалі ці ознаки, що їм відповідали характеристики дії етносів-народів, заклали теоретичну основу для окресленої ще Макіавеллі (наявність власної «країни» – або території, осібної мови, звичаїв, тобто права, і княжого роду як політичного центру³) і нормативно закріпленої вже у XX ст. доктрини визнання народу таким, що бореться за самовизначення, а самого такого державного утворення – незалежним. Так, згідно з приписами Конвенції про права та обов'язки держав, підписаної на сьомій міжнародній конференції американських країн у Монтевідео 1933 року у ст. 1 визначено такі ознаки держави як суб'єкта міжнародного права: а) постійне населення, б) визначена територія, в) уряд, г) здатність вступати у зносини з іншими державами⁴.

Приклади успішних революцій, самовизначення і націєтворення

Пізнє середньовіччя дає нам приклад лише двох європейських націй, утворених внаслідок організованої збройної боротьби їхніх народних рухів – Нідерландів та Швейцарії, що спромоглися, з огляду на значну підтримку народу, скинути владу Священної Римської імперії та здобути са-

1 Васильев А. А. История Византийской империи // http://www.libtxt.info/lib_page_108669.html

2 Успенский Ф. И. – Вказ. праця.

3 Макиавелли Н. Флорентійські хроніки. Державець / Пер. з італ. А. Перепаді. – Х.: Фоліо, 2007. – 511 с. – С. 421 // http://shron.chtyvo.org.ua/Machiavelli_Niccolo/Derzhavets.pdf

4 Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, Signed at Montevideo, 26 December 1933 // <http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897>

мостійність у визвольній війні і, як закономірний наслідок загальносупільної боротьби, закріпити здобуте війною народовладдя в республіканській формі правління. Зазначені держави змогли встановити сперту на народні маси владу на визначеній етнічній території й тривалий час керувати нею без втрати окремих регіонів (Швейцарія) та державної самостійності (Голландія).

Обидві ці держави фактично пройшли через стадію самопроголошених невизнаних утворень: протягом значного історичного періоду зазначені державні утворення не мали міжнародного визнання. Так, появу самої назви «Швейцарія» відносять до 1315 р., а в XIV—XV століттях відбувається територіальне розширення і військово-політичне зміцнення Швейцарського союзу, населення якого визнавало себе незалежним з 90-х років XV ст. Після перемоги над військами Швабського союзу між Швейцарією та Священною Римською імперією 1499 р. було укладено Базельський мир, за яким імперія фактично визнала самостійність держави та відмовилася від податків з неї. Так само й Генеральні штати Нідерландів у 1581 р. заявили про позбавлення влади іспанського монарха і проголосили себе незалежними від Іспанії, яка в 1609 р. фактично визнала існування Республіки Сполучених провінцій. Але формально незалежність цих держав було санкціоновано лише Вестфальським трактатом від 24 жовтня 1648 років¹, через 70 років після фактичного здобуття самостійності Нідерландами і через 160 років – Швейцарією. Незалежність від Іспанської корони спромоглася здобути Португалія фактично одночасно з козацькою Україною, але на відміну від історично бездержавної Каталонії². Сам успіх утвердження й тривалого існування повноцінних середньовічних держав попри перепони щодо їх міжнародної легітимації переконливо

1 Игнатенко Г. В., Тиунов О. И. Международное право. – М.: Норма, 1998 // <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/111/%C8/6652>

2 <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000029/st010.shtml>

доводить важливість сукупності всіх досліджених (і нормативно закріплених у майбутньому) ознак для визнання певного народу таким, що бореться за незалежність. Упродовж історії лише така нація була спроможна здобути самостійність і створити стійку державу.

Невдалі революції, провал спроб самовизначення націй з їх подальшим знищенням

Однак переважна більшість інших – невдалих – визвольних рухів в історії людства аж до часів пізнього середньовіччя не мала всіх зазначених ознак, притаманних спільнотам, що борються за незалежність. Такі невдалі повстання виявилися безсистемними і неспівмірними з могутністю держав, супроти яких боролися, неспроможними здобути підтримку всього населення на території проживання народу, були нездатними не лише встановити дієву систему управління на щойно визволених землях, але навіть і чітко й логічно сформулювати цілі самої боротьби – тож вони закономірно програли.

Характерними й показовими прикладами таких невдач стали численні повстання середньовічних етноконфесійних спільнот Африки і Близького Сходу. Зокрема, семітомовні мешканці міст Сирії та Палестини спершу без бою перейшли під владу арабських халіфів ісламу, однак уже через століття повстали: в 759–760 рр. виявили непокору християни Ліванських гір¹, та були розгромлені, а ще через століття християнське населення окремих міст (зокрема

1 Панченко К. А. Аббасиды // Православная энциклопедия: в 29 т. / Под ред. патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2000–2012. – Т. 1: А – Алексей Студит. – 2000. – 653 с. – С. 31–33 // <http://www.pravenc.ru/vol/i.html>

м. Емес у 855 р.) здійснило заколот незначними силами й до того ж спільно із завойовниками-мусульманами, закономірними наслідками чого стали поразка, руйнування всіх церков міста та знищення всіх християн¹.

Підвищення податків ісламськими правителями Єгипту та посилення соціально-релігійного гніту спричинило серію жорстких повстань коптського населення у країні: лише у період 725–773 рр. копти повставали шість разів², притому, що, становлячи на той час абсолютну більшість населення Єгипту (90–99%), копти впродовж понад як вісімдесяти років з моменту завоювання арабами не чинили жодних спроб визволитися і мирно тримали на собі тягар податків. Ці повстання не мали поважних ватажків (коптська релігійна еліта відмовилася підтримати бунти) і жодної політичної програми, не були зорієнтовані на припинення мусульманського панування, а отже, й у будь-якому разі не могли визволити народ, який здебільшого залишився байдужим. Та і коптська боротьба у 739, 767–772³, 829–832 рр. знову ж таки спільно велася християнами та мусульманами⁴. Як і у випадку антибільшовицьких повстань українців, кожен такий невдалий виступ коптів лише посилював престиж завойовників, після чого чимраз більше число коптів наверталосся до ісламу⁵.

- 1 Наджим М., Фразьер Т. Л., Панченко К. А., Нелюбов Б. А. Антиохийская Православная Церковь (Антиохийский Патриархат) // Православная энциклопедия: в 29 т. / Под ред. патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2000–2012. – Т. 2: «Алексий, человек Божий — Анфим Анхиальский». – 2001. – 752 с. – С. 501–529 // <http://www.pravenc.ru/vol/ii.html>
- 2 Кривец Е. А. Социально-политические и религиозные последствия завоеваний Египта в средние века.
- 3 <http://covadonga.narod.ru/VIII.htm>
- 4 The Cambridge History of Egypt. Volume 1: Islamic Egypt, 640–1517 // Edited by Carl F. Petry. – NY.: Cambridge University Press, 1998. – P. 74, 83–85.
- 5 Кривец Е. А. Социально-политические и религиозные последствия завоеваний Египта в средние века // <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewiRrcCnvOPSAhVlKcWkHeoKDtA4ChAWCBwwAQ&url=http%3A%2F%2Fcyberle>

Останнє повстання християн-коптів у дельті Нілу розпочалося 862 р. Результатом такої хаотичної боротьби стало не утворення незалежної християнської національної держави єгиптян (на кшталт Грузії та Вірменії), а натомість різке скорочення християнського населення Єгипту через знелюднення дельти Нілу¹ (точний аналог українського Голодомору за наслідками спорадичних повстань «народної війни» 1920–1932 рр., що спричинив повне й швидке зро-сійщення Кубані, Кавказу й Слобожанщини).

У середньовічних країнах Західної і Центральної Європи схожі поразки значною мірою можна пояснити феодальною роздрібненістю королівств і князівств, а отже, також потенційною слабкістю місцевого населення та його нездатністю до самоорганізації (не випадково в сучасній Чехії Гуситські війни оцінюються не як національно-визвольні, а як анархія²), а також несформованою національною самосвідомістю населення тогочасних держав та їх складових частин. У південній частині Європи тривале зміцнення Османської імперії звело нанівець поодинокі спроби балканських народів здобути самостійність. Назагал на даному етапі історичного розвитку людства активна визвольна боротьба народів, за деякими вдалими винятками, припинилася – аж до європейських та північноамериканських революційних подій та появи самої концепції права націй на самовизначення.

ninka.ru%2Farticle%2Ffn%2Fsotsialno-politicheskie-i-religiozny-e-posledstviya-zavoevaniy-egipta-v-srednie-veka.pdf

1 Всемирная история. Энциклопедия. Том 3. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1957 // <http://www.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000032>

2 Ливанцев К. Е. История средневекового государства и права. – СПб.: СПбГУ, 2000. – 326 с. // <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/302/news.php>

Історичний досвід українських революцій, реалії творення сучасної нації й антиколоніальної боротьби

Українські революції XVII і XX ст. відповідно до пропонуваного вище типових ознак успішної або невдалої визвольної боротьби за самовизначення цілком можуть бути визнані **відносно посередньо вдалими** з визначними здобутками у короткостроковій перспективі, що, однак, супроводжувались стагнацією у віддаленні середньостроковому та стратегічною поразкою вже у довгостроковому періоді, багато в чому із переходом на гірші початкові умови. При цьому як успіхи українського державотворення, так і поразки з подальшим геноцидом та іншими злочинами проти людяності, вчиненими щодо українства, знаходять логічне пояснення при зіставленні українських визвольних реалій з типовими ознаками революційної нації.

Так, у XVII ст., коли повсталася «уся Русь», розрізнені загони повстанців, а надалі й митрополит Київський та значна частина шляхти, визнавали владу, авторитет запорозького гетьмана Богдана Хмельницького. Повстання 1648 р. охопило насамперед східні православні – «руські» – терени Речі Посполитої, не досягши асимільованих (Ряшів-Жешув) або ж особливо контрольованих владою (Берестя-Брест) руських теренів. Сама ж руська еліта, за Гадяцьким трактатом, вимагала собі Велике князівство Руське в усіх межах поширення руської (української) мови.

Так само поява УНР стала прямим наслідком революції й національно-визвольної боротьби українського народу, коли було узгоджено сформовано єдиний і загальновизнаний усіма українськими національно-демократичними політичними силами й рухами представницький орган – Центральну раду, що здобула навіть офіційну легітиміацію з боку Тимчасового уряду.

Наслідком програшу революції та спорадичних повстань 1920 – 1932 рр. став Голодомор і репресії, згортання політики «українізації» поза межами УРСР і занепад української мови на схід від кордонів радянської України.

Втрату національної самосвідомості й культурної автентичності цілком можна порівняти із процесом гангренни, адже якщо повна асиміляція такого уярмленого народу подібна до некротизації живого тіла, втрата його основної націєтворчої ознаки – релігії чи мови – є своєрідним процесом відмирання у динаміці, то креолізація ще не асимільованої частини народу є запаленням народного тіла, першим етапом до подальшого відмирання й некротизації. Креолізація етносу-народу є первісним етапом на шляху до повного його розчинення та подальшого зникнення і часто охоплює уже залишки народу, коли його частина є асимільованою загарбниками.

У наш час окуповані росіянами терени Донбасу стали напрочуд промовистим прикладом стрімкої насильницької гомогенізації попередньо асимільованого окупантом суспільства – геть на кшталт турецько-арабських деспотій Північної Африки, які у XIII – XVII ст. остаточно донищили рештки і без того кволого й розпорошеного, арабізованого й несвідомого тубільного християнського населення колись могутньої Карфагенської церкви.

У нас же іще у першій половині XIX ст. майже все населення сучасного Донбасу було українським і україномовним. Та на момент більшовицького перевороту 1917 р. україномовними були лише 62% мешканців Донбасу, ще менше – свідомо україноцентричними (почалася креолізація). Натомість станом на 1990 – 2000 рр. не більш як 5% донбасівців щоденно спілкувалися українською або голосували за бодай формально проукраїнські сили, причому обидві ці групи майже не перетиналися! Відзначалося, що українство в Донецькому регіоні приспане, змалоросійщене, в основній масі своїй позбавлене самосвідомості, дивиться

на себе очима імперії¹. В одній із статей ситуацію на Сході, в Криму автор цієї статті порівняв із радикально мусульманським Єгиптом: «Тобто є мусульманська більшість, значною мірою пасивна. Вона, втім, обирає радикалів – партію «Брати-мусульмани». Є свої «копти» – помаранчевий електорат, але він змушений рухатись у фарватері волі більшості чи принаймні голосно не заявляти про свою волю»².

Але й цю слабку, лояльну до «руського міра» меншину було знищено. Впродовж російсько-української війни 2014 – 2017 рр. українські політики й експерти неодноразово заявляли: у Криму і на Донбасі активно вчиняється злочин проти людяності – етнічна чистка стосовно корінного українського населення: **2 квітня 2014 р.** народний депутат України С. Соболев заявив: «Є речі, які потрібно називати своїми іменами. Спочатку чистки були точкові. Тепер йде масова етнічна чистка»³. Наступного дня, **3 квітня 2014 р.**, цю ж ситуацію визнав і лідер кримськотатарського народу М. Джемілев: «У Криму можливі етнічні чистки...»⁴. Лідер ВО «Свобода» О. Тягнибок іще **14 травня 2014 р.** під час зустрічі з жителями Дніпропетровської області вперше серед українських політиків вказав на факт етнічної чистки супроти українців Донбасу. За словами Тягнибока, така ситуація є початком етнічних чисток – ситуація на Донбасі і в Криму вже володіє всіма ознаками чисток⁵. Про злочини етнічної чистки йшлося під час дебатів у Європарламенті у Страсбурзі перед голосуванням резолюції щодо порушення прав кримських татар на території тимчасово окупава-

1 Іваненко Д. Українець Донбасу хоче промовляти за себе сам // LB.ua. – 22.10.2014 // https://ukr.lb.ua/society/2014/10/22/283257_ukrainets_donbasu_hoche_promovlyati.html

2 Чепурний В. Маракуя для виборця ПР // Тиждень.ua. – 20.02.2014 // <http://tyzhden.ua/Columns/50/101797>

3 <http://uapress.info/uk/news/print/20412>

4 <http://www.ukrslovo.net/planet/svit/18820.html>

5 <https://www.unian.ua/politics/917990-diji-separativiv-pidpadayut-pid-kategoriyu-etnichnih-chistok-tyagnibok.html>

ної АРК. Нарешті, **11.09.2015** р. про це ж в ефірі програми «Право на владу» на каналі «1+1» заявив журналіст Д. Казанський: «Якщо зараз провести там вибори, то ви будете бачити результат, який різко відрізнятиметься від того, що був би до війни. Тому що там відбулася етнічна чистка – тих, хто підтримував Україну, або вигнали, або вбили»¹. Твердження про вчинення на окупованих теренах України злочину етнічних чисток поступово набувало визнання, і серед європейських політиків **12.05.2016** р. литовський депутат П. Ауштревічус заявив: «Сьогодні у Криму ми спостерігаємо продовження політики етнічної чистки»².

1 <https://tsn.ua/politika/rejting-putina-v-okupovanomu-donbasi-stanovit-98-zhurnalist-491485.html>

2 <https://www.ukrinform.ua/rubric-krim/2015627-evrodeputati-zaklikaut-posiliti-sankcii-proti-rf-za-etnicni-cistki-v-krimu.html>

“

Нема свободи людини без свободи народу. І немає свободи народу без свободи людини.

Ярослав Стецько

Валентина Попова

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємств
Національної академії статистики, обліку та аудиту
Державної служби статистики України

Самоствердження нації в умовах глобалізації

Глобалізація економічних процесів супроводжується поширенням впливу транснаціональних корпорацій на розвиток окремих, історично сформованих за національними ознаками, держав. На фоні вигід від міжнародної інтеграції у цьому явищі приховані загрози нівелювання саме тієї унікальної національної ідентичності, яка лежить в основі започаткування цивілізаційного процесу як такого.

Проблема збереження ідентичності нації та забезпечення її суб'єктності у системі міжнародних стосунків не є новою, вона має витоки у загарбницьких та визвольних війнах древнього світу з продовженням у перебігу колоніальної політики XVII–XVIII ст. Глобальне поширення економічних впливів з прагненням нівелювати відмінності окремих країн за національними ознаками є новітнім продовженням цих процесів.

Історичний досвід свідчить, що стала державність переважної більшості країн затверджувалась на національному підґрунті послідовним вирішенням ланцюга названих проблем. Здебільшого спостерігається перехід від становлення географічних кордонів у визвольних змаганнях до звільнення від колоніальних впливів і до формування потужної національної економіки, здатної гідно реагувати на внутрішні і зовнішні руйнівні виклики.

У теперішній Україні спостерігається не послідовний, а одночасний прояв усіх зазначених проблем: порушення національних кордонів з військовим втручанням, торговельні війни з ціновим і тарифним тиском, встановлення системи іноземних намісників колоніальної доби і, нарешті, намагання перетворити її у ресурсний придаток світової економіки. Протистояння таким викликам неможливе без потужного економічного підґрунтя, заснованого на сталих, властивих українському національному менталітету, світоглядних категоріях.

Виокремлення господарської системи України у 1991 р. у самостійний суб'єкт міжнародного права відкрило широкі можливості для піднесення визвольних змагань на новий, досі недосяжний рівень. Разом з ним відсутність чіткого бачення майбутнього політичного, економічного і соціального устрою на фоні прояву залишкових рудиментів минулого значно ускладнює процес затвердження державності.

На глибину і масштаб економічних проблем вказує те, що економіка України на кінець 2016 р. все ще не досягла рівня 1990 р. Гіперінфляція початку 90-х та відсутність власної стабільної валюти загальмували запровадження ефективних заходів бюджетно-податкової та кредитно-фінансової політики. Незахищеність внутрішнього ринку від зовнішніх деструктивних впливів на умовах «Вашингтонського консенсусу» зорієнтувала структуру виробництва на користь сировинної продукції видобувних галузей та сільського господарства, що відповідає найгіршій моделі економіки.

Оскільки до появи наявних можливостей затвердження суб'єктності української держави декілька поколінь доклали значних зусиль до боротьби за незалежність, то і відповіді на сучасні виклики слід шукати в напрацюваннях провідників ідеології цієї боротьби. Лаконічне визначення «Націоналізм – це мислення і діяння в інтересах своєї

нації»¹ містить означення тих базових елементів поведінки, які слід спрямовувати на використання можливостей і подолання перешкод на користь певної світоглядно спорідненої спільноти. Без дотримання цього принципу неможливе компромісне погодження розрізнених індивідуальних інтересів, а відтак і розвиток суспільства у цілому. Відповідно до цього визначення, кожен має у першу чергу визначитись, до якої нації він належить, тобто з інтересами якої спільноти погоджуються його власні інтереси. Адже саме за дотримання принципу орієнтованої на національні інтереси поведінки сформувалась конфігурація сучасного світового устрою. І саме невідповідністю цьому принципу пояснюються провали численних спроб побудови наддержавних утворень.

Достовірність наведених узагальнень стосовно цитованого визначення підтверджується неспростовними фактами світової історичної практики. У межах цієї публікації вкажемо лише на один приклад хибної спроби слідування позбавленій національних орієнтирів поведінці. Йдеться про наслідки реалізації марксистської теорії, на прапорі якої значиться: «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!». Ціною силового запровадження цієї теорії на інституційному рівні, нехтування аргументами щодо її сумнівної наукової цінності та, відповідно, підміни орієнтирів до добробуту нації заклик до космополітизму стало гальмування цивілізаційного процесу. Наслідком реалізації зазначеної теорії стало лише повернення свідомої світової спільноти до необхідності пошуку шляхів відстоювання національних інтересів.

Шляхи до конкретизації «мислення і діяння в інтересах своєї нації» слід шукати в координатах конкретних історично обумовлених обставин і чітких цільових орієнтирів. У загальному підсумку підлягає визначенню конфігурація

1 Ленкавський С. Український націоналізм. Твори: у 3 т. / За ред. О. Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – Т. 1. – С. 49.

заснованої на національних інтересах інституціонально-господарської моделі держави.

Праці видатних економістів від Адама Сміта, Фридриха Ліста, Й. А. Шумпетера до науковців сучасності Еріка С. Райтнерта¹, Дугласа Норта² розкривають широке коло питань стосовно залежності становлення і відстоювання інтересів нації від її багатства. Нарощування багатства є закономірною передумовою забезпечення економічного розвитку, який, природно, відбувається не серед абстрактних «народів», а виключно під впливом усвідомлених прагнень певної нації до самоствердження.

Тип економічного розвитку або формується не усвідомлено (під впливом певних обставин), або обирається свідомо (на основі наукових знань), але його реалізація неможлива при відсутності позитивного сприйняття переважною більшістю суспільства. За недотримання цієї вимоги в обох зазначених випадках виникають передумови для суперечностей з протистояннями або між окремими групами суспільства, або між суспільством і владою. Таким чином формується підґрунтя для революційних потрясінь, входження у які гальмує економічний розвиток.

Класики політичної економії дають різне бачення шляхів унеможливлення такого роду деструктивних суперечностей. Але головним залишається обумовлене історичним процесом групування суспільства довкола єдиних національних інтересів. Усвідомлення сутності цих інтересів і прагнення їх відстоювати є одночасно і рушійною силою, і результатом становлення нації.

Тобто для реалізації «мислення і діяння в інтересах своєї нації» все ще актуальною залишається настанова: «Це за-

1 Erik S. Reinert How Rich nations got Rich. Essays in the History of Economic Policy Introduction – <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/32638/WP2004-01.pdf?sequence=1>

2 North, D. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

вдання національної економіки, досягти економічного розвитку нації і підготувати її до вступу у всесвітнє суспільство майбутнього»¹.

Відповідно до світової практики економічний стан країни вимірюється показниками душевого та сукупного валового внутрішнього продукту (ВВП). Одиницею економічного розвитку є національна макросистема як сукупність економічних суб'єктів (виробників, домашніх господарств та держави), взаємопов'язаних процесом кругообігу суспільного продукту (виробництва, розподілу, обміну та споживання). Характер взаємодії цих суб'єктів зумовлений особливостями організаційно-економічного механізму управління розвитком, єдність якого визначається ступенем розуміння спільних інтересів всіма економічними суб'єктами.

Досягнення цілісності інтересів розрізнених суб'єктів господарювання можливе виключно у такій історично усталеній спільноті, яка має спільну територію, соціальні зв'язки певної формації і характеризується специфічними етнічними рисами, зумовленими особливостями економічного й культурного розвитку, спільністю мови, побуту, традицій і звичаїв, а також відображенням цих факторів у суспільній свідомості та суспільній психології. Саме у межах такої спільноти виникають природні передумови усвідомленого прагнення до економічного розвитку як наскрізних системних якісних перетворень на всіх інституційно-господарських рівнях².

Обраний методологічний підхід полягає у систематизації усієї сукупності чинників кількісно-якісних перетворень за рівнями (5) інституційно-господарського спектра формування ВВП з виокремленням, за принципом дихотомії, від-

1 http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/315/0168_Bk.pdf

2 Попова В.В. Статистична ідентифікація умов економічного розвитку: методологія і практика вимірювання [Монографія]. – Київ: ВПД «Формат», 2010. – 428 с.

повідних типів (24) економічного розвитку національної макросистеми (НМС).

Сукупність рівнів формування ВВП представлена у вигляді умовної моделі визначальних чинників економічного розвитку і відображає їхню деталізацію та ієрархічну підлеглисть: *I* – «регулювання»; *II* – «технології»; *III* – «споживачі»; *IV* – «споживання»; *V* – «продукт».

Рівень *I* – «регулювання» – відображає інституційні засади господарської діяльності: «командне» і «вільний вибір» (Рис. 1). Регулювання «командне» означає такі інституційні умови, які обмежують законні інтереси суб'єктів господарювання. Повне зосередження засобів виробництва у держави або у певних власників є різновидом командного впливу на господарську діяльність. Регулювання «вільний вибір» означає інституційний захист державою власних законних інтересів однаково всіх суб'єктів господарювання.

Рівень *II* – «технології» – відображає «витратні» та «економні» (Рис. 1) пріоритети системи господарювання стосовно ощадливості використання ресурсів і продуктивності праці, які залежать від наукових досягнень, системи освіти, інноваційної діяльності. У сполученні з першим цей рівень містить 4 сегменти, економічна сутність яких суттєво різниться.

Так, наприклад, застосування *витратних* технологій у конкурентних умовах *вільного вибору* загрожує банкрутством для виробників, прагнення уникнути яке є потужним важелем економічного розвитку. В умовах *командної* економіки таке застереження підміняється штучним адміністративним тиском, прагнення уникнути який сприяє поширенню бюрократичних і корупційних методів, не сумісних з економічним розвитком. На спадковості і значенні цих двох рівнів наголошує Дуглас Норт: «Технологічні зміни та інституційні зміни – це головні детермінанти соціального та економічного розвитку, причому як у

тому, так і в іншому випадку виникають риси залежності від минулого»¹.

Рівень III – «споживачі» – містить сегменти «внутрішні» та «зовнішні» (Рис. 1). Сукупність 8-и отриманих таким чином підсумкових сегментів відображає ендогенну або екзогенну залежність моделі формування ВВП. У першому випадку економічний розвиток посилюється під дією кумулятивного ефекту від зіткнення інтересів національних виробників і споживачів за *вільного вибору*. У другому – гальмується під дією інтересів інших націй, вплив яких на суб'єктів господарювання даної НМС найлегше реалізується за *командного регулювання* на її інституційному рівні. Пропорції цього і наступних рівнів обчислюються за фактичними статистичними даними «Національних рахунків України»².

Рівень IV – «споживання» – містить сегменти «проміжне» та «кінцеве» (Рис. 1). На цьому і на наступному рівнях розмежовані базові властивості тих матеріальних результатів, зміни вартості яких, власне, і відображають реальний напрям економічного розвитку НМС. *Проміжне* споживання підприємствами відображає спрямованість на створення виробничої бази економічного розвитку, а *кінцеве* споживання домогосподарствами – результати її використання. Економічний зміст показників цього рівня має 16 відмінних ознак відповідно до різних попередніх рівнів (I – III).

Наприклад, якщо за регулювання *вільного вибору*, економічних технологіях для *внутрішніх* споживачів виробляється переважно продукт *проміжного* споживання (15-й сегмент), то можна говорити про створення передумов для

1 North, D. (1990), Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge: Cambridge University Press.

2 Статистичний бюлетень “Національні рахунки України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/03/Arch_b_nr.htm

сегментації обумовлений відповідним поділом продукції *проміжного споживання*, що у сукупності зі *споживчою* продукцією *кінцевого споживання* складає 24 підсумкових сегменти інституційно-господарського спектра формування ВВП (Рис. 1).

Побудований таким чином методологічний інструментарій дає змогу визначити тип економічного розвитку у сукупності взаємодії параметрів інституційного устрою і показників господарської діяльності НМС. Дана модель не містить формальних обмежень стосовно методів виконання конкретних розрахунків і цільових напрямів прикладних досліджень.

Використання вузькоспеціальних методів робить результати аналізу придатними для локальних висновків стосовно стану або динамічних змін у межах певної НМС, а використання загальноприйнятого світовою наукою методичного апарату відкриває можливість для досліджень у системі міжнародних порівнянь. Ціллю відповідних досліджень може бути послідовне визначення актуального стану НМС з виявленням причин його виникнення і розробленням програми перспективного розвитку.

Визначення орієнтирів економічного розвитку України здійснене у системі міжнародних порівнянь з використанням офіційних статистичних даних. Світовий Банк наводить такі показники ВВП (2013 р. у доларах США за поточним курсом без урахування інфляції): Україна – 177,4306 млрд.; Білорусь – 71,7095 млрд.; Польща – 517,5428 млрд.; Франція – 2,7349 трлн. [9]. Порівняння цих абсолютних величин демонструє суттєві перебільшення ВВП Франції (у 5,3 раза порівняно з Польщею, у 15,4 раза – з Україною і у 38,1 раза – з Білоруссю) і може слугувати відправною точкою дослідження витоків такого стану.

Порівняння змін (1990–2014 рр.) підсумкового відносно 1990 р. індексу фізичного обсягу ВВП (Рис. 1) дає підстави для суджень про відносні кількісні наслідки функціонуван-

ня економіки у системі інституційно-господарських координат (Рис. 1).

На перший погляд стрімкі позитивні зміни в економіці Білорусі (зростання майже у 2 рази) суперечать тим закономірностям, які покладені в основу побудови інституційно-господарського спектра формування ВВП. Але слід зважити на те, що саме успадковані *командне регулювання* і *витратні технології* у даному випадку призвели до уникнення руйнівного впливу глобалізації на економіку. Закритість економіки тут є результатом не усвідомленого рішення на інституційному рівні держави про захист національних інтересів, а наслідком торговельних санкцій. Країни Європи аргументують свою поведінку недемократичністю жорсткого *командного регулювання* в Білорусі, яке дійсно має ознаки залишків радянської диктатури.

Такий вимушений протекціонізм відгородив білоруську економіку від глобальних впливів і зіграв їй на користь. Зовнішні торговельні обмеження примусово зорієнтували білоруську економіку на виробництво продукції кінцевого споживання, що мінімізувало причини соціального напруження у тому суспільстві, яке поколіннями потерпало від дефіциту елементарних засобів для існування за радянських часів. Економічний розвиток при відсутності внутрішньої і зовнішньої конкуренції байдужий до *витратних технологій*, поширення яких лише сприяє забезпеченню повної зайнятості. У цьому випадку можна говорити про відсутність економічного розвитку, тому що кількісні зміни не супроводжуються якісними.

Природа аналогічного стрімкого зростання індексу фізичного обсягу ВВП у Польщі діаметрально протилежна, цілком зрозуміла з наведених координат інституційно-господарського спектра формування ВВП і тому не потребує розлогих пояснень. Єдине, на що тут слід звернути увагу, так це те, що орієнтація на внутрішнього споживача обумовлюється традиційною для поляків орієнтацією інститу-

ційного рівня на національні інтереси. А намагання утриматись у координатах вільного вибору супроводжується проявами зовнішніх деструктивних впливів у першу чергу саме на ці інституційні засади господарювання.

Франція є класичним представником старої Європи зі сталими інститутами, спрямованими на відстоювання національних інтересів. Це підтверджується як стабільним зростанням індексу ВВП, так і багаторазовим перевищенням його абсолютної величини порівняно з іншими країнами у даному дослідженні.

Спадний характер змін в українській економіці цілком відповідає розміщенню у координатах інституційно-господарського спектра формування ВВП. Сповзання до 1-го сектору підтверджується змінами пропорцій відповідних статистичних показників. Прийняття Акта проголошення незалежності України та відповідних постанов у серпні 1991 р.^{1,2} було таким потужним проявом національної свідомості українців, який не могли не помітити прихильники глобального світового панування. Наведені дані також відображають наслідки тієї дикунської реакції на спротив українців спробам встановлення командного інституційного устрою, яка полягає у знекровленні економічних джерел існування для підкорення і знищення націй.

Висновки:

1. Поеднання інституційної і господарської складових у єдину модель дає можливість визначитись зі спрямуванням НМС на економічний розвиток у чітких статистично-аналітичних координатах. Цим усувається недолік суттєвої не-

1 Постанова Верховної Ради Української РСР Про проголошення незалежності України (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1991, N 38, ст. 502) [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://gska2.rada.gov.ua/site/postanova/akt_nz.htm

2 Постанова Верховної Ради України Про військові формування на Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст.506) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1431-12>

відповідності реалій економічної практики і надбань теоретичної науки.

2. Результати апробації запропонованого методологічного підходу не суперечать фундаментальним теоретичним положенням про залежність економічного розвитку від відповідності інституційного устрою інтересам нації.

3. Цільова спрямованість вищого рівня інституційно-господарського спектра формування ВВП на використання переваг вільного вибору досягається лише в умовах свідомо стверженої нації. Це положення послідовно розкриває автор «Багатства націй...» А. Сміт доведенням притаманності командного регулювання початковому стану становлення націй з поясненням причин їхньої відмови від такого типу регулювання і яким чином це сприяє їхньому розвитку. У книзі IV «Системи політичної економії» він дає таке пояснення переваг вільного вибору: «Кожна людина, до того часу, поки вона не порушує законів справедливості, залишається абсолютно вільною переслідувати свій власний інтерес у його власний спосіб... Правитель повністю звільняється від обов'язку, у спробі виконати який він має завжди піддаватися незліченним обманам, і для належного виконання якого ніяка людська мудрість або знання ніколи не зможуть бути достатніми...».

У поняттєвому апараті того часу він наводить перелік обов'язків інституційного рівня: «Відповідно до системи природної свободи, правитель має подбати тільки про три обов'язки; три обов'язки великого значення, насправді, але прості і зрозумілі для загального розуміння: по-перше, обов'язок захищати суспільство від насильства і вторгнення інших незалежних суспільств; по-друге, обов'язок захищати, наскільки це можливо, кожного члена суспільства від несправедливості або пригнічення будь-яким іншим його членом, або обов'язок встановлення чіткого правосуддя; і, по-третє, обов'язок виконання і підтримки певних громад-

ських робіт, а також деяких державних установ...» (переклад автора. – В. Попова)¹.

4. За результатами дослідження можна стверджувати, що сучасний стан української економіки безпосередньо пов'язаний з вкрай незадовільним самоусвідомленням української нації. Дане явище має глибокі історичні корені. Українській нації не властива схильність до командного регулювання: «... в Київі і інших городах, усюди був такий громадський лад, що сам нарід вибирав і скидав князів та рішав про війну і мир, то на півночі, в Москві, було цілком инакше: там нарід сліпо слухав князя і князь правив самовладно»². Саме прагнення української нації до існування в умовах вільного вибору слугувало однією з головних причин загарбницьких втручань: «... Москва не добре гляділа на українську волю. Вона боялася, що як на Вкраїні стане сильна, вільна, селянсько-козацька республіка, то тоді й московські хлопи захочуть й собі подібної волі від панів-бояр і від царів. Тому-то Москва заказала вивозити з свого краю на Вкраїну порох, кулі, шаблі, залізо, воли, збіжжя і все, що придатне для війни»³.

5. Наявний вкрай негативний стан української економіки обумовлений невідповідністю її інституційно-господарського устрою вимогам (як загальнотеоретичним, так і властивих українській нації) забезпечення економічного розвитку. Подолання даного стану може полягати в одночасному запровадженні на інституційному рівні:

– командного обмеження зовнішніх, як за територіальною, так і за національною ознаками, втручань в інтереси української нації;

1 Smith, Adam. 1776 [1981]. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Volume III. R. H. Campbell and A. S. Skinner, eds. Liberty Fund: Indianapolis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.org/stream/wealthofnations03smituoft#page/42/mode/2up>

2 Цегельський Лонгін. Русь-Україна і Московщина-Росія. Історико-політична розвідка. – 2-ге, перероблене видання. – Царгород, 1916. – С. 30.

3 Там само. – С. 49.

– вільного вибору (влади, шляхів задоволення власних законних інтересів) для носіїв інтересів виключно української нації.

Такий підхід жодним чином не передбачає зазіхання на інтереси інших націй. Навпаки, слідування цим вимогам однією нацією може лише сприяти самоусвідомленню інших націй, а відтак і їхньому входженню в стан активного розвитку.

“

Провідні кадри – це головна сила кожної революції. Від їх якостей, моралі, політичної виробленості і віри в свою ідею залежить успіх чи невдача революційної дії.

Ярослав Стецько

В'ячеслав Попов

кандидат економічних наук,
доцент Національної академії статистики,
обліку та аудиту

Аномальність інституційного забезпечення економічної діяльності в Україні

Дослідження багатьох вчених-економістів упродовж декількох століть спрямовані на розв'язання проблеми економічного розвитку країн та з'ясування причин зростання багатства націй. Разом з тим якщо в емпіричних науках досягнутий відчутний прогрес, основні питання економічної теорії залишаються далекими від вирішення.

Україна з найбільшою у Європі територією, родючими чорноземами та потужними запасами природних ресурсів, освіченим та працьовитим населенням за формальною логікою має бути приречена на стабільне і потужне економічне зростання. Але насправді зменшуються її багатства, скорочується чисельність населення і спостерігається зазіхання на її території. Тільки впродовж останніх 25 років (1990–2015 рр.) Україна втратила майже 40% ВВП та 20% населення. У сучасній науці такий стан речей характеризується як аномальний, тобто «той що відхиляється від норми, від загальної закономірності, незвичайний...»¹. Аномальні явища не є виключною прерогативою української економіки. Приклади, коли неможливо пояснити емпіричні результати впровадження на практиці канонів неокласики, добре відомі у наукових колах².

1 Новий словник іншомовних слів / [ред. Л. І. Шевченко]. – К.: АРІЙ, 2008. – 672 с.

2 Anomalies: Ultimatums, Dictators and Manners. Colin Camerer, Richard H.

Вочевидь проблема криється не у нестачі ресурсного потенціалу національної економіки, а в організації господарювання. Тобто відсутність економічного розвитку і зростання в Україні зумовлена недоліками наявного інституційного забезпечення. Відповідний методологічний апарат має бути налаштований на пошук тих аномальних ознак державних інститутів, дія яких руйнує національну економіку.

Динаміка економічного зростання і розвитку сучасних країн-лідерів цивілізаційного процесу демонструє наявність взаємозв'язку інститутів та ефективності функціонування національної економіки. Ці країни є прикладом того, що економічний розвиток нації відбувається у тривалому процесі узгодження соціальної спадкоємності в історично обумовленій послідовності взаємозалежних інституційних і економічних змін. Відповідно, при переході від доісторичного до цивілізованого, інтегрованого у міжнародні відносини суспільства значну роль відіграє формалізація умовностей господарської поведінки, ефективність якої залежить від ступеня узгодженості з неформальними обмеженнями, притаманними певній нації.

Адам Сміт був серед перших, хто наполягав на важливості формалізованих інститутів: «Торгівля та промисловість рідко можуть розвиватися тривалий час у державі, яка не застосовує правильного правосуддя, де люди не почувають себе захищеними при володінні своєю власністю, де сила угод не підтримується законом і де відсутня впевненість у тому, що держава регулярно вдається до дій щодо примусу сплати боргів усіма тими, хто спроможний заплатити»¹. Актуальність даного формулювання (1789 р.) для сучасності підтверджується тим, що воно покладене в основу визна-

Thaler *The Journal of Economic Perspectives*, Volume 9, Issue 2 (Spring, 1995), 209–219.

1 Smith, Adam. 1776 [1981]. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Volume III. R. H. Campbell and A. S. Skinner, eds. Liberty Fund: Indianapolis: <https://archive.org/stream/wealthofnations03smituoft#page/42/mode/2up>

чення ролі інститутів в одній із сучасних систем (2016 р.) рейтингу конкурентоспроможності країн світу¹.

Дослідник сучасності Д. Родрік підніс теорії довгострокового економічного зростання на новий рівень доведенням пріоритетної ролі інститутів у функціонуванні національної економіки, які забезпечують як сукупну факторну продуктивність, так і взаємодію з зовнішнім світом². Він вважає їх важливішими за географічне розташування країни, наявні природні ресурси та міжнародну торгівлю. Представники новітнього інституціоналізму (Р. Коуз, А. Алчіан, Й. Барцель, Г. Демєєц, Р. Познер та ін.) також вважають більш значущими для функціонування сучасної національної економіки не виробничі, а інституційні фактори. Саме інститути, які безпосередньо спрямовані на захист прав власності, дотримання прав фізичних і юридичних осіб та виконання контрактів, є фундаментом довгострокового економічного зростання та сталого розвитку.

Дуглас Норт у загальновідомому визначенні інститутів акцентував увагу на тому, що вони є не тільки важливим джерелом економічного розвитку, але й ключем до розуміння історичних змін: «Інститути – це створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємостосунки між людьми. Отже, вони задають структуру спонукальних мотивів людської взаємодії – будь то у політиці, соціальній сфері або економіці. Інституційні зміни визначають те, як суспільства розвиваються у часі, і таким чином є ключем до розуміння історичних змін»³.

Дослідження становлення інститутів в Україні упродовж останнього століття, коли декілька разів змінювала-

1 The Global Competitiveness Report 2015–2016: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/institutions/#view/fn-6>

2 Dani Rodrik. Understanding Economic Policy Reform. In Journal of Economic Literature, march 1996, vol XXXIV, number 1: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.207.2130&rep=rep1&type=pdf>

3 North, D. (1990), Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge: Cambridge University Press.

ся форма власності та механізм координації дій суб'єктів господарювання, надасть змогу усвідомити їхній вплив на функціонування економіки, з'ясувати причини гальмування економічного зростання і розвитку нації та руйнування виробничого потенціалу країни.

Мета статті полягає у виявленні природи аномалій у системі інституційного забезпечення економічної діяльності в Україні.

Розвиток економіки відбувається під впливом тих інститутів, які визначають правила та процедури поведінки суб'єктів господарювання. Ступінь відповідності цих інститутів моральним, етичним, культурним та ментальним інтересам певної нації визначає спрямованість господарської поведінки кожного індивіда на максимізацію національного або власного багатства.

Відповідна теоретична формула полягає у наступному. Формування інституційних правил та відстеження їхнього дотримання здійснюється владними організаціями та установами. Незаперечним є той факт, що максимальний розвиток економіки може бути забезпечений лише при відсутності причини конфлікту інтересів між суб'єктами господарювання. На рівні окремого об'єкта господарювання найменше причин для конфлікту господарських інтересів може бути у домогосподарстві, побудованому на основі сімейної спорідненості. На рівні цілого суспільства безконфліктність господарських інтересів також можлива на основі певної спорідненості, максимальний рівень якої досягається за національною ознакою. Нація є саме такою «формою стійкої історичної спільності людей, що виникла на основі спільності мови, походження, території, економічного життя, культури і ментальності;...»¹. Не викликає сумнівів досконалість інституційного забезпечення господарської діяльності, викладеного споконвічно зрозумі-

1 Новий словник іншомовних слів / [ред. Л. І. Шевченко]. – К.: АРІЙ, 2008. – С. 410.

лою мовою, яке стосується спільноти на певній території, не суперечить притаманним цій спільноті національним традиціям, культурі і менталітету. Оскільки інтерес кожної свідомої людини полягає не у збіднінні, а у збагаченні, то причини аномального гальмування економічного розвитку спільноти таких людей можуть критися виключно у примусово встановлених для них владними організаціями та установами інституційних правилах і процедурах.

Опанування в Україні самостійності передбачає зміну інституційного устрою з одночасним відновленням первинних (національно властивих) та переглядом вторинних (формально встановлених) засад економічної діяльності. Такі зміни мають залишити у минулому ознаки тривалого періоду жорсткого примусового втискання у рамки інституцій колоніального поневолення. Підлягають подоланню руйнівні наслідки спроби запровадження на практиці тієї псевдонаукової теорії, апологети якої зараз скромно не згадують про палкі обіцянки всьому людству шаленого процвітання на засадах звільнення від національних «кайданів». Вкрай важливою є принципова відмінність спонукальних мотивів до інституційних змін, які у цьому випадку ґрунтуються не на примусі слідувати штучним теоретичним конструкціям, а на віковичному природному прагненні нації до самоствердження. Відповідно до цього при формуванні теоретичних положень оновлення системи інституційного устрою слід відштовхуватись виключно від реалій практики, а не навпаки.

Визначальними для функціонування національної економіки є *тип економічної системи та організації і установи*, які створюють і підтримують інституційне середовище (Рис. 1).

Тип економічної системи визначається координаційним механізмом взаємодії економічних суб'єктів та формою власності на засоби виробництва і природні ресурси. Відповідно виокремлюють два типи економічних систем:

– ринковий, характеризується переважно приватною власністю на ресурси та системою ринкової координації економічної діяльності. Тут поведінка кожного суб'єкта господарювання мотивується його особистісними інтересами, а максимізація доходу досягається прийняттям індивідуальних рішень. За відповідного інституційного забезпечення такий тип економічної системи має найменші ризики виникнення конфліктів інтересів, що сприяє ефективному використанню ресурсів, стабільності виробництва, зайня-

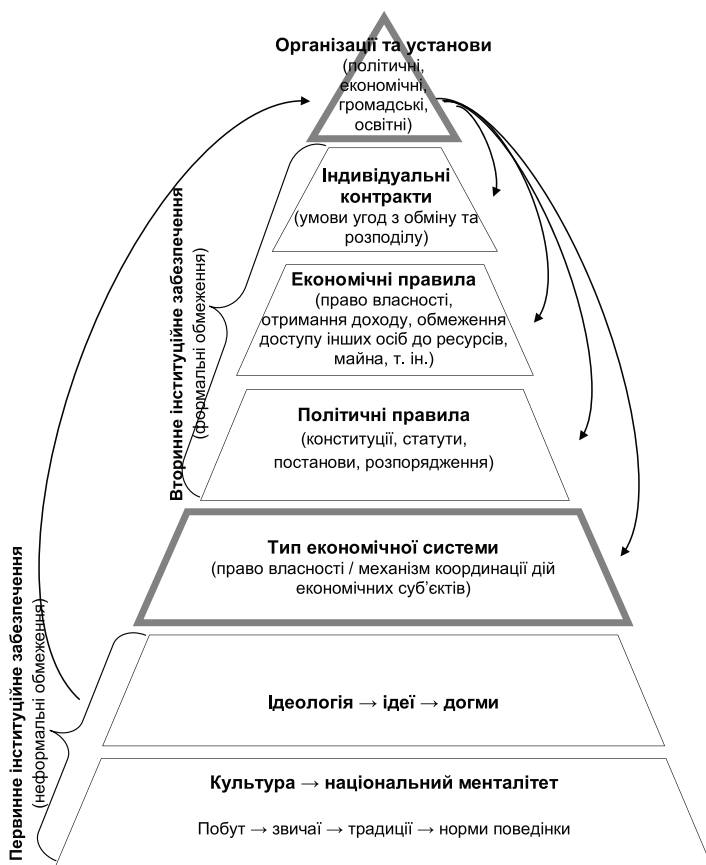

Рис 1. Система інституційного забезпечення економічної діяльності

тості та, у кінцевому підсумку, економічному зростанню та розвитку;

– командний, характеризується монопольною власністю на ресурси (державна або приватна монополія) з єдиним центром прийняття економічних рішень. У економічній системі командного типу всі економічні рішення стосовно кругообігу суспільного продукту ухвалюються не узгодженням інтересів усього суспільства, а власником монополії. Система природного уникнення конфліктів інтересів у цьому випадку штучно підміняється командним інституційним забезпеченням їх примусового стримування. Це спричиняє подвійні марні (на трансакції) витрати: по-перше, на утримання репресивних інституційних надбудов, по-друге, на спротив суб'єктів господарювання намаганням зробити їх об'єктами господарювання. Суто ринкових або виключно командних економічних систем не існує так само, як і найефективнішого способу вирішення проблеми обмежених ресурсів.

Кожна нація у межах власних цілей, забезпечення ресурсами, технологічного укладу та відповідно до своєї ідеології, ментальності, культурних цінностей сама вирішує проблеми як обрання типу економічної системи, так і способів ефективного використання обмежених ресурсів.

Організації та установи (політичні партії, органи законодавчої, виконавчої та судової влади, економічні структури, релігійні, освітні, суспільні заклади, громадські об'єднання) формують інституційне середовище. Якщо організації та установи об'єднані єдиною метою сприяння інтересам всіх суб'єктів господарювання, то «верхівка» піраміди гармонічно поєднується з її «тілом», що неминуче позитивно позначається на економічних результатах – додатні темпи приросту ВВП, низький рівень безробіття, інфляції тощо.

Для досягнення певної мети *організації та установи* продукують відповідні інститути, які далеко не завжди і зовсім не обов'язково можуть консолідувати суспільство.

Інститути, особливо у частині відповідності типу економічної системи та її функціям, методам і інструментам, можуть бути створені для обслуговування не проголошених інтересів тих, на кого спрямована їхня дія, а виключно прихованим інтересам тих, хто їх формує. Таким чином, шляхом підміни понять інститути спрямовуються на забезпечення домінування певної обраної групи над суспільством.

Історія знає чимало прикладів, коли уряд, переслідуючи далекі від національних інтересів цілі, продукує інститути, небезпечні тим, що це звужує рамки економічної діяльності і створює розрив між спонукальними мотивами приватної діяльності та зростанням суспільного добробуту. Д. Норт у роботі «Структури та зміни в економічній історії» наводить приклади створення керманічами держави системи неефективних прав власності у своїх інтересах.

Для пояснення причини свідомого продукування неефективних інститутів певною групою осіб з метою забезпечення її домінування над суспільством потрібно врахувати фактори, які впливають на прийняття ними рішень. Найпотужнішими з них є спосіб переробки цією групою інформації, який базується на підсвідомості, та ті мотиви, якими керується ця група.

Соціологічна модель поведінки індивіда стверджує, що визначальною у способі переробки інформації в умовах невизначеності є максимізація його здатності до виживання. Відповідно до цього формується його ідеологія, ідеї, якими він керується, та певні поведінкові догми. Підґрунтям цієї тріади є культура та менталітет, які базуються на суб'єктивному сприйнятті реальності під впливом тисячоліттями сформованого побуту певної нації, її сталих звичаїв та традицій, які сукупно визначають *неформальні* норми поведінки.

Під час створення інституційного середовища група може керуватися альтруїстичними мотивами, які сприяють суспільним перевагам та зорієнтовані на суспільство, або егоїстичними, які спрямовані виключно на забезпечення

власної вигоди та користі. В умовах недосконалої системи захисту прав власності та відповідно до теорії асиметричності інформації у процесі обміну його учасник «прагне максимізувати особисту вигоду, буде шахраювати, красти та обманювати, якщо винагорода за це буде більшою за цінність доступних йому альтернативних можливостей»¹.

Отже, під час формування інституційного середовища у країні надзвичайно важливою є група, яка впливає на цей процес, а також представницький статус цієї групи – це частина суспільства, яка або його віддзеркалює, або, навпаки, не представляє інтересів суспільства чи навіть ворожа до них.

Наслідки прямого силового впливу чужоземців на систему інститутів є найнебезпечнішими: «Внаслідок війни нація може бути позбавлена самостійності, власності, свободи, незалежності, свого державного устрою і законодавства, національної самобутності і, головним чином, того ступеня культури і добробуту, що вона уже досягла; вона може підпасти під чужоземне володарювання. Егоїстичними заходами чужоземці можуть затримувати економічне удосконалення нації або навіть посунути його назад»². Тобто якщо верхівка інституційної піраміди, яка складається з організацій і установ, сформована таким чином, що у ній домінують чужоземці, які максимізують у першу чергу здатність до виживання своєї нації, то вони будуть продукувати такі інститути та створювати таке інституційне середовище, які затримують економічний розвиток та політичне удосконалення титульної нації.

Відповідно до *типу економічної системи* створюється формалізована надбудова. Тобто *формальні обмеження* або вторинне інституційне забезпечення: політичне (конститу-

1 North, D. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

2 Friedrich List, *The National System of Political Economy*, published in German, 1841 (English translation, London 1885; reprint New York: Augustus M. Kelley, 1991): http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/315/0168_Bk.pdf

ції, статuti, кодекси, постанови, розпорядження, правові норми тощо), економічне (законодавчі акти, які закріплюють права власності та права на отримання доходу від власності, законодавчі обмеження щодо доступу інших осіб до ресурсів, майна тощо) та системи індивідуальних контрактів (угод з обміну та розподілу результатів господарської діяльності, ціноутворення та тарифів).

За умови, якщо система *формальних обмежень* не суперечить *типу економічної системи*, а групи, які створюють інституційне середовище, керуються національними інтересами, то інших, крім ресурсних, перешкод щодо розвитку економіки не існує. Негативні показники функціонування національної економіки та зменшення її розміру у вигляді ВВП вказують на те, що система *формальних обмежень* є неефективною, а верхівка інституційної піраміди керується власними, навіть ворожими до титульної нації інтересами, які можуть загрожувати політичному існуванню країни. Саме така аномальна ситуація склалася в Україні, коли показники соціально-економічного розвитку постійно погіршуються протягом 25 років, а ВВП має стійку тенденцію до зменшення¹. Тобто фактично Україна увесь цей час деградує.

Відповідно до викладеного аномальний гальмівний вплив інститутів на функціонування національної економіки в Україні має конкретні причини. У першу чергу це екстремальні умови виходу з системи колоніального підпорядкування зі зміною форми власності з державної монополії на приватну монополію. Відсутність чіткого бачення шляхів оновлення системи інституційного забезпечення економічної діяльності на тлі непередготовленості переважної частини суспільства до такого роду радикальних змін стали причиною виникнення численних *інституційних*

1 Попов В. Ю. Аномальність розвитку української економіки в системі статистичних показників / В. Ю. Попов // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: [зб. наук. праць]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2016. – № 3 (50). – С. 30–38.

розривів і формування нежиттєздатної економіки гібридного типу. Як наслідок – представницький статус *організацій та установ* не тільки не віддзеркалює суспільство за світоглядом, але подекуди і відверто ворожий до нього.

Інституційні розриви в Україні спостерігаються впродовж довгого історичного періоду, коли різного роду чужорідні *організації та установи* розгортали війни, голодомори, геноцид, репресії, депортації для придушення спротиву титульної нації їхнім посяганням на перебудову усієї інституційної піраміди.

У підсумку *інституційні розриви* можна кваліфікувати таким чином:

- 1-й рівень: адміністративно-світоглядний (між організаціями та установами та інституційним забезпеченням);
- 2-й рівень: макроекономічний (між типом економічної системи та інституційним забезпеченням);
- 3-й рівень: ідеологічно-культурний (між типом економічної системи та інституційним підґрунтям).

Розрив 1-го рівня – адміністративно-світоглядний – виникає внаслідок певної природної ізольованості *організацій та установ* від суспільства, адже вони формуються під впливом суб'єктивного вибору тих, хто знаходиться при владі. Тут існує ризик того, що, користуючись необмеженою владою, правляча верхівка формує економічні інститути, спрямовані на функціонування національної економіки, ефективні не для суспільства у цілому, а виключно для себе. Можливість виникнення такого розриву існує завжди, але особливо небезпечним він стає тоді, коли *організації та установи* формуються без врахування національних інтересів переважної частини суспільства. При цьому економічна діяльність гальмується таким чином:

- з усіх стадій руху суспільного продукту акцентується увага не на виробництві суспільних благ та їх ефективному обміні, а на перерозподілі з виведенням доходів поза межі національної економіки;

– створюються сприятливі умови не для розвитку конкуренції, а для підтримки тих монополій, інтереси яких влада фактично представляє;

– не стимулюються інвестиції у виробництво й освіту, чим гальмується зростання продуктивності праці та ефективності, що призводить до занепаду виробництва і «стискання» національної економіки.

Організації та установи, які функціонують у такому інституційному середовищі, «ефективні» у частині зниження загальної продуктивності господарювання та у продукуванні найменш сприятливого для економічного розвитку інституційного середовища.

Розрив II рівня – макроекономічний – виникає внаслідок неузгодженості інституційного забезпечення (формальних обмежень) з типом економічної системи. Найважливішою причиною виникнення цього розриву в Україні стала раптова зміна типу економічної системи, коли політичні та економічні інституції не відповідають формі власності та механізмам координації дій економічних суб'єктів.

Один з аспектів виникнення цього розриву полягає у тому, що повне роздержавлення власності, по суті, було несподіваним, і йому не могло передувати відповідне інституційне підкріплення. За цих умов держава була фактично усунута від виконання функцій захисту прав власності, що сприяло злочинному збагаченню колишнього владного керівництва. Отриманий таким чином потужний економічний важіль був спрямований на здобуття владних посад у нових умовах, на створення відповідного виключно їхнім інтересам інституційного устрою. Цей розрив виник як результат зіткнення відновлених інтересів вивільненої від тоталітарного тиску нації з ворожим економічним інтересам цієї нації вторинним інституційним забезпеченням.

Розрив III-го рівня – ідеологічно-культурний – виникає внаслідок невідповідності типу економічної системи інституційному підґрунтя, яке сформувалось у процесі станов-

лення господарських відносин та передавалось від покоління до покоління у вигляді національних традицій і звичок. Він важко формалізується, що спричиняє появу найбільших труднощів у дослідженні його властивостей.

Проблема полягає у тому, що суто формальні вартісні категорії опису типу економічної системи не завжди можуть бути зіставлені з категоріями культури, ментальності та традицій певної нації. Разом з тим саме ці неформальні категорії є найбільш стійкими і визначальними для гуртування суспільства довкола спільних економічних інтересів. Вони є не тільки доповненням до формальних, але й у різних суспільствах мають різні форми прояву та збереження самотності націй.

Неформальні обмеження передаються соціальними механізмами інформації, підґрунтям яких є культура та ідеологія. Культура визначається як передача шляхом навчання та імітації від одного покоління до іншого знань, цінностей та інших факторів, які впливають на поведінку. Культура за допомогою мови створює концептуальні межі для кодування та інтерпретації інформації, яку надають мозку наші почуття. Культура формує ідеологію суспільства як систему поглядів, світосприйняття, сукупності понять та уявлень про дійсність у свідомості окремої людини та суспільства в цілому і є відправною у ставленні до навколишнього світу.

Культура та сформована ідеологія забезпечують безперервність передачі та усвідомлення інформації, завдяки якій неформальні вирішення минулих проблем обміну переносяться у дійсність і роблять минулі неформальні обмеження важливим джерелом безперервності у ході тривалих соціальних змін. Інформація є винятковою підставою для прийняття будь-яких, особливо життєво важливих, рішень, пов'язаних із господарюванням.

Глибина і масштабність механізмів регулювання економічної діяльності охоплюють усі компоненти інституційної системи: від формальних обмежувальних правил поведінки суб'єктів господарювання до неформальних – культурних

традицій і цінностей. В умовах інституційних перетворень визначальною для функціонування економіки є та група, яка формує інститути.

Причиною аномальності інституційного забезпечення економічної діяльності в Україні є адміністративно-світоглядний, макроекономічний та ідеологічно-культурний інституційні розриви. Спричинена їхньою дією негативна еволюція економіки дається взнаки у поступовому збіднінні переважної більшості суспільства. На нижній межі такого еволюційного процесу створюються об'єктивні передумови для масових заворушень з вимогами вже не еволюційних, а революційних змін.

Протест може бути несвідомим, керованим виключно економічними інтересами. У цьому випадку здійснюються спроби ліквідації розривів або першого рівня – усунення олігархів від влади, або другого – роздержавлення чи реприватизація. Новітньою українською історією підтверджується факт вкрай сумнівних перспектив такого роду революційних змін, поки поза увагою залишається вирішальний ідеологічно-культурний інституційний розрив. Разом з тим вимога усунення саме цього розриву натикається на нездоланий звичайними перемовинами спротив, оскільки при ствердженні інституцій, заснованих на національній свідомості, ускладнюється можливість емітувати еволюційне реформування економіки.

Дослідження перебігу революційних змін у новітній Україні дає підстави стверджувати про те, що чужа інтересам українців влада добре розуміє сутність наведених положень. Для утримання своєї влади ними здійснюються постійні системні заходи з нейтралізації національної складової протестів від її дискредитації до фізичного усунення її носіїв. У випадках прямих зіткнень вони можуть імітувати усунення інституційних розривів хіба що першого та другого рівнів, але ніколи не здатні добровільно погодитись на усунення ідеологічно-культурного розриву.

“

Нашою честю й добром, нашим обов'язком є стати в ряди нових борців за силу й велич України, за славу Володимирового Тризуба.

Дмитро Мирон

Сергій Зубченко

кандидат політичних наук,
головний консультант відділу гуманітарної безпеки
Національного інституту стратегічних досліджень

Гуманітарні чинники
конкуренто-
спроможності
української держави
для перемоги
в гібридній війні

Російська збройна агресія та триваюча «гібридна війна» РФ проти України виразно засвідчують, що попри перманентне апелювання до цінностей нібито вищого порядку (часто з релігійним наративом – «духовності», «духовних скреп») однією з виразних фобій апологетів імперського проекту «русского мира» є перетворення України у «вітрину процвітаючої демократії» – економічно успішну, конкурентоспроможну державу з ефективно діючими соціально-правовими механізмами, системою реального захисту громадянських прав та права власності; в державу більш успішну, аніж РФ. Зазначене з очевидністю впливає з об'єктивного аналізу матеріалів і виступів російських пропагандистів. Причому деякі з них навіть говорять про це прямим текстом, абсолютно не криючись.

Відтак одним із найнагальніших завдань українського суспільства та української влади має стати практичне втілення цієї фобії. Йдеться про здійснення на всіх рівнях політики такого собі «економічного та правового націоналізму», реалізація якої вимагає комплексного поєднання кроків у військовій та соціально-економічній сферах із систематичною роботою засобами «м'якої сили» в гуманітарній площині.

В цьому контексті слід відразу ж відзначити невинувато дано вузьке розуміння гуманітарної сфери, яке наразі має

місце в українському суспільстві (подекуди навіть в академічних та державно-управлінських колах). Гуманітарну політику сприймають або:

а) виключно крізь призму міжнародного гуманітарного права (підгалузі міжнародного публічного права, яка стосується збройних конфліктів, засобів і методів ведення збройної боротьби, прав індивідів (як комбатантів, так і осіб, які не беруть участі у бойових діях) під час війни, а також встановлює міжнародно-правову відповідальність за відповідні правопорушення), або:

б) зводячи гуманітарні питання виключно до надання гуманітарної допомоги. Натомість, з точки зору сучасної науки, гуманітарна сфера охоплює інформаційну, освітньо-виховну, науково-технологічну, культурну, релігійну сфери, сферу забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Саме з такого широкого розуміння необхідно виходити у плануванні та реалізації заходів державної безпекової політики, в публічному дискурсі та на рівні індивідуального розуміння.

Враховуючи зазначене, до найбільш актуальних гуманітарних чинників конкурентоспроможності України, успішності політики «економічного та правового націоналізму» слід віднести такі.

1. Висока політична та правова культура. Правовий порядок у державі починається з усвідомлення кожним громадянином найвищої цінності права та сповідування більшістю суспільства концепції нульової толерантності («zero tolerance») до всіх його порушень. Кожне правопорушення неодмінно має викликати оперативну реакцію, активне несприйняття та протидію з боку громадян.

Така поведінка буде вагомим сигналом для всіх потенційних правопорушників (у т. ч. і для влади), що змусить їх утримуватися від протиправної поведінки та сприятиме встановленню режиму законності та правопорядку. Так, держава має безперечну монополію на насильство – для

забезпечення дотримання всіма суб'єктами норм права нею створюються відповідні органи. Проте якщо влада самоусувається від виконання цієї функції, від проведення реформ, вирішення нагальних суспільних питань чи свавільно тлумачить закон, народ як єдине джерело влади (відповідно до ст. 5 Конституції України) має суверенне право на повстання. Звісно, що цим правом не можна зловживати: воно має застосовуватися лише в умовах крайньої потреби, у разі, якщо всі інші засоби впливу на владу вже вичерпані. В інших випадках мають використовуватися інші правові механізми відповідальності (зокрема, електоральні – через реалізацію активного та пасивного виборчого права).

2. Суспільна консолідація та солідаризація. В 2014 р. українське суспільство наочно продемонструвало, що навіть в умовах фактичного колапсу багатьох державних інституцій, державної зради та переходу на бік ворога перших осіб держави і значної кількості тих, хто раніше урочисто присягав вірно служити Українському народу, можливо відстояти свій суверенітет. Це зробили звичайні небайдужі громадяни, громадяни різних політичних переконань, яких об'єднувало те, що слова «незалежність України», «громадянські права», «Присяга» не були для них пустими звуками.

Саме ставлення до цих політико-правових аксіом (а не до «євроінтеграції» чи «безвізу») зцементувало активну частину суспільства. Тож цілком логічно, щоби зараз саме такі державницькі цінності (суверенітет, незалежність та територіальна цілісність України, її національна безпека та міжнародний авторитет) та суспільно-гуманітарні ідеї (захищеність громадянських прав, високий правовий, освітній, культурний, соціальний статус наших громадян тощо) стали наріжними каменями ідеологічного фундаменту, аксіологічним базисом для національної консолідації та солідаризації нашого суспільства. Адже вони є най-

більш універсальні, незалежні від поточної політичної чи економічної кон'юнктури. Вони здатні об'єднати суспільство, ставши надійним антидотом проти суспільної апатії й аномії.

Крім того, такий аксіологічний консенсус дав би можливість ефективно протидіяти інсинуаціям, стереотипам і фобіям, продукованим російською пропагандою. Влада РФ чудово розуміє, яку загрозу для неї становить така от «волонтеризація» України – свідченням цього є безліч матеріалів, спрямованих на дискредитацію Збройних сил та інших військових формувань України, які стали регулярно з'являтися у російських і проросійських ЗМІ.

Саме тому слід всіляко підтримувати патріотичні громадянські ініціативи: волонтерський рух, меценатство, капеланство, політичну активність тощо. Не можеш іти на фронт – допомагай армії, пораненим та полоненим українцям в інший спосіб (матеріально, донорством крові, інформаційно, активною громадською діяльністю тощо). Кожен може знайти свою ділянку відповідальності, свій «окоп» в цій гібридній війні, навіть перебуваючи в тилу. Це і буде найкращий внесок у майбутню перемогу.

3. Власна відповідальність та національна доброчесність. Не так давно в українських медіа писалося про «особисту бездоганність як зброю в гібридній війні». Значення цього чинника є справді величезним. Адже власна відповідальна поведінка є найкращим прикладом для наслідування, ключем до формування позитивних колективних і суспільних стереотипів, зрештою – національної доброчесності.

Український націоналіст повинен асоціюватися в суспільній свідомості не просто з образом активного, палкого патріота, непідкупного воїна-захисника, інтелектуала, високоосвіченої та культурної особистості, «лицаря без страху та докору». Крім того, дотримання високих правових і моральних стандартів поведінки, утримання від недостойних

вчинків також є найкращим захистом від ворожих спецслужб, які повсякчас прагнуть використати наші помилки і слабкості для тиску, шантажу чи маніпуляцій. Найкращий антидот проти чекістів всіх мастей – не компрометувати себе, не давати їм приводу зробити вас залежними і надалі використовувати у своїх цілях.

Звичайно, це не страхує від можливих провокацій, інсинуацій та наклепів, але мати справу з явною брехнею простіше. В будь-якому разі перемога над величезною «імперією зла», яка нині воює проти України на зовнішньому та внутрішньому фронтах, вимагає від нас особистої бездоганності, високої відповідальності та жертвовності.

4. Концепція «Україна – не Росія». Важливим напрямком публічної роботи є утвердження позитивного іміджу Української Держави та українців як нації в світі. До анексії Криму та безпосереднього початку московсько-української війни чимала частина громадян (і навіть політиків) інших держав світу не знали про існування України або ж, за інерцією з часів СРСР та завдяки старанням сучасної російської пропаганди, сприймали її як частину Росії.

Чимало їх і досі. Причому це стосується навіть і тих громадян, хто бував як в РФ, так і в Україні. Цьому сприяють і об'єктивні обставини, які є спадком радянського періоду.

Виривання України з силового поля «руського мира» вимагає утвердження та поширення аксіоми «Україна – не Росія» в усіх сферах публічного життя (навіть у внутрішньому вжитку, серед власних громадян). Йдеться не про голослівне ствердження або ж апелювання до історико-культурних чи етнографічних аспектів (хоча останнє теж важливо) – вкрай необхідно, щоб різниця була актуальною тут і зараз, якомога більш відчутною, разючою, очевидною навіть для нефахівця. Це може бути різниця в архітектурі та інфраструктурі, поширенні інновацій в публічних сферах і побуті, плануванні та облаштуванні на-

селених пунктів; у поведінкових стереотипах громадян у соціальному та приватному житті, рівні довіри між ними, володінні ними іноземними мовами, ставленні до певних цінностей тощо.

Звісно, частину з цих заходів неможливо втілити без значного обсягу коштів, проте інші можуть бути реалізовані на індивідуальному, груповому або колективному рівнях (про що частково йшлося вище), а вже далі – набуті загальноукраїнського масштабу. Тактику «малих справ» ніхто не скасовував, потрібні лише активність і відповідальність.

5. Ефективна молодіжна політика та національно-патріотичне виховання. В намаганні реалізувати свої злочинні цілі Кремль вживає систематичних і цілеспрямованих зусиль щодо зміцнення та розширення соціальної бази радикалізму й екстремізму в інших державах (зокрема, і в Україні), штучно створюючи зони нестабільності в різних регіонах світу.

Задля цього спецслужбами РФ використовуються методики, раніше апробовані радянськими спецслужбами та міжнародними терористичними організаціями (такими, як «Ісламська держава» («ІДІЛ»), «Джабхат Фатах аш-Шам» («Джабхат ан-Нусра»), «Аль-Каїда», «Талібан» тощо), які, окрім іншого, передбачають:

1) розпалювання суспільних протиріч і поглиблення існуючих «ліній розлому» через активну експлуатацію мовного, етнічного та релігійного наративів;

2) потужний «молодіжний вектор»: широке залучення дітей і молоді до своєї злочинної діяльності, маргіналізацію та криміналізацію молодіжного середовища.

З огляду на це важливим напрямком державної роботи є національно-патріотичне виховання молодого покоління українців, вироблення дієвих рецептів ментальної вакцинації української молоді від впливу ворожої пропаганди та деструктивних релігійних культів, остаточного

перерізання ідеологічної пуповини «руського мира», яка поєднує Україну з її колоніальним минулим у складі Російської імперії та СРСР, необхідними є не тільки заходи кримінально-правового та загальнопревентивного характеру, а й узгоджена проактивна позиція держави та громадянського суспільства в сфері політики гуманітарної безпеки.

Це ж саме стосується і наших європейських партнерів: толерантність у питаннях політичних, релігійних, статевих тощо переконань не повинна стосуватися відверто тоталітарних (фактично – неофашистських) практик, до яких належить і концепт «русский мир».

Таким чином, поки Збройні сили України разом з іншими національними військовими формуваннями тримають фронт на Донбасі та пильнують державні кордони, українське суспільство «в тилу» теж має вкрай важливу і відповідальну місію: перетворення України на економічно успішну, конкурентоспроможну державу, державу порядку з ефективно діючими соціально-правовими механізмами, системою реального захисту прав людини (зокрема, громадянських прав і права власності); створення якомога більшого позитивного контрасту (в розумінні задоволення економічних, соціальних потреб громадян) з ситуацією на окупованих РФ територіях і в самій Росії. Місія вкрай важка (враховуючи виснажливу неоголошену російсько-українську війну), але в цілому здійсненна.

Саме навколо втілення в життя цієї фобії Кремля зараз мають згуртуватися всі національно-патріотичні сили, яким не байдужа доля України. Адже саме це разом із зростанням могутності української військової організації є ключем до нашої майбутньої перемоги в «гібридній війні», до відновлення територіальної цілісності нашої держави та гарантування її національної безпеки.

Необхідно усвідомлювати нашу високу відповідальність. Адже, з огляду на стратегічне геополітичне розташування

нашої держави, від успішності проекту Української Держави залежить не тільки європейська, континентальна безпека, а й багато в чому наступна глобальна конфігурація сил.

“

Ні на що не здадуться навіть найкращі нагоди й готовність допомогти, якщо сама нація не виборює й не кує своєї долі власною боротьбою.

Степан Бандера

Юрій Щур

кандидат історичних наук,

директор Запорізького науково-дослідного центру «Спадщина»

На шляху до українського Запоріжжя

Важко недооцінити або, навпаки, переоцінити значення гуманітарної складової в процесі розбудови Української Держави. Неодноразово після початку модерної російсько-української війни говорилося про те, що там, де не пропагується і не впроваджується «український світ», своє коріння глибоко просочує паразитуючий «руській мір». З упевненістю можемо говорити, що у багатьох регіонах колишньої «підросійської / підсоветської» України це коріння заглибилося надто сильно.

Ці проблеми були також актуалізовані на Тринадцятому Великому Зборі ОУН (б), який відбувся напередодні карколомних подій в історії сучасного державотворення у серпні 2013 року. Дозволимо собі розлогу цитату: «...діяльність людини в гуманітарній сфері та зокрема українська культура становить фактичну суть нашої ідентичності, і є також чинником духовного та матеріального вираження українського генія у всіх видах культурної діяльності. В умовах боротьби із церковно-політичним наступом у формі новітнього явища т.зв. «Русскаво міра», саме українській культурі припадає стратегічно важливу функцію в архітектурі «Українського світу», що його має завданням вибудувати сучасне покоління українців, черпаючи цеглини та увесь будівельний матеріал для цього із багатой культурної спад-

щини України»¹. На нашу думку, не останню роль тут відіграє українське друковане слово. Навіть в умовах тотального занурення в мережу Інтернет. А українська книга чи часопис не менш важливі у побороюванні ворога, ніж кулі. Навіть більше – це превентивна зброя.

Серед проблем, винесених на розгляд нинішніх Бандерівських читань, є питання, чи можливо навчитися на помилках попередників. Але чи можемо ми вчитися на здобутках попередників? Чи можемо використовувати досвід ворогів? То ж спробуємо розібратися на прикладі одного адміністративного центру прифронтової області.

На початку Української революції Олександрівськ (Запоріжжя) перебував у глибокому тилу фронтів Першої світової воюючої Російської імперії. Ця обставина з часом зіграла негативну роль в історії боротьби за власне українське місто. Значний наплив біженців, які в загальній масі зовсім не підтримували ідеї української самостійності, значно «розмив» етнічний склад міста.

Навіть в таких умовах місцева «Просвіта» проводила активну діяльність. При товаристві функціонували театральна, співоча та лекційна комісії, діяла бібліотека-читальня. Просвітяни влаштовували у міському саду платні гуляння на користь товариства, які мали величезний пропагандистський вплив на населення. На центральній вулиця міста, Соборній, було відкрито просвітянський кіоск для продажу українських книжок, які користувалися значним попитом у населення. «Просвіта» перед міською владою порушила питання про спорудження в Олександрівську пам'ятника Т. Шевченку, використавши для цього кошти, зібрані на пам'ятник імператору Олександрю II². Дозволимо собі від-

1 Матеріали XIII Великого Збору Організації Українських Націоналістів. – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2013. – С. 105.

2 Турченко Г. Запорізький край за доби Центральної Ради // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – Вип. XVI – С. 9.

ступ: пройшло 100 років, а пам'ятника Кобзарю у Запоріжжі немає й досі.

Весною 1918 року після успішних боїв за місто частин Кримської групи Армії УНР та підрозділів УСС українське життя Олександрівська отримало новий, потужний поштовх. З перших днів перебування у місті січові стрільці включилися до громадського українського руху, допомагаючи місцевим активістам організовувати політичну, військову та освітню галузі. Стрільці викладали на курсах українознавства для залізничників, займалися упорядкуванням бібліотеки «Просвіти», співпрацювали з місцевими українськими газетами, зокрема тижневиком «Січ». У міському парку проходили гуляння під звуки стрілецького оркестру. Навколишні села запрошували УСС до себе і спільно організовували читальні, освітні гуртки, театральні вистави¹.

Січовий стрілець М. Заклинський згадував, що попит на українську книжку був величезний. Хоча книги, привезені із Києва, коштували дорого – їх розкупували умить. З Олександрівська забирали книги сільські кооперативи та одразу ж знаходили для них покупців. До місцевих бібліотек та книгарень також надходили книги із Галичини, їх привозили бійці УСС. Ці книги були втричі, або й вчетверо дешевшими й розходилися дуже швидко².

Ситуація у місті почала змінюватися після гетьманського перевороту. Ілюзорно держава залишалася українською (зокрема, це було закріплено й у назві). Реалії були дещо іншими. Так, в Олександрівську після перевороту провідну роль у суспільно-політичному житті почали відігравати заможніші, здебільшого русифіковані, верстви населення. Відповідно до своїх уподобань вони почали пристосовувати до себе навколишнє середовище, надаючи йому вигляду

1 Турченко Г. Південна Україна на зламі епох (1914–1922 рр.). – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – С. 149.

2 Там само. – С. 145, 148–149.

дореволюційних часів. Українізація Олександрівська призупинилася. Написи на крамницях, які ще були українські – зникали, залишалися російські¹.

Та на загальну ситуацію такий розвиток подій не вплинув. І навіть після повного закріплення більшовиків у місті останні змушені були йти на поступки. Здобутки Української революції примусили відвертих українофобів-більшовиків змінити тактику. Навіть із практичних міркувань вони не могли повністю ігнорувати тих процесів, що відбулися у 1917–1921 рр. Однією із поступок нової влади був курс на українізацію, зокрема, з метою залучення громадськості до соціалістичного будівництва. Серед причин впровадження нового курсу був, за словами Г. Петровського, «жорсткий урок 1919 року», коли під впливом шовіністичної поведінки більшовиків українське селянство вибухнуло масовими повстаннями. В. Затонський стверджував, що саме ця помилкова більшовицька політика, а також ворожість до всього українського стали приводом для повстання українського села проти чужинців (більшовиків)². Разом із тим, впроваджуючи й очолюючи нову політику, більшовики встановлювали тим самим всеосяжний контроль над процесами національного відродження.

У травні 1925 р. у Запоріжжі почала діяти комісія українізації, створена окружним виконкомом. Вона займалася перевіркою стану української мови, створювала районні та відомчі комісії, які організували низку курсів і гуртків з вивчення української мови. Бажаних результатів, однак, отримано не було через спротив партійного та чиновницького апарату, які апелювали до «важкості» української мови.

1 Там само. – С. 138–139.

2 Мартин Т. Империя «положительной деятельности». Нации и национализм в СССР, 1923–1939 / Пер. с англ. О. Щёлоковой. – М.: Российская политическая энциклопедия; Фонд «Президентский центр Б.Н. Ельцина», 2011. – С. 112.

Кращою була ситуація у культурно-освітній галузі. Українська мова впроваджувалася в роботі клубів, хат-читалень, репертуару театру, місцевих хорових колективів. Українською мовою виходили газети «Червоне Запоріжжя», «Комунар», «Радянський степ» у Мелітополі. Збільшувалася кількість передплатників україномовних «Комуніста», «Пролетаря» та «Більшовика України»¹.

Розвиток української справи закінчився досить швидко. Згортання курсу «українізації», тотальні репресії, страх перед українським націоналізмом, прояви якого вбачалися лідерам більшовиків ледь не усюди, поступово зводили нанівець усі напрацювання просвітян та інших активістів українського руху. Самі ж орачі ниви українського відродження попросту знищувалися.

Наступна актуалізація українського друкованого слова на Запоріжжя відбулася восени 1941 року й пов'язана із прибуттям сюди членів похідної групи ОУН-р. Протягом усього часу існування своєї організації важливу роль оунівці відводили агітації та пропаганді. Вже в перші дні походу на Схід провідник південної похідної групи Т. Семчишин, звітуючи Проводу ОУН, вказував, що інформація про політичну ситуацію, друковані інструкції для державного будівництва викликають жвавий інтерес у наддніпрянців і цього матеріалу треба якнайбільше. Він же критикував постулат Проводу «щадити пропагандивний матеріал» з огляду на те, що «голод на ці речі є прямо неймовірний»².

Серед пропагандистських видань, які поширювалися у Запоріжжі та області членами підпільних осередків ОУН-р під час нацистської окупації, згадуються «Коротка історія

1 Ігнатуша О. Національно-культурне життя Запорізького краю 20–30-х рр. ХХ ст. // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. – Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського національного університету, 2008. – Вип. 6. – С. 335–345.

2 Архів Центру досліджень визвольного руху. – Ф. 3Ч ОУН м. Нью Йорк. – О.з. 8. – Арк. 3.

України» (видана у Томаківці Дніпропетровської обл.)¹, «Де шукати наших історичних традицій» Д. Донцова², «Славні побратими», «Хто ворог українського народу», «Малий Робінзон», «Пролом»³. Крім того, «Іван Богун», збірка віршів «Під зорями»⁴, «Інформатор», книги про С. Петлюру, Є. Конавальця, С. Бандеру, збірки з Маніфестом ОУН, Декалогом та іншими організаційними матеріалами⁵.

Треба наголосити, що тут наведено далеко не повний перелік матеріалів. І це матеріали, які поширювалися в умовах окупації, бездержавності, репресій, тотальної війни. В умовах, коли за одну націоналістичну листівку могли розстріляти.

Що маємо сьогодні? Розуміння того, що повітове містечко Олександрівськ мало всі шанси стати «Запоріжжям» ще внаслідок революційних подій у 1917–1918 роках. Проте за ряду обставин свою модерну назву отримало лише у 1921 році, і то від більшовиків. Та й було то радше «ЗапАрожье». Від проголошення у 1991 році незалежності України ситуація докорінно не змінилася. Місто й регіон залишалися постсовковими. Окремі потуги громадських діячів та активістів не могли кардинально змінити ситуації. Сподівання на «помаранчевий прорив» так і залишилися сподіваннями.

Майдан, Революція Гідності, «яєчна неділя» 2014 року та подальша декомунізація вселяли надію, що місто має всі шанси позбутися тієї літери «А» у своїй назві. Разом із тим доводиться констатувати, що нинішнє Запоріжжя (чи все ж таки «ЗапАрожье») все більше стає схожим на (недо)революційний Олександрівськ часів гетьмана П. Скоропадського.

1 Архів Управління Служби безпеки України в Запорізькій області (ГДА СБУ Запоріжжя). – Фонд припинених справ (ФПС). – Спр. П-19583. – Арк. 31.

2 ГДА СБУ (Запоріжжя). – ФПС. – Спр. П-19353. – Арк. 87.

3 Архів Мелітопольського краєзнавчого музею. – Спр. 527. – Арк. 25, 31, 176.

4 Державний архів Запорізької області. – Ф.Р. 5747. – Оп. 3. – Спр. 11006. – Арк. 250, 253.

5 ГДА СБУ (Запоріжжя). – ФПС. – Спр. П-19379. – Арк. 25.

Таким чином, жодна з революцій останніх років (справжніх чи лише по назві) не спричинилася до докорінних змін. Сталося те, про що писав С. Бандера ще 1950 року: «Замість національної революції в повному сенсі вона висуває концепцію тільки проти режимної боротьби, ідучи за самообманом, що програмовий мінімалізм – усунення самого режиму і виправлення, а не докорінна зміна – суспільно-політичного ладу, гасло рятування «здобутків» жовтневої революції, а не повного відокремлення її теорії і практики, – швидше поведе народні маси на боротьбу, ніж максимальна програма нашої революції»¹.

Відповідно відкритим залишається питання: що далі? Реалізація державницького напрямку в гуманітарній сфері досить детально прописана у згадуваних вже постановках XIII Великого Збору ОУН. Окремо хотілося б наголосити на необхідності експансії українського друкованого слова на Південь та Схід України. Логічним продовженням процесу декомунізації, очевидно, має стати деколонізація. Без цього Запоріжжя та подібні міста ризикують через 100 років після оригінальних подій опинитися в умовах квазіукраїнського «гетьманату».

1 Бандера С. Українська національна революція, а не тільки проти режимний резистанс // Бандера С. Перспективи Української Революції. – Мюнхен, 1978. – С. 134–135.

Ольга Хмільовська

аспірантка відділу гуманітарної безпеки
Національного інституту стратегічних досліджень

ДІЯЛЬНІСТЬ
МОСКОВСЬКОГО
ПАТРІАРХАТУ ЯК ЗАГРОЗА
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Незаконна анексія РФ Кримського півострова та збройний конфлікт, що й досі точиться на Сході України, наглядно продемонстрували, що ігнорування гуманітарного чинника, зокрема його релігійної складової, може бути серйозним викликом національній безпеці Української Держави.

Саме недооцінка або нехтування українським керівництвом гуманітарної складової та відсутність ефективної державної політики щодо реалізації національних інтересів у духовно-релігійній сфері мали для України трагічні наслідки.

В умовах неоголошеної війни Росія веде не тільки збройну агресію на тимчасово окупованих територіях нашої держави, але й має цілий арсенал пропагандистських заходів інформаційного характеру, скерованих на деконсолідацію, розбрат в українському суспільстві, а також формування негативного іміджу України за її межами.

Впродовж усього періоду незалежності України Кремль проводив активну інформаційну політику, що була спрямована на нівелювання української національної ідентичності, паплюження української історії, нав'язування комплексу меншовартості тощо. Саме такі відверті маніпуляції в інформаційному просторі стали наслідком гібридної війни Росії в Україні.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року з по-

правками і доповненнями 2015 року реальними та потенційними загрозами національній безпеці нашої держави у внутрішньополітичній сфері є «виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад, загроз проявів сепаратизму в окремих регіонах України». А стаття 8 цього ж Закону визначає, що основними напрямками державної політики з питань національної безпеки є «забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України»¹.

Однак, на превеликий жаль, в практичній площині норми чинного законодавства щодо систематичних порушень у релігійній сфері відповідними структурами (зокрема – Службою безпеки України, прокуратурою, МВС України) не виконуються.

Російською владою, а також Російською православною церквою (надалі – РПЦ), як безпосередньо, так і опосередковано, через її структурну одиницю Українську православну церкву Московського патріархату (надалі – УПЦ МП), активно насаджуються політико-ідеологічні конструкції «русского мира». За версією Московського патріархату, УПЦ МП є єдиною «канонічною» православною церквою в Україні, а церкви Київської традиції – це «розкольники», «уніати», і єдиний шлях «спасіння» вбачається в покаянні останніх через повернення в лоно «Церкви-Матері».

На жаль, протягом 25 років незалежності України релігійному чиннику було відведено периферійне місце в сис-

1 Закон України «Про основи національної безпеки України» (із останніми змінами, внесеними згідно із Законом № 630-VIII від 16.07.2015, ВВР, 2015, № 39, ст. 375) // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – С. 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

темі національної безпеки держави. Ігнорування саме цієї безпекової складової і спричинило до російської релігійної експансії на південних та східних територіях України, де Московський патріархат тривалий час проводив «духовно-патріотичне виховання» віруючих, прищеплюючи їм ідеологеми «русского мира». Саме ці території зазнали найбільшого впливу УПЦ МП і саме тут *Московський патріархат став організатором ідеологічної пропаганди агресо́ра*.

Відверта антиукраїнська позиція священнослужителів УПЦ МП збудує суспільство. Непоодинокі випадки сепаратистських заяв священнослужителів УПЦ МП; відмова поминати полеглих воїнів АТО; відмова служителів Києво-Печерської лаври в ніч на 30 листопада 2013 року відкрити браму й захистити студентів від «Беркуту»; освячення у січні 2017 року в анексованому РФ Криму представником УПЦ МП нових ракетних систем ППО та благословення військовослужбовців ЗС Російської Федерації¹, а також благословення митрополитом Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП Лазарем окупаційного флоту під час святкування Дня Військово-Морського флоту РФ² та незліченна кількість інших кричущих випадків останніми роками спонукало віруючих до масового переходу з УПЦ МП до Української православної церкви Київського патріархату (далі – УПЦ КП).

Такі переходи стали приводом для різного роду маніпуляцій в інформаційному просторі. На міжнародному рівні ці тенденції висвітлювались адептами Москви як «бандитське, рейдерське» захоплення храмів «канонічної» Церкви «розкольниками і націоналістами»³.

1 Митрополит УПЦ МП освятив в Криму нові ракетні системи ППО і благословив військовослужбовців Російської Федерації [Електронний ресурс].–Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/65757/

2 Кримський митрополит УПЦ (МП) благословив окупаційний флот, назвавши його «нашим» [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/64174/

3 Патріарх Кирил в Шамбезі розповів, як українці підтримують канонічну

Варто зауважити, що на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей стали нормою цілеспрямовані релігійні переслідування, систематично порушуються права і свободи людей, використовується фізичний і психологічний тиск щодо представників церков Київської традиції УПЦ КП, УГКЦ та УАПЦ, а також низки протестантських віросповідань.

Нині існує ціла мережа псевдорелігійних рухів, т.зв. православних братств, місій, навколо церковних організацій, котрі проводять на території Української Держави діяльність, що суперечить її національним інтересам. Їхнім знаряддям виступають сумнівні інтернет-ресурси, різного роду пропагандистська періодика тощо.

До таких квазіцерковних угруповань належать: Союз православних братств України, Всеукраїнське об'єднання «Православний вибір», духовно-патріотичний союз «Новороссія», «Православне братство Александра Невского», «Народний собор України», «Спілка православних журналістів» і десятки інших подібних політико-православних структур, що на практиці втілюють у життя імперсько-шовіністичні ідеї Росії.

Так, наприклад, з цього середовища сепаратистські заклики лунають із вуст найактивнішого члена т. зв. громадської організації «Спілка православних журналістів» В. Піховшека: «О захватах СМИ сообщают почти ежедневно. Можно ли считать, что был возможен силовой захват Почаевской Лавры? А почему был? А почему только Почаевской? Почему и не Киево-Печерской? Мне трудно сказать, как поведут себя многие верующие люди Украины даже без призыва людей Церкви идти и её защищать»¹.

церкву і як «розкольники рейдерствують» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/orthodox_world/62270/

1 Вероятность религиозной войны в Украине очень высока [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uoj.org.ua/novosti/zashchita-tserkvi/politobozrevatel-veroyatnost-religioznoy-voyny-v-ukraine-ochen-vysoka>

На сайті згаданої громадської організації відсутня будь-яка контактна інформація щодо її місцезнаходження, жодного слова – про керівний склад і структуру, установчі документи тощо. Натомість на цьому «анонімному» сайті вигадується й перекручується інформація щодо УПЦ Київського патріархату без будь-яких логічних посилань та підтверджень, підноситься УПЦ МП як єдина діюча «канонічна» православна церква, пропагується єдність України та Росії, російсько-українська війна на Сході України називається «братовбивчим процесом», «громадянською війною», «міжрелігійною війною», «фашистським переворотом».

Діяльністю цієї організації, нарешті, зацікавилось Міністерство внутрішніх справ України. Так, радник міністра внутрішніх справ України Антон Геращенко в липні 2016 року, описуючи провокаційні дії хресної ходи, проведеної УПЦ МП, на своїй сторінці у Facebook зазначає: «Плани прокремлівських провокаторів влаштувати із хресної ходи кроваву баню і розпалити релігійну ворожнечу в Україні провалились». І далі: «Для тих, хто хоче розібратися в питанні, як, чому і навіщо раптом УПЦ (МП) вирішила провести такий масштабний захід – рекомендую вивчити історію раптово виниклої восени минулого року громадської організації «Союз православних журналістів», яка починаючи з березня цього року, словами найактивнішого члена В. Піховшека, почала заявляти про те, що «вірогідність релігійної війни в Україні дуже висока». Думаю, що над роботою цієї громадської організації є сенс поспостерігати фахівцям з СБУ і Служби зовнішньої розвідки України. Проект «Миротворець» вже вніс цю організацію в план для пильного вивчення її ролі в спробі розпалювання міжрелігійної ворожнечі в Україні. Ніякої міжрелігійної війни в Україні не буде!»¹.

¹ Плани кремлевских провокаторов устроить из крестного хода кровавую баню и разжечь религиозную вражду в Украине провалились! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/anton>.

Підривна діяльність таких навколоцерковних псевдо-релігійних угруповань є серйозним каналом деструктивної інформаційної політики. Використовуючи релігійний фактор як спосіб втручання у внутрішні справи країни, вони насичують суспільні та навіть владні структури своїм контентом, формуючи негативний образ українства у ЗМІ, й таким чином створюють загрози національній безпеці нашої країни.

Тому таким важливим сьогодні є всебічний аналіз діяльності псевдорелігійних організацій, особливо тих, що підконтрольні іноземним центрам, з метою вироблення конкретних дієвих заходів для запобігання їхнім деструктивним діям.

Треба розуміти, що метою Росії у гібридній війні проти Української Держави є не анексія частин української території, а тотальне знищення України як держави, перш за все знищивши за допомогою Московського патріархату український дух у свідомості віруючих.

З метою нейтралізації загроз національній безпеці Української Держави в релігійній сфері необхідно взяти такі заходи:

1. Заборонити на законодавчому рівні існування різного роду політичних, громадських та навколоцерковних організацій, що прямо чи опосередковано своєю діяльністю створюють загрозу національній безпеці Української Держави, розпалюючи міжетнічну та міжрелігійну ворожнечу.

2. Посилити кримінальну відповідальність посадових осіб, які своєю діяльністю, використовуючи релігійні чинники, дестабілізують українське суспільство.

3. Прийняти Верховною Радою України законопроект № 1244 від 04.12.14 р. щодо найменування релігійних організацій, керівні центри яких знаходяться за межами України. Цей нормативно-правовий акт зобов'яже УПЦ МП

здійснити перереєстрацію і відобразити у своїй назві свою належність до Російської православної церкви.

4. Сприяти становленню взаємовідносин між державними та релігійними інституціями на договірній основі, спираючись на діюче національне та міжнародне законодавство.

5. Внести зміни і доповнення до Стратегії національної безпеки України, а також до Закону «Про основи національної безпеки України» в розділах, що стосуються гуманітарної безпекової політики, виходячи з наявних викликів і загроз.

Михайло Хай

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач, пров. співробітник відділу етномузикології
ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України

Репресії кобзарів,
кобзаро- та
етномузикознавчого
ресурсу як метод
ведення «малої війни»
у 1920 – 2016 рр.

«Концепції «малої війни» вже понад дві сотні років та все ж вона і нині залишається важливим елементом військових доктрин, успішно застосовуючись як безпековий і геополітичний інструмент»¹. Автор цієї більш ніж актуальної на сьогодні концепції – майор швейцарської армії Ганс фон Дах усвідомлює, що береться за делікатну й невдячну тему. Як би там не було, але в епоху тотальної війни, коли боротьба ведеться не лише за матеріальні – а й однаковою мірою – світоглядні речі – перейматися такими питаннями потрібно.

Для нашого повідомлення концепційно важливим є положення про однаковість міри боротьби військової та світоглядної, яка в умовах ведення т. зв. «гібридної» війни виразно поділена на два фронти – «зовнішній», підступно названий як АТО, та «внутрішній», що своєю чергою виявляється у декількох іпостасях і формах внутрішньої «контрреволюції негідників» (Ю. Сиротюк): політичного, економічного, міжконфесійного та міжнаціонального протистояння тощо.

Тут здійснюється спроба методологічного осмислення та пошуків шляхів практичного втілення складної проблема-

1 Майор Ганс фон Дах. Тотальний опір. Інструкція з ведення малої війни для кожного. – Ч. 1. – 2-ге виправлене вид. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2014. – С. 7.

тики репресивного тиску на українську культуру. Методично застосовуване усіма кольоніальними режимами упродовж усього періоду поневолення безпрецедентне нищення науки і культури відбувається просто на наших очах і сьогодні, хоч це, на жаль, перебуває поза увагою сучасних історико-політичних, філософських та спеціалізованих культурологічних, етнологічних і, зокрема, етномузикологічних дискурсів. Один із наймерзенніших за змістом і формою «московський імперіялізм за головну мішень має не лише самобутність націй, але гідність і свободу окремої індивідуальності... Утвердження московського режиму через різні форми побутування – передусім мову, культуру, бізнес та ін. – можливе лише за умови знищення основних українських опор – Бога, Душі, Духовности та Національної Ідеї. Саме на них і спрямовано головний московський удар, і саме вони абсолютно віддалені від теперішньої недоукраїнської політичної еліти.

Крім уже згадуваних історико-методологічних засад концепції «малої війни», яку чужинський режим підступно назвав «гібридною», необхідно передусім вказати на згубну великодержавницьку доктрину Москви, яку дехто із дослідників називає проблемою «колиски трьох братніх народів». «Проблематика генетичного походження давньоукраїнських архаїчних астрофічно-рецитаційних форм у вітчизняній фолкльористиці, літературо- та мовознавстві донедавна ще була суворо замовчуваною і такою, що викликала гіркоту й роздратування з боку москвоцентричних псевдонаукових кіл і повне нерозуміння у середовищі пересічного читача як в Україні, так і, річ певна, у самій Московії. Облудні твердження про те, що билини/«старини» – явище чисто північно-московське, новгородсько-псковське – так міцно в'їлися у свідомість вихованого у «совку» загалу, що навіть протилежні фундаментальні судження з цього приводу таких гігантів наукової думки, як Іван Франко, Філярет Колесса, Михайло та Катерина Грушевські, Леся Україн-

ка та Климент Квітка, а в пізніші часи – Б. Кирдан, С. Грица, В. Шевчук, Ю. Шерех-Шевельов та багатьох ін. – до цього часу не змогли розвіяти густоти і отруйної дії дурману, навіяного тенденційними і відверто необ'єктивними писаннями шовіністично-імперського стибу»¹.

З цього погляду видатний український учений-лінгвіст Ю. Шерех-Шевельов висловився чи не найточніше й найкатегоричніше: «Всеохопної й об'єктивної історії української мови не існувало. Виклад цієї історії був підпорядкований наївно-романтично-патріотично-націоналістичним мріям, або втиснений у штучну схему общеруських казенних приписів. В обох концепціях панувала однакова неувага до дійсності. Треба було вперше показати єдність і тяглість мовно-історичного процесу на терені України від сьомого сторіччя до наших днів, охопити всі видані тексти, показати походження діалектів, забезпечити солідну фактичну базу, створити, одне слово, свого роду енциклопедію історії української мови... Подібне завдання ставив собі у загальній історії Михайло Грушевський. Але історія оперує занадто багатьма фактами і тому ніколи не може осягти ні повноти, ні точности. Навпаки, історична фонологія, що має до діла з якими тридцять до сорок фонем, цілком надається до такого завдання і найвищого ступеня переконливості»².

Українська фольклорна епіка (билини/старини, думи, історичні пісні, псалми і канти, баляди, співанки-«хроніки» вміщує в собі усі «основні характеристики, які визначають національну ідентичність – мова, культура, історія, релігія, територія»³. Тому серед інших двох ком-

1 Хай М. Й. Генеза українських билин та дум: наукові дискурси від Івана Франка до Юрія Шереха-Шевельова // Іван Франко – європейський геній та національний мислитель. – Харків, 2011. – С. – 54 – 65; Його ж. Микола Будник і кобзарство. – Львів, 2015. – С. 41 – 49.

2 Хай М. Микола Будник і кобзарство. – Львів, 2015. – С. 52 – 53.

3 Гібернау М. Ідентичність націй. – К., 2012. – 304 с.; цит. за Сич О. Витоки і генеза українського націоналізму // Бандерівські читання. – Київ –

понент культури усної традиції українців саме давньо-руська/давньоукраїнська дружинна (билинно-гусельна) й порівняно пізніші – кобзарсько-лірницька (що ґрунтувалась, головнo, на думках, історичних піснях, псальмах і кантах) та музична епіка визвольних змагань (стрілецькі й співанки-«хроніки» про Україну, боротьбу УПА, вивезення у Сибір тощо) зазнали найбільшого шельмування, а їхні носії-етнофори – системного переслідування і навіть фізичного знищення.

Друге питання причинно-наслідкових витоків функціонування машини адміністративних утисків, морального та у багатьох вислідах і фізичного нищення лежить у площині, радше, політичній, ніж методологічно-науковій. Починаючи від самого початку формування московської великодержавницької тиранії – від психічно хворих збоченців – Івана Грозного та самого Петра Великого, царської охранки наступних монархічних режимів і аж до їх не менш «талановитих» послідовників із ЧК/НКВД/КГБ/ФСБ/СБУ – репресивна машина усіх цих імперських режимів прекрасно усвідомлювала смертельну для себе небезпеку з боку традиційної культури.

Але тут значно важливіше з'ясувати не так механізм фізичного нищення самих традиційних цінностей, як методичні першопричини їх формування, так і визначити, завдяки якому відомому тільки Всевишньому диву вони уціліли аж до наших одіозних часів. Йдеться про такий майстерно придуманий в історичних закапелках іще Великої Французької революції та удосконалений і практично втілений у життя більшовицької імперії Пролеткультом винахід, який американський етномузиколог-україніст В. Нолл визначив терміном «паралельна культура»¹. Те,

Іванофранківськ, 2015. – С. 26.

1 Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920 – 30 років. – Київ, 1999. – 559 с.; Його ж. Паралельна культура в Україні у період сталінізму // Родовід. – 1993. –

що наприкінці XVIII – початку XIX ст. із патріархальними традиціями Франції творив Кромвель із якобінцями – Сталін зі своїми опричниками довів до краю жорстокости і снобізму. Сенсом цієї системи нищення патріархальної культури як засадничого чинника самоідентифікації нації було витіснення на маргінеси життя і побуту кольоніально поневолених народів тих її пластів і форм, які не вдалося ні розстріляти, ні вивезти в Сибір (з цього приводу існують відомості про те, що для виконання наказу Сталіна про повну депортацію туди українців просто фізично не вистачило вагонів/«теплушок»). Тут треба сказати, що сучасні ректори-регіонали Києва, інших великих культурних центрів та «оптимізатори» НАН сучасної України із МОНу ніяк не збираються відходити від цих перевірених на практиці їх попередниками принципів.

Незважаючи на не менш ретельний наступ осатанілого режиму на лірницьку психологію на Лівобережній Україні, він стосувався лише ще жорсткішої, ніж на Галичині чи Волині, цензури на твори релігійного характеру, а фактів переходу на методично насаджуваний клубними установами «удосконалений» інструментарій тут не зафіксовано. Натомість тут спостерігаємо процес цинічного нав'язування самим лірникам та їх записувачам нехарактерних їм творів більшовицько-кон'юктурного змісту. Так, у знаменитій праці Б. Кирдана та А. Омельченка можна прочитати: «А. Юсову вдалося записати від А. Гребеня чимало творів, у своїй брошурі він подав лише такі записи: «Гопак», «Про урядника», «Гей Україна», «Життя наше процвітає», «Там, де зорі сяють з-за гори», «На смерть Шевченка», «Спасибі партії», «Сяють зорі комунізму»¹.

Мартиролог композиторів та етномузикознавців, що були переслідувані та полягли від спецслужб московських режи-

№5. – С. 37 – 41.

1 Кирдан Б., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні. – К., 1980. – С. 166.

мів, вражає: Максим Березовський – вбитий (інспіроване самогубство), Артем Ведель – захований у дім для душевнохворих, Микола Лисенко – поліцейний нагляд і арешт, Кирило Стеценко – нагляд, обшук, висилка з Києва, Дмитро Ревуцький – вбитий, Левко Ревуцький – нагляд, психологічний тиск, що позначилось на творчості, Микола Леонтович – вбитий агентом НКВД у власній хаті, психологічний тиск, необґрунтована критика, В. Барвінський – заслання разом із дружиною, В. Івасюк – вбитий КГБістами і повішений у Брюховицькому лісі під Львовом, Є. Станкович – заборона опери «Цвіт папороті» після генеральної репетиції, незважаючи на виділені Францією кошти... Також були репресовані майже всі члени Товариства ім. М. Леонтовича...

Увага царської жандармерії постійно була прикута і до діяльності «жебрачої братії» – кобзарів і лірників. Початок 1930-х років у науково-мистецькому житті підрадянської України не віщував нічого доброго. Внаслідок процесу Спілки Визволення України було заарештовано кілька десятків наукових працівників Всеукраїнської академії наук. Незабаром перестали виходити і всі гуманітарні серійні видання, а вже надруковані випуски були заборонені та нещадно знищені. Не минув нагінок і сектор музичної фольклористики. Вже наприкінці 1933 року у роботі Кабінету та кафедри відбулися суттєві зміни. Політичні цькування спричинили до того, що 1933 року відійшов від справ Кабінету та переїхав до Москви К. Квітка. На знак протесту проти більшовицького терору та влаштованого в Україні голодомору 1932–1933 років галицькі академіки Михайло Возняк, Кирило Студинський, Василь Щурат і Філарет Колесса відмовилися від своїх академічних зарплат, внаслідок чого уже четвертого жовтня цього ж року їх виключили з членів ВУАН і позбавили звань академіків як «ворогів трудящих мас»¹.

1 Хоткевич Гнат. Бандура та її репертуар // Серія «Музична спадщина Гната Хоткевича». – Вип. 3. – Торонто – Харків, 2009. – С. 216 – 217.

Важливим способом ведення нашої «внутрішньої війни» є боротьба проти масованої атаки ворога засобами окупованого ним медійного і культмасового ресурсу. Складні процеси культурного будівництва на теренах постсоветських держав за минуле двадцятиріччя вступили у фазу зворотного руху «маятника», який після стадій «кравчуківського переляку», «кучмівської гальмівної сорочки» та бездарного «юценківського псевдокультурницького анальфабетизму» бульдозером оскаженілої «януковичко-табачницької оптимізації» заходився троцяти усе українське, насправду культурне, наукове і освітнє. На цьому тлі тотального й пляномірного нищення української книги, преси, правопису, кінематографа, театру, закриття фольклорних кафедр чи не найпотворніше і найвойовничіше виглядають спроби реанімувати колись потужний, що за час Незалежності дещо похитнувся, жупел інструментального квазінародництва, а саме – домро-балалайко-баяноманії.

Ворог дуже добре розумів і розуміє важливість і могутність цього духу. Бо сила впливу епічних співців-рапсодів на безпосередніх її носіїв-реципієнтів та наукового знання про неї у декілька разів потужніша навіть від сили т. зв. «писемної» літератури й науково-історичної практики. Усна історія народу у вигляді фольклорної традиції завжди правдивіше і достовірніше відтворювала справжню сутність етнокоду нації, ніж фантазмагоричні домисли «писаної» літератури та прислужницькі вимисли «вченої» історії.

Ми уже вкотре програємо у тактиці своєї віковичної боротьби за державну незалежність від ненаситних ворогів, але в стратегії нашого поступу до високодуховних чеснот і цінностей ми завжди перемагали і будемо перемагати. Для цього треба тільки усім народом усвідомити й впроваджувати у повсякденний побут наші віковичні духовні й народні традиції тут і зараз, в жорстоких умовах «внутрішньої

війни». Бо вони пильно стоять на сторожі одвічних національних цінностей, забезпечуючи надійний тил і духовну опору воїнам «зовнішнього фронту» і наближаючи таким чином час і годину неодмінної перемоги над диким, безбожним і жорстоким ворогом.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС
СТУДЕНТСЬКИХ ТА
АСПІРАНТСЬКИХ ЕСЕ
«ПЕРСПЕКТИВИ
УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ У ХХІ СТ.»

“

Нам не можуть імпонувати малі армії, малі концепції й малі люди. Творити мусимо велике й захоплююче, відповідно до нашого історичного призначення. Перемога наша в руках Бога, але геройство наше в наших руках.

Михайло Колодзінський

Михайло Галушак
аспірант Науково-дослідного
інституту українознавства (м. Київ)

1917-2017:
паралелі
і ВИКЛИКИ

*Поразка – це наука.
Ніяка перемога так не вчить.*

Ліна Костенко. «Берестечко»

Київ, вул. Михайла Грушевського, 19 січня 2014 року...

Почалося... Ще й на моїй вулиці. Ніколи б не подумав, що вони назвуть моїм іменем вулицю. Ніколи б не подумав, що на ній знову вирішуватиметься наша історія. Навіщо Господь Бог мене сюди послав? Ходжу тут між вами – та ви ж мене ні не бачите, ні не чуєте. Дух Грушевського на вулиці Грушевського – що може бути більш символічне сьогодні? Наша революція йшла зі Сходу – ваша ж навіяна Заходом. Ви кажете, що вийшли на вулиці за Європу, за краще життя, за справедливість та гідність – ви вийшли проти Росії. Сто років тому наша війна з москалями також починалася з революції. Все це, що ви тут робите, до болю нагадує мені наші часи...

Я хотів побудувати з Росією федерацію, хотів, щоб усе було, як у З'єднаних Американських Штатах, хотів стати Авраамом Лінкольном, а став Девісоном Джефферсоном... Хотів боротися за свободу, а вийшло так, що боровся за рабство. 19 березня 1917 р. перед усім київським людом я казав, що «впали з нас кайдани, наложені царською деспотією, ми

можемо наново піднести прапор наших великих предків»¹. Впали кайдани, а я їх підняв і назад на ціле століття насадив.

Треба було дослухатися до Фрідріха Ніцше: історія «потрібна нам для життя і діяльності, а не для зручного ухилення від життя і діяльності»². Не було серед моїх радників Степана Бандери, який би підказав мені: «Нема позначок того, щоб у російському народі наростали протиімперіялістичні тенденції, які змогли б надати протибольшевицькій революції в себе інший, неімперіялістичний напрям. Тож треба рахуватися з тим, що всі російські сили, однаково большевики, як і антибольшевики будуть поборювати визвольну революцію України й інших народів»³.

Але, зрештою, звідки ми мали такими взятися, щоб усе те знати? Мій львівський сусід пан Іван Франко у своєму творі «Що таке поступ?» (1903 р.) на прикладі панщини зауважував, наскільки минуле дає відбиток на нашому сьогодні: «Нині та панщина зробилася страхопудом, – писав він, – яким полохають селян від часу до часу, щоб не спали, щоб боролися за свої права, аби тота пора знов не вернула. Але коли запитаєте старих людей, як їм жилося за панщини, то не один щиро відповість: «Ой синоньку, говоріть що хочете про ті часи, а таки тоді ліпше було як тепер!»⁴.

У 1917 р. мені було 51 рік, а Винниченко, Петлюра, Єфремов – вони ж більш як на 10 літ молодші. Навіщо їм була та Росія? Зрештою, хай вони тут народилися – та я ж з Холма. Чому галичани з перших днів проголошення ЗУНР почали

1 Повороту не буде! : Соціально-політичні праці 1917-1918 рр. / М. С. Грушевський; упоряд., передм. І. Гирича; текстологія С. Панькової. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2015. – С. 45.

2 Ніцше Ф. Про користь і шкоду історії для життя [Електронний ресурс] / Ф. Ніцше. – Режим доступу : <http://weblib.pp.ua/polze-vrede-istorii-dlya-5949.html>

3 Бандера С. Перспективи Української революції [Електронний ресурс] / С. Бандера. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/lib/bandera/1.html>

4 Франко І. Що таке поступ? [Електронний ресурс] / І. Франко. – Режим доступу : <http://ukrclassic.com.ua/katalog/f/franko-ivan/2123-ivan-franko-shcho-take-postup?showall=1>

творити армію? Ну, так їхня революція почалася на рік пізніше, але це «Gente Ruthenus natione Polonus» зникло у них ще перед війною... Чому я так тримався за Петроград, за це Тимчасове правительство? Ще міністр закордонних справ ЗУНР Василь Панейко казав: «Коли Польща говорить, що скорше віддасть Варшаву ніж Львів, то Московщина каже, що скорше віддасть Москву ніж Київ»¹. Про що й говорив Винниченко після наших перемовин з представниками Тимчасового правительства: «Вирішуючи територію майбутньої України, вони торкнулися Чорного моря, Одеси, Донецького району, Катеринославщини, Херсонщини, Харківщини. І тут, від одної думки, що донецький і херсонський вугілля, що катеринославське залізо, що харківська індустрія одніметься в них, вони захвилювались, що забули про свою професорську мантию, про свою науку, про високі Установчі збори, почали вимахувати руками, розхристались і виявили всю суть свого руського гладкого, жадного націоналізму»². Чому ми не зійшли з нашого соціалістичного «потяга»? Проїхали ми нашу станцію «Україна»...

Не наступайте на ті ж граблі! Хочете перевірити москаля, налейте йому «водкі» – хай розкаже, що думає. Коли в червні 1917 р. ми своїм Першим Універсалом проголосили автономію, Ленін єдиний з усіх російських політиків нас підтримав: «Жоден демократ не може також заперечувати права України на вільне відділення від Росії»³.

То чи готові ви до Української революції? Чи готові вирушити з барикад в окопи? Зрештою, ніхто вас не питати-

1 Західно-Українське Товариство Ліги націй, м.Відень. Засідання з дня 3 лютого 1922 р. / Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 355, оп. 1, спр. 1, арк. 40.

2 Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. увсеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості формування) / Кость С. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 167.

3 Ковальчук М. Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917-1918 рр. / М. Ковальчук. – Т. 1. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2015 – С. 41.

ме, чи ви цього хочете. Але яка альтернатива окупації? Чи витримає Україна ще одне століття москалів? Зрештою, що нам втрачати, крім нових кайданів. Однак, якщо вже взялися, то тільки не переплутайте ефект і результат, бо, як показали події початку 90-х – у нас із цим велика проблема...

«Сам стан війни створює багато корисніших для революції ситуацій, ніж мирний час»¹, – писав колись Бандера. «Війна – це батько усього», – казав колись Геракліт. Але яких батьків породить ваша війна? Ви кричите, що «Майдан двомовний», що українізація повинна бути лагідною. Та чи такою ж була русифікація? У наші часи мова була важливим питанням. На початку квітня 1917 р. 1-й Український з'їзд учителів у Києві проголосив: «...негайно завести по всіх школах навчання українською мовою», понад те – «скинути негайно з посад учителів-чиновників, русифікаторів...»². Микола Міхновський ще у 1900 р. на сторінках своєї «Самостійної України» обурювався: «...через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів?»³. Перефразовуючи Володимира Маяковського, в остаточному підсумку у намаганні догодити російськомовним вся ця ваша мовна політика зведеться до слів: ми говоримо про дві мови, але маємо на увазі «язык».

Ви волаєте, що валити пам'ятники Леніну під час української революції – це провокація. То валіть і ті, що поставляли мені, бо, за вашою логікою, постать голови Центральної Ради на фоні голови Раднаркому є не менш дискусійною. Пам'ятники демаркують кордони. Можливо, якщо б ви увіковічили Бандеру на одному із постаментів Києва ще у 1991 р., лінія російсько-українського фронту сьогодні

1 Бандера С. Перспективи Української революції [Електронний ресурс] / С. Бандера – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/lib/bandera/1.html>

2 Український визвольний рух (березень-листопад 1917 року): Документи і матеріали / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – С. 147.

3 Міхновський М. Самостійна Україна / НАЦІОНАЛІЗМ: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 426.

не проходила б вулицями нашої столиці. Який кордон демаркує Бандера? Той самий, що й пам'ятники Пілсудському у Варшаві чи Гарібальді у Римі – кордон незалежності. Нам завжди намагалися стерти нашу національну пам'ять, без якої неможливо замислитися над сократівським «Пізнай самого себе». Щастя людини у пізнанні – і самого себе, і свого покликання. У житті є одна важлива аксіома – матері не обирають. Тож, як слушно висловлювався Василь Стус, «торуй свій шлях – той, що твоїм назвався // той, що обрав тебе навіки вік. // До нього змалку ти заповідався // до нього сам Господь тебе прирік»¹. У французів є влучне прислів'я: той, хто знає історію Франції, не впаде у відчай. Людина ж, яка хворіє на амнезію, – дезорієнтована у просторі, вона не знає, куди йти. Як зазначав Сенека у своїх «Листах до Луцілія», «...Той, хто знає, куди йти, той хоч кудись прийде, а блуд нескінченний»². Так і топчемося на місці...

Війна – це не лише брязкіт шабель та гул гармат. На війні багато фронтів. Жорсткій фазі завжди передує м'яка. Ще Сун Цзи переконував, що одне з найбільших мистецтв війни – змусити армію супротивника перейти на твою сторону, не вступаючи з нею у бій³. А наші вороги також спочатку заходять в український інформаційний простір, культуру, мову, історію, підкупляють політиків... Як наслідок, ми не помічаємо, коли вже й самі починаємо обурюватися: «а какая разница?» А різниця таки є. Чи ви думаєте, що при окупантах буде краще? Поляки, які зайняли Західну Україну після відступу Галицької армії, почали виключати всіх наших студентів із Львівського університету, при військових вправах стріляли з гармат по наших селах, не пускали

1 Стус В. «Терпи, терпи – терпець тебе шлифує» [Електронний ресурс] / В. Стус. – Режим доступу : <http://poetry.uazone.net/stus/stus81.html>

2 Сенека А. Л. Моральні листи до Луцілія [Електронний ресурс] / А. Л. Сенека. – Режим доступу : http://royallib.com/read/lutsiy_anney_seneka/moraln_listi_do_lutslya.html#0

3 Сунь Цзи. Мистецтво війни [Електронний ресурс] / Сунь Цзи. – Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Tzu_Sun/Mystetstvo_viiny/

лікарів до хворих українців¹. А на Великій Україні москалі вбивали мільйони голодною смертю. В історії жодна своя влада не вчиняла геноцид над власним народом – ось вам і відповідь, за що воювати. Як було нас на початку ХХ ст. на Великій Україні 40 мільйонів – так і залишилося сьогодні. Німців було менше 40 мільйонів, а зараз в самій лише Німеччині – 70 мільйонів. Куди ми поділися?

Нащо нам були ті москалі? Білі, червоні... Чи мав рацію Осип Назарук, коли твердив, що це «Україна потенціально або ефективного хаосу та слабої національної свідомості, чим далі на схід, тим слабшої»²? Чому ми не виставили проти ворога одну спільну армію? «Найстрашніша з анархій, які знає людство, – писав Назарук, – се анархія військова. Нема нічого гіршого між людьми як розгукана солдатеска, що втратила дисципліну в нутрі своїм»³. Пропало... Хоча на початку 1917 р. із 6 млн. 798 тис. військовиків дієвої російської армії і 2 млн. 260 тис., що перебували у запасних частинах, українські солдати становили 3,5 млн., а це майже 40% від загального складу⁴. А на Крути ми послали студентів...

Війна торкнеться кожного, і нікуди ніхто з вас не дінеться. Краще воювати за свій дім на лінії фронту за тисячу кілометрів, а не за один, бо ті, хто «визволяв» Велику Україну у 1918 р., потім прийшли «визволяти» Галичину у 1939 р. Будуть серед вас диверсанти, які казатимуть, що не треба воювати. Черчилль садив за ґрати тільки за те, що хтось ставив під сумнів його перемогу над Гітлером. За таке у Британії позбавляли волі на 5 років⁵. Спитайте у таких словами

1 Відозва українських письменників і журналістів до преси всього світа / ЦДІАЛ України, ф. 359, оп. 1, арк. 67.

2 Назарук О. Про зв'язки Східної України і Галичини / ЦДІАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 104, арк. 1.

3 Назарук О. Про зв'язки Східної України і Галичини / ЦДІАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 104, арк. 9-10.

4 Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917-1918: Утворення та боротьба за державу / В. Голубко. – Львів : Кальварія, 1997. – С. 24.

5 Історик Андрій Козицький: У багатьох – «фальшиві спогади» про Другу

Ніцше: «Хто говорить у вас, коли ви говорите?». Спитайте, яка альтернатива незалежності? Будуть і такі, які вдаватимуть, що це не їхня війна, що можна перечекати. І серед нас такі були, але коли горіла вся Україна, то їхня хата згоріла також.

Ні на кого, окрім себе, не надійтеся в цій війні. Немає у міжнародній політиці «адвокатів», «братів», «сестер»... – є лише національні інтереси. Петлюра з Пілсудським вже підписували Варшавський договір 21 квітня 1920 р., а далі в березні 1921 р. у Ризі польські орлята разом з більшовіками поділили Україну. Пан Василь Панейко свого часу так характеризував українське питання на міжнародній шахівниці на початку 1920-х рр.: «Антанта ні пальцем не рушить, якби навіть поляки здерли шкуру зі всіх Галичан. Значить – треба національно-революційно виховувати народ. Треба зростити Ірландію в Галичині супроти Польщі і Ірландію на Великій Україні супроти Москви»¹.

А чи готові ви стати тими «ірляндцями»? Бо війна виснажує, а затяжна війна й поготів, особливо коли йдеться про протистояння з Російською імперією, яка не бачить свого існування без України. Напередодні Лютневої революції, після двох з половиною років війни, борошно видавалося в «обмеженій кількості не більше одного пуда на людину, до того ж за [його] отриманням приходи[ла] значна кількість людей, яка займа[ла] чергу ще з ночі... В магазинах, яких прода[валось] борошно, чергу[вав] наряд міліції, і лише завдяки їм протесні настрої стриму[вались]»². Люди хотіли хліба – краще б так хотіли свободи.

світову [Електронний ресурс] / Записав М. Галушак. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2016/05/12/istoryk_andriy_kozytskyu_u_bagatoh_falshyvi_sporady_pro_drugu_svitovu_698211

1 Західно-Українське Товариство Ліги націй, м.Відень. Засідання з дня 3 лютого 1922 р. / ЦДІАЛ України, ф. 355, оп. 1, спр. 1, арк. 41.

2 Велика війна 1914-1918 рр. і Україна: У двох книгах. – Книга 2: Мовою документів і свідчень / Ред. кол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк та ін.; відп. ред. О.П. Реєнт; авт. кол.: Ю.В. Берестень та ін. – К. : Кліо, 2015. – С. 468.

Чи готові ви жити для України? Один з українських січових стрільців Роман Купчинський згадував, як під час стрілецьких вишколів влітку 1914 р. старшина запитав своїх підлеглих про перший обов'язок вояка. Хтось вийшов наперед і промовив: «Вмерти за свою Батьківщину». Офіцер одразу ж насварив цього вояка і сказав: «Обов'язком українського січового стрільця є те, щоб вороги вмерли за свою Батьківщину»¹. Концепція героїзму має зводитися до самопожертви не через втрату власного життя, а шляхом його використання. Багато з нас, ураз відмовившись від усього, готові віддати своє життя за Україну. Та чи згідні ви «тихою, невтомною працею», як писав митрополит Андрей Шептицький, розбудувати цю Україну? Основний вклад в український визвольний рух Степан Бандера зробив не у воєнний час, а в міжвоєнну добу. З липня 1941 р. по серпень 1944 р. Головний провідник ОУН перебував у німецькому ув'язненні, однак це не зумовило збою у розвитку визвольного руху.

То чи готові ви використати свій шанс? Створюючи Організацію українських націоналістів у 1929 р., Євген Коновалець усвідомив одну важливу річ: кожне покоління має шанс змінити хід історії. Наше покоління, покоління Української революції 1917–21 рр., втратило свою нагоду залишити на політичній мапі світу Українську державу. Відтак ОУН робила ставку на молодь. Степан Бандера у віці 24 років був призначений крайовим провідником ОУН на Західноукраїнських землях. Прикладом того, як можна використати свій шанс, є історія Польщі, коли у 1989 р. до влади прийшла «Солідарність». За 90 днів віце-прем'єрові Лешечку Бальцеровичу вдалося провести економічну реформу, за 180 днів було проведено реформу місцевого самоврядування. «Солідарність» підготувала їх ще задовго до того, як

1 Галушак М. Прийшов час ровесників незалежності [Електронний ресурс] / М. Галушак. – Режим доступу : <http://blogs.korrespondent.net/blog/users/3216079-pryishov-chas-rovesnykiv-nezalezhnosti>

прийшла до влади. Українська революція – це довгий шлях, але його можна здолати маленькими кроками. Навіть коли вітер не попутний, це не означає, що так буде завжди. Тож маєте бути готовими вчасно повернути вітрила.

Чи не здригнеться вам рука змінити все на користь українців? У день проголошення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові уповноважений Вермахтом на українських землях Ганс Кох увірвався на Національні збори українців у будинку «Просвіти». На зборах нациста представили винятково як гостя. Ганс Кох виступив з вимогою припинити процес проголошення незалежності, адже німці не визнавали Української держави. Тоді голова зборів Ярослав Стецько запропонував Кохові прийти до нього наступного дня і записатися на прийом¹. Так, шанси на утворення незалежної України в тій ситуації були мінімальними, але бандерівці створили прецедент, що українці прагнуть бути незалежними. Гідність – це не шматок золота, який можна закопати, через деякий час виїняти, і воно блистатиме так само. Гідність або є, або її немає. Я й досі картаю себе, чому Центральна Рада як у рот води набрала після розстрілу російськими солдатами вояків 1-го Українського полку ім. Б. Хмельницького 26 липня 1917 р. 16 богданівців тоді було вбито і 30 поранено. «А ми дивились, та мовчали, // Та мовчки чухали чуби. // Німії, подлії раби»². «Україна – мати, Грушевський – батько!»³ – вигукували ви мені навесні 1917 р. перед Святою Софією. Краще б не вигукували...

Ви маєте стати національними егоїстами. Зауважте: цей колективний егоїзм не є сумою індивідуальних егоїзмів. Хіба той, хто служить своєму народові, служить собі? Хто

1 Акт відновлення Незалежності 30 червня 1941 р. був нахабністю, – історик [Електронний ресурс] / Записав М. Галушак. – Режим доступу : <http://sensor.net.ua/f659500>

2 Шевченко Т. Юродивий [Електронний ресурс] / Т. Шевченко. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev2110.htm>

3 Ковальчук М. Битва двох революцій... – С. 28.

насамперед подбає про Україну, як не українці? Хто першими піде воювати за Україну, як не українці? «Всі люблять Польщу в гонорі і в славі, // Всяк московит Московію трубить, // Лиш нам чомусь відмовлено у праві // свою вітчизну над усе любить», – твердить Ліна Костенко¹.

Пам'ятайте, що на карту поставлено долю не тільки українців, а й прибалтів, білорусів, кавказців... Степан Бандера колись зазначив, що «Україна є стрижнем фронту поневолених Москвою народів в їх боротьбі за своє національно-державне визволення». Провідник ОУН також переконував, що успіх революції залежить від боротьби «в усіх формах і на всіх ділянках організованого суспільного життя»².

Я не прошу вас проводити паралелі з Українською революцією 100-річної давності, але сподіваюся, у вас прокинулося відчуття, що ви її продовжуєте, і запалало бажання її завершити.

1 Костенко Л. Берестечко [Електронний ресурс] / Л. Костенко. – Режим доступу : <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=kostenko&page=berestechko>

2 Бандера С. Перспективи Української революції [Електронний ресурс] / С. Бандера. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/lib/bandera/1.html>

“

Мілітаризм – це універсальний світогляд і мораль, що формує людину і народи... Мілітаристичний світогляд ушляхетнює життя, покликаючи в ньому: відвагу, мужність, вояцьку товариськусть, почуття вищого обов'язку і честі.

Олег Ольжич

Тарас Попов

магістр політології

Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Анархічна революція
під виглядом
національної.
Деструктив
революційних дій в
умовах війни

Від початку російсько-української війни у суспільства була надія на оновлення політичної еліти України з числа добровольців, які перші стали на захист Батьківщини. Із затягуванням військових дій і переходом до позиційної війни, разом із погіршенням соціально-економічних умов і корупційних скандалів у вищих ешелонах влади в суспільстві з'явилися тези, що добровольці можуть навести лад в країні шляхом революційних дій – третього Майдану. На нашу думку, революційні дії в умовах війни, центральною силою якої будуть добровольці російсько-української війни, можуть призвести до деструктивних державних перетворень, до знищення держави Україна. Актуальність теми полягає у зростанні революційних настроїв у суспільстві, коли існує загроза анархічної революції під виглядом національної. В роботі ми спробуємо довести поширення деструктивної антидержавної анархістської ідеології серед добровольців російсько-української війни, вплив на формування та поширення цих поглядів з боку політичної еліти та запропонуємо шляхи подолання цих антидержавних настроїв.

Отже, з початком російської агресії на початку 2014 року велику роль у стримуванні ворожого наступу та звільненні українських територій відіграли добровольчі батальйони, ядро яких склали учасники Революції Гідності. Серед них більшість була активістами і членами правих (націоналістичних)

тичних) політичних рухів. Саме тому досі серед широких мас суспільства домінує думка, що добровольці – це патріоти, учасники Революції Гідності, члени правих політичних рухів України. Далі спробуємо довести трансформацію політичних поглядів частини добровольчого руху з націоналістичного державницького до анархічного.

Об'єктом дослідження в цій роботі є сучасний добровольчий рух.

Нинішній час відрізняється соціально-політичним складом від добровольчого руху зразка літа 2014 року. Після стабілізації лінії фронту, але ще до переходу добровольців на контрактну службу в ЗСУ, добровольчі батальйони наповнились кримінальними елементами з усієї України. Саме вони під виглядом добровольців-патріотів займались мародерством на звільнених територіях, що негативно вплинуло на позитивний образ українського солдата-визволителя. Деякий вплив добровольців першої хвилі відбувся під час переходу на контрактну службу. Проте ядром добровольчого руху досі є люди, які пішли на війну з Революції Гідності.

Грунтуючись на емпіричних даних, можемо стверджувати, що рівень політичної освіченості воїнів-добровольців, як і в цілому солдатів, вкрай низький, навіть нижчий за рівень освіченості української нації. В сукупності з помилками діючого військово-політичного керівництва України, антиурядовою пропагандою російського агресора та дій популістів усередині країни ми бачимо формування сталої ненависті не до персоналій діючої влади, а до інститутів державної влади та інституту держави в цілому. Також формується стале негативне ставлення до олігархів, під якими розуміється весь середній клас в Україні, зокрема представники малого та середнього бізнесу. Ці соціально-політичні погляди, на нашу думку, найбільше відповідають анархічній або навіть анархо-комуністичній ідеології. Тому, якщо рушійною і головною силою національної революції в Україні стануть добровольці, ми отримаємо під

виглядом національної анархічну революцію зі знищенням органів державної влади і як наслідок – зі знищенням України. Спробуємо змоделювати перебіг та наслідки такої революції.

Вважається, що після виходу московської квазідержави зі складу Золотої Орди вона запозичила всі військові традиції тієї азійської держави, зокрема і китайську філософію війни Сунь Цзи, в якій акцентується увага на необхідності налаштування солдатів ворожої армії проти власного вищого військово-політичного керівництва – «Краще атакувати розум супротивника, ніж його укріплені міста» («Мистецтво війни». Сунь Цзи). Солдати мають щиро вірити в зраду вищого командування, його корумпованість та неспроможність керувати. Звернімо увагу, що від початку війни з Росією під патріотичним виглядом нашому суспільству нав'язувалась саме така думка: добровольців зливають, влада хоче знищити добровольчий рух, всі ті, що не зрадили і не корупціонери, – нездари. «Руйнуйте все добре, що є в країні супротивника. Розпалюйте конфлікти і зіткнення серед громадян ворожої країни. Заважайте всіма діями діяльності уряду країни. Підривайте престиж керівництва супротивника і виставляйте в потрібний момент на осуд суспільства...» («Мистецтво війни». Сунь Цзи).

Проведемо компаративний аналіз: за майже три роки війни з другою за потужністю армією в світі ми втратили близько трьох тисяч українських солдатів і офіцерів. За іракську кампанію 2003 року американські збройні сили, маючи найкращу екіпіровку, сучасну військову техніку із застосуванням авіації та високоточного ракетного озброєння, втратили, за офіційними даними, близько 4500 солдатів. Сьогодні відбувається «битва за Мосул» в Іраку, відповідно збройними силами Іраку, а саме «Золотою дивізією», яка останні три роки готувалась американськими інструкторами, озброєна американською та європейською зброєю. За підтримки авіації коаліції на чолі із США та за допомогою

американського спецназу у битві проти сил терористичної ІДІЛ за перший місяць наступу втратила загиблими 2731 солдата, за другий місяць наступу – 2300 солдатів (згідно з офіційними даними збройних сил Іраку). Враховуючи ці дані, на нашу думку, важко погодитись з тим, що українське військово-політичне керівництво навмисно знищує українські війська, зокрема добровольців. Навпаки, порівняно малі втрати погано екіпірованого та погано навченого українського війська свідчать про високий рівень фаховості офіцерів від вищого військового керівництва до рівня батальйонів та рот. На нашу думку, ці тези є вдалим кроком в інформаційній війні проти України. І такі кроки дають результат. Багато воїнів-добровольців, будучи патріотами, щиро ненавидять не персоналії у владі, а владні інститути в цілому: інститут Президента, інститут парламентаризму, військове управління (Генеральний штаб) і т.д., бо вони впевнені, що їх навмисно «зливають у котлах».

Дегероїзація воїнів також негативно впливає на соціально-політичні погляди солдатів-добровольців. З початком війни в Україні відбулася гіпергероїзація тих, хто пішов на фронт, в першу чергу добровольців. Ці процеси йшли як від влади, політичних рухів, так і від суспільства. Проте з 2015 року, коли війна перейшла в позиційну фазу протистояння, настрої суспільства змінилися. Чоловік, який, виконуючи свій конституційний і чоловічий обов'язок, пішов захищати свою Батьківщину, здійснив нормальний, природний вчинок, а не геройський. Захищати своє – це не геройство, це нормально, правильно. І саме в 2015 році в суспільстві зменшується увага до людини в формі, українське суспільство сприймає свого захисника як солдата. Ця дегероїзація негативно вплинула вже на ставлення солдатів-добровольців до суспільства, а особливо до середнього класу, і народились тези, що «поки ми тут воюємо, вони там живуть нормальним життям». Не враховується і той факт, що саме представники середнього класу стали ядром волонтер-

ського руху. Але закладені в радянські часи цінності щодо ставлення до «буржуїв» у кризовий час війни з погіршенням соціально-економічного рівня почали проявлятися у середовищі солдатів. Тому вважаємо, що дані соціально-політичні погляди більше схожі на погляди анархо-комуністів – забрати у багатих і поділити порівно. Також ми спостерігаємо за негативним ставленням до капеланської служби, представників усіх конфесій. Дивно, що релігійні українці у важкий час війни або нейтрально, або агресивно ставляться до спроб капеланів проводити релігійні обряди та спілкуватись.

Політичні рухи, відсунувши війну на другий план, в гонитві за рейтингами всіляко намагаються розкритикувати всі дії влади, не усвідомлюючи той факт, що, враховуючи низьку політичну освіченість солдатського середовища, вони не роблять мінуса владним партіям, набираючи собі підтримку. Своїми популістськими діями вони формують ненависть не до конкретних політиків, а до інституту політичних партій у цілому, не до можновладців, які знаходяться тимчасово при владі, а до інститутів державної влади.

Всі ці аспекти формують у солдатському (добровольчому) середовищі політичні погляди, які найбільше відповідають анархістській ідеології. Вони виступають за знищення державних інституцій, середнього класу та загальну націоналізацію від великого до малого бізнесу – все має бути державним – від великих заводів до селищних магазинів. На відміну від початку війни, коли добровольці чітко ідентифікували себе з правими політичними рухами, здебільшого ВО «Свобода» та «Правий Сектор», а відповідно, і готові були слідувати за цією частиною політичної еліти України, сьогодні ми спостерігаємо за явною аполітичністю, але, в свою чергу, і готовністю до радикальних, силових революційних дій. Ми бачимо неспроможність добровольчого середовища висунути власну політичну еліту. Ті комбати і вояки-добровольці, які стали народними депутата-

ми від різних політичних проектів, дискредитували себе, а радикальне несприйняття будь-яких політичних сил призведе до того, що теоретичні революційні події, ядро яких будуть складати добровольці, перетворяться з національної в анархічну революцію. Спробуємо змодельювати подібну ситуацію.

Після продовження погіршення соціально-економічної ситуації в Україні, чергових корупційних скандалів у вищих політичних ешелонах влади, нових прикладах невдалих реформ, зокрема поліції, «народний лідер» закличе до «третього Майдану». Ми взяли в лапки лідера, тому що не знаємо, хто це буде, але це буде позасистемна «нова» людина. Вірогідніше, «лідер» буде з добровольчого середовища, наприклад, людина, яка обвинувачується у кримінальних злочинах під час військових дій і задля уникнення відповідальності спровокує бунти проти «несправедливої каральної державної системи», де стане політичним лідером. Такі кандидати вже є. Також є вірогідність того, що «лідер» буде контролюватися спецслужбами країни агресора – РФ або буде вирощений олігархічними ЗМІ і, відповідно, контролюватиметься олігархами. Перший варіант виглядає більш реальним. Цей «народний лідер» буде представником добровольців, і ядром протестного руху стануть добровольці. На заклик «лідера» одразу прибудуть нелегально озброєні демобілізовані добровольці, їх підтримає частина суспільства, яка бажає суттєвих перетворень в країні. Добровольці, які були інформаційно підготовлені впродовж років, озлоблені на всі без винятку суб'єкти політики (політичні партії, громадських діячів, всі державні інститути), після демобілізації зіштовхнувшись зі зневагою з боку місцевої влади в питаннях надання пільг та земельних ділянок. Це лише укріпило їхнє переконання у непотрібності державних інституцій.

Опозиційні політичні сили спробують приєднатися до протестів, проте «народні лідери», на той момент уже буде

сформовано щось на кшталт «ради комбатів», радикально відмовляться від цієї підтримки і заклинуть обернути «народний гнів» на політиків, які запропонують підтримку. Все це буде відбуватись під гаслами «Всі однакові». Після цього озброєні люди під проводом сумнівних «лідерів» візьмуть штурмом Парламент, Адміністрацію Президента, Будинок Уряду та Генштаб, який три роки «зливав добровольців». Незалежно від того, скільки народних депутатів буде фізично знищено, чи буде знищено Президента та Генштаб, російські дипломати майстерно представлять на міжнародній арені всі ці події як військовий «фашистський» заколот і оголосять про військову інтервенцію задля захисту громадян України. Для підтвердження цих тез будуть організовані погроми дипломатичних представництв провідних країн світу під гаслом «Вони не допомогли нам у війні, а тільки занепокоювались». Це має довести європейським політикам особливу небезпеку нестабільної України на кордоні з ЄС.

Револьюціонери представлять новий тимчасовий уряд – «раду комбатів», людей, які будуть неспроможні керувати жодною з галузей державного управління та економіки, гривня рухне. Нового уряду не визнають жодна європейська країна та США, буде зупинена співпраця з усіма міжнародними організаціями. В цей же час через революційні події наше МЗС не зможе оперативно реагувати на закиди російських дипломатів. З мовчазної згоди Європа погодиться на «заспокоєння» України Росією. Через відсутність вищого військового керівництва зв'язок між військами і військова вертикаль управління будуть зруйновані, національна гвардія погрузне в боях з революціонерами-анархістами, тоді як російські війська завдадуть ударів з усіх напрямків і попрямують на Київ. Після деякого спротиву, але без центрального командування, військові частини на Лівобережжі будуть розбиті. Через декілька днів російські війська почнуть битву за Київ, як проти «проурядових» частин,

так і проти революціонерів, які на той час уже зрозуміють хибність своїх дій і скинуть своїх «лідерів». Все це призведе до знищення України, її економіки та часткової або повної її окупації з боку РФ.

У цьому випадку «третій Майдан» буде відрізнятися від Революції Гідності, під час якої люди вийшли за зміну правлячої еліти та системи (хоча в кінці це було виконано лише частково), вони підтримували конкретні політичні партії і їхніх лідерів. «Третій Майдан» буде виступати за знищення системи, не буде спроможний висунути нової політичної еліти та політичних лідерів з числа комбатантів, а оголошені лідерами будуть неспроможні керувати органами державної влади, це якщо враховувати їхні щирість і патріотизм, а не те, що вони будуть підконтрольні ворогу або будуть з бандитського сегменту добровольчого руху. «Третій Майдан», за цим сценарієм, буде озброєним, а тому швидким і переможним. Насправді це буде справжня анархічна революція зі знищенням органів державної влади, системи державного управління і, як наслідок – держави.

Задля недопущення реалізації навіть деяких елементів цього теоретичного сценарію, на нашу думку, необхідно вжити ряд заходів як суспільству, всій політичній еліті, так і державі. Серед політичної еліти України провідну роль в цьому процесі має відігравати саме права – націоналістична – її частина. Серед основних заходів ми би виділили такі: підвищення рівня політичної культури та політичної освіченості, цілісна концепція державної військової пропаганди, залучення якомога ширшої верстви демобілізованих бійців до структурних ветеранських організацій, справедливе виконання законів щодо пільг ветеранам війни, створення окремого військового підрозділу для «людей війни».

Отже, підвищення рівня політичної культури ми вбачаємо як середньострокове завдання перш за все для існуючої політичної еліти. Через століття колоніального існування українська національна еліта тільки зароджується, а існую-

ча є прямим нащадком колоніальної радянської еліти. Політики мають усвідомити, що всі їхні висловлювання підхоплює суспільство, проте ці ж тези можуть бути, врешті, спрямовані проти їхніх авторів у майбутньому. Наприклад, ми спостерігаємо за популістськими висловлюваннями щодо діючих інститутів влади, що їх треба «виносити на вилах», «розстрілювати» і т. д. І на фронті солдати активно підхоплюють ці тези, але вже в їхній інтерпретації «виносити» треба всіх без винятку. Тобто коли політики закликають до радикальних дій, вони вважають, що заробляють політичні бали і прихильність електорату, зокрема і обурених солдатів, як правило, обурених штучно такими самими нерозумними закликами, але це не так. Ці заяви лише радикалізують загальну ситуацію, і через фактично анархічні погляди, постраждають усі. Це і було описано в моделі можливого «третього Майдану», який не буде підконтрольний нікому.

Таким чином, вкрай низький рівень політичної культури серед політичної еліти дзеркально відображається у суспільстві і, зокрема, серед солдатів і добровольців. Перш за все політична еліта, і та частина, яка знаходиться при владі, і та, яка знаходиться в опозиції, має виховувати в суспільстві повагу до вищих державних інститутів – парламентаризму, Президента, Уряду, Генерального штабу ЗСУ. Критикувати треба особистостей при владі і, критикуючи, пропонувати конструктивні альтернативи, а не закликати до знищення парламенту чи інших інститутів держави.

Щодо рівня політичної освіченості, то це питання довгострокової перспективи, перш за все освітньої галузі. Зі школи і протягом всього подальшого шляху виховання та навчання дитину мають готувати стати громадянином свідомим, з достатнім рівнем аналітичного мислення, зокрема і політичних процесів.

Питання пропаганди під час війни ми розглядаємо щодо мети і справедливості нашої війни. Як не дивно, але сьогодні навіть серед добровольців виникає питання: «За що

ми воюємо?», це стало наслідком нечіткої і розмитої позиції чинної влади щодо російсько-української війни. Власне, офіційно це навіть не війна, а «АТО», з усіма її наслідками: сполученням з тимчасово окупованими територіями, відкритий кордон з ворогом, дипломатичні та економічні відносини з РФ. Навіть якщо, з точки зору влади, все це виправдано та обґрунтовано, то необхідна чітко виражена концепція пояснення (пропаганди) для солдатів, що саме за війна відбувається між Росією та Україною, чому відкритий кордон, досі зберігаються дипломатичні та економічні відносини.

Що стосується революційного потенціалу ветеранів російсько-української війни, то завданням націоналістичних сил є спрямування цього потенціалу в правильному напрямку на користь України. Сьогодні ветерани здебільшого зневірені в усіх політичних силах і фактично сповідують анархічну ідеологію, будучи при цьому здебільшого патріотами України. Отже, залучити їх до активного політичного життя в правильному національному русі є завданням правих ветеранських організацій, таких як «Легіон Свободи».

Держава, взявши на себе законодавчі зобов'язання щодо пільг учасникам війни, має організувати їх виконання. Найболючішим для ветеранів російсько-української війни сьогодні є питання надання земельних ділянок. Всі чиновники на місцях, від яких залежить виконання цього зобов'язання держави, мають сприяти ветеранам війни. Несправедливість, з якою зустрічаються ветерани при оформленні своїх законних пільг, сприяє до збільшення ненависті до держави, яку вони захищали.

Важливою проблемою також лишається те, що є сегмент у добровольчому середовищі – люди, які пішли на війну не через патріотичні почуття, а через бажання взяти участь у війні. Іноді їх називають «люди війни». Після закінчення військових дій такі люди проявляють себе в кримінальному середовищі. Людей, яким подобається сам процес ві-

йни, серед українських добровольців достатньо багато. Для того, щоб сьогоднішні герої завтра не стали проблемою для українського суспільства, на нашу думку, доцільно створити військовий підрозділ, який буде відстоювати наші національні інтереси за кордоном. Такий підрозділ постійно братиме участь у військових діях там, де буде український інтерес. Таким чином, держава спрямує собі на користь військовий потенціал таких людей та забезпечить і українське суспільство від небезпек, і наших сьогоднішніх захисників від кримінального переслідування за злочини, які вони можуть скоїти.

Отже, дана розвідка була побудована на емпіричних дослідженнях та спостереженнях. Перебуваючи понад півтора року в середовищі добровольців на передовій російсько-української війни, ми мали змогу спостерігати за змінами політичних настроїв та за реакцією на політичні події в державі та заяви політиків. На нашу думку, ту кількість людей, яка була об'єктом спостереження, можна кваліфікувати як фокус-групу всього добровольчого руху в Україні. Саме на підставі цього спостереження ми зробили висновки щодо деструктивних наслідків революційних подій під час російсько-української війни, рушійною силою яких можуть стати добровольці. Переважно активні та патріотичні люди, які першими стали на захист України, через політичну малоосвіченість, відсутність сталої політичної культури в суспільстві в цілому, ворожу пропаганду та заяви популістів, злочинні чи помилкові дії влади та байдуже ставлення владних інституцій до проблем солдатів, багаторічну політику дискредитації інституту політичної партії – «всі однакові» – призвели до формування в середовищі добровольців анархічних поглядів на революційні зміни в державі.

Через ту саму політичну малоосвіченість вони не здатні оцінити наслідки таких революційних дій, які можуть знищити Українську державу. Націоналістичні сили України як оборонці української державності мають стати на зава-

ді реалізації такого сценарію. Залучення демобілізованих солдатів до правих припартійних ветеранських організацій дасть змогу проводити політичні вишколи задля спрямування досвіду і енергії солдатів на користь української державності. Вся політична еліта має усвідомити той факт, що сьогодні відбувається війна з нашим одвічним ворогом – Московщиною. Всі політики мають об'єднатись заради перемоги української нації в цій війні. Національна революція може не знадобитись, оскільки під час війни вона може відбутись еволюційним шляхом – шляхом приходу до влади правих сил через вибори. Якщо цього не станеться, потенціал ветеранів війни стане в нагоді для проведення національної революції. Проте головним завданням націоналістичних сил є спрямування революції в національний конструктивний бік, а не в бік анархічної революції, метою якої є знищення органів державної влади заради їх знищення, без пропозиції альтернативи.

“

Ідеї, люди, боротьба – це три нерозривні елемента революційно-визвольного процесу.

Великі характери показуються у хвилинах великої проби. Фразами не можна вилонити й виростити революційних кадрів, але акцією. Наш визвольно-революційний рух кріпшав і зростав не лише завдяки теорії, а передусім завдяки нашим діям, акціям в ім'я недискусійних ідей.

Ярослав Стецько

Ігор Загребельний

аспірант кафедри філософії

Полтавського національного педагогічного

університету ім. В.Г. Короленка

Метаполітичний фланг націоналістичної політики

Майдан 2013–2014 років так і не завершився перемогою націоналістичної революції. А це поставило націоналістів перед необхідністю концептуального осмислення ситуації, що склалася, і обрання сценаріїв подальшої боротьби. Війна лише відтермінувала цю необхідність.

Вибудовування стратегії не має обмежуватися ставкою на досягнення радикальних змін у найближчому часі, адже вони не гарантовані. Не скориставшись нагодами до відновлення революційної боротьби в перші півтора року після Майдану, націоналісти дали можливість олігархічному режиму зміцніти і опинилися в ситуації невизначеності.

За таких умов для націоналістів дуже важливо визначитися з основними напрямками зовнішньої діяльності, а також присвятити особливу увагу внутрішній якості свого руху. Однією зі сфер, де перетинається перше і друге, є метаполітика і нарощування інтелектуальної сили в цілому.

Від Кошена до Грамші і «нових правих»

Одним із перших серйозну спробу осмислення інтелектуального виміру політичної боротьби здійснив французький консервативний історик Огюстен Кошен (1876–1916). Досліджуючи причини і перебіг Французької революції

кін. XVIII ст., він дійшов висновку, що вона була передусім дітиськом мережі людей інтелектуальної праці, зорієнтованих на ідеї Просвітництва. Цю мережу Кошен називає «малим народом».

Кошен бере до уваги два аспекти діяльності «малого народу»: його пряму політичну дію і його інтелектуальний вплив. Нас цікавить другий аспект. На основі численних документів Кошен показав, як «малому народу» вдалося узурпувати громадську думку. У той час, коли реальний французький народ продовжував існувати як складна органічна цілісність (достатньо вірна старим переконанням і звичаям), пройняті просвітницькими ідеями інтелектуали опанували суспільно важливі трибуни (салони, преса, книговидання) і, користуючись ними, почали говорити від імені абстрактного народу. Подальший революційний вибух став лиш політичною капіталізацією здобутої інтелектуальної влади.

Кошен підійшов до питання інтелектуального виміру політичної боротьби як дослідник-історик і противник революції, що так сильно змінила життя французів. Через кілька десятиліть італійський марксист Антоніо Грамші (1891–1937) висунув подібне розуміння революційної механіки – але як політичний практик, що жадав здійснення соціалістичної революції.

Грамші продовжив ревізію марксизму, розпочату Леніним. Класичний марксизм – це система жорсткого економічного детермінізму, де політика й ідеологія є всього лиш надбудовою. Базисом є система виробництва. Відтак соціалістична революція можлива лише за умов належного розвитку капіталістичної системи виробництва. Але революція вибухнула не в індустріально розвиненій Англії, а в Росії, де, з точки зору класичного марксизму, для цього не було умов. У ленінській теорії ця колізія розв'язується визнанням певної автономії надбудови на рівні політики. Ленін робить наголос на значенні партії як «авангарду про-

летаріату». Грамші надає надбудові ще більшої автономії, підкреслюючи значення протистояння в інтелектуальній площині.

Буржуазна система, вважає Грамші, панує не лише через механізми суто політичного контролю-примусу, але й завдяки культурній гегемонії. Репресивний характер політичної влади важко не розгледіти: поліція, тюрми, чіткі рамки законів. Натомість влада культурної гегемонії прозора, непомітна. Уявлення, щодо яких у суспільстві існує широкий консенсус, цементують соціально-політичну систему надійніше, ніж кийки поліцейських. За таких умов перед інтелектуалами постає вибір: або підтримувати цю гегемонію, або перейти на позиції спротиву, розгорнути мережу контргегемонії.

По Другій світовій лівацька «культурна контргегемонія» в країнах Заходу стає фактично гегемонією. Ліві домінують у вищій школі, пресі, літературі. Щоправда, це не призводить до падіння капіталізму. Навпаки, бунтарі 1968 року успішно інтегрувалися в капіталістичну систему, зберігаючи при цьому лівацькі культурні установки. Таким чином, виникло явище культурного марксизму.

Засилля ліваків у культурній царині змушує правих засвоїти грамшіанські уроки. Наприкінці 60-х років, коли, здавалося б, домінування лівих сягнуло свого апогею, у Франції виникає явище «нових правих», котрі роблять ставку на інтелектуальне протистояння марксистам та лібералам. Праві інтелектуали гуртуються в GRECE – Групу вивчення європейської цивілізації, об'єднують свої зусилля, створюють власну серйозну періодику і намагаються потрапити на шпальти мейнстрімної преси. А передусім вони вибудовують нові концептуальні стратегії.

Характерною рисою «нових правих» було те, що вони робили наголос не на пряму політичну пропаганду, а на інтелектуальну активність більш тонкого характеру – метаполітику. Метаполітика – це сфера впровадження ідей, які безпосередньо не стосуються актуального порядку денного

політичної боротьби, але містять у собі потенціал радикальних політичних перетворень.

Проводячи аналогії з садівництвом чи городництвом, можна сказати, що метаполітика, на відміну від звичайної політичної боротьби, не спрямована на вирубування чи виривання непотрібних рослин і садження потрібних (у вигляді *готових саджанців*). Її дія відбувається “під ґрунтом”: у формі підточування коренів непотрібного і садження *насіння* потрібного. Це трудомісткий і довготривалий процес. Але що робити, якщо ворожі ідеології мають занадто сильні позиції? Якщо людей переконали, що на городі має рости амброзія, а не помідори або що яблуна чи грушка – це справжнісінький фашизм, особливо якщо вони претендують на місце, яке займають чагарники?

Якоюсь універсальною теорією метаполітики та культурної гегемонії не існує. Хоч обидва поняття дуже часто вживають поруч, їхнє значення варто розмежовувати. Поняття метаполітики є вужчим і стосується саме «підземної роботи» й імпліцитних смислів. Поняття культурної гегемонії описує ширше розмаїття смислів, у тому числі й експліцитно політичних. Метаполітику можна сприймати як складову боротьби за культурну гегемонію.

В Україні є наявними два рівні культурної гегемонії, котрій мусять протистояти націоналісти. Існує олігархічний режим. Він так чи інакше змушений апелювати до патріотичної фразеології, але при цьому спирає її на лібералістичні ідеї та концепти, що виправдовують і камуфлюють неоколоніальне становище України. Водночас у нас існує явище, подібне до описаного Кошеном «малого народу». Український «малий народ» становить мережа журналістів, блогерів та публіцистів, літераторів і літературних критиків, представників шоу-бізнесу та інших осіб, здатних формувати суспільну думку. «Малий народ» чіткіше зорієнтований на лібералістичні ідеї (в тому числі екстремістські на кшталт гендерної ідеології).

На відміну від французького «оригіналу», український «малий народ» не готує революції. Він перебуває в симбіозі з олігархічною системою, підсилюючи смислове поле її панування, і лиш інколи критикує повільність впровадження лібералістичних ідей або ж, відповідно до кон'юнктури, створює опозиційне реноме. Симбіоз «малого народу» і олігархії можна легко побачити на прикладі євроінтеграційного дискурсу. Цей дискурс є прикриттям неоколоніального становища України, формує хибні загальнонаціональні цілі, на яких спекулює влада (наприклад, безвізовий режим), і загалом надає їй якогось сенсу. «Малий народ» зміцнює цей дискурс і водночас використовує його для просування якихось своїх ідей (логіка цих маніпуляцій проста: «Має бути саме так, бо інакше нам не дадуть безвізу»).

Для націоналістів боротьба у площині культурної гегемонії – це вибивання ґрунту з-під ніг олігархічної системи, її делегітимізація. Водночас це стримання руйнівних процесів, якими так сильно марить «малий народ». Нарешті, це підготовка суспільства до побудови іншої, альтернативної, України. Тож ця боротьба просто необхідна. Але лобові атаки у ній далеко не завжди можуть бути успішними, адже поки що сили нерівні. Тому є сенс розбудовувати метаполітичний фланг правого наступу і орієнтуватися на довготривалі маневри.

Вісниківство як вдалий метаполітичний проект

Силу метаполітичних практик ілюструють успіхи українського націоналістичного руху міжвоєнного часу. Ці успіхи не в останню чергу є заслугою низки яскравих інтелектуалів, ідейним лідером яких слід вважати Дмитра Донцова (1873–1973). Важко з упевненістю сказати, як сильно на

організованому націоналістичному русі міжвоєнного часу могла позначитися відсутність Донцова та близького до нього середовища. Однак те, що Донцов та вісниківці суттєво посилили позиції націоналістів, не викликає сумнівів. Під питанням, щоправда, лишається співвідношення заслуг метаполітичних і експліцитно політичних ідей, які генерувалися вісниківцями. Донцовське середовище продукувало як смисли, що передували суто політичним, так і готові політичні гасла та концепти (скажімо, запальний і принциповий антикомунізм, що охолоджував тимчасові радянофільські настрої галичан). Наразі нас цікавить перша категорія смислів.

Однією з найбільших заслуг Донцова перед націоналістичним рухом стало те, що він забезпечив ментально-світоглядну легітимізацію революційної стратегії боротьби. Ця стратегія неминуче впиралася в стіну раціоналістичних, матеріалістичних, позитивістських світоглядних установок, котрі силою інтелектуальної моди панували серед частини галицького українства. Донцов пробив цю стіну і проклав дорогу максималістській революційній стратегії.

Критики часто звинувачували Донцова у тому, що його *magnit opus* міжвоєнного часу – «Націоналізм» – не мав характеру програми і не містив практичних політичних рекомендацій. Та насправді «Націоналізм» і був програмним твором, лиш не політичним, а метаполітичним. «Націоналізм» був програмою подолання установок, що сіяли сумнів у доцільності революційної боротьби, паралізували її, намагалися зобразити її безперспективною. “Націоналізм” і все, що його супроводжувало, проклали дорогу націоналістичному волюнтаризму, що не рахувався з обставинами, які до того часу змушували українців дотримуватися мінімалізму у своїх прагненнях, вимогах, методах. Прокладаючи дорогу вольовому націоналізму, Донцов водночас делегітимізував його політичних конкурентів. Та світоглядно-ментальна система координат, котру він творив разом із соратниками,

робила неактуальними демократизм, соціалізм чи поміркований консерватизм.

Метаполітичний уплив вісниківства був цілісним, але не монолітним. Можна виокремити три основні арени цього впливу: загальну філософсько-методологічну, літературну та літературно-критичну.

По Другій світовій повторення феномену «Літературно-наукового вісника» було неможливим, хоч Бандера з соратниками виношували плани започаткувати випуск подібного до ЛНВ журналу під редакцією Донцова. Попри це метаполітична проблематика продовжувала супроводжувати націоналістичний рух. В офіційній ОУНівській періодиці повоєнного часу легко знайти літературознавчі чи філософські публікації.

Цікаво, що повоєнні роки дають нам приклад боротьби проти українського націоналізму на метаполітичному рівні. Йдеться передусім про діяльність Мистецького українського руху (МУР). Представники МУР не концентрувалися безпосередньо на критиці націоналістичної ідеології, проте відверто виявляли ворожість світоглядній спадщині вісниківства і пропагували діаметрально протилежні ідеї. В ході полеміки з МУРівцями народжувалися нові теми-маркери. Наприклад, ставлення до екзистенціалізму чи конкретно Сартра. Приклад МУР особливо цікавий тим, що його діяльність інспірувалася агентом радянських спецслужб Віктором Петровим-Домонтовичем. Вочевидь, Петров чудово розумів значення вісниківського підмурівка націоналістичної ідеології.

Рекогностування

Боротьбу сучасних українських націоналістів у площині культурної гегемонії навряд чи можна вважати класичною позиційною війною з чітко вираженим фронтом. На манев-

рену війну зі стрімкими і результативними атаками вона також мало схожа. Швидше, маємо справу з дещо хаотичним протистоянням, де є і контрольовані укріплені райони, і короткі лінії, де спостерігаються ознаки позиційної війни (в мініатюрі), і райони активності партизан, і місцевості, на які, як здається, націоналісти взагалі не претендують (хіба що поодинокі ентузіасти можуть здійснювати там свої відважні диверсійні акти). Найкраще зрозуміти ситуацію можна, поглянувши на позиції правої ідеології в гуманітарних науках (розуміючи, що справа не обмежується суто академічними рамками і має ширшу суспільну проекцію).

Найсильніші позиції націоналісти мають в історичній науці. Ці позиції були здобуті в довготривалій боротьбі за реабілітацію і належну глорифікацію українського визвольного руху ХХ ст. і просто за право дивитися на минуле з україноцентричної точки зору. Боротьба за утвердження «історичної правди» залишила свій відбиток на всьому сучасному націоналістичному рухові.

На академічному рівні ця боротьба проходила у формі фахового вивчення історії націоналістичного руху та інших сторінок визвольної боротьби і виплекала плеяду яскравих дослідників (скажімо, В. В'ятрович, Б. Галайко, Р. Забілий, О. Пагіря, І. Патриляк, М. Посівнич та ін.). Академічний рівень доповнюється науково-популярним (досить згадати про творчість Р. Ковалю).

Однак присутність проблематики історії українського націоналістичного руху в академічному дискурсі характеризується не лише суттєвими здобутками, але й окремими небезпечними тенденціями. Більшість із них можна об'єднати поняттям новодвійкарства. Як двійкарство середини минулого століття намагалося вихолостити з ОУН націоналістичний зміст, так і сучасні деструктивні тенденції в дослідженнях спрямовані на нівелювання ідеологічної спадщини націоналістичного руху. В обох випадках ми бачимо намагання верифікувати націоналізм у межах від-

мінної ідеологічної системи, узагальнено кажучи – демоліберальної (у випадку двійкарства середини ХХ ст. ще й із вкрапленнями марксистських ідей).

Новодвійкарська парадигма ґрунтується на визнанні легітимності демоліберальної ідеології у поєднанні з національним чинником. У межах цієї парадигми націоналістичний рух минулого легітимізується передусім як «визвольний» і «антитоталітарний» (якщо говорити про антинімецьку і антибільшовицьку боротьбу). Все це не залишає місця для актуалізації антилібералістичних, послідовно правих, консервативно-революційних смислів націоналістичного руху. Ці смисли нівелюються шляхом замовчування або виправдовування. Наприклад, говорячи про націоналістичний рух міжвоєнної доби, історик може вставити поблажливу ремарку, що в той час мода на «авторитаризм» була загальноєвропейською. Риторика виправдовування «авторитаризму» ОУН лише свідчить про індоктринованість демоліберальною ідеологією, яка вибудовує штучну дихотомію демократичності і недемократичності (в авторитарній чи тоталітарній версії). В межах цієї риторики просто немає місця для належної реактуалізації прагнень націоналістів міжвоєнної доби побудувати передусім *органічну* державу.

Новодвійкарство спроможне вписати дистильований образ націоналістичного руху минулого в колективну свідомість спільноти, що визнає панування демоліберальних ідей. Але якщо виходити з позицій сучасного націоналізму як антилібералістичної й антиолігархічної революційної сили, то варто визнати: новодвійкарство обкрадає націоналістів. Грубо кажучи, за декілька років у центрі Києва за участю «Порошенка» (нинішнього чи майбутнього) можуть відкрити пам'ятник Бандері (в іпостасях «борця за волю України» та «борця проти двох тоталітаризмів»). Але це буде дуже сумнівна перемога, якщо повз той пам'ятник щороку крокуватимуть учасники гей-параду.

Так само сумнівною перемогою буде портрет Бандери на десятитисячній банкноті, девальвованій валюті країни, що лишається вписаною у світову економіку на неоколоніальних засадах.

Отож, навіть у царині історії власного руху позиції сучасних націоналістів не такі вже й ідеальні. Але перелік важливих для ідеологічної боротьби сфер історіографії не вичерпується проблематикою ОУН та УПА. У нас фактично відсутній правий історичний ревізіонізм, який кидав би виклик усталеним міфам та оцінкам, що служать підпорою лібералістичним та лівацьким ідеологічним моделям.

У випадку літературознавства ми маємо справу з партизанською боротьбою, що лише час від часу виявляє системний характер. Серед тем, які становлять предмет уваги «правого літературознавства», можна назвати літературознавче осмислення націологічних проблем, дослідження особливо піднесених, сповнених аристократичних смислів, героїчних пластів українського красного письменства (передусім вісниківської поезії, спадщини «католицького відродження», творчості неокласиків) та реактуалізацію цінних літературно-критичних напрямів (знову ж таки вісниківство та католицька критика міжвоєнного часу). Але основним полем боротьби є не стільки утвердження позитивних смислів, як їхній захист і спротив деструктивним течіям у літературі та літературній критиці: постмодернізму, фемінізму, гендерній ідеології.

Говорячи про «праве літературознавство», слід назвати імена С. Андрусів, О. Багана, В. Дончика, П. Іванишина, М. Комариці, І. Набитовича, Т. Салиги, Л. Сеника. Хтось із названих дослідників безпосередньо ідентифікує себе з правою політичною ідеологією, хтось відзначився тими чи іншими здобутками без такої самоідентифікації. Здобутків і справді є чимало: і евристичних, і інституційних, і у вигляді порушених суспільних дискусій. Проте перевагу поки що мають деструктивні тенденції – і в літературі, і в крити-

ці. Певно, найяскравіша ілюстрація до такого невтішного стану речей – це кількість представників сучасної націоналістичної молоді, що зачитуються авторами-нігілістами на кшталт Андруховича або Жадана.

На літературознавстві, власне, і потрібно завершити опис систематичної присутності «правизни» в українському академічному дискурсі. Ситуацію хоч якось рятує те, що частина представників «правого літературознавства» працює в інтердисциплінарному полі. Такий стан речей незадовільний. Більш ніж бажаною є присутність правих інтелектуалів в академічній філософії, політології, теорії держави і права, економіці. Бажаною вона є і в культурології, мистецтвознавстві, релігієзнавстві. Епізодичні успіхи «диверсантів», що працюють у цих дисциплінах, поки що не набули відчутної ваги.

Метаполітика, втрачені уми і дезертирство

Належна інтелектуальна складова не гарантує політичному рухові швидких перемог, проте в усякому разі надає йому внутрішньої сили. Якщо обставини не дають можливості створити потужний метаполітичний фланг, потрібно мати принаймні надійний метаполітичний тил. У сучасних українських націоналістів проблеми не лише з першим, але й із другим.

«Історичний перекис» націоналістичного руху суттєво ослаблює його привабливість для молоді, котра шукає яскраві смисли і цілісні світоглядні системи. Одним, аби сформувати своє політичне кредо і життєву позицію, достатньо героїчних образів із минулого. Іншим же – недостатньо. Вони потребують інтелектуального продукту іншого гатунку: маяків філософських принципів, схем

розуміння історії, небанальних відповідей на проблеми сьогодення.

Націоналістичний рух докладає недостатньо зусиль, аби зацікавити собою молодь із інтелектуалістськими установками. Таким чином, не лише втрачається потенціал, але й створюються умови для рекрутування молодих українських умів до стану ворога. Звісно, індоктринація студентства лібералістичними та маргінально лівацькими ідеями, а також його залучення до відповідних структур не в останню чергу відбувається на фінансовій основі. Явище «грантожерства» добре відоме. Але будьмо чесними: причина не лише у фінансових спокусах. Інтелектуалістські установки у поєднанні з потягом до яскравого легко можуть спрямувати молоду людину в тенета згубних ідей. Гарна інтелектуальна обгортка приховує небезпеку доктрин, що є бунтом проти здорового глузду.

Відсутність цілісної інтелектуальної культури не лише заважає рекрутуванню, але й породжує дезертирство. Є природним те, що частина молоді, котра поповнює ряди націоналістичного руху, з часом відходить від активної діяльності. Цей відхід спричинений згасанням юнацького максималізму, прагматичними потребами, кар'єрними амбіціями тощо. «Вічним активістом» може бути далеко не кожен. Відхід від діяльності в певній організації не мав би супроводжуватися світоглядним дезертирством. Але дуже часто супроводжується. Не в останню чергу тому, що активісти не мають міцного інтелектуального скелета – все тримається на емоційному тонусі. Коли ж зникає тонус – зникають і переконання. Особливо прикро, якщо йдеться про вихідців із націоналістичного середовища, яким вдається збудувати кар'єру у професіях, що передбачають суттєвий суспільний вплив (освіта і наука, журналістика, чиновництво), однак пройдена «націоналістична школа» на їхній діяльності суттєво не позначається.

Зрушити дискурс вправо

Як було зазначено на початку, за нинішніх умов націоналісти мають спрямувати свої зусилля на посилення внутрішньої якості свого руху. Зокрема, «паузу» невизначеності можна використати для надолуження втраченого в інтелектуальній сфері. Кажуть, що найкращий відпочинок – це зміна діяльності. Після Майдану та війни такий «відпочинок» націоналістам явно не завадить.

Й ініціювання вузьких метаполітичних проектів, і більш широке посилення власної присутності у площині культурної гегемонії вимагають різнорівневих і різноаспектних зусиль. Це і концептуальні пошуки, і напруження волі всіх здатних до належної інтелектуальної праці учасників націоналістичного руху, і спрямування зусиль на організаційську та іншу рутинну роботу, і розуміння з боку керівництва потужних націоналістичних партій та бізнесу, готового підтримувати націоналістичну боротьбу. Останній момент особливо важливий: без фінансування видавничих проектів, конференцій та семінарів, без правильних грантів та конкурсів, без фінансової підтримки інших важливих справ досягнення високих результатів в інтелектуальній сфері буде малоімовірним. Найперше, що потрібно зробити активу націоналістичного руху, – це усвідомити саму важливість інтелектуальної сфери. Необхідно стимулювати «інтелектуальний апетит» членства націоналістичних сил. Керівники різних організаційних ланок мають звертати увагу на інтелектуально здібне членство, заохочувати його до творчої праці та будівництва кар'єри як форми боротьби за спільну справу. Поштовхом для концептуальних пошуків і програмових напрацювань може стати випуск солідного теоретичного журналу, що виходитиме в кореляції з постійно діючим семінаром. Журнал має виходити за підтримки основних націоналістичних сил. Його редколегія має складатися з представників від цих сил та незалежних

інтелектуалів і діяти інклюзивно. Журнал має бути авторитетним серед членства основних націоналістичних сил.

Надважливою є активізація видавничої справи. Можна виділити такі її основні напрями:

- заохочення сучасних націоналістичних авторів до випуску книг науково-популярного і публіцистичного характеру, присвячених актуальним питанням української і зарубіжної політики, геополітичного життя, світоглядної динаміки;
- підтримка випуску академічних монографій бажаного спрямування;
- випуск академічних книжок формату підручників (з відповідними грифами) для студентів та викладачів соціально-гуманітарних дисциплін (включно з журналістами);
- якісні переклади зарубіжних авторів, що представляють праву думку (від класиків до сучасних).

Однією зі складових опанування студентства та фахівців у своїй галузі має бути створення майданчиків для «м'якого» світоглядного впливу на кшталт літературних, мистецтвознавчих, дискусійних та наукових клубів.

Окрему увагу слід звернути на журналістів. Необхідно переймати в ідейних противників – носіїв ліво-ліберальної ідеології – їхні методи роботи з представниками ЗМІ: семінари та тренінги, випуск цільової літератури, організація конкурсів, що стимулюють висвітлення певних тем.

Далекосяжною метою має бути створення філософського аналога Центру досліджень визвольного руху та подібних інститутів, що працювали б у інших дисциплінах.

*Зусилля, докладені у боротьбі за культурну гегемонію, не принесуть швидкого ефекту. Проте вони необхідні, бо без них важко не лише здобути перемогу, але й насамперед утримати її. Здобувши тим чи іншим шляхом політичну владу, націоналісти не завершать революції, якщо не будуть здатними здійснити **концептуальну революцію**, а для неї потрібні і концепції, і кадри. Ми за всяку ціну маємо зрушити загальнонаціональний дискурс вправо.*

“

Наша визвольна концепція – це концепція чину, боротьби, тож і програма віддзеркалює не тільки важливість, а й дійове чергування наших цілей. Без власної держави, без визволення, отже і без визвольної боротьби, Україна не може мати ані свободи, ані добробуту, ані якої-небудь тіні демократії.

Степан Бандера

Микола Шипілов

учень спеціалізованої школи № 181 ім. Івана Кудрі
з поглибленим вивченням іноземних мов (м. Київ)

100 років революції. Повторення пройденного

Присвята ІV Бандерівських читань – 100-річчю Української Революції. А заявлена тематика конкурсу студентських та аспірантських есе, що відбувається в їх межах, – перспективи Української національної революції вже у ХХІ столітті. Очевидно, організатори читань закладали в такий задум сакральний зміст: старше покоління мало б говорити про уроки минулого, а молоде – думати про майбутнє.

Втім навряд чи матиме бодай якийсь практичний сенс нафантазоване майбутнє, якщо воно не буде ґрунтуватися на отих самих уроках минулого і якщо не буде виходити із реалій нашого сьогодення. Інакше ми кармічно потрапляємо в глобально-історичний «день байбака», для окреслення якого принагідно згадати вислів американського філософа Джорджа Сантаяни: «Хто не пам'ятає свого минулого, приречений пережити його знову».

І, як не сумно, ця сентенція підтверджується новітньою історією нашої держави, яка з моменту свого відновлення і донедавна ходила по зачарованому колу Української революції 1917–1921 років, відтворюючи її архетипи та притаманні їй політичні процеси з тією загальновідомою поправкою, що вдруге історія відтворюється як фарс.

В обох випадках ми маємо справу з одним і тим же окупантом та відносно подібні передумови набуття незалежності: вона стала можливою завдяки ослабленню влади дер-

жави-окупанта, поступовій розбудові власних автономних владних структур та проголошенню у відповідний піковий момент державної самостійності.

І в обох випадках можна виділити два спільних параметри, змістовне наповнення яких і визначило якість та результати революційно-визвольного процесу.

1. *Можливість відновлення держави.* В обох випадках визначався зовнішнім фактором.

У 1917 року – це виснаження у I світовій війні, Лютнева революція, одним із наслідків якої була боротьба двох центрів влади – Тимчасового комітету Державної думи (Тимчасового уряду) та Петроградського совета. В результаті – дезорганізація державного механізму в масштабах імперії.

У 1991 року – це виснаження у «холодній війні», «перебудова», відносна демократизація суспільного життя, як наслідок, – процеси дезінтеграції. Боротьба двох центрів влади в столиці імперії – загальносоюзного та російського Б. Єльцина.

Фактично ми маємо справу з вікном можливостей, яке відкривалося в ході історичного процесу (очевидно, як сукупністю геополітичних, складною комбінацією явних та латентних чинників, які є різними за природою походження) для державницького зриву.

2. *Здатність відновлення держави.* Визначає спроможність нації до відновлення держави. Очевидно, для цього ідея незалежності мусить мати підтримку в широких масах населення, а це досягається через служіння цій ідеї національної еліти.

Широка підтримка УЦР у першій половині її діяльності (згадаємо багатотисячні маніфестації, всеукраїнські конгреси тощо) цілком природно була заснована на стані масової ейфорії, на вірі в демагогію популістів, що ось-ось і самі собою «згинуть наші вороженьки, як роса на сонці», і тоді заживемо...

Дев'яності роки ХХ сторіччя абсолютно точно відтворили ті ж дії і сподівання, лише з поправкою на нові реалії.

Головним позитивним моментом в обох випадках стало те, що ідея самостійності пішла в маси. Негативним – що правлячий клас не скористався пасіонарним сплеском нації. Не спромігся до рішучого державного будівництва. Не вирішив нагальних питань політичного та соціального плану. Тому і там, і там після ейфорії, як наголошує психологічна наука, «наступає розчарування й дезорієнтація, які часто призводять до глибокої депресії».

Якості та державницькому хистові (чи то пак їх відсутності) української еліти часів Центральної Ради присвячено достатню кількість робіт, тому просто констатуємо як факт: брак. В період УЦР, враховуючи попередній фактор відсутності бодай якихось власних квазідержавних інституцій, на роль провідної верстви могла претендувати лише українська інтелігенція. Яку, в свою чергу, характеризували відсутність управлінського досвіду та захоплення соціалістичними маревами, в яких для України достатньо «здорової юшки» автономії. Історія УЦР – це історія вимушеного здобуття державності. Як влучно зазначено у I Універсалі, – «нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю».

Ситуація початку 90-х років XX сторіччя має свої специфічні риси. З одного боку, українська інтелігенція, що не має управлінського досвіду, але, враховуючи гіркий досвід попередників з УЦР, швидко прийшла до розуміння потреби незалежності. З іншого боку – комуністична управлінська еліта, якій ідея самостійності була ворожою, але для якої у серпні 1991 року вона несподівано стала засобом збереження власного панівного становища. Симбіоз першої групи з другою й утворив обличчя нової держави. Одні заходилися в душі УЦР проводити маніфестації, паради та форуми, інші – «дерибанили» «заводи, газети, пароходи».

Просто запишу тут: «Роблячи з усього: з політичного служіння нації, з політичних урядів, з парламентів, з церковних амвонів звичайний гешефт, відскочно до особистої

кар'єри, до задоволення всіх тих дрібних потреб своїх особистих, своєї родини, кляну, або парафії, як вони привикли це робити в своїм містечку, така еліта забивала самий дух, яким одушевляється всяка суспільність, робила з національного життя велику брехню, а з нації живий труп» (Д. Донцов, «Дух нашої давнини»).

Пропонована схема цілком повно ілюструє слова Дмитра Донцова

<i>Українська Центральна Рада, М. Грушевський (1917–1918)</i>	<i>Перший Президент Л. Кравчук (1991–1993)</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Еволюційне сприйняття, під тиском зовнішніх обставин, ідеї державної незалежності України. 2. Прихильник соціалістичних поглядів. 3. Намагався поєднати ідеї національної автономії та «загальноросійського демократичного фронту». 4. Кволе будівництво державних інститутів. 5. Занехання розбудови власних Збройних сил. Як наслідок – Крутянська трагедія та більшовицька окупація України. Повернення УЦР до Києва на багнетах німецької армії. Оскільки своєї армії не було створено, то, за умовами Берестейського договору, Україна годувала чужу. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Еволюційне сприйняття, під тиском зовнішніх обставин, ідеї державної незалежності України. 2. Був функціонером КПУ, згодом належав до СДПУ(о). 3. За принципом «поміж крапельками» намагався догодити лівим і правим, Росії та США. 4. Кволе будівництво державних інститутів. 5. Занехання розбудови власних Збройних сил. Вони лишаються рудиментом Радянської армії. Масове скорочення війська. Початок знищення ВПК. Укладення Масандрівських угод, за яким Севастополь перетворювався на базу російського Чорноморського флоту. Підписант «Тристоронньої заяви» президентів України, США та Росії щодо негайного вивезення всієї української ядерної зброї до Росії без будь-яких конкретних гарантій безпеки та документально зафіксованих фінансових компенсацій.

<p>Українська Центральна Рада, М. Грушевський (1917–1918)</p>	<p>Перший Президент Л. Кравчук (1991–1993)</p>
<p>6. Утворення більшовицькою агентурою на сході та півдні України різномасштабних фейкових донецько-криворізьких, одеських, таврійських «радянських республік», що «приєднуються» «за народним волевиявленням» до РСФСР.</p> <p>7. Захопленість конгресами, маніфестаціями, парадами. Лівопопулістська соціальна риторика, за якою відсутні конкретні справи.</p> <p>8. Економічна криза, соціальне зубожіння. Страйки, повстання.</p> <p>9. Втрата суспільної підтримки, делегітимація. Поширення ідеї «сильної руки». Державний переворот.</p>	<p>6. Офіційні територіальні претензії РФ до України. Повзуча сепарація Криму, вкидаються ідеї реанімації проєкту «Донецько-Криворізької республіки».</p> <p>7. Захопленість конгресами, маніфестаціями, парадами. Популістська соціальна риторика, за якою відсутні конкретні справи.</p> <p>8. Економічна криза, соціальне зубожіння. Страйки.</p> <p>9. Втрата суспільної підтримки, делегітимація. Поширення ідеї «сильної руки». Дострокові вибори Президента. Програш.</p>
<p>Гетьманат, П. Скоропадський (весна–осінь 1918)</p>	<p>Другий Президент Л. Кучма (1994–2004)</p>
<p>1. Ставленик німецької військової адміністрації, спирався на великих землевласників, промисловців та банкірів. Приходу до влади сприяли національно-консервативні кола. Ідеологічне підґрунтя надала монархічна концепція В.Липинського.</p> <p>2. Як виходець із зрусифікованих аристократичних кіл, флігель-ад'ютант російського імператора, що все життя провів у армії, розбудовував державну модель, яка була йому, його опертю та патронам зрозумілою, – таку собі українську міні-російську імперію.</p>	<p>1. Представник зросійщеної промислової еліти України, т. зв. «червоних директорів», прообраз майбутньої олігархії. Приходу до влади сприяли свої «липинські» – Стецьків, Пинзеник, Лановий, Головатий тощо.</p> <p>2. Як і Скоропадський, Леонід Кучма намагався створити з держави те, що йому найбільш зрозуміле, – владну систему, схожу на управління його рідним заводом.</p>

<i>Гетьманат, П.Скоропадський (весна–осінь 1918)</i>	<i>Другий Президент Л.Кучма (1994–2004)</i>
<p>3. Сконцентрував у власних руках всю повноту влади, зумів доволі швидко відновити стабільність у державі, подолати економічну кризу, ввести національну валюту – гривню.</p> <p>4. Скасовує соціалістичне законодавство УЦР, відновлює капіталістичний тип економіки, перерозподіл економічних ресурсів в інтересах великої буржуазії та гаранта режиму – Німеччини.</p> <p>5. Припинено сепаратні рухи, вирішується питання про приєднання до Української держави Криму, Кубані, українських аралів російських та білоруських губерній.</p> <p>6. Утворюються інституції науки та вищої школи. Був відновлений губернський територіальний устрій. До влади на місцях запрошені старі російські адміністративні кадри. Провадилася показушна українізація владного апарату, яка здебільшого саботувалася проросійськими управліннями. Внаслідок такої політики Скоропадський сприймався одним як недостатньо український, а іншими – недостатньо проросійський.</p>	<p>3. Сконцентрував у власних руках всю повноту влади, поступово зумів відновити політичну та економічну стабільність у державі, подолати економічну кризу, ввести національну валюту – гривню.</p> <p>4. Формується капіталістичне суспільство, радикально збільшується розрив між багатими та бідними. Домінуюче становище здобуває олігархат, головним «розводящим» відносно яких виступає сам Л. Кучма.</p> <p>5. Припинено сепарацію Криму: скасовано посаду президента автономії, кримські локальні акти приведено у відповідність до законодавства України.</p> <p>6. Прийняття більш-менш демократичної Конституції України, запрацював Конституційний суд, який неодноразово приймав рішення всупереч «побажанням» Президента. Активізується процес державної інституалізації. Управлінська еліта в превалюючій масі – анаціональна, зорієнтована безпосередньо на Кучму.</p>

<p><i>Гетьманат, П.Скоропадський (весна–осінь 1918)</i></p>	<p><i>Другий Президент Л.Кучма (1994–2004)</i></p>
<p>7. Активно розбудовуються Збройні сили України. Військова та фінансова підтримка ЗУНР.</p> <p>8. Формування потужного опозиційного об'єднання – Українського Національного Союзу. Попри тотальну критику режиму Скоропадського, УНС брав активну участь у формуванні його другого Кабінету.</p> <p>9. Революційні події в Німеччині та Австро-Угорщині та наступна за цим втрата Скоропадським військово-політичної підтримки з їх боку зумовлюють переорієнтацію на денікінський білогвардійський рух та формування проросійського уряду.</p> <p>10. Утворення УНС Директорії, повстання і повалення гетьманського режиму.</p>	<p>7. Політика багатовекторності. З одного боку, Україна інтегрується в НАТО та Євросоюз, з іншого – у структури СНД.</p> <p>8. Формування потужного опозиційного об'єднання – «Наша Україна», керівні ролі в якому обіймали колишні урядовці за Кучми.</p> <p>9. Вбивство Георгія Гонгадзе, скандал з постачанням «кольчуг», формування авторитарного режиму зумовлюють фактичний бойкот західними потугами режиму Кучми. Переорієнтація на Росію. Висунення кандидатом у Президенти проросійського Януковича та адміністративне забезпечення його перемоги.</p> <p>10. Зудар проросійського та проукраїнського кандидатів закінчився мирним повстанням і перемогою на повторних президентських виборах В. Ющенка.</p>

<i>Директорія, отаманищина, В. Винниченко – С. Петлюра (1918–1921)</i>	<i>Коаліціада, Третій Президент В.Ющенко – прем'єр Ю. Тимошенко (2005–2010)</i>
<p>1. Героїчна і водночас трагічна сторінка української історії.</p> <p>2. Ключовий здобуток цього періоду – Акт Злуки УНР та ЗУНР, втілення віковичної мрії українців – соборності в державотворчій практиці.</p> <p>3. Керувати постмонархічною Україною був покликаний коаліційний орган – Директорія УНР на чолі із В. Винниченком, у якому відразу починаються тертя щодо стратегії і тактики державотворення – соціалізм європейського зразка чи більшовицька модель.</p> <p>4. Склад «любих друзів» у Директорії зазнає постійних змін: під тиском Антанти йде у відставку Винниченко. Відтепер йому значно легше знаходити спільну мову із учорашніми опонентами – більшовиками.</p>	<p>1. Якраз та ситуація, коли історія повторюється, і в другий раз – у вигляді фарсу.</p> <p>2. Ключовий здобуток цього періоду – подолання нав'язаного московською пропагандою протиставлення Великої та Західної України, втілення гасла революції «Схід і Захід – разом!», поширення української політичної свідомості на терени, що традиційно сприймалися як промосковські та прокомуністичні.</p> <p>3. До керма посткучмівської Україною стала «помаранчева коаліція» «Нашої України», «Батьківщини» та Соціалістичної партії. Новітній Винниченко – Віктор Ющенко, з моменту інаугурації В. Ющенко самоусунувся від продовження національної революції. Натомість, розподіливши владу між прем'єр-міністром Ю. Тимошенко та головою РНБО П. Порошенком, заклав міну, і далеко не уповільненої дії.</p> <p>4. Склад «любих друзів» Ющенка зазнає постійних змін. Гучно відправляються у відставку Тимошенко та Порошенко. Ющенко підписує з регіоналами меморандум про співробітництво влади та опозиції, відроджуючи їх з політичного небуття.</p>

<i>Директорія, отаманищина, В. Винниченко – С. Петлюра (1918–1921)</i>	<i>Коаліціада, Третій Президент В.Ющенко – прем'єр Ю. Тимошенко (2005–2010)</i>
<p>5. Весь період свого існування УНР перебувала в стані війни: із білими, червоними, поляками, махновцями тощо. Місцеві території та отамани то визнають Директорію, то переходять на бік червоних, то приймають власні закони.</p> <p>6. Головним мотором життя Директорії стає Симон Петлюра, який, розуміючи слабкість очолюваної ним влади, намагається домовитися і з військами Антанти, і з Добровольчою армією А. Денікіна, і з новопостапою Польщею Й. Пілсудського. Ціною Західної України. Вихід Є. Петрушевича з Директорії та відкликання підпису під Актом Злуки. Остання вдала спроба відвоювати Київ. Далі відступ і зрада поляків.</p> <p>7. Укладення Ризького договору, розчленування УНР між Польщею та Советами. Маріонеткова УСРР через рік перетворюється на складову Радянського Союзу.</p>	<p>5. Весь період президенства Ющенка характеризує слабкість його влади та перманентні політичні конфлікти. Окремі регіони і міста проголошують себе «територіями без НАТО». Руйнація «помаранчевої коаліції» через зраду соціалістів Мороза після парламентських виборів 2006 року. Підписання Універсалу національної єдності з Януковичем, що відкрило шлях до його прем'єрства. Зоряний час купівлі-продажу політиків, партій, судових рішень та звань Героя України.</p> <p>6. Тимошенко, з метою зміцнення своєї влади, теж намагалася домовитися з Ющенком, з Януковичем, з Путіним тощо. Розпорошення та взаємопоборення національних політичних сил.</p> <p>7. Розчарованість українського виборця, на президентських виборах 2010 року перемагає Янукович. Україна почала поволі перетворюватися на російського сателіта.</p>

Отаке воно, зачароване коло Української Революції. Сумний фарс нещодавнього минулого. Який міг відтворитися й у фінальній стадії. Але...

Але була одна суттєва відмінність між усіма попередніми спробами відновлення державності у ХХ сторіччі (1917–1921, 1938–1939, 1941 років тощо) та сучасністю. Всі вони здійснювалися в умовах світових воєн (окрім Карпатської України, але ж ми знаємо, що Мюнхенська змова 1938 року – це і була прелюдія до II світової), в усіх випадках Україна була театром бойових дій, і в усіх випадках проголошення незалежності супроводжувалося війною проти України. Окрім 1991 року. Припинення СРСР можна віднести якраз уже до наслідків війни. Холодної війни.

Очевидно, саме така зміна геополітичної будови світу, за якої віковичний ворог України заслаб, і відкрила вікно можливостей на двадцять років. Ми вже проаналізували, як цим часом скористалися владні еліти. Відповідь однозначна: ніяк. Але цей час був дуже потрібний. Для зміни покоління, для подолання радянського ментального минулого, визрівання нової свідомості нації та її поширення на все більші українські терени. Для відновлення національного егрегору, в якому держава є цінністю, а Україна – понад усе. І ця цінність стала трансцендентною, без прив'язки до партій чи політичних лідерів.

Цей час був потрібний для підготовки нової національної революції. Спробуємо реферативно сформулювати її теоретичну конструкцію, надану класиками українського націоналізму. Революція розуміється як докорінна переміна, що відбувається шляхом стихійного наростання, підготовки і остаточно закінчується збройним ударом і насильним закріпленням нового ладу (С. Ленкавський. «Українська Національна Революція»).

Схему революційного процесу було визначено ще Конгресом Українських Націоналістів 1929 року: національне визволення, державне закріплення та розвиток. В подібний

спосіб мислить і Степан Ленкавський. На його думку, революційний процес складають три основних етапи:

1. Підготовка, або наростання революції (займає тривалий час, умасовлення революційного руху; не випадково Ярослав Стецько у «Двох революціях» наголошував, що одним із чинників успішності Революції 1648 року був її масовий характер);

2. Доосновне знищення попереднього суспільного і політичного ладу (апогей революційного процесу; механізм – збройна боротьба, мета – остаточне повалення фізичної підстави та сили ворога (С. Бандера), розчистка місця для нового порядку);

3. Встановлення й закріплення іншого, нового, післяреволюційного порядку (як зазначає С. Ленкавський, «довгий період відповідальної праці державного будівництва»).

За такої логіки двадцятирічне вікно можливостей водночас було й тривалим першим етапом національної революції. Революція Гідності ознаменувала її перехід у другу фазу. Тому Божою волею та силою української нації відтворення на сьогодні 1921 року не відбулося.

Але це не означає, що загроза повторення щезла.

Ми перебуваємо в геополітичній точці біфуркації. Збройна агресія Росії проти України, що розпочалася в час її найбільшої спроможності вийти поза межі цього зачарованого кола, окупація Криму, створення терористично-фейкових «ДНР» та «ЛНР», широкомасштабна гібридна війна – все це вже було, все це інструментарій з московського арсеналу років Української революції, за допомогою якого вона була знищена.

Водночас результати президентських виборів у США, прогнозована в цьому році перемога проросійських сил на президентських виборах у Франції та парламентських у Німеччині відтворюють ситуацію, подібну осені 1918 року, коли революції в «гарантах» Української держави – Німецькій та Австро-Угорській імперії – мали наслідком втрату військово-політичної підтримки з їхнього боку.

Чи це створює загрозу інспірування нової Риги чи Ялти? Так, із західного боку стола сидітимуть інші гравці, але «на східному фронті без змін». Чи може цьому протиставитися Україна? Може. Але це питання нашої національної єдності, якості як провідної верстви, так і її зусиль.

Так, ми перебуваємо у внутрішньополітичній точці бі-фуркації. Революція не витворила єдиного загальнонаціонального автократичного проводу, наявність якого, як свідчить світовий досвід, є наріжним каменем дієвих революційних перетворень та перемоги у війні. Натомість ми маємо достатню кількість отаманш та отаманчиків, які готові зініціювати який завгодно «майдан» і очолити яку завгодно директорію заради власних політичних амбіцій. Тут принагідно треба згадати, якщо вже пішли асоціації з періодом Скоропадського, що поки Директорія оголошувала мобілізацію на повалення гетьманату, більшовицькі «зелені чоловічки» скупчувалися у Курську під прикриттям чергового «українського радянського уряду». Коли по поваленні режиму Скоропадського Директорія заходила грати в традиційну українську забаву – парламентські вибори (чи то пак до Трудового конгресу), «ополченці» брали Харків. На всілякі протести і апеляції УНР тогочасний Лавров, він же Чичерін, цілком по-сучасному заявляв: «Ніякого війська Радянської Росії на Україні немає. Військова акція на українській території проводиться між військами Директорії і військами Українського радянського Уряду, який є цілком незалежним». Через місяць після того Директорія вже перебуватиме у Вінниці.

Отже, ми перебуваємо в другій фазі. Збройна агресія Росії зумовила переростання революції у національно-визвольну війну.

Час суб'єктної ініціації нації. За наслідками якої вона або вийде на світовий простір, або втратить власну суб'єктність. Шлях ініціації один – через вирішення завдань національної революції, зміст яких визначив С. Бандера: «В револю-

ційній концепції визвольна боротьба провадиться на всіх ділянках життя, широким фронтом, різними формами, як постійно діючий і всезростаючий процес, аж до повної перемоги. Революційне змагання – це національна боротьба в площині духовости, культури, боротьба суспільно-політична й мілітарна, за повне знищення існуючого стану, його змісту й за побудову цілком нового, під кожним оглядом кращого стану, який відповідає потребам і бажанням українського народу».

100 років (помилка) Української революції увиразнили дві фундаментальні константи, на яких ця революція повинна ґрунтуватися:

Україна понад усе! Українська ментальність ще з часів Київської Русі і через усі наступні державні сплески державності репродукує один і той самий руйнівний принцип: «де два українці, там три гетьмани». Взаємопоборення в мирний час ще якось можна обізнати «політичним плюралізмом», у часи війни – це злочин. З гасла «Україна понад усе!» має впливати «Держава вище класів і партій!», а не «Україна – це я!». Це стосується усіх: як тих, що при владі, так і тих, що при ній були, але дуже хочуть повернутися.

І це, звичайно, надвисокі вимоги до самої влади. Вона має бути свідомою того, що «1921» – це не просто цифри, а ймовірний результат її діяльності. Делегітимація влади, її низькі рейтинги – це не лише наслідок непопулярних реформ чи гібридної «руки Москви». Це, в першу чергу, наслідок саме її бездіяльності.

Політика держави має бути репресивною щодо її ворогів. Наголошую, ворогів держави, а не окремо взятого високопосадовця. Бо доволі часто його «любі друзі» якраз і є ворогами держави. Бо ворог держави – це той, хто помишляє її вбивство, заподіяння їй ушкоджень або банально в неї краде.

Скорочення перших і других має стати «історією успіху» для СЗР, СБУ та ССО, для чого вони мають бути забезпечені всім необхідним.

Щоправда, деякі з них сидять в окремому кутку Верховної Ради, прикриті депутатською недоторканністю... Тому треба подбати про її скасування.

Оприлюднення е-декларацій увиразнило третіх. Бути багатим не соромно, соромно багатіти під час війни. А якщо ж ти до того й чиновник... отже, репресії.

Великий капітал, що працює в Україні, має бути її партнером, платити податки та створювати нові робочі місця, а не писати дивні тексти в зарубіжних виданнях чи банкрутити потужні банки. Отже, Служба фінансових розслідувань має стати дієвим механізмом соціального партнерства великого бізнесу та держави. Очевидно, одним із наслідком такого партнерства має стати зникнення олігархату як виду.

І, навпаки, максимально широка підтримка малого і середнього бізнесу, бо якщо держава нездатна вповні виконувати свою соціальну функцію (а під час війни це просто неможливо), треба принаймні не заважати самозайнятості населення.

Отже, ключове завдання як влади, так і опозиції – не заважати українцям вірити, сподіватися та любити Україну, а робити все, щоби ці почуття цвіли та кріпли.

Київ проти Москви! Росія – екзистенційний ворог України. Вона в усі часи заперечує право на життя української нації, сам факт існування української державності. Це генетичний, цивілізаційний та світоглядний конфлікт, який триває майже тисячу років. Ще зі спалення Києва суздальським князем Андрієм Боголюбським, коли, як зазначає В. Ключевський, «великорос вперше вийшов на історичну арену». Існування України – загроза існуванню Росії, існування Росії – загроза існуванню України. Лишитися має один. І це має бути Україна.

Аналітики припускають, що ця війна може не завершитись протягом життя нашого покоління. Можливо. Але, як зауважував Р. Кіплінг, «нації проходять, і по них нема й сліду, та історія дає нам нагу причину цього, просту й єдину

розгадку у всіх випадках: впали народи тому, що не були приготовані». То ж будьмо приготовані!

Україна має стати мілітарною державою з мілітаризованими громадянами та мілітарною свідомістю. Не будучи фахівцем у розбудові Збройних сил, залишу цю тему професіоналам.

Тому наголошу на мілітаризованих громадянах з мілітарною свідомістю. Україні, і тим більше на третьому році війни, потрібен свій аналог «Спілки стрільців Литви» чи естонського «Кайцеліту» – добровольчої мілітаризованої організації територіальної оборони з державницькою ідеологією. Така організація має постати як розгалужена система підготовки до ведення активних бойових дій, контрдиверсійної та партизанської боротьби, мати право на володіння зброєю для її членів.

Перебудова системи національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання під потреби воюючої країни. Розвиток військових ігор «Джура», «Сокіл» як юнацької структури такої організації. Запровадження та збільшення годин на викладання предметів відповідного профілю.

Винищення проявів Московщини та агентів її впливу в Україні:

У духовній сфері – сприяння соборності Української церкви та дискредитація, ускладнення або унеможливлення функціонування РПЦ в Україні.

У сфері історичної пам'яті – вслід за декомунізацією має здійснюватися дерусифікація топонімичного простору.

У культурній сфері – російський агітпроп (а ми розуміємо, що все російське – це агітпроп) має щезнути. З телевізора, радіо, кінотеатру тощо.

В освітній сфері – розкриття антигуманної сутності російської державності.

В економічній сфері – витіснення російського, або афілійованого з російським, бізнесу з України. Якщо СБУ буде демонструвати свою «історію успіху», то й конфіскація.

І водночас запровадження в усіх сферах функціонування української мови – як популяризаційними, такі економічними та адміністративними засобами. Громадянин України, який не знає державної мови або принципово відмовляється її застосовувати на робочому місці (якщо це місце не є об'єктом задоволення потреб національної меншини), – не менший нонсенс. Можливо, громадянство йому не так вже і потрібно. І про це також треба подбати.

Не зовсім ліберально чи толерантно? А от ми зараз подивимось на ліберальну політику Д. Трампа, Ф. Фіона чи М. Ле Пен у контексті ліберальних цінностей.

Україна повинна бути активним суб'єктом міжнародної політики. Наруга Росії над міжнародним правом демонструє, що міжнародні організації існують виключно для просування своїх інтересів, а не гри в демократію. Максимальна інтеграція в НАТО. Інтеграція в Європейський Союз. Втім не відомо, чи він переживе наступні декілька років. Участь у нових антиросійських міждержавних спілках в умовах можливої дезінтеграції Європейського Союзу.

Нарощування військової присутності та розбудова ешелонованої оборони по периметру державного кордону з Росією та в зоні проведення АТО. Тотальна блокада Криму та ОРДЛО. Кримінальне переслідування, фільтрація та ураження в правах осіб, що займалися або займаються сепаратизмом.

Гібридна війна має буде перенесена на територію ворога. Мають бути розроблені та запроваджені плани дестабілізації та дезінтеграції Росії. Як і плани того, «як обустроїть Росію» після її розпаду.

І бути готовими до вирішального зудару.

Все це мало стати завданням ще першої Української Революції. Але не сталося. Було допущено надто багато помилок. І покарання за поразку було страшним. Можливо, саме тому ми змушені повторити урок і виконати своє домашнє завдання. Знищити Росію.

“

В природі не можна спинити боротьби, бо весь світ побудований на законі руху-боротьби. Кожний здоровий нарід мусить з почуттям радісного фаталізму вести боротьбу за це все, що підшептує йому зов крові й до чого тягне його історичне призначення. Мусиш боротися, інакше згинеш.

Михайло Колодзінський

Антон Жеронкін

студент третього курсу

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Українські медитації: «ОКО ЦИКЛОНУ» Української національної революції

Звертаючись до історії України та українського народу, ми здатні побачити не лише одиничні революції, які тим чи іншим чином стрясали платформу, на якій втримувалась держава, ми маємо змогу бачити перед собою цілу панораму революцій; складається враження, що революційні процеси – це саме та «тектонічна плита», на якій розмістилося усе українське взагалі. Чи так воно є насправді? Як саме це відобразилось у подіях Української Національної Революції – Євромайдану? Невже Українська державність не здатна перейти «Рубікон», одним міцним і впевненим кроком залишити нестабільність та стан «Руїни», здобувши омріяний стан гармонічного розвитку держави? Та й не будь-якої держави, а власне України. Безглуздими виглядають аргументи багатьох українофобів, які стверджують, що лише завдяки приєднанню до якоїсь імперіалістичної держави Україна може досягнути економічного успіху. Звісно, історія демонструє нам деякі плюси своєрідного «васалітету» України. Ці плюси надходили і від Австро-Угорської та Російської імперій, і від Радянського Союзу, Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої. У різні епохи гарні та погані сторони цього васалітету реалізували себе в різних пропорціях. Однак чи здатна економіка затьмарити собою інший дуже важливий елемент розвитку українських земель? Чи може розвиток промисловості чи тор-

гівлі повністю реалізувати українську ідею? Її тут мається на увазі не «ідеологія» чи якийсь програмний документ, який фіксує те, до чого повинен прагнути кожен українець. Доцільніше тут розглядати споконвічний, древньогрецький смисл слова «*ἰδέα*», який так фундаментально й глибоко розробив видатний філософ-класик епохи античності Платон. Українська ідея – це прообраз усього українського (держави, культури, народу та його особливих характеристик), який існує в розумі кожної людини, яка, можливо, й на інтуїтивному рівні, вважає себе українцем, паладином Української держави, «сіллю» української землі. Незважаючи на посмішки, які були направлені на українську ідею, події Євромайдану і його наслідки довели, що у цієї ідеї є свої паладини.

Отже, ми маємо справу з українською ідеєю. Вона формувалась ще з давніх часів, відлунюючись у наш час звітками істориків про життя стародавніх слов'ян, скіфів та інших народів, яким довелось залишити свій слід на українському ґрунті. Вона продовжує формуватися і в наш час, у XXI столітті. Яке ж місце в ній займає революційний дух?

Імперіалістичні країни зазвичай доволі скептично дивляться на держави, які не займають такого міцного місця в геополітичній грі. Цей скепсис підтримується аргументами, які базуються на утвердженні слабкості конструктивних здібностей цих народів. Часто разом з цим стверджують недостатність духовного потенціалу культури цих держав. Така позиція зароджується в недостатньо критичних культурах, які нездатні визнати свою слабкість перед творчою та рушійною силами природи та суспільства. Як казав Б. Хмельницький: «*Manu facta, manu destruo* (Руками збудоване руки й руйнують)». У цьому сенсі народам, які перебували в пригнобленому стані протягом століть, дуже пощастило. Вони мали змогу повною мірою відчувати свою слабкість, на фоні якої її сильні сторони отримують забарвлення, відмінне від того, яке вони здобувають у куль-

турі народів пригноблюючих. Держави, ідея котрих довго не мала змоги реалізувати себе в наявному середовищі та на геополітичній мапі, наповнили свою культуру героїчно-революційною топікою мислення. Держави, які отримали місце у всесвітньому політичному житті, навпаки, сформували героїчно-геополітичну топіку. Паладину української ідеї доводилось спочатку довести своє право на роль паладина, а паладину імперіалістичної держави залишалось боротись за інтереси своєї країни, її монархів або президентів. «Українські мечі перекуються на рала тільки тоді, коли гасло – Незалежна Держава Українська – перетвориться в дійсність і забезпечить отому ралові можливість зужиткувати рідну плодючу землю з її незчисленими багатствами...», – ця фраза Симона Петлюри дає відсіч тим людям, які глузували з необхідності українців боротися за своє самовираження. Конструктивне може будуватись на якомусь ґрунті, і якщо цей ґрунт був відданий чужинцям, то спочатку його потрібно повернути. Давньогрецька *παιδεία* (виховання, зрощування культурних навичок в громадянах полісу) не мала змоги реалізувати себе без існування полісу. Поки греки боролись за право на свою культуру, вони звертались до революцій, поки вони гармонічно розбудували свій поліс та свою культуру, вони писали фундаментальні філософські роботи й поліпшували ораторське мистецтво на майдані агори. На українському фундаменті *παιδεία* також повинна мати опору у вигляді полісу. І безумовно, визнаючи істинність слів П. Скоропадського, який казав: «Постривайте, не потрібно квапитись, створюйте свою інтелігенцію, своїх спеціалістів з усіх галузей державного управління», – ми повинні визнати, що цей процес буде безрезультатним, якщо ця інтелігенція буде вихована в душі українофобства.

Таким чином, революція – це не лише окремих випадок (чи випадки) з історії України. Це особлива форма мислення, унікальна діалектична форма політичного самовизна-

чення. Так, українець, з одного боку, виступає революціонером, який відчуває, що повинен, використовуючи метафору видатного французького філософа та письменника А. Камю, «тягти, як Сізіф, камінь вгору, знаючи, що він знову скотиться вниз». З іншого же боку, в політичному мисленні українців закладено й творчий аспект, прагнення для створення внутрішньої структури своєї держави та векторів, які будуть виходити з неї зовні. Важливо зрозуміти, що українці ніколи не позбавляться цієї роздвоєності сприйняття феномену політики та державотворення, і, що найважливіше, вони не повинні від цього відмовлятися. Власне, Українська Національна Революція 2013–2014 р. гарно це продемонструвала.

Будь-яка подія, тим більш революція, розвивається по моделі циклону, урагану, торнадо. У її середині завжди знаходиться деяке «око циклону», місце спокою, яке, разом з цим, стає центральною віссю усіх подій. Тут ми потрапляємо в глухий кут. З одного боку, щоб зрозуміти зміст та мету конкретної революції, ми повинні відокремити та усвідомити центральну вісь, фундамент цих подій. З іншого боку, щоб усвідомити цю центральну вісь, нам потрібно мати вже деяку інформацію про зміст та мету революції. Але таке «гносеологічне коло» не відштовхувало від дослідження багатьох філософів, серед яких найяскравіше це продемонстрував М. Гайдеггер.

Як уже було сказано, повномасштабний розгляд феномену революції в українській історії не може обмежуватись лише однією революцією, чи то буде Помаранчева Революція, чи Національно-визвольні змагання під проводом Б. Хмельницького, чи державний переворот П. Скоропадського. Ми повинні «захопити» оком та розумом усю панораму подій історії України, щоб зрозуміти те фундаментальне місце, яке займає революція в її культурі. Одна конкретна революція може слугувати для нас лише «вістрям списа», на якому концентрується смисл, герменевтичний

зміст усієї панорами. Це допоможе нам зрозуміти сутність як тих українських революцій ХХІ століття, що вже відбулись раніше, так і тієї української революції, яка знаходиться в стані потенції, можливості своєї реалізації.

Систематизуючи усі фактори, які підштовхували український народ на революційні дії, можна виділити такі «вектори» боротьби українського народу:

Боротьба за соціальне благополуччя

Звертаючись до історичних подій, ми можемо побачити, що боротьба за соціальне благополуччя завжди була однією з найпоширеніших причин революційних рухів. Яскравим прикладом цієї «когорти» революцій можуть слугувати революційні рухи 1905–1906 років, хоча, звичайно, майже кожна революція має свої причини, пов'язані власне з нереалізованим соціальним благополуччям. Український народ не раз був змушений повставати проти правлячої еліти, бо сприйняття українців «етносом другого сорту», яке було поширене серед еліт правлячих імперських країн, призводило до цілеспрямованого пригноблення економічної сили України. За розвиток української економіки та інфраструктури правлячі еліти брались в останню чергу. Таким чином, економічний фактор був одночасно й самодостатньою причиною революційних подій, і приводом для розвитку національної самосвідомості українців.

Боротьба з імперіалізмом сусідніх країн (Росії, Польщі, Угорщини та інших держав)

Русинська ідентичність, яка з часом змінилась на ідентичність українську, завжди, інколи усвідомлено, інколи

інтуїтивно, була важливою частиною самоідентифікації більшої частини населення українських земель. Зростання інтелектуальної еліти завжди стикалось з протиріччям між своєю державною приналежністю та приналежністю культурною, ціннісною. Незважаючи на те, що деяким митцям вдалось поєднувати в собі ці дві протилежні сторони свого соціального «Я» (наприклад, Станіслав Оріховський), більша частина русинської та української еліт не відчувала можливості такого компромісу, бо їх головною цінністю було служіння Україні не лише як етнічній та культурній одиниці, а й як політичній силі. Протидія розвитку української ідеї у політичній, культурній і навіть етнічній площині, яка надходила з боку імперіалістичних країн, була однією з рушійних сил для становлення революційного фундаменту українського менталітету, типу мислення українців взагалі.

Боротьба з тими наслідками глобалізаційних процесів, які призвели до часткової асиміляції української ідентичності

Звичайно, цей фактор не призводить до революційних подій без додаткового втручання економічного або культурного пригнічення народу, та й простежити шлях розвитку цієї боротьби, звертаючись до історії України, майже неможливо. До включення українських земель до складу СРСР глобалізаційні процеси розвивалися достатньо повільно, можна сказати, що вони ще не були проблемою для збереження української ідентичності. В Радянському Союзі, зважаючи на закритий тип її суспільства, глобалізаційні процеси також не мали свого рішучого впливу на політичну ідентичність українців. Боротьба за незалежність України в

добу перебудови здебільшого була зумовлена економічними й націоналістичними причинами. Те ж саме можна сказати й про Помаранчеву Революцію. Напевно, незважаючи на підтримку західних цінностей, Євромайдан був першим повноцінним проявом кризи глобалізаційних процесів, що відбувся саме в українському політичному житті. Але про це поговоримо далі.

Боротьба з «антиестетизмом» політичного життя в Україні

Цей фактор багато у чому є наслідком фактора третього, тобто глобалізації. Паскаль Брюкнер, французький сучасний філософ, який нещодавно відвідував Україну й неодноразово коментував події української революції 2014–2015 років, у своїй роботі «Вічна ейфорія. Есе про примусове щастя», пише про тотальну втому й нудьгу, що охопили світ. Він називає велику кількість різноманітних факторів, що вплинули на становлення саме такої культурної ситуації, однак один із них – це загибель естетизму в політичному житті. Культурним ідеалом став образ заможного буржуа, який не виходить за кордони свого споживацького способу життя.

Звичайно, українське суспільство бачило занепад своєї політичної еліти, яка втратила свою харизму, здатність відтворювати у собі загальний дух українського народу. Українська еліта продовжила послідовно слідувати образу буржуа. Прагнення відтворення себе самого через своїх політичних представників не може не спиратись на естетичний фактор. Людина, що не вміє й демонструвати приналежність до тієї чи іншої культури, не може бути її політичним представником. Звичайно, цей фактор не призводить до революцій сам по собі. Але він має особливе значення

для розуміння українських революцій ХХІ століття, які, прагнучи подолати радянську «естетику» (чи, швидше, антиестетику) влади, будували новий естетизм. Однак ця мета українських революцій є однією з тих цілей, які не були досягнуті й до нашого часу.

Тож яку дивовижну суміш цих факторів собою являла Українська Революція 2014–2015 років? Звичайно, прагнення до соціального благополуччя грали важливу роль у становленні основних вимог Євромайдану. Здебільшого це відобразило себе в лозунгу «Вперед до Європи!». Незважаючи на те, що до 1914 року економічний стан України демонстрував деяке покращення, велика кількість українців бачили «тупиковість» цього вектора розвитку. Саме в західних країнах вони відзначали наявність тієї моделі, яка здатна забезпечити Україні постійний та ефективний розвиток в усіх сферах суспільного життя.

Однак складно сказати, що Євромайдан розпочався саме із-за «голоду та злиднів». Швидше за все, громадян України не влаштовувало те, що погляди української еліти на українську ідею, яку потрібно відтворювати «кров'ю та потом», або взагалі були відсутні (а яких поглядів можна ще очікувати від настільки типажного «буржуа», «олігарха?»), або суттєво відрізнялися від поглядів еліти культурної.

Тут ми переходимо до другого фактора – імперіалістичних потугів сусідніх країн на території України. Українці бачили, що, самі прагнучи бути провідником української ідеї, вони не отримували такої ж реакції від політичної еліти своєї держави.

Здебільшого це було обумовлено тим, що політична еліта України або принципово стояла на ідеях, нав'язаних російським геополітичним сприйняттям суспільно-політичних реалій, або орієнтувалась на зменшення затрат своїх сил і фінансів і, тим самим, на зв'язки з Росією як на міцні, перевірені часом контакти, що не потребують значного трансформування.

Це дало можливість Російській Федерації задавати вектори зовнішньополітичної діяльності України. Сам факт такого контролю й пригноблення власного, українського, почуття гідності разом із розумінням «тупика», в який нас веде російська політика, призвели до Революції, яка здебільшого саме з цієї причини й отримала красномовну назву «Революція Гідності».

Як уже було сказано раніше, на Євромайдані проявив себе не лише бунт проти свавілля російської влади й ідеології, а й бунт проти знищення української ідентичності глобалізаційними процесами. Сутність цієї проблеми ми частково вже відобразили, коли говорили про образ «буржуа», який був поставлений глобалізаційними процесами на висоту культурного ідеалу. Революція Гідності була якимось чином поверненням до епохи романтизму. Як романтизм протиставив себе систематизованому й бездуховному класицизму, так і Революція Гідності, якоюсь мірою виступила проти ідеалу «суспільства споживання». Заради розвитку ідеї, рицарської доблесті активісти відмовлялись від комфорту, ризикували своїм життям.

Саме з цієї причини велику поширилася теза «Європі є чому повчитись у нас». Українська Революція «За Європу» багато у чому була революцією «Проти Європи». У цьому сенсі до поняття «Європа» підпадала й Росія, й українські олігархи. Й тут не йдеться, що Євромайдан був бунтом «бідних проти багатих». Ні, це була боротьба між прагненням «володіти» й прагненням «жити», які концептуалізував німецький філософ Е. Фромм, назвавши прагнення «володіти» хворобою сучасної цивілізації.

Чи проявила себе в Революції Гідності боротьба з антиестетизмом політичного життя України? Напевно, це була перша революція в Україні, яка приділила стільки уваги питанню естетизму. Правляча еліта засуджувалась за її кумедність, неосвіченість, відірваність від української культури. Громадяни України бачили в політиці своєї держави не

стільки міцних і харизматичних політичних фігур, скільки людей, які не прагнуть до розвитку, людей, які отримали свої посади завдяки «кумівському праву», родичам у правлінні або бізнесі.

Після подій кінця 2014 – початку 2015 років велику поширеність отримала думка, яка засуджувала українських революціонерів за те, що вони борються проти Росії й не розробляють конструктивних планів з розвитку власної держави. Однак революціонери конструювали свій вектор розвитку як у політичній і економічній, так і в культурній площині. До того ж «за кулісами» Революції Гідності вже розпрацьовувались моделі поведінки органів управління, які мали б запрацювати в нових реаліях українського політичного життя.

Це ще раз продемонструвало, що в Україні вже сформувалась проукраїнська еліта, здатна на конструктивну діяльність. Постійне пригнічення цієї еліти, замовчування її існування – саме той фактор, який протягом більшої частини нашої історії формував підвалини революційного духу.

Революція Гідності ставила перед собою декілька завдань:

1. Зміна орієнтації політичного курсу з проросійського на проєвропейський.

2. Зміна правлячої політичної еліти на ту, яка б не була залежна від впливу російських політичних інтересів і російської імперіалістичної ідеології «братських народів».

3. Естетизація політичного життя України.

4. Руйнація радянських і російських культурних символів, які символізують культурне й політичне пригноблення України, геноциди, спрямовані проти українського народу.

5. Пошук власної української самобутньої ідентичності у культурній ситуації, яка наповнена культурними образами, нав'язаними процесами глобалізації та колоніальними прагненнями сусідніх країн.

Але Революція Гідності вже позаду. Що залишається їй понині? Чи реалізували українці свій революційний порив, чи змогли здобути повноцінну незалежність від політичного впливу Росії й несмаку політики сучасності? Можна сказати, що українці вимушені продовжувати боротьбу за своє самовизначення, бо, змінивши вектор зовнішньополітичних відносин, Україна знову опинилась поміж тих самих проблем глобалізаційного суспільства.

Прагнення українського народу до Європейського Союзу не було оцінене західною елітою так, як то було з Грецією під час її боротьби за незалежність від Османської імперії. Тоді західні країни підтримували боротьбу Греції, колиски європейської цивілізації. Сучасна Європа згідна допомагати Україні настільки, наскільки це вигідно її геополітичним цілям. Звичайно, важко недооцінювати допомогу західних держав, однак наразі за нашу державу можуть пролити кров лише українські й, напевно, кримськотатарські «романтики».

Однак наслідком революції стало збільшення кількості «паладинів» української ідеї. «Пасивний про-українізм» став більш активним, рішучим і дієвим. Конфлікт із Росією сам по собі підштовхує українців до краху «малоросійського» самовизначення, створює незалежну й політично активну українську націю.

Так що ж є «оком циклону» Української Національної Революції? І чому в назві цього есе фігурує словосполучення «українські медитації»? Саме відповідь на це запитання становить центральну вісь перспектив сучасної культурної ситуації в Україні, сьогоденних, насправді революційних подій.

Революція Гідності, можливо, не вирішила великої кількості існуючих проблем, але вона продемонструвала кожному українцю три речі. Перша – це те, що українська ідея є не лише примарною теоретичною конструкцією з підручників й історичних маніфестів. Українська ідея – це те,

що кожен із нас може відчуті її найглибшими основами свого «Я», відчуті через запальне прагнення вступити в боротьбу, навіть ризикуючи втратити власне життя; через прагнення працювати на благо своєї держави або через бажання філософствувати, пізнавати місце українського в собі самому чи в культурі взагалі. Як німецький філософ Е. Гуссерль не просто писав аналітичні статті про філософію Р. Декарта, а казав про «картезіанські медитації», про своєрідне входження до самих глибин особистості й філософії видатного «відкривача» Нового Часу, так і дослідження українських реалій можуть бути саме «медитативними», які концентрують увагу не стільки на якомусь окремому феномені української культури, а на самім слові «Україна» та на тому великому герменевтичному пласті, який ховається за ним.

Друга річ, яку продемонструвала нам Революція Гідності, – це те, що наразі ми не повинні занепасти духом і говорити про те, що український дух вже давно було асимільовано й підкорено. В потрібний момент знайдеться вагома кількість людей, які подивляться на російське та європейське як на чуже і проголосять свої цінності, проголосять свою приналежність до української ідеї. Є – незважаючи на те, що маємо бути спокійні за існування українського, ми повинні завжди пам'ятати, що у світі залишилось ще достатньо багато ворогів нашої справи. Й саме від громадян України залежить те, наскільки реалізованою буде саме ця українська ідея, в існуванні якої сумніватись уже немає ніякого сенсу.

«Око циклону» Української Національної Революції – це поєднання цих трьох факторів. Глибина сприйняття, впевненість та прагнення до боротьби за свої ідеали – це ті самі «три слони» українського революційного духу. На них тримались всі українські революції. Саме вони являють собою одночасно й «спокійну, затишну домівку» борців за українську ідею, й рушійну силу постійного неспокою. По-

шуки Т. Шевченком своєї власної й загальноукраїнської «долі», боротьба Л. Українки з власними й національними недугами, конфлікт між гетьманською Україною П. Скоропадського й Директорією С. Петлюри й В. Винниченка – це велика панорама логосу українського простору. Українці ХХІ століття, особливо після подій Євромайдану, почали більш тонко «чути» цей логос, його відлуння. Й поки він не отримає повноцінної свободи – революції актуальні, «меч українського народу не перетвориться на рало». Лише в діалектиці цих «методів» досягнення свободи й благополуччя в Україні, її паладини можуть реалізувати смисл свого життя.

Сам Євромайдан і був чимось на кшталт медитації. Українці виходили висловити свій протест, часто не маючи уявлення про те, що саме вони мають на увазі, коли говорять про боротьбу за Україну. Це уявлення існувало, але десь на кордоні між розумом та інтуїцією. Та комбінація смислів, яку ці люди зустрічали на Майдані, наповнювала їх, додавалась до існуючого уявлення про Україну додатковими механізмами, що пов'язували один з одним те знання, яким ці люди володіли й раніше.

У будь-якому випадку Революція Гідності стала точкою, після якої українці вже не повинні задавати собі питання: «Що далі? Революція чи реформи?». І, напевно, в першу чергу це пов'язано з тим, що революція ще не закінчена.

Саме тут приходить розуміння того, що реформи – це частина революційних подій, а революція – це не лише конкретна історична подія.

Революція, тим більш для України – це постійний процес боротьби проти будь-якого пригноблення, прагнення до свободи самоідентифікації, постійний конфлікт старого й нового, чужого й свого, що часом так важко відокремити одне від іншого.

Революція – це майже онтологічний закон, як це було у Фалеса з водою, у Геракліта з вогнем, а в апологетів христи-

янської церкви – з любов'ю. Саме це центральна вісь Української Революції XXI століття.

Українці вже «відчули себе на мапі світу» й тим самим вже не можуть бути поза онтологією політики. Українська ідентичність вже міцно вплетена в мереживо інтерсуб'єктивного інформаційного простору й знищити її вже неможливо.

“

Життя людини – це боротьба, у ній необхідно напружити всі сили, які людина має! Обов'язок людини бути вільною, тобто людина повинна сама собі встановлювати дорогу і йти нею – приєднатися до того чи іншого початку світу. Тільки не можна їй зоставатися між цими початками. Бо є збіжжя і є бур'ян. Є поле і є пустир. Є залізо і є ржа – треба вибирати те чи інше, стати до боротьби на одному боці.

Юрій Липа

Іван Радик

студент другого курсу

історичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

Carthago delenda est

«Картаген мусить бути зруйнований», – дехто скаже, мовляв, запізно я про це пишу: барикади прибрані, полум'я від коктейлів Молотова погасло, колишні революціонери безтурботно п'ють каву в кав'ярнях – революція завершилась; скаже це і водночас покладе ще одну цеглину в стіну своєї безпросвітності, зміцнюючи московські мури *всередині* країни. Бо живемо ми не в режимі Past Simple, і навіть не в режимі Present Perfect – натомість лише в Present Perfect Continuous.

Картаген маскується, мімікрує, всіляко намагаючись запевнити нас, що його вже не існує, що білий прапор на його фортеці знаменує нашу перемогу, що потрібно лишень насолоджуватися моментом, взявши собі за кредо середземноморське *dolce far niente*. Будь-які заклики зберігати пильність він висвітлює як намагання «розхитати човен», мовляв, все це вигадки «вишивати», яка не хоче пристосовуватись до нових реалій і яка живе, постійно озираючись на минуле (порядком відступу завважу, що лише у суспільстві, певна частина якого на двадцять шостому році незалежності досі не може відірватися від індукованого країною-одвічним ворогом дискурсу, міг з'явитися такий симулякр, що розмиває межі між добром та злом, що повністю профанує поняття «націоналізму» і навіть звичного «патріотизму», симулякр, основним завданням якого є розмивання та денудація істинних сенсів речей, що, звісно, не означає відсутності у нашо-

му соціумі людей, які так чи инакше підпадають під поняття «вишивати», маю на увазі, насамперед, псевдопатріотів, які живуть, неначе змальовані з книги Артура де Гобіно «Релігії та філософії Центральної Азії» персидці, що послуговуються кетманом, позірно носячи вишиванку та кричучи в потрібні моменти «Слава Україні»; проте проблемою є те, що це «поняття» застосовують безвідносно до внутрішніх переконань людини, екстраполюють його значення на людей, які намагаються кожним поривом змінити зацементовану ситуацію в країні, позбутися, врешті-решт, трьох основних бід нашого люду (які свого часу окреслив Ю.Шевельов) – провінційності, коцубеївщини та Москви, – і нема на це ради, бо вони досі смертетворять (даруйте за мимоволі витворений неологізм), отруюючи своїми міязмами розум українців).

Отже, як бачите, про наслідки Революції Гідності говорити, як на мене, ще не доводиться, а висновки можна зробити лише проміжні. Одним із маркантних показників, що окреслює теперішню ситуацію в країні, є фрагментація, яка зростає прямо пропорційно до того, як зростає почуття відчуження (за Фроммом) у більшості (тут-таки доводиться говорити про більшість, оминаючи ібсенівську сентенцію про те, що права завжди тільки меншість) громадян. Це, звісно, може видатися надто суб'єктивним твердженням, але по-іншому окреслити стан, коли люди дедалі менше ідентифікують самих себе зі своєю культурною, політичною, а почасти і національною, спільнотою, я не можу. Власне, в цьому контексті важливо усвідомлювати тезу про необхідність будівництва спільноти, зцементованої спільними цінностями (до слова, дедалі частіше культурно-науковий дискурс переносять з площини ідентичностей на площину цінностей – мимоволі тут в голову залізла думка, що частково це можна пояснити, застосувавши поняття, притаманні для Кантіянської філософської школи, а саме: відхід від контексту ідентичностей розглянути в руслі тези про НЕ-схожість та НЕ-співпадіння самого предмета та його образу, адже предмет (тут – людина)

розташований поза межами нашої свідомості, отже – так закладається сумнів про можливість самого пізнання *ідентичності як образу предмета*; натомість рух *ad fontes*, саме до ціннісного (!) дискурсу можна пояснити інстинктивними пориваннями людей віднайти-таки кантівський «категоричний імператив», це, з одного боку, задає певний тон утилітаризму та навіть певного конформізму, а з іншого – є знаком переходу до більш ідеалістичного сприйняття світу). Як і для всякої будови, потрібен міцний фундамент, в ролі якого тут може виступити спільна участь у політичному житті країни, «політичному» у словниковому значенні слова, адже «політика» – це мистецтво творення держави, якщо ж висловлюватись більш механістично – це мистецтво управління суспільством в інтересах самого суспільства. Важливо також згадати, що Революція Гідності, а зараз і російсько-українська війна, хоча і дали поштовх до більшої згуртованості нації (судячи з «процвітання» волонтерського руху та самовільних ініціатив громадськості), а все ж таки і посприяли певній індивідуалізації людей. Цей феномен можна розглядати як певний позитив, адже українці споконвіків були індивідуалістами, власниками на своїй землі (тому частково – це повернення до традиційного), проте його поєднання з «експансією інструментального мислення» (за Чарльзом Тейлором) може призвести до ще більшого розростання фрагментації, до байдужості громадян, до їхнього небажання втручатися у справи громади (на усіх рівнях), словом – *mutatis mutandis* до описаного ще Токвілем «м'якого деспотизму», коли замість Декартового *Cogito ergo sum* люди взоруватимуться на гасло Мін де Бірана – *Volo ergo sum*.

Та не все так сумно на ґрунті на нашому, на данському. Звісно, є спокуса залізи в мартирологію, пишучи щось на зразок вірша Езри Паунда : «Померли міріяди, // І серед них найкращі, // За стару беззубу суку, // За спартачену цивілізацію...», – але всі розуміють (принаймні сподіваюся, що всі) потребу ставати більш стійкими, більш наступальними,

експансивними, адже сам по собі світ руйнується, його постійно потрібно відвойовувати, треба навчитися жити в режимі перманентної боротьби, намагаючись розгледіти щось прекрасне в жахливому (як би сюрреалістично це не звучало), бо, як писав Юрій Шерех в одному зі своїх есеїв: «Не можна не помітити чорноти життя? Висновок? Стати над життям. Боротися за зміну життя. Зусиллям свободної волі проголосити життя прекрасним. І битись за це! Поставити себе потойбіч зневіри. Черпати сили з гидоти життя – як з гною виростають чудесні квіти яблуні або черемхи, лискучі лани пшениці...». Отож перейдімо до позитивів: одним із найголовніших я вважаю розвінчання культу «могутности зла», культу його потуги і величи. Звісно, цей феномен вже давно описаний, описаний від Шевченка либонь починаючи, саме він у своїх комедіях весь час висміював зло, змальовував його НЕ-страшним, чого варті хоча б рядки зі «Сну»: «Цариця небога, // Мов опеньок засушений, // Тонка, довгонога». Згодом подібну тематику можна простежити в Достоєвського, який описував чорта замурзаним і примітивним чиновником у подертому піджаку. І лише у ХХ столітті, після зливи тоталітаризмів та геноциду, філософія змогла вповні синтезувати цей концепт авторством Ганни Арендт у її праці «Банальність зла. Суд над Айхманом в Єрусалимі». Власне, це чітко простежувалось під час Майдану – люди з усмішками спостерігали за потворами в масках, люди не боялися їх, розуміючи їхню безглуздість і приреченість на поразку. Чого вартує бодай одна з ініціатив, коли на день Святого Миколая люди пішли обдаровувати «антимайданівців» цукерками – це ж суто християнська, евангельська модель поведінки (яку, проте, в жодному разі не варто плутати з: «І коли тебе хтось вдарить у праву щоку твою, – підстав йому і другу»), принцип поведінки «вищого» стосовно «нижчого». Іншою ілюстрацією може послужити «дзеркальна акція» жінок, які з люстрами вийшли напроти беркутівців в амуніції, готових у будь-який момент зачавити їх, – почасти це *сучасно-*

жіночому-сенситивне відчуття безпеки (чи, радше, відсутності небезпеки), індуковане відчуттям *своєї правоти*. Цю «безстрашність» ще більше стимулює війна, і стимулює її не тільки у бійців на передовій, а й у звичайних студентів, як і аз многогршний, у людей, які, здавалося б, нічого спільного не мають з військовою справою, у людей, які живуть за тисячі кілометрів від лінії розмежування, бо дух резистентності випущений, а він, як ми знаємо, витає, де хоче, а це *sine qua non* для нашої перемоги. Мушу згадати про ще один важливий момент – після Першої світової війни уся західна культура (і українська як її невід’ємна складова) переживає феномен, який Ф. Ар’єс свого часу назвав «перекрученою смертю» (*la mort inversée*) – його фабула полягає у десакралізації смерти, в масовізації смерти, в призвичаєнні до неї, у нас же, як стверджує Оксана Забужко в праці «*Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*», цей досвід був ще більш травматичним, що пов’язано з майже столітнім існуванням фабрик смерти в Україні, він довершився роками революції, Голодомором-геноцидом, намаганням все це приховати і витіснити з колективної пам’яті народу. Але у нас це змінилося після перших смертей під час Революції Гідності – ми усвідомили (саме «ми», і я маю сподівання, що такі «усвідомили») неповторність і значущість кожного життя, а отже – неповторність і болючість кожної втрати життя, навіть зараз, коли звістки про смерті з’являються практично кожного дня, люди не сприймають це як належне, і щоб там не казали, думаю, що люди не призвичаїлись до смертей, люди стали більш чуттєвими, зараз тільки головне спрямувати цю чуттєвість у правильне русло, не закинути її на маргінеси, з одного боку, і не скочуватися до криків «які-ми-бідні-нещасні» – з іншого. Отож, як бачимо, власне ці два фактори (усвідомлення «банальності зла» та зворотна інверсія «перекрученої смерти»), що більш масово поширилися в ноосфері нашого соціуму, як на мене, ще вплинуть на загальноцивілізаційний курс. Занадто голосливо, скажете? Можливо. Але я таки

вірю, що саме на наших теренах витворюється певна нова форма взаємодії між людиною і людиною, між людиною і суспільством і, зрештою, між суспільствами.

А зараз хочу розглянути проблему, з якої слід було б починати, а проте нитка думки завела її саме сюди, – намагатись з'ясувати причини початку Революції (беручи за вихідну точку початок так званого «Евромайдану», проте чудово розуміючи умовність такого «датування»). Багато публіцистів, журналістів, «експертів» вже так чи інакше намагались це з'ясувати, аналізуючи передумови, причини і приводи, що зрушили нас з мертвої точки стояння на одному місці, вони брали до уваги, в першу чергу, економічні, соціальні та політичні аспекти. Багато було мовлено про те, що «влада експлуатувала і гнобила український народ» (даруйте за дещо народницьку лексику з домішками класової ідеології), і що саме це було основною причиною виходу на Майдан. Звісно, повністю оминати соціально-економічні чинники було б неправильно, але я хочу зацентувати увагу на іншому. Згадувана вже Ганна Арендт у своєму *magnum opus*'і «Джерела тоталітаризму» писала, що «ні гноблення, ні експлуатація самі по собі ніколи не стають головною причиною для обурення», щоб перейти оцей самий «дедлайн нетерпіння», повинна бути готовою гуманітарна (культурна, ідеологічна etc) база для спротиву. Ствердити, що у нас ця база була перфектно готовою, не візьмуся, але праця, яку провадили всі притомні українські інтелектуали з бодай йотою націоналістичного (навіть якщо вони називали його якимось евфемістичніше) мислення, таки дала свої плоди. Без цієї бази Революція скотилася б до чергового «податкового-тарифного-газового» майдану, не принесла б на плечах «малесенької шопти» людей фастівського, чи пасіонарного (послугуючись терміном Гумільова), типу, що визначальний для усїєї західної культури, – масиву синтезованого досвіду успішної боротьби проти сучасних «лялькових авторитаризмів» з досвідом простого розпізнавання правди. Хочу наголосити також на не-

доречності розгляду Революції Гідності як руху, базованого суто на неґації, як руху «анти» (не плутати з анти-майданом). Для цього варто навести хрестоматійну цитату з «Бунту мас» Ортеґи-і-Гассета: «Той, хто заявляє, що він «анти-Педро», не робить нічого іншого, – перекладаючи його ставлення позивною мовою, – як заявляє, що він прихильник світу, де Педро не існує. Але якраз така ситуація існувала в світі, коли Педро ще не народився. Антипедровець, замість того, щоб зайняти місце після Педро, займає місце перед ним і перемотує цілий фільм на минулу ситуацію, після якої неминуче знову з'явиться Педро», – себто, трактуючи Майдан як рух проти тодішньої влади (і навіть ширше – проти системи), чим він, звісно, був лише малою мірою, ми инколи самі того не розуміючи, позбавляємо себе перспективи, бо щоб зламати систему, треба не лише змінити її обличчя, а проникнути в саму її суть, потрібно запропонувати альтернативу замість неї. Зіґмунт Бауман в одному зі своїх виступів під час дискусії в Бургосі наголошував на тезі, яка значною мірою корелюється з попередньою думкою: «Рух протесту знає, як розчищати терен, але не знає, як будувати щось міцне», – учасники Революції в кризові моменти відмовлялися від розбіжностей між собою заради досягнення спільної мети, мети багатокомпонентної та строкатої, знаю точно, що один із «неґативних» складників виконаний – це складник побудований на ненависті. Не потрібно її боятися, бо ще Юрій Щербак у своїй трилогії «Час смертохристів» писав: «Ненависть і любов будують великі відкриття і великі твори мистецтва. Але тільки коли ненависть побудована на великій любові», – це була ненависть з любови, без будь-якого сумніву, з любови до окремішности, з прагнення НЕ-фейкової незалежности (і нехай це звучить надто патетично). Але самої ненависті і любови замало, позаяк вони виявляють свої результати здебільшого у чуттєвій площині, третім компонентом має стати *традиція*, бо саме вона задає «тривалість національного мислення» (за Веркром), вона є запорукою перемоги, адже дає ключ до джерел

духовости нації, дає змогу розшифрувати архетипальні коди народу, а перемагають тільки рухи, які спираються на ідеї, на духовність (N.V: на духовність в усіх її проявах – від найглибшого до суто поверхневого, пронизуючи всю вертикаль).

Теофан Прокопович у своїй вітальній промові на честь Петра I після Полтавської битви казав: «Силен воістину і храбр; ніже бо нам прилично єсть не ісповідати іже єсть істинно: найпаче єгда тим самим являється великая побіди нинішньої слава, яко сильний і страшний побіжден єсть», – наш ворог «сильний і страшний», але наш ворог приречений на перемогу, наш ворог – Картаген, але стіни його вже хитаються. Не хочу брати на себе ролю Кассандри, а тим більше – Гелена, тому сценаріїв нашої перемоги не писатиму, треба пам'ятати, що «в ідеї нація міцна», не забуваючи, що «ідея нації – це не те, що вона думає про себе у часі, а те, що Бог думає про неї у вічності». Треба думати, як зробити все можливе для втілення наших ідей в руслі найкращих перспектив: умовно кажучи, як зміцнити берег річки, який невпинно зсувається в результаті нищівної діяльності людини, та ще й згодом на цьому березі розвинути якісну інфраструктуру, сприятливу для існування, – власне, тут нам може допомогти критиковане мною «інструментальне мислення», але пам'ятаймо, що користуватися ним потрібно досить обережно, бо може вийти, як каже російська приказка, «или икона, или дубина».

Обговорюючи ці питання в заданому контексті «Перспектив Української національної революції у XXI ст.», можна було б написати ще багато слушного і ще так багато зайвого, але я, притримуючись поради мудрого Юрія Шереха-Шевельова, який свого часу в одному зі своїх есеїв («З філософської сповіди») писав, що «...треба вміти відчутти ту мить, коли якась суперечка починає робитися мертвою і безпредметовою, треба вміти своєчасно стати над суперечкою...», бажаю завершити свій есей закликом «Sapere aude!». Отже, запрошую до післяпрочитальних рефлексій...

“

В усякій боротьбі і в усякій розумній політиці сенс полягає в тому, щоб, жертвуючи малим, частинними позиціями і вартостями, здобути головну мету. В цьому полягає всяка перемога, виграш. А пожертвувані, втрачені вартості — це ціна перемоги. Що більша мета, що тяжче змагання — то більші бувають жертви.

Степан Бандера

Юрій Ботнар

студент п'ятого курсу

Черкаського навчально-наукового інституту

Державного вищого навчального закладу

«Університет банківської справи»

Шляхи української революції: парламентський чи збройний?

Ця тема є серйозно обговорюваною в суспільстві, оскільки українці намагаються дати собі відповідь: чи отримав повсталий проти режиму Януковича народ справжню перемогу. У разі, якщо отримав, у чому вона виражена? Які сили встановлюють кадри, які сили взяли на себе відповідальність і яка ідеологія, яка державна стратегія реалізується в Україні? Чи за регіоналів, чи за корупціонерів, чи за офшори президента, а чи за мільярд Яценюка українці вступили у криваве протистояння з режимом? Чи боролись українці, аби в Україні розпродувалися за безцінь стратегічні державні підприємства? Чи воювали і воюємо ми за те, аби продати олігархам, доморощеним та чужим, свою землю у селах? Чи змагали ми проти Януковича, аби у спецпризначенців Антикорупційного бюро були шкарпетки, що коштують тисячі бюджетних гривень? Однозначно, ні!

Отже, маємо визнати, що революція не досягла своєї мети, не отримала перемоги і, відповідно, ще триває. І тут же з холодним розумом з'ясувати, яку мету, які цілі ми ставимо перед собою, яким має бути тріумф української революції, і, таким чином, зваживши історичний момент та наявність усіх необхідних ресурсів, маємо визначитися зі шляхом, яким буде досягнуто перемогу повсталого народу.

Метою української революції є встановлення національної та соціальної справедливості. Національна справедли-

вість – встановлення повновладдя титульної нації як органічної української спільноти, що здійснюватиметься через усунення панування чужинських псевдоеліт та припинення й подальше запобігання розмиванню українського генофонду. Соціальна справедливість – створення теоретичних правил та практичних умов, за яких кожен українець отримує рівні стартові можливості та різні блага, залежно від власного внеску у справу підвищення добробуту нації і розвитку народного господарства. У разі тріумфу революції Україна та українці, природно, здобудуть не лише міцний міжнародний авторитет, а й високий рівень життя громадян. Треба розуміти, що в Україні не може бути громадянської війни, а лише боротьба повсталого народу з олігархічним режимом.

Так само однозначно є й те, що лише революційні соціальні націоналісти можуть поставити таку мету та отримати перемогу, реалізувавши ідеї соціальної та національної справедливості. Водночас не треба забувати, що перемога у революції – це наслідок підтримки широких народних мас, спрямованих ідеологічним організованим ядром. Звідси й випливає питання про обрання шляху української соціальної та національної революції.

Виключно парламентський, поміркований, еволюційний, мирний шлях в умовах повного зосередження політичного, економічного й медійного ресурсу в руках олігархів, в умовах тотального безправ'я, свавілля, нехтування законодавством, громадянськими правами й Конституцією, відсутності чіткого проукраїнського бачення стратегії розвитку держави не дає результату, сприяючи лише поточній частковій зміні правил. Виступаючи лише за парламентський, мирний, а отже, безсилий, шлях революції, українець прирікає себе на безкровну поразку.

Натомість суто збройний шлях в нинішніх умовах не дасть результату через велику розрізненість, а подекуди й відверту ворожнечу революційно налаштованих сил та за-

гальне нерозуміння, відсутність чітких зв'язків таких сил із широкими масами народу. Місцеве збройне повстання, розпочате у будь-якій частині нашої держави, однозначно призведе до локалізації такого спалаху і знищення його у найслабшій стадії, оскільки хибне врахування різниці у ресурсах революціонерів та силового апарату режиму завжди призводитиме не лише до тактичної поразки, а й ставитиме під загрозу зриву усю колективну діяльність, спрямовану на перемогу революції. Відтак локальні, місцеві, неорганізовані, неконтрольовані, відмежовані від всеукраїнського руху опору спалахи силової чи навіть збройної боротьби українців є не лише не сприятливими, а просто шкідливими для справи революції. Навіть більше – режим напряму зацікавлений у таких хаотичних безідейних збройних виступах, оскільки отримує привід для початку відвертих репресій, легітимних в очах широких мас та міжнародної спільноти. І будьмо певні, антинародний режим не втратить жодного шансу на це й навіть спробує зумисно провокувати неконтрольовані, хоч і справедливі, спалахи народного гніву, аби виявити точки небезпеки, розправитися з організованими силами революції, залякати потенційних учасників всеукраїнського повстання, зневірити широкі маси народу у можливості змін та дискредитувати в їхніх очах ідеї революції.

Лише виважене обрання найкращого революційного моменту, правильне врахування моменту найбільшого накопичення ресурсу революції та моменту наявності найменшого ресурсу режиму, титанічна підготовча робота всеукраїнського повстання, організація революційних процесів, закладання ідеологічних засад, готовність до вибудовування правильної націєзахисної державної політики, підбір кадрів для проведення активного етапу революції, пошук і накопичення інтелектуального потенціалу для утримання її здобутків у господарсько-організаційній площині – ось запорука не лише оперативної перемоги повсталого народу, а й захисту цієї перемоги у довгостроковій перспективі.

Інакше кажучи, лише правильне поєднання збройного та парламентського шляхів є інструментом для тріумфу української соціальної та національної революції.

На нинішньому етапі розвитку революційного руху ми маємо врахувати такі наявні й потенційні фактори:

а) подальше посилення режимом своїх каральних сил (зокрема, насичення технікою, спеціальними засобами та навчання протистояння революційним масам за зміненою методикою внутрішніх військ – нефронтових підрозділів Національної Гвардії);

б) отримання каральними структурами негласного наказу розправи над добровольцями (більшість з яких є активними майданівцями) та негласного дозволу на вчинення відверто незаконних дій проти проукраїнськи налаштованих опозиціонерів;

в) намагання дискредитувати революційні ідеї, революційні виступи, революційні організації й окремих революціонерів через пропаганду в ЗМІ та через мережі так званих «ботів», абсурдно прив'язуючи українські революційні ідеї до промосковських ідей та дій;

г) масове сіяння зневіри в результативності революції серед українців через відверто антинародну політику, суттєве зниження рівня життя населення, зрадницьку позицію щодо московсько-української війни, косметичні зміни корумпованої системи, дискримінація за соціальною ознакою, беззаконня, імітація реформ, нехтування вимогами Революції гідності;

ґ) створення та масове залучення псевдореволюційних, псевдонародних та псевдопатріотичних організацій і груп для провокування хаотичних дій революційних сил, імітації революційної боротьби, дискредитації лідерів, організованої сили й загалом протесту, дезорієнтації широких мас народу і, у виняткових чи вирішальних випадках, здійснення диверсій проти лідерів протесту та фізичного протистояння з революційною громадою;

д) масове залучення режимом опортуністично налаштованих медійних «лідерів громадської думки» та «моральних авторитетів» для дискредитації революції загалом та окремих революціонерів, сіяння сумнівів, пониження градусу протестних настроїв, легітимізацію дій режиму та виправдання його негативних рішень чи злочинної бездіяльності.

У підготовці до вирішального етапу української соціальної та національної революції ми маємо вживати таких основних заходів:

- ширша й глибша робота серед війська з метою його привернення до революційних ідей і створення у війську революційних осередків, що разом із озброєними загонами революційних сил мають утворити революційну армію. Важливо працювати для поширення у підрозділах реальної інформації та пропаганди серед солдатів ідей національного та соціального спротиву, роз'яснення для службовців реальних причин, кроків та намірів революціонерів. Йдеться як про бойові підрозділи, так і про підрозділи каральних сил, зокрема внутрішні війська – нефронтові частини Національної Гвардії, на які режимом покладається основна захисна роль у протистоянні з повсталим народом. Варто врахувати, що у внутрішніх військах постійно проводиться антинародна, контрреволюційна пропаганда;

- створення озброєних революційних загонів для захисту від посягань на Конституційний лад, територіальну цілісність, національну безпеку та проти спроби побудувати диктатуру й утисків громадянських прав. Ці загони мають стати основою революційної армії. Диктатура приречена на поразку в зародку у суспільстві вільних та озброєних громадян, тому в підготовці революції необхідно особливу роль приділити отриманню загальнодоступного права українців на цивільну зброю і самозахист;

- активна пропаганда революційних ідей серед широких мас населення із залученням усіх можливих засобів, насамперед через засоби масової інформації, вуличну агітацію,

проведення протестних заходів і страйків трудових колективів. Революція приречена на поразку в разі відсутності широкої підтримки та схвалення серед громадян. Відтак агітаційна діяльність є надважливою у справі підготовки революції. Водночас особливу увагу слід приділити координації цілей, зусиль та дій революційно налаштованих українців, озброєних революційних загонів та революційно налаштованих осередків армії;

- послідовна й постійна підготовка ідейних кадрів для роботи у державному управлінні та місцевому самоврядуванні через набуття ними досвіду діяльності у цих сферах, насамперед у представницькій гілці влади, в умовах існування олігархічного режиму. Основну увагу необхідно приділяти ідеологічній освіті цих кадрів у дусі соціального націоналізму. Лише це дасть змогу не лише здобути та втримати революційні здобутки, а й реалізовувати соціальну та політичну програму революції, програму захисту українців, розвиваючи державу та забезпечуючи високий рівень добробуту нації.

“

Як не буде в нас сили, не досягнемо нічого, хоч би все найкраще для нас складалося. Як жеж будемо мати силу, тоді вийдемо побідно з найгіршого лихоліття і здобудемо все, що нам треба.

Євген Кошовалець

Олексій Бешуля

аспірант юридичного факультету

Київського національного

економічного університету імені Вадима Гетьмана

Анатолій Лупиніс:
авантюрний і
оптимістичний
вектор українського
націоналізму

*«Китель вождя для дяді Толя
був надто тісним,
натомість власяниця пророка –
в самий раз».*

Дмитро Савченко. «Заколот»

Багатий на авантюристів та втікачів Донбас подарував українському націоналізму чимало колоритних постатей та хоробрих сердець, серед яких, мабуть, найяскравішим є Анатолій Лупиніс. Доля закинула його репресованих батьків, що змогли втекти з сибірського табору, у цей суворий, індустріально-депресивний край, щоб саме там світ міг побачити великий ідеолог, оптиміст, шукач пригод та наставник кількох поколінь націоналістів. Нікому і ніколи Господь не дає більше випробувань, ніж той може з гідністю витримати, тому «дядя Толя» з упевненістю мав бути одним із Божих фаворитів. Тюрми, радянські і російські фільтраційні табори, психлікарні, побиття, хвороби, київські підвали, кавказькі гори, президентські та міністерські кабінети і безліч шляхів через увесь світ. Усьому цьому він усміхався та жодного разу не втратив почуття молодості, життєрадісності та титанічної сили духу. «Мені так само дев'ятнадцять, як і тоді, коли мене вперше прийняли», –

жартував дід зі скіфським ликом, коли хтось необачно цікавився його віком.

У спадок новим поколінням Лупиніс залишив взірць життєвого шляху і творчий доробок, настільки оригінальний, як і містичний. Кожний рядок, що вийшов з-під його пера, є в першу чергу творчим, точним і зрозумілим, без жодних складних та заплутаних ідеологем, формальностей і категоричного моралізаторства, у які так часто захожуються повні чи часткові невігласи від ідеологій. Сам життєвий шлях диктував ці рядки і формував рецепти нових звершень – прості, цікаві та без дурних обтяжень. Тюрми, психікарні та війни навчили «дядю Толю» відсікати все зайве та користуватись доцільними інструментами, що раз у раз набувають нової подоби та оригінальних форм.

Ключовим елементом творчості Анатолія Лупиноса є категоричне протистояння із сучасниками, що невміло і наївно апелювали до інтегрального націоналізму Дмитра Донцова. «Ті, хто твердолобо тримаються вектору ЗЧ ОУН, так назавжди і залишаться закордонними частинами», – якимось написав Лупиніс та почав з усією невблаганністю своєї натури творчо розвивати націоналізм відповідно до викликів часу та простору, що невблаганно глобалізувались і модернізувались.

Сформульовані у творчості Дмитра Донцова головні світоглядні засади інтегрального націоналізму отримали нове життя, набули своєрідного розвитку та творчого осмислення. Воля до життя і влади, романтизм, догматизм, фанатизм і «аморальність», творче насильство та порядкуюча сила ініціативної меншості – усе це органічно увійшло до програмної творчості «дяді Толі».

«Акт революційної справедливості є найбільш високим актом гуманізму, можливим у суспільстві, поділеному на класи. Бути терористом в наші дні робить честь кожній людині доброї волі. Всі тварини є рівними, тільки деякі є рівнішими від інших. Толерація до зрадників народжує

нові зради. Людина в мундирі – це свиня. Стрілянина по них справа дозволена. Гуманізм нічого не вартий, коли він не підтверджений подвійною перевагою в авіації та танках. Пацифізм – непогана річ, коли його пропагують переможці. Ми не потребуємо іншої діалектики, окрім діалектики ножів та пістолетів», – рядки з «Доктрини дестабілізації», які можна розбирати на цитати, настільки вони актуальні і по-донцовськи довершені. Короткий абзац дає розуміння творчого насильства, фанатизму та аморальності, як «надзвичайно високий максимум етичної напруженості тих ідей та їх сторонників, підпорядкування особистого загальному, часто жорстоким моральним приписам, суворим і твердим як ніде». У далекому тисяча дев'ятсот двадцять шостому році Донцов написав: «Творче насильство – як «що», ініціативна меншість – як «хто», ось підстава всякого майже суспільного процесу, спосіб, яким перемагає нова ідея. Ці два моменти – як домагання практичної політики – є шостою підставою і складовою частиною всякої нової ідеї, що здобуває собі право на життя». А під кінець двадцятого століття Лупиніс з разуче подібними смислами відповідає: «Бунт має рацію. Жага руйнування є творчою жагою. Група, що бореться, є здатною просуватися вперед лише крізь конфлікти. Партія є армія. Партія сама повинна боротися. Без практики збройної боротьби програмові засади є пашталаканням».

Обидва мислителі сходяться у тому, що ідею визначають яскравість, винятковість та всеохопність. Дмитро Донцов пише про це в «Націоналізмі», Анатолій Лупиніс – у «Vive les arbiter». У цих же працях вони наче підтримують один одного. «Не маючи яскравого ідеалу, що виразно відрізнявся би від інших ворожих, українство не могло мати сильної віри в нього. Тому і старалися підперти його розумовими доказами, від яких ідеал блід і розплився, мов туман», – промовляє зі сторінок своєї праці Донцов. Використовуючи як приклад Росію, Лупиніс відповідає: «Інвазія Росії,

хоч куди-небудь, є можливою хіба що в хворобливій уяві «демократствующих» політиканів. Свідченням цього, окрім об'єкцій статистики й аналізу, є синдром «втечі пацюків». Ні національні (російські) «окраїни», ні російська діаспора «ближнього зарубіжжя» так й не стали Вандеєю російського націоналізму. Виною – все той же брак Ідеї. Наслідки ж як «революції», так й «реставрації» відомі наперед.

Найбільше ж об'єднуються два закоханих у життя та пригоди мислителі у плундруванні та відразі до землерийного способу життя, провансальської меркантильності і хуторянської сентиментальності. У статті «Наше місце у поході Європи» Лупиніс, крім обґрунтування свого класичного афоризму «цінності чужих світів потрібні нам тільки в якості трофеїв», пояснює хто козак, а хто свинопас: «Європейський стан – любов до шляху й заліза, відраза до всього рожевого та м'якого. Що є символ Європи: вояк у церкві? Монах на коні? Гармонія – мета Сходу. Духовний зрив – сенс Європи. Руйнація порядку речей, порушення гармонії, що склалася, перманентна революція – її метод. Війна – її стан. Бути європейцем – це значить перебувати в стані священної війни. Похід для хреста, чи хрест для походу? Ти можеш вибрати? Ти не європеець». Так само крізь всі свої роботи Донцов апелює до «фаустівського духу» і донкіхотства, і з усім властивим йому естетичним напруженням коротко підсумовує: «У кожному разі, в однім Шпенглер мав рацію: люди будуть вічно ритися в землі, будувати піраміди, завойовувати країни, організовувати незорганізоване і боротися між собою. Хто хоче вирватись з-під влади цього закону в ім'я феллахського «миру» і «загальної справедливості», лишиться його пасивним виконавцем. Хто не хоче працювати заради своїх абстрактних ідеалів, працюватиме «на фараона». Лише ця дилема стоїть перед нами».

Разом із підтвердженням базових постулатів інтегрального націоналізму Анатолій Лупиніс привносить свою власну, багату та різноманітну естетику авантюрності та не-

зборимого оптимізму. «Флібустьєрський авантюризм, чіткі ідеали та непереборний апетит до життя – робили його зрозумілим для молодого покоління. Можливо саме тому він не гребував спілкуванням з підлітками, які терлися біля організації, розуміючи, що цим діалогом він робить свою присутність у фізичному світі вразі тривалішою, ніж земне життя. Так і сталося... Щонайменша розмова з ним представлялася очною ставкою з історією підпілля. В його редакції вона була позбавлена страждальницького ореолу тужливих бандуристів та заплаканих просвітянських бабусь у вишиванках при вшануваннях річниць національних трагедій. Він був носієм пригодницького жанру і тому історія втілена в його образі була оптимістичною та життєствердною», – згадує Дмитро Савченко у «Заколоті». Оновлений зміст та принципово новаторські форми приносились творчим доробком «дяді Толі» одні за одними, класичне «просвітянство» і «туга за героїчним» одномоментно відкидались через пропозицію втілити ідею в життя, а героїчне зрозуміти не через сльози у погано освітленому музеї чи під гранітною табличкою з меморіальним написом. Таким чином виникали нові форми.

Короткий нарис «Подолати себе, відродити церемоніал» дає вичерпні відповіді про нові форми та їх важливість. «Самурая робить чайна церемонія, а не фехтування. Піхотинця робить стройова, а не стрільби. Щоб стати буддистом, недостатньо поінформованості щодо великої та малої колісниць. Потрібно з десять років покрутити молитовний барабан. Обрядовим діям можна приписувати той чи інший сенс, але свідомі дії, якими на початку є кожен обряд, стають власне обрядом тоді, коли вони механізуються, коли людина обмежується припущенням, що ймовірно якийсь сенс є. А чим більше механічності, чим менше сенсу, тим більше це обряд. Життя може сприйматися як обряд тільки при наявності попереднього знайомства з обрядом. Сенс обряду в тому, щоб життя почало сприйматися як обряд».

Обґрунтування актуальності нових форм, церемоніалів дуже просте та зрозуміле – для кожної віри потрібні свої оригінальні способи вираження. Через них відбувається не акт пізнання чи розуміння своєї віри, а її творення. «Істину не пізнають, істину створюють». Український націоналізм розуміється як ірраціональний порив віри і те, який церемоніал ти виконуєш – тому ти і служиш, що підтверджується ще біблійною істиною «віра мертва без чину». Лупиніс не стомлювався повторювати такі елементарні речі, що ніяк не могли затямити недалекі ідеологічні невігласи, новітні «інтелектуали» та «моралізатори» без краплини жорстокого життєвого досвіду.

Іншою гранню творчості «дяді Толі» є геополітичні аналізи та прогнози. У статті «Підстави нашої величі» проводиться ґрунтовний історичний та геополітичний аналіз щодо становища України, її пріоритетів та векторів розвитку. Велика Скіфія, Боспорське царство, Мітрідат, римські когорти борються за опанування Північного Причорномор'я та «кавказькі ворота» до Азії. Далі через приклади, якими багата історична спадщина українського і сусідніх народів, на поверхню після довгих років забуття, нехтування та нерозуміння піднімаються прості принципи і перспективи української геополітичної доктрини. «Україна – виразник інтересів слов'янських народів. Україна – найкращий друг тюркських народів». Як і руських князів, що чудово розуміли значення політики на східних рубежах, «дядю Толю» щось містичне і в той же час раціональне тягне на Схід, опанувати «кавказькі ворота» та творити свою геополітичну атмосферу навколо Каспійського моря.

«Необхідно також активно протидіяти спробам Росії й Туреччини поширити свої впливи в цьому регіоні. Україна може скористатися внутрішньою нестабільністю в Росії та Туреччині. Поширення як пантюркізму, так й російського варіанту євразійства є для України неприйнятним. Доки Туреччина буде мати проблеми в Курдистані та на Кіпрі,

а Росія на Волзі, Північному Кавказі, Сибіру та Далекому Сході, вони не будуть мати можливості протидіяти Україні в її східній політиці. Україна є головним захисником слов'янських інтересів й апологетом слов'янської єдності. Україна – найкращий друг тюркських народів та народів Кавказу», – такою є геополітична формула та прогноз Анатолія Лупиноса, що остаточно стверджується у наш час. Щойно завершилися «справи» Росії на Кавказі, Україна стала об'єктом збройної агресії. Першим був загарбаний «ключ до Чорного моря» Крим, згодом почалися бойові дії на Донбасі, точнісінько як передбачалось у цих працях.

Головним завданням для України визначається «кидок на Схід», без якого виживання нашої держави неможливе. Реалізуючи цей план, очолюване Лупиносом УНСО намагалося за допомогою добровольчих формувань із беззаперечним авантюризмом та фанатичністю взяти участь у будь-яких буремних подіях на Кавказі для хоча би мінімального ствердження українських інтересів у цьому регіоні. Російсько-грузинські, російсько-чеченські, азербайджансько-вірменська війни не обходились без українських добровольців та «дяді Толі», що безапеляційно відкривав двері до кабінетів Едуарда Шеварднадзе чи Гейдара Алієва, по кілька годин розмовляв з Джохаром Дудаєвим, Джабою Іоселіані чи будь-ким з кавказьких командирів та, зрештою, переконував їх у вірності й обов'язковості своєї позиції.

«Його можна було викинути з літака в будь-якій незнайомій країні без грошей та документів й за два дні зустріти в кабінетах міністрів чи президентів. Знаходилося все: машини, квартири, «вікна» на кордонах, ефірний час на телебаченні. Через тиждень його вже знали всі й він знав усіх. Він миттєво орієнтувався в ситуації та вже сам пояснював її аборигенам, навчав та розводив з неймовірним апломбом», – так Дмитро Корчинський описував Лупиноса, який свідомо та енергійно користувався усім цим набором своїх рис заради реалізації своїх геополітичних бачень.

Анатолій Лупиніс марив Сходом і одним із його пророцтв було, що Близький, Далекий і Московський Сходи, врешті-решт, захлеснуть стару Європу, оповиту прагненням «усього м'якого і рожевого». Наразі ми можемо чудово спостерігати за втіленням цього прогнозу. Україна, Близький Схід палають у вогні війни, а Далекий Схід, представлений Китаєм, Південною Кореєю та «азійськими тиграми», нарощує виробничі, технологічні та мілітарні потужності з вражаючою інтенсивністю. Всі ці фактори в першу чергу впливають на стару Європу та Євроатлантичну спільноту в цілому, що змушені протидіяти новим викликам, проте без значного успіху. Такі «три Сходи» ставлять під загрозу провідну роль Європейського континенту та вибудовану ним світову модель. «Хто не хоче ходити в атаку, буде ходити в ярмі. І це справедливо – панує той, хто готовий ризикувати, хто любить надзусилля, хто здатний на жертви. Ісламський Схід готовий на це, Далекий Схід любить це, Московський Схід здатен на це. Три Сходи на трьох бойових конях у нашому фронті й підлота у нашому запіллі. Прийде час, постане загроза з боку Африки та Латинської Америки. Адже на їх європеїзацію було витрачено так багато зусиль! Європа впадає в найтяжчий гріх – у другорядність. До цього спричинив занепад старої еліти європейських націй. Заміна їй – нова національна еліта – народилася в першій світовій війні й загинула в другій. Чи стануть рештки націй до хрестового походу за відвоювання для Європи світового проводу?».

Аналізуючи європейський геополітичний театр, мислитель найцікавішим у перспективі місцем називав Балкани, що кипіли у постійних війнах та знову мали закипіти, щойно після припинення «нагляду» Сполучених Штатів за ними. «Розроблена Вашингтоном згідно своїх інтересів модель нового влаштування Балкан практично враховує прагнення всіх етнічних груп колишньої Югославії, окрім сербів, що неминуче призведе до вибухонебезпечних реци-

дивів», – єдиний прогноз зі статті «Україна, США та принципи політичного реалізму», що досі не справдився. Отже, варто чекати карколомного розвитку подій на Балканському фронті, тільки уже немає «дяді Толі», що швидко та ефективно домовиться про участь українських добровольців на цьому перспективному театрі бойових дій.

Разом з тим нереалізованим залишився план Лупиноса про приєднання Придністров'я до України через ігнорування цієї проблеми офіційною владою, що створює можливості другого фронту в умовах сучасної війни на Донбасі та окупації Криму. Так історія української демократії почалась із зради українців у Придністров'ї, а історія добровольчого руху, що нашвидкуруч формувався через УНСО, з їх захисту. З проголошенням ПМР до офіційного Києва відправилися делегації, що просили прийняти регіон до складу України, але на їх прохання відгукнулись лише відчайдушні захисники національних інтересів. Почалися перші бої, блокпости і шанці. Кравчук жував шмарклі, планував здачу ядерної зброї і нацьковував ментів на перших вояків доброї волі. Придністров'я так і не стало українським, а далі націоналістам, яких навіть після своєї смерті надихав Анатолій Лупиніс, довелося захищати кордони уже своєї країни від агресії російсько-совкового імперіалізму.

З позицій зовнішньополітичних українських інтересів Лупиніс ще у дев'яностих роках минулого століття критикує усі міжнародні інстанції. ООН, міжнародні суди, трибунали і угоди – скрізь він відзначав слідування інтересам провідних держав та нехтування суверенітетом та векторами розвитку інших. Міжнародний трибунал у Гаазі був улюбленим прикладом, оскільки заснована у дев'яносто третьому ця інстанція мала право розглядати військові злочини, що мали місце тільки після дев'яносто першого, що унеможливлювало розгляд будь-яких злочинів, вчинених у період між сорок п'ятим та дев'яносто першим роками двадцятого століття, і фактично декриміналізувало

військові злочини, вчинені державами-ініціаторами цього трибуналу.

Ідеологічному спадку Анатолія Лупиноса важко дати оцінку, бо особи такого масштабу думки і діяльності неможливо судити, не пройшовши хоча би половини такого ж насиченого життєвого шляху. Заданий вектор життя і розвитку, повний випробувань, воєн і пригод, є однозначно правильним для націоналіста, бо перемагають ті, хто ризикує, кидається стрімголов у вир подій виключно з ірраціональної вольової позиції, стовідсоткового оптимізму і творчого прагнення. Основою націоналізму «дядя Толя» обрав правильний зміст та правильну форму – нову людину, позбавлену хуторянства, меркантильності і сопливої сентиментальності, однак наділену авантюрністю, комбативністю, щирою вірою і яскравим оптимізмом. «Шляхетного не підкупиш, мудрого не обдуриш, мужнього не злякаєш», – так Дмитро Донцов у праці «Дух нашої давнини» охарактеризував потрібних людей. Не забуваючи про цю платформу, Анатолій Лупиніс розширив і конкретизував її в своїх роботах та концентровано, по-бойовому лаконічному «Цитатнику екзистанта». Ці ж самі риси він бачив основою зовнішньої політики – продуманої, вигідної, але не позбавленої жорсткої маскулінності і п'яного присмаку чергової авантюри.

“

Боротьба, що пронизує усю діяльність людини, кожний її крок і чин, є того характеру радісно-творчим елементом, без якого не живе людина, без якого немає світу. У цілому світі йде змаг, іде боротьба серед свідомої й несвідомої природи, бо тон світу – це дужання сил за означені ідеали. Однаково ж боротьба не існує як абсолютна вартість. Вона уявляє повноту вартості щойно тоді, коли є змаганням за позитивні, національно-етичні ідеали, які намагається здійснити. Вона тоді, коли є опір. Опір може бути тоді, коли здійснюється точно означену ідею, коли валиться колоди, що лежать на шляху.

Ярослав Стецько

Юрій Бондаренко
студент другого курсу
Національного педагогічного
університету імені Михайла Драгоманова

Зміст, мета та завдання української національної революції

Намагання осмислити процеси революцій тривають досить давно. Найбільш глибоко дослідили її Освальд Шпенглер, Макс Вебер, Питирим Сорокін, Карл Маркс, Ентоні Гідденс та інші. Теорія української революції займає вагоме місце в творчості таких ідеологів українського націоналізму, як Степан Бандера, Ярослав Стецько, Юрій Липа, Микола Міхновський та Петро Полтава.

В цілому революцію розглядають як фундаментальні докорінні зміни однією системи іншою, яка відбувається протягом певного, не завжди короткого часу (наприклад, т.зв. «Велика Французька Революція»). Так, Степан Бандера подає таку дефініцію: «Революція – це цілий процес боротьби, від її початків до кінцевого завершення.

Обмежене поняття революції на етапі її найбільшого розгортання і завершування, тобто на остаточному державному чи суспільному перевороті, є так само невластиве, як не можна називати деревом саму його крону, без коріння і стовбура. Початком революції вважаємо той момент, коли під впливом скристалізованих революційних ідей починається цілеспрямована боротьба революційних сил за усунення існуючого, зненавидженого ладу та за створення на його місці нового, кращого, накресленого революційною ідеологією і програмою. Розвиток революції визначається триванням і розгортанням її боротьби. Він може відбува-

тися у формі довготривалого, затяжного процесу, в якому боротьба розгортається ступенево, з етапами більшої і меншої напруги, може мати короткий, наглий хід. Історичне значення мають тільки успішно завершені революції, які закінчуються перемогою революційних сил та ідей. І власне, кінцевий етап вирішує про те, чи якийсь революційний процес вповні заслуговує на назву революції».

Таким чином, Провідник намагається визначити революцію як процес, а не етап. Він же визначає і етапи цієї революції: знищення старого ладу та побудови нового. Отже, цим його «революція» і відрізняється від концепцій сучасних радикальних лівих, де вона робиться заради «знищення системи», мрії поділити майно та, врешті-решт, революції заради революції. Для Бандери ж революція не є цінністю-в-собі, а засобом для побудови нової кращої якісної системи, яка працювала б в інтересах нації, спільноти «живих, мертвих і ненароджених». Тому досить органічно вписується теза Олени Теліги, що «не солодкі, нездійснювані обітниця, а суворе підпорядкування себе безсмертним і невмолимим вимогам нації – дозволить їй стати перед світом у весь свій потужний зріст», такими невмолими вимогами є Національна революція, яка має відбуватись на всіх фронтах: суспільно-політичному, ідеологічному, адже не обіцянками, а постійною боротьбою проти зовнішніх та внутрішніх ворогів можна здобути омріяну Українську Самостійну Соборну Державу (УССД). Носіями ж революційних ідей мусить бути «нове лицарство», «луччі люди», «козаки», які мають бути уособленням героїзму, іdealізму та незламності.

Питання кадрів досліджувалось багатьма мислителями. Так, Ярослав Стецько наголошував: «Ідеї, люди, боротьба – це три нерозривні елементи революційно-визвольного процесу». У будь-якій організації провідні кадри грають одну з визначальних ролей. Правильна підібраність кадрів визначає успіх організації. Питання якості та підбо-

ру кадрів лишається актуальним і зараз. Той же Стецько пише: «Провідні кадри – це головна сила кожної революції. Від їх якостей, моралі, політичної виробленості і віри в свою ідею залежить успіх чи невдача революційної дії.» Аналізуючи працю «Перспективи української революції», можна дійти висновку, що формування, добір та вишкіл кадрів відіграє вагомий роль в діяльності будь-якого руху. «Питання кадрів має підставове значення для кожного національно-політичного і суспільного руху, а зокрема для національно-визвольної революції. Якість і кількість кадрів, які вже беруть участь у революційній дії, і які, за своїм наставленням, закриваються в ній під час розширення революційної боротьби – вирішує про напрямок, силу й успіх цілого революційного процесу», – каже Провідник і там же додає: «Творення, формування кадрів для визвольної боротьби – це і є найсуттєвіше, головне завдання цілого революційного процесу. Найбільша частина уваги, енергії і революційної дії мусить бути спрямована на те, щоб своєю ідеєю захопити щораз більшу кількість найкращих людей, щоб зі стану пасивного улягання ворожій системі привести їх у стан активного спротиву й поборовання ворога; щоб організаційною працею і розгортанням революційної боротьби створити з них зформовані кадри свідомих борців за визволення і за побудову нового ладу національного визволення і національної незалежності, свободи і справедливості. Основна частина боротьби революційної організації з ворогом – це і є боротьба за душу людини, за ідейний вплив на цілий нарід, за поширення ідеї й концепції визвольної революції серед найширших мас народу, захоплення їх цією ідеєю і через це приєднання їх на бік визвольної боротьби. Це змагання за кожну людину, за вплив на загальний народ відбивається весь час революційної боротьби у кожній її стадії. Зростаючі успіхи в цьому є найпевнішою підставою розвитку й кінцевої перемоги цілої революції».

На сучасному етапі українського державотворення питання формування кадрів лишається постійно актуальним, і те, що, починаючи з 90-х років ХХ століття, ОУН (б) через свої молодіжні структури: «Тризуб», а потім через МНК продовжила виховання молоді та тих цінностей, закладених теоретиками та практиками українського націоналізму, говорить про доцільність цієї діяльності.

Так, молоді націоналісти склали кістяк Самооборони Майдану, Правого Сектору, а поборовши режим Януковича, першими відправились на фронт або стали волонтерами. Це говорить про те, що виховання молодого покоління націоналістів не є марним, а тому і зараз має бути продовжено формування нової генерації борців-націоналістів військово, політично та ідеологічно вишколених. А особливе значення має ідеологія, адже, як пише Провідник: «вона визначає цілі визвольної революції, її програму в засадничих питаннях нового ладу, та шлях проведення тих цілей у життя».

Ідея – це душа, породжуюча і рушійна сила цілого визвольного руху, це його найістотніша, незмінна суть. Життєвість, тривкість і перемога революції залежить передусім від сили, якості ідеї, яка є рушієм, наскільки вона відповідає духовності, природі, життєвим прагненням і потребам народу, наскільки вона висловлює його найкращі пориви і мобілізує шляхетні, динамічні, героїчні елементи нації і такі ж засновки в душі людини». На даний момент збереження чинної ідеології українського націоналізму є важливим питанням, адже постійна зміна ідеології, хоча б і з тактичних міркувань, лише знищує її. Тому ті «тежнаціоналісти», які з позицій двійкарства намагаються «осучаснити», «підлаштувати під сучасні умови», «оновити» ідеологію українського націоналізму, – є не меншими ворогами, ніж комуністи, адже вони знищують силу тої ідеї, яка вела в бій минулих та сучасних борців за волю України.

У праці «Перспективи української національної революції» Степан Бандера зазначає, що «завершенням національно-визвольної революції має бути відбудова і закріплення Самостійної Соборної Української держави». Разом з тим варто зазначити, що питання української революції не були окремими думками і розмірковуваннями теоретиків, а займали вагоме місце в конференціях та Великих Зборах ОУН. Так, програмові постанови II Великого Збору ОУН (б), який ледь не весь просякнутий темою революції, визнають: «Тільки шляхом революційної боротьби з наїзниками здобуде український нарід свою державу», водночас ОУН під гаслами «Свобода народам і людині!» намагалась солідаризуватися з іншими національно-визвольними рухами «тюрми народів» – ССРСР, а особливо ті ідеї розвинулись вже під час III Надзвичайного Збору ОУН (б).

Цікавим фактом є те, що, попри практичне зупинення діяльності в Україні, незважаючи на діяльність ворожих агентів, які намагалися розкласти ОУН (б) зсередини, організація не пішла шляхом цілковитого ревізійонізму ідеології, а продовжувала формувати стратегію революції, що засвідчив IV (1968 р.) та V Великі Збори ОУН (б) (1974 р.). Навіть ОУН (м), яка вбачала «провокацію» у Акті відновлення 1941-го та створення УПА і яка відмовлялась від повноцінних революційних методів боротьби, на яку стала ОУН (б), у 1955 році на своєму Зборі засвідчувала революцію і національно-визвольну боротьбу як метод у створенні самостійної України. Таким чином, ми можемо пересвідчитись, що саме націоналісти лишались носіями ідей державності і протиставляли себе різним «конформістам», «еволюціоналістам» та «реформістам».

На жаль, у 1991 році державницькі сили, які прагнули незалежності, так і не стали повноцінною владою, таким чином, незважаючи на те, що Акт проголошення незалежності України відбувся понад 25 років тому, Україна і досі знаходиться практично в неокolonіальному стані. Всі роки

до Революції Гідності тривала повзуча окупація всієї України. Той режим вдало назвав і охарактеризував засновник організації «Тризуб» ім. Степана Бандери Василь Іванишин: «Внутрішня окупація – це така форма поневолення, коли народ опиняється під зловорожою владою вже не іноземних загарбників, а внутрішніх антинародних та антинаціональних сил, які зводять до мінімуму політичні права корінної нації (а це майже 80% населення), захоплюють і використовують виключно у власних інтересах державний механізм, фінансову сферу, економіку, інформаційний простір країни, намагаються штучно ділити і деморалізувати, денаціоналізувати і нищити поневолену ними націю, щоб унеможливити її згуртування під прапором своєї національної ідеї, її визвольну боротьбу і своє власне, національне державотворення і народовладдя».

Там же читаємо: «Саме режим внутрішньої окупації є тою силою, яка вже вісімнадцять років під синьо-жовтими національними прапорами проводить свої антинаціональні акції, що призводять до радикального зменшення чисельності українців в Україні; денаціоналізації; обездуховлення; соціального розшарування нашого суспільства; масового заселення наших просторів «легальними» і нелегальними мігрантами; пацифікації свідомості козацьких нащадків; знищення базових відпорних сил нації». Причиною цього стало те, що 1991-й став не став для нас повноцінною революцією, натомість відбулося перефарбування червоних ганчірок на синьо-жовтий прапор. Перефразовуючи Ніцше, можна сказати, що теперішня «держава Україна» є містком між минулою УССР та майбутньою УССД.

Існування ворожих антиукраїнських сил, таких як церква Московського патріархату, Комуністична партія України, діяльність прямих чи непрямих агентів неоліберальної Москви та демоліберального Заходу, відчуженість «нашої» еліти (а насправді антиеліти) від проблем нації

зробили те, що лише на 23 році незалежності Україна почала утверджувати власну суб'єктність. Проте і зараз знаходяться люди, які з чужого поля на наш ґрунт приносять свої дегенеративні ідеї під красивими обгортками толерантності, рівності та прав людини, таким чином, український націоналістичний рух має нові виклики, з якими мусить рахуватися.

Досі лишаються актуальними слова консервативно-революційного мислителя, теоретика українського націоналізму доктора Дмитра Донцова: «Патріотизм звать шовінізмом і реакціонерством, любов до країни своєї і заперечення прав чужинецьких зайдів панувати над нею звать фашизмом, антисемітизмом, вірність своїй правді ненавистництвом до інших народів, готовність кров'ю боронити ту правду – бандитизмом. Як за Шевченка називали це розбійництвом. Вірність своїй релігії – вузьким расизмом або забобонами».

Якщо раніше Україна боролася проти тоталітарного більшовизму, то зараз на нас йде тоталітарний лібералізм. Змінилися часи, проте не змінились вороги. Україна і досі знаходиться поміж Дияволом та Вельзевулом. Зараз вірність християнській моралі зветься «скрепами», боротьба за традиційні цінності – «вузьколобістю», захист прав автохтонів над зайдами клеймується «расизмом» та «нацизмом».

У своєму зверненні «Заповіт нашої доби» класик закликав: «Перестати нести їм жертви своєї крові, совісті і честі. Не вірити їх розумним словам, брехнею підбитими. Не вірити в злагоду і мир з вовками в овечій шкірі, слугами Диявола в ангельських масках, яких кожне слово, що ним нас ваблять, є облуда і брехня». Тож ті ідеї, які несуть різні «прогресисти», «ліберали», «захисники європейських цінностей», не відповідають базовим потребам і інтересам воюючої проти орди зі Сходу української нації. Водночас ідеологія українського націоналізму є загальною і всеохо-

плюючою. Таким чином, метою діяльності націоналістичних рухів має бути загальне охоплення всіх українців – «як причетного, так і не причетного до загального громадського життя». А перш за все найбільш необхідно звертати увагу потребам збереження існування нашого народу, що означає, по-перше, боротьбу за соціально-економічні основи його існування, по-друге – проти етнічного і духовного розмивання основ українського народу: сім'ї, культури, віри. Тому пропаганда і вся діяльність має відповідати потребам і очікуванням нації. У воєнні та повоєнні роки соціально-економічні питання займали велике місце в ідеології українського націоналізму.

Один з класиків українського націоналізму, Провідник ОУН (б) (1968–1986 рр.) Ярослав Стецько залишив велику ідейно-теоретичну спадщину, яка й досі лишається актуальною. У праці «Дві революції» ідеолог пише: «Немає сумніву: вирішальним є чинник національний, але він мусить бути вповнений українським змістом у кожному відношенні, також у соціальному», і далі: «Український визвольний рух різних епох зазнав поразок через брак ідейного пов'язання національного і соціального моментів. І Сомко, і Богун, і Дорошенко, як великі українські державники зазнали поразок, бо не зрушили народних мас. Вони були великими самостійниками, але не були одночасно й українськими соціальними революціонерами». Цими тезами Стецько буквально вибиває землю з-під ніг тих ліваків, хто дбає лише про соціальне, нехтуючи національним. Таким чином, ідеолог практично дає вирок таким постатям, як Винниченко, для якого «або соціалістична Україна, або ніяка», використовуючи такий вдалий епітет, як «татарські люди».

У тій же праці він зазначив, що «Українській революції наших днів не по дорозі ні з соціал-демократією чужих виступників, ні з соціал-реставрацією інших психологічних і політичних опортуністів в обох випадках». Досить

важко уявити непересічний інтелект цієї людини, адже тим твердженням він дав прями і чіткі настанови майбутнім націоналістам, якими вони, на жаль, не скористались, адже «Євромайдан» так і не став повноцінною Національною революцією, про яку писали націоналістичні теоретики ХХ і ХХІ століть. Адже як ліберальній опозиції, так і кримінально-олігархічним кланам була не вигідна повноцінна революція, яка означала б якісні фундаментальні зміни всієї системи. Проте той Майдан не був марним, адже був усунутий від влади узурпатор та україножер Віктор Янукович, відбулись зміни в суспільній свідомості, зросли патріотичні державницькі настрої в суспільстві та, мабуть, найголовніше, що націоналістичні рухи вийшли з маргінесу.

Я пам'ятаю свій перший марш УПА. Це було 14 жовтня 2013 року. Тоді при режимі Януковича за бандерівські гасла «Слава Україні – Героям Слава!» можна було отримати по голові. Зараз вони стали загальноновживаними. Націоналісти стали авангардом всіх процесів і змін. Саме вони є тим «катехоном», котрий не дає повноцінного реваншу антидержавних проросійських сил.

Зараз епітети «майданівець, доброволець, волонтер, націоналіст чи бандерівець» носять з гордістю і пишаться ними. Майдан змінив форму, але він продовжується. Його чутно вже не на барикадах, не на Грушевського чи Банковій, а у відлунні сталевих громовиць українського Донбасу.

Питання продовження Національної революції лишається відкритим, зараз націоналістичний рух має нові загрози: по-перше, війна на Сході, по-друге, загальний пацифізм нашої влади, яка намагається умиритворити агресора, по-третє, зрада національних інтересів через різні недієві «Мінські домовленості». Таким чином революційні зміни мають відбуватися, але ні в якому разі не шкодити самій українській державності.

Теперішня держава Україна, за яку йдуть бої на внутрішніх фронтах та на Донбасі, має стати плацдармом для здобуття справжньої української національної держави не за назвою, а за змістом, тобто стати повноцінною Українською Самостійною Соборною Державою.

“

Для народу, який підіймає визвольну революцію, краще відразу знати справжній стан, покладатися тільки на власні сили, ніж розраховувати на нереальну зовнішню допомогу. Відповідно до цього революційний рух розпляновує свою боротьбу на основі власної спроможності або стримується з розгортанням одвертого, збройного повстання до відповідної міжнародної ситуації.

Степан Бандера

Олексій Усенко

здобувач Сумського педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Іспанська та українська революції: паралелі і меридіани

Коли внаслідок перемоги Революції Гідності було усунено від влади маріонетковий режим В.Януковича, ідеологи Російської Федерації назвали цю подію переворотом, а нову владу – іспанським словом “хунта”.

Ретроспективний аналіз свідчить, що обставини суспільно-політичної ситуації в Україні в 2014 році є досить подібними до тих, що склалися в Іспанії в 30-х роках ХХ століття, коли Радянський Союз здійснив інтервенцію проти незалежної Іспанської держави.

Все розпочалося 29 жовтня 1933 року, коли син іспанського генерала Мігеля Прімо де Рівери, який з 1923 до 1930 року був диктатором Іспанії, Хосе Антоніо Прімо де Рівера у Мадриді в присутності близько двох тисяч осіб оголосив про створення нової організації під назвою “Іспанська Фаланга”. Хосе Антоніо Прімо де Рівера заявив, що новий рух не буде мати нічого спільного з партіями; він буде надпартійним і навіть антипартійним, що споріднює Іспанську Фалангу з Організацією Українських Націоналістів і віддаляє від інших революційних, партійних рухів.

У лютому 1934 року відбулося об’єднання Фаланги та “Хунти націонал-синдикалістського наступу”. Нова організація успадкувала символіку, яку розробив Ледесма Рамос, а йому самому було вручено членський квиток №1. Гасла

оновленого руху залишилися старими: “Єднання вітчизни. Пряма дія. Антимарксизм. Антипарламентаризм”.

Необхідно нагадати, що ОУН також формувалась через об’єднання революційних УВО, ЛУН, СУНМ та ГУНМ у Відні 1929 року.

Основним принципом програми Фаланги була теза про вищу цінність Іспанії (*La suprema realidad de Espana*). Відмова від служіння Іспанській державі та іспанській нації вважалось зрадою. Відновити могутність Іспанії, на думку фалангістів, повинна була націонал-синдикалістська держава з сильною авторитарною владою та корпоративними інститутами. Фалангісти вважали, що іспанський народ повинен відмовитись від мозаїчної багатопартійної системи і брати участь в управлінні державою через муніципальні органи влади та профспілки. Іспанські націоналісти визнавали релігійні католицькі цінності, але вважали, що вони повинні підпорядковуватися задачам Національної Революції.

Перші революційні дії “Іспанської Фаланги і Хунти націонал-синдикалістського наступу” викликали спротив з боку комуністів, соціалістів та анархістів. Після декількох кривавих зіткнень між фалангістами та лівими Хосе Антоніо Прімо де Рівера та декілька десятків фалангістів за вказівкою уряду були арештовані, а частина відділень Фаланги були примусово закриті.

Синхронний аналіз показує, що саме в цей час та території західноукраїнських земель аналогічними методами діяла Організація Українських Націоналістів у боротьбі проти окупації українських земель Польщею. ОУН застосувала на практиці теорію перманентної революції. Як стверджував Лев Ребет, “теорія ця була, з одного боку, заякорена в реальній дійсності, з другого, далеко вибігала в майбутнє, прихід якого однозначно, хоч досить мряковино, вирішувала” (“Світла і тіні ОУН”, с. 39–40).

У цей час в Європі активно почали посилювати свій вплив фашистська Італія та гітлерівська Німеччина, в якій

у 1933 році прийшли до влади націонал-соціалісти на чолі з А.Гітлером.

19 грудня 1934 року Хосе Антоніо Прімо де Рівера офіційно заявив, що “Іспанська Фаланга ХОНС” не є фашистським рухом, тому особисто він не буде брати участі в Міжнародному фашистському з’їзді в місті Монтрьо в Швейцарії. Ініціатором цього з’їзду була італійська організація, що мала назву “Комітети дії за універсальність Риму” (КАУР), а метою було створення міжнародної структури, яка б об’єднувала партії проіталійського спрямування.

Схожі питання постали і перед Організацією Українських Націоналістів, що фактично стала представляти поневолений український народ після її виникнення у 1929 році. Макар Кушнір (Богуш) у своєму листі до Євгена Онацького 24 грудня 1930 писав наступне: “Прошу не забувати, що італ. фашисти – люди практичні. Коли їм стало вигідним чи потрібним нав’язати зносини з большевиками, то вони це зробили. Я побоююсь, що п. Гранді, кермуючись постулятом національного егоїзму, може ухилитися від підтримки української справи, щоб не псувати відносин з Польщею. Тому саме мене цікавить не лише те, що пишуть про Україну фашисти, також як вони на ділі ставляться до української справи. Взагалі нам нема сенсу ні з ким в’язатися, не знаючи відношення тої чи іншої країни до української державності. Ми вже мали справу з німцями, далі уенерівці ще й дотепер, власне безпідставно, в’яжуться з Францією. Є ще поміж українцями прихильники В.Британії і т.д. Ні, я належу до тверезих людей і буду поборювати фашизм взагалі, а італійський зокрема, де тільки він буде проти нас. Справа дуже ясна. Адже нам і тепер доводиться боротися проти “польського фашизму”. Не виключено, що доведеться нам поборювати й “російський фашизм”. Прошу не забувати, що фашизм може бути революційним і реакційним. Тепер італ. фашизм уже не той, що був перед 5 роками. Не знати, чим він буде че-

рез 5 років. Ні, я проти фашизму, як би він не називався: фашизм, соціалізм, парламентаризм, диктатура і т.д. Вітаю Вас сердечно з Святими. Прошу поздоровити Вашу дружину...

Євген Онацький визнав слушність міркувань однодумця, зазнавши наступне: “Вислав Богушеві коротку картку з поздоровленням, в якій признав йому повну рацію” (“У вічному місті. Записки українського журналіста рік 1930”, с. 523–524).

Зрозумівши небезпеку об’єднаних іспанських націоналістів, ліві промосковські сили розгорнули широку кампанію зі створення “Народного фронту” під повним контролем Комінтерну і більшовицької Москви. Така лінія СРСР виявилась результативною. На виборах 1936 року за ліву опозицію проголосувало 4 мільйона 365 тисяч осіб. Таким чином, перемогу здобув “Народний фронт”, повністю залежний від більшовицької Москви. Президентом країни став лідер республіканців Мануель Асанья, а прем’єр-міністром соціаліст Ларго Кабальєро, член Комінтерну, який неодноразово бував у Москві. За прикладом Радянського Союзу комуністи та анархісти вирішили зробити з Іспанії соціалістичну республіку без капіталістів, поміщиків та реакціонерів. Від лівих найбільше постраждала Церква: понад 10 тисяч священників, монахів та монашок були вбиті та замучені республіканцями.

Іспанські фалангісти чітко усвідомлювали, що вони ведуть боротьбу не проти місцевих комуністів, а безпосередньо проти червоної Москви, що ще сильніше споріднює позиції ОУН і Фаланги. У своєму виступі перед однодумцями Хосе Антоніо Прімо де Рівера 17 листопад 1935 року зазначав: “Російський режим в Іспанії був би пеклом. Але теологія вчить нас, що навіть пекло не є абсолютним злом. Аналогічним чином російський режим також не є абсолютним злом. Це, якщо мені буде дозволено так би мовити, пекельний варіант стремління до кращого світу”.

У листівках, які розповсюджували фалангісти, стверджувалося, що “Перемога комунізму в Іспанії не була б перемогою соціальної революції, вона була б перемогою Росії” (“Арріба”, №20, 21 листопада 1935 року).

Для закріплення свого успіху радянські більшовики наприкінці 1936 року з СРСР перекинули 136 літаків, 106 танків Т-26, 30 броньовиків, 174 артилерійських гармат, 3750 кулеметів, 340 гранатометів, 60183 гвинтівки, 120 тисяч ручних гранат, 28107 авіабомб, 1010 пістолетів, 692552 артилерійських снарядів, 150 мільйонів патронів, 150 тонн пороху, 6200 тонн ПММ та запчастин.

Провід ОУН пильно стежив за внутрішньополітичною ситуацією в Іспанії. У газеті “Новий Шлях” № 38 у 1936 році за 22 вересня вийшла стаття Миколи Сціборського, що отримала назву “Еспанська Революція”, в ній він чітко розставив акценти, назвавши фалангістів “конструктивною, реформаторською, націоналістичною течією”, поряд з якою знаходяться реакціонери монархісти-легітимісти, так звані карлісти. “Власне тому видається нам шкідливою спілка іспанських націоналістів з протинародними течіями монархічної реакції – цими різними “карлістами”, “конституціоналістами” і теократами. Її успішно використовує комуністична агітація, щоб представити в масовій opinіo за “ворога народу” молодий революційний й конструктивний в його соціальній суті – еспанський націоналістичний рух. І чим скорше цей вимушений союз буде ліквідований, тим успішнішою буде перемога творчих сил цієї країни й їх будуча місія”.

Для порятунку Іспанії від республіканців іспанські націоналісти змушені були виступити єдиним фронтом, об’єднавшись навколо постаті генерала Франко, який знаходився на службі в іспанському Мароко. Саме йому випала доля рятівника Іспанії та готувалася роль міністра оборони в майбутньому уряді. Франко і очолив Реконкісту, що розпочалася 17 липня 1936 року. Представник Організації

Українських Націоналістів Орест Чемеринський (Оршан) був акредитований як журналіст при головній Штаб-квартирі генерала Франсіско Франко, що давало можливість Проводу ОУН отримувати ексклюзивну інформацію з іспанського інформаційного фронту.

Протягом декількох років іспанським націоналістам довелося вести боротьбу з республіканцями та сталінським Радянським Союзом, що їх підтримував. Воювали спільно з франкістами і українці, один із українських націоналістів Всеволод Левицький, як доброволець націоналістичної армії, відзначився в боях, двічі був поранений, піднявся до старшинського рівня і здобув найвищі військові нагороди за відвагу. Найбільш відомими стали битви за Мадрид, оборона Толедо та фортецю Алькасар. Після звільнення іспанської столиці та знищення Інтербригад війська націоналістів під командуванням Франсіско Франко увійшли до Барселони, столиці сепаратистської Каталонії, що отримала незалежність під час керівництва ставлеників Москви. Уряд республіканського Народного фронту було скинуто, і 1 квітня 1939 року нова влада офіційно оголосила про свою остаточну перемогу та початок дії “Закон про політичну відповідальність”.

В країні було встановлено національну диктатуру під керівництвом Верховного головнокомандувача збройних сил Іспанії – генерала Франко. Під час громадянської війни загинуло щонайменше 250 тисяч іспанців. Серед них і лідер фалангістів Хосе Антоніо Прімо де Рівера, якого республіканці арештували і вбили 20 листопада 1936 року.

Після приходу до влади Франсіско Франко для зміцнення особистої влади очолює Фалангу, об'єднавши її з іншими націоналістичними силами. Послідовники та соратники Хосе Антоніо Прімо де Рівери увійшли до керівництва франкістської Фаланги, що не дало розгорнутися деструктивним процесам, про які писав Микола Сціборський. Все це дало змогу зміцнитися новій владі настіль-

ки, що вона змогла встояти і після закінчення Другої світової війни.

Іспанська Революція – це приклад революції, що змогла перемогти, закріпитись на довгі роки та увійти у свідомість іспанської нації. З середини 50-х років почалося іспанське економічне диво, що вивело Іспанію зі стану однієї з найбідніших в Європі на рівень розвиненої країни, що за темпами економічного росту поступалася лише Японії.

Революція Гідності та війна України з Російською Федерацією сприяла увиразненню національної свідомості українців, започаткувавши можливість для реалізації концепцій, напрацьованих протягом ХХ століття Організацією Українських Націоналістів. Отже, Українська Революція, подібно до іспанської, має на меті перетворення народу в Націю, оновлення суспільства на основі етноцентризму та опертя на власні сили, актуалізації позитивних традицій, що сягають своїм корінням Київської Русі.

Науково-громадське видання

Четверті Бандерівські читання
«Як завершити Українську національну революцію»
Збірник матеріалів

Упорядники – Тетяна Бойко, Богдан Галайко,
Юрій Сиротюк
Науковий редактор – Богдан Галайко
Випусковий редактор – Віктор Рог
Коректор – Лідія Науменко, Лариса Ткаченко
Верстка – Олександр Сцібан

Четверті Бандерівські читання «Як завершити Українську національну революцію»: збірник матеріалів (2 лютого 2017 р., м. Київ) / Упор. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. – К.: Видавництво «Промінь», 2017. – 416 с.

Недержавний аналітичний центр
«Українські студії стратегічних досліджень»
Науково-дослідний інститут українознавства

Підп. до друку 10.04.2017 р. Формат 60x84 1/16.
Друк. арк. 14,26. Папір офсет.
Тираж 1000 прим.